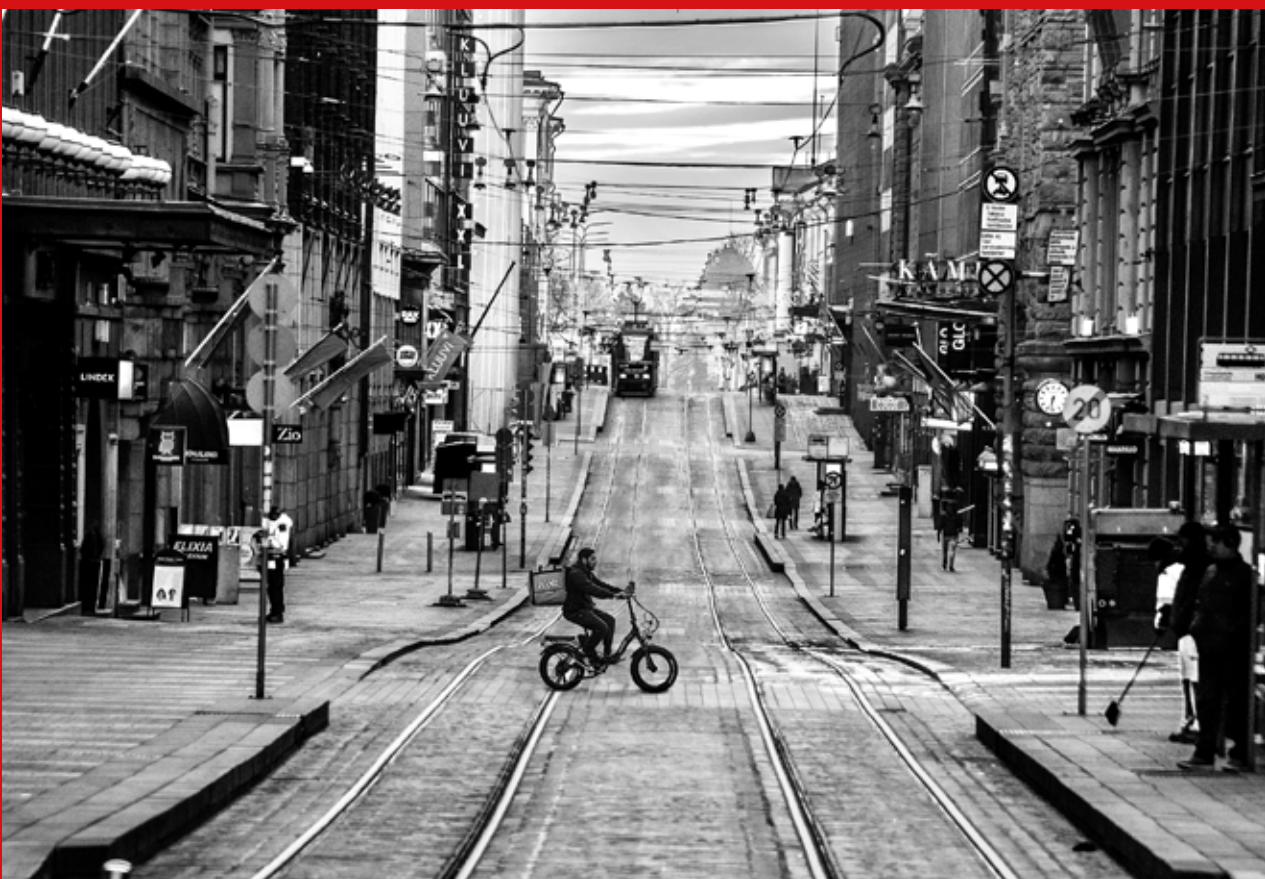

TYÖVÄENTUTKIMUS VUOSIKIRJA 2023

TYÖ 2020-LUVULLA

TYÖVÄENTUTKIMUS VUOSIKIRJA 2023

S. 15 ”Yleisemmin pienituloisuutta ja työssäkäyvien köyhyyttä esiintyy matalapalkka-aloilla ja palvelualoilla, joissa tehdään runsaasti osa-aikatöitä. Näistä merkittävä osa on naisenemmistöisiä aloja.”

Mikko Jakonen, Jenny Säilyvaara ja Hanna-Mari Ikonen artikkelissaan ”Eipä tässä käteen jää juuri yhtään mitään, kun toisesta päästä leikataan heti” – Työssäkäyvien köyhien kokemuksia prekaarista työstä ja sosiaaliturvasta 2000-luvun Suomessa

S. 128 ”Kirjaston avajaiset pidettiin vuonna 1987. Syntyessään Työväenliikkeen kirjasto oli maamme suurimpia tieteellisiä kirjastoja. Painotuotteita oli pitkälti yli 120 000 kappaletta. Kirjoja, sanomaa ja aikakauslehtiä sekä pienpainatteita oli noin 1,5 hyllykilometriä.”

Esa Lahtinen muisteluksessaan Työväenperinteen Forrest Gump

S. 134 ”Aktiivisen vaikuttamistyön tuloksena [...] yksityiset valtionapuarkistot saivat kesäkuussa 2023 julkistettuun hallitusohjelmaan erillisen kirjauksen, jossa todettiin seuraavasti: ’Hallitus tunnistaa yksityisten valtionapuarkistojen merkityksen osana kansallista tutkimusinfrastruktuuria ja turvaa niiden toimintaedellytykset. Hallitus turvaa kulttuuriperinnön säilymistä digitoinnin avulla.’”

Petri Tanskanen puheenvuorossaan Yksityiset keskusarkistot ry:n edunvalvontatyö yksityisarkistojen toimintaedellytysten puolesta 2021–2023

Kannen kuva:

Kuluva 2020-luku on osoittautunut haasteelliseksi aikakaudeksi niin koko Euroopassa kuin Suomessakin. Meneillään on sota, ja koronakaan ei ole vielä kokonaan poistunut, jos koskaan poistuukaan. Meillä Suomessa hyvinvointivaltio on ahtaalla, sosiaali- ja terveyspalvelut ovat kriisissä, samoin rakennusala. Työttömyysluvut ovat suuret, ja työn kulttuuri on murroksessa – moni sinnittelee keikka- ja muiden pätkätöiden kurimuksessa. Kaupungeissa suuret kauppa-keskukset musertavat alleen pienet kivijalkamyymälät, ja kaupunkien perinteisesti vilkkaat ydinkeskustat alkavat kuihtua. Helsingissä ei edes perinteinen kaupan ja liike-elämän näytämö, Aleksanterinkatu, ole entisellään, mitä kansikuvamme oivallisesti symboloi. Näkymä Aleksilla on rauhallinen – väkeä on vähän, ja liikennettä ei sitäkään vähää. Vain yksinäinen ratikka kuljettaa matkustavaisia, ja tiukassa olevaa elantoaan hankkiva Wolt-kuski kuljettaa polkupyörällään ruokalastia sitä odottavalle perheelle, joka kenties koronan myötä on siirtynyt uuteen ostostentekomuotoon.

Kuva: Ismo Laulainen / Kansan Arkisto.

TYÖVÄENTUTKIMUS VUOSIKIRJA 2023

**Työväenperinne ry
Helsinki**

TYÖVÄENTUTKIMUS VUOSIKIRJA 2023

37. vuosikerta

Toimitus:

Erkki Vasara (päätoimittaja),
Alpo Väkevä (toimitussihteeri),
Hannu Itkonen, Mikko Kosunen, Tiina
Lintunen, Pete Pesonen, Tuija Siimes,
Henri Sundholm, Marita Viinamäki

Ulkoasu:

Erkki Vasara (suunnittelu)
Maija Räisänen (taitto)

Julkaisijat:

Kansan Arkisto, Työväen Arkisto,
Työväen historian ja perinteen
tutkimuksen seura, Työväenliikkeen
kirjasto, Työväenmuseumo Werstas

Tilaukset ja osoitteenmuutokset:

Työväenliikkeen kirjasto
Sörnäisten rantatie 25 A 1
00500 Helsinki
puh. 09 766 429
e-mail: perinne@tyovaenperinne.fi
<https://journal.fi/tyovaentutkimus/>

ISSN: 0784-1272 (painettu)

ISSN: 1459-7780 (verkkojulkaisu)

Kustantaja:

Työväenperinne ry

Painopaikka:

Newprint Oy, Raisio 2023

Työväentutkimus Vuosikirjan 2023 toimittamista on tukenut
Suomen tiedekustantajien liitto.

Työväentutkimus Vuosikirja noudattaa tieteellistä vertaisarviointikäytäntöä.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

KOLME TULOKULMAA TYÖHÖN

Venäjän helmikuussa 2022 aloittama rikollinen sota Ukrainaa ja sen kansaa vastaan jatkuu. Suomi liittyi Pohjois-Atlantin sopimusjärjestö Natoon. Kevään eduskuntavaalien myötä maamme sai historiansa oikeistolaisimman hallituksen. Suomen suhteet Venäjään ovat huonoimmat sitten jatkosodan – käytännössä ne ovat poikki. Kulunut vuosi 2023 jättää edellisvuoden tapaan niin oman maamme kuin koko Euroopan poliittiseen historiaan painavat jäljet, joissa riittää miettimistä. Mitä tuo tulevaisuus tullessaan? Asetelmat ovat haasteelliset, mutta meidän jokaisen on omilla tahoillamme – pienetkin teot voivat vaikuttaa, jos niillä on takanaan joukkovoimaa – tehtävä kaikki mahdollinen, jotta suomalainen hyvinvointiyhteiskunta säilyisi, samoin rauha rajoillamme. Antakaamme tuki niille voimille, jotka näihin päämääriin pyrkivät, ja olkaamme mukana tässä työssä kukin omalla panoksellamme.

Huolehtikaamme ponnella myös omista henkilökohtaisista tehtävistämme. Kaikki se on kotiin päin, kuten vanha kansanviisaus opettaa. Työ ja sen tekeminen ovat niin kunkin meistä kuin koko yhteiskunnankin elämänkulun tärkeä perusta, ja siltä pohjalta käsillä olevan vuosikirjankin teemana on ”Työ 2020-luvulla”. Tarjolla on kolme teema-artikkelia, jotka valottavat kysymystä työstä varsin erilaisista suunnista. Mikko Jakosen, Jenny Säilävaaran ja Hanna-Mari Ikkosen artikkelin aiheena ovat työssä käyvien vähävaraisten kokemukset prekaarista työstä ja sosiaaliturvasta. Minna Rauas puolestaan tarkastelee sitä, miksi nuorisotyöntekijät haluavat vaihtaa työpaikkaa – ”Lisää työtehtäviä huonolla palkalla heikoissa työoloissa”. Eeva Houtbeckersin artikkelin aiheena on kestävyysmurros transformatiivisen työn tekijöiden näkökulmasta.

Tämäkertaiseen tarjontaamme kuuluvat myös Katri Karkisen artikkeli 1800-luvun meijerskoista, Heikki Kokon katsaus Translocalis-tietokannan luomista mahdollisuuksista työväenhistorian kannalta samoin kuin Iris Olavisen tarkastelu ammattiliittojen naispuheenjohtajista 1980- ja 1990-luvuilla. Tero Tuomisto puolestaan luo katsauksen tulkintoihin talvisodan kansallisesta yhtenäisyydestä.

Keskustelua-osiossa SAK:n lakimies emerita Anu-Tuija Lehto ja STTK:n pääekonomisti Patrizio Lainà arvioivat oikeistohallituksen työmarkkinapoliittisia tavoitteita omien taustaryhmiensä näkökulmasta. Lisäksi sivuiltamme löytyy Työväen Arkiston johtajan emeritus Esa Lahtisen muistelus uraltaan sekä Työväenliikkeen kirjaston perustamisvaiheista.

Näinä aikoina on tärkeää nostaa lippu kulttuurin ja sivistyksen puolesta. Niinpä julkaisemme myös Yksityiset keskusarkistot ry:n varapuheenjohtajan Petri Tanskasen ajankohtaisen puheenvuoron kyseisten arkistojen toimintaedellytysten turvaamiseksi.

Niin ikään tarjolla on jälleen joukko kiintoisien opinnäytteiden esittelyjä sekä laaja kattaus työväentutkimuksen piiriin eri tavoin kuuluvien teosten arviointeja. Lopussa kertovat työväen perinnelaitokset omista tapahtumistaan kuluneena vuonna.

Toimituksen jäseniä kiitän hyvästä yhteistyöstä, kirjoittajiamme arvokkaan sisällön tuottamisesta sivuillemme ja tuki-ilmoittajiamme taloudellisesta panostuksesta julkaisumme hyväksi. Teille, hyvät lukijat, toivotan antoisia lukuhetkiä ja kaikkea hyvää vuodelle 2024!

Erkki Vasara

päätoimittaja

erkki.vasara@helsinki.fi

SISÄLTÖ

PÄÄKIRJOITUS

- 3 Erkki Vasara
Kolme tulokulmaa työhön

TEEMA-ARTIKKELIT

- 6 Mikko Jakonen, Jenny Säilävaara,
 Hanna-Mari Ikonen
”Eipä tässä käteen jää juuri yhtään mitään, kun toisesta päästä leikataan heti”:
Työssäkävien köyhien kokemuksia prekaarista työstä ja sosiaaliturvasta 2000-luvun Suomessa
- 28 Minna Rauas
 Pahoinvoivia nuoria, lisää työtehtäviä ja huono palkka:
Alanvaihdon harkinta ja syyt 2020-luvun nuorisotyössä
- 45 Eeva Houtbeckers
 Miten tulla toimeen planeetan rajoissa?:
Kestävyyismurros transformatiivisen työn tekijöiden näkökulmasta

MUUT ARTIKKELIT

- 64 Katri Karkinen
 Meijerskojen koulutus 1800-luvun lopulla

KATSAUKSIA

- 76 Iris Olavinen
Palkansaaajajärjestöjen naispuheenjohtajien aktivismi vuosina 1988–1992
- 82 Heikki Kokko
Kohti modernia työläisyyttä:
Translocalis-tietokanta uutena 1800-luvun työväenhistorian aineistokokonaisuutena
- 94 Tero Tuomisto
Mistä kaikesta muodostui talvisodan kansallinen yhtenäisyys

KESKUSTELUA

- 120 Anu-Tuija Lehto
Karikkoinen hallitusohjelma
- 121 Patrizio Lainä
Orpnomics murentaa hyvinvointivaltiota ja heikentää palkansaaajien asemaa

MUISTELUS

- 124 Esa Lahtinen
Työväenperinteen Forrest Gump

PUHEENVUORO

- 133 Petri Tanskanen
Yksityiset keskusarkistot ry:n edunvalvontatyö yksityisarkistojen toiminta-edellytysten puolesta 2021–2023

OPINNÄYTTEET

- 136 Akseli Ekola: Historiallista materialismia päivittämässä
- 137 Hanna Fager: Kokemuksia toivosta, elämän merkityksestä ja voimaantumisesta työttömien kirjoituskilpailun tarinoissa
- 138 Pauli S. Kettunen: Sosiaalidemokraatit Elinkeinoelämän valtuuskunnan vaikuttamisen kohteena 1970-luvulla
- 139 Eetu Kukila: Valta ja Vasemmistoliitto
- 140 Malla Lepistö: Hanna Rannan tie sosiaalidemokraattisen työläisnaisliikkeen aktiiviksi 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa
- 141 Mathias Liimatta: Kommunistit ja kansallisuusate vuosina 1944–1967
- 142 Marika Väisänen: Toisen sukupolven somalit suomalaisilla työmarkkinoilla

KIRJA-ARVIOT

- 143 Agnessa Haikara. *Kuka koputtaa ovellesi: Kuolansuomalaisten kohtalo Stalinin vainoissa.* (Aappo Kähönen)
- 144 Maria Lähteenmäki. *Punapakolaiset: Suomalaisnaisten elämä ja kohtalo Neuvosto-Karjalassa.* (Arto Nevala)
- 145 Samira Saramo. *Building That Bright Future: Soviet Karelia in the Life Writing of Finnish North Americans.* (Heta Tolvanen)
- 146 Maria, Lähteenmäki (toim.), Jukka Partanen, Matti Lackman & Juhani, Meriläinen. *August Wesley: Maanpakolaisen elämä.* (Hannu Itkonen)
- 147 Laura Halminen. *Upseeri ja vakooja: Suomalaisloikkari Emil Vaateri.* (Arto Nevala)
- 148 Pia Koivunen. *Performing Peace and Friendship: The World Youth Festivals and Soviet Cultural Diplomacy.* (Joni Krekola)
- 149 Ville Ropponen & Ville-Juhani Sutinen: *Sorretut sanat. Vainottujen*

- neuvostokirjailijoiden jäljillä.
(Sanna Turoma)
- 150 Anna Helle & Pia Koivunen (toim.).
Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa.
(Erkki Vasara)
- 152 Leena Virtanen & Aino Sutinen.
*Sörnäisten tyttö: Sylvi-Kyllikki Kilven
päiväkirja 1915–18 sarjakuvana.*
(Tiina Lintunen)
- 153 Tuomas Hoppu. *Vilppulasta Tampereen
porteille.*
Tuomas Hoppu. *Kaupunkisotaa ja pako
Tampereelta.* (Mikko Kosunen)
- 154 Pertti Rajala. *Eetu: Kertomuksia
työväenjohtaja Eetu Salinin elämästä.*
(Iris Olavinen)
- 155 Sture Lindholm & Cecilia Toivanen.
*Ekenäs Universitet: Där inbördeskriget
inte slutade 1918.* (Tauno Saarela)
- 156 Stefan Berger & Klaus Weinhauser
(toim.). *Rethinking Revolutions from
1905 to 1934: Democracy, Social Justice
and National Liberation around the
World.* (Tauno Saarela)
- 157 Mikko Majander. *Kylmän sodan ja
ristiriitojen puolue: SDP:n historia 4,
1952–1957.* (Ilkka Kärrylä)
- 158 Raita Merivirta, Leila Koivunen ja
Timo Särkkä (toim.). *Finnish Colonial
Encounters: From Anti-Imperialism to
Cultural Colonialism and Complicity.*
(Johan Ehrstedt)
- 159 Svetlana Aleksijevitš. *Sinkkipojat.*
(Silja Pitkänen)
- 160 Janne Autto (toim.). *Talouskuri tuli
Suomeen.* (Riku Luostari)
- 161 Stephanie Land. *Palveluksessanne:
Duunariäidin selviytymistaistelu.*
(Silja Pitkänen)
- 163 Sari Näre & Lena Näre. *Työttömyys
sattuu: Arjen kamppailuja
työllistämistoimien rattaissa.*
(Kaisa Haapakoski)
- 164 Eva Rönkkö. *Mukana ulossuljettuna:
Etnografisen tutkimus
ulkomaalaistaustaisten naisten ohjatusta
ryhmäliikunnasta.* (Päivi Armila)
- 165 Pertti Haapala, Minna Harjula ja Heikki
Kokko (toim.). *Experiencing Society and
the Lived Welfare State.*
(Pauli Kettunen)
- 166 Pauli Kettunen, Saara Pellander &
Miika Tervonen (toim.). *Nationalism and
Democracy in the Welfare State.*
(Emilia Lakka)
- 167 Marja-Liisa Honkasalo, Leila
Jylhänkangas & Anna Leppo (toim.).
*Haavoittuva toimijuus: Sairastaminen ja
hoiva hyvinvointivaltion laitamilla.*
(Marjo Kuronen)
- 168 Timo Tuovinen. *Suomalainen
työväenlaulu: Kisällilaulajien aikakausi.*
(Tauno Saarela)
- 169 Tero Tuomisto. *Työväkeä, Sivistystä,
Liikettä: Satavuotias Työväen
Sivistysliitto. Osa 2.* (Hannu Itkonen)
- 170 James Suzman. *Työn historia: Mihin
käytämme aikamme?*
(Heikki Kämäräinen)
- 171 Pelle Dragsted. *Pohjoismainen
sosialismi: Kohti demokraattista taloutta.*
(Hannu Itkonen)
- 173 Jukka Peltokoski & Henrik Jaakkola
(toim.). *Tulevaisuuden vasemmisto.*
Mikko Lievonen & Otto Köngäs
(toim.). *Sosialidemokratia 2020-luvulla:
Näkemyksiä edistyksellisestä politiikasta.*
(Ville Okkonen)
- 175 Pertti Koistinen & Ilpo Salonen (toim.).
*Ukrainan sota ja maailma sen jälkeen:
Sota, rikos ja sovitus.*
(Juhana Aunesluoma)
- IN MEMORIAM**
- 177 Jorma Kalela (1940–2022)
- 178 Elina Katainen (1957–2023)
- 179 Pekka Kalliokoski (1952–2023)
- PERINNELAITOKSET**
- 180 Työväenperinne ry / Työväenliikkeen
kirjasto:
- 184 Työväen Arkisto
- 188 Kansan Arkisto
- 191 Työväen historian ja perinteen
tutkimuksen seura
- 193 Työväenmuseum Werstas
- 197 TIIVISTELMÄT – ABSTRACTS**

”EIPÄ TÄSSÄ KÄTEEN JÄÄ JUURI YHTÄÄN MITÄÄN, KUN TOISESTA PÄÄSTÄ LEIKATAAN HETI”

Työssäkäyvien köyhien kokemuksia prekaarista työstä ja sosiaaliturvasta 2000-luvun Suomessa¹

Mikko Jakonen

YTT, professori, Itä-Suomen yliopisto

Jenny Säilävaara

YTT, tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto

Hanna-Mari Ikonen

HTT, apulaisprofessori, Jyväskylän yliopisto

Köyhyys Suomen kaltaisessa vauraassa jälkiteollisessa hyvinvointivaltiossa on ristiriitainen ilmiö. Olemme tottuneet ajattelemaan, että elämme yhdessä maailman onnellisemmista maista, jossa ihmisillä on tasa-arvoiset mahdollisuudet edetä ja toimia elämässään.² Vuonna 2021 maassamme eli kuitenkin 718 700 pienituloista ihmistä, joista 421 600 oli pitkittyneesti pienituloisia. Pienituloisissa eli köyhissä kotitalouksissa asui 121 800 lasta.³

Erilaisten arvioiden mukaan jopa 200 000–300 000 ihmistä hakee vuosittain jonkinlaista ruoka-apua muutoin niukkaan arkeensa.⁴ Hyvinvointivaltiossa köyhyys koskee pääasiassa kotitalouksia, joiden jäsenet eivät ole mukana työelämässä, kuten vanhuksia, työttömiä, työkyvyttömiä ja sairaita.⁵

Palkkatyöhön perustuvassa yhteiskunnassamme olemme tottuneet ajattelemaan, että työllä pystyy elättämään itsensä ja perheensä.

1 Artikkelin on tehty Suomen kulttuurirahaston (SKR) rahoituksella hankkeessa Työssäkäyvät köyhät jälkiteollisessa hyvinvointivaltiossa (Jyväskylän yliopisto / Itä-Suomen yliopisto).

2 The Sustainable Development Solutions Network on valinnut Suomen kuusi kertaa maailman onnellisemmaksi maaksi: <https://worldhappiness.report>.

3 Tilastokeskus. ”Pienituloisten määrä kasvoi vuonna 2021,” 19.12.2022, <https://www.stat.fi/julkaisu/clbk-sh4ppy1y20bum4uh8ngbg>.

4 Joakim Zitting & Sari Kainulainen, ”Koronapandemian vaikutukset ruoka-aputoimintaan,” *Yhteiskuntapolitiikka* 88, no. 1 (2023): 45–52, <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023021627531>; Jouko Karjalainen, Rosa Hossain-Karhu, Pirjo Marjamäki & Annikka Sinkkonen, *Ruoka luo yhteyden – Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Ruoka-apuseelvityksen muistio*. (2021) Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca. <https://stm.fi/documents/1271139/48496181/Selvitys+ruoka-avusta.pdf/501a0182-4e8e-f943-9bd3-afc40e10332f/Selvitys+ruoka-avusta.pdf?t=1612953452113>.

5 Arttu Kauhanen, Marja Riihelä & Matti Tuomala, ”Köyhyys ja köyhyyden pitkittyminen Suomessa,” *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 116, no.1 (2020), <https://www.doria.fi/handle/10024/176826>.

Työssäkävien köyhien (*working poor, in-work poverty*) ilmiötä onkin pidetty hyvinvointivaltioissa jokseenkin marginaalisena.⁶ Toisen maailmansodan jälkeen teollinen tuotanto tarjosi länsimaissa runsaasti töitä. Työsuhteet olivat pääsääntöisesti toistaiseksi jatkuvia ja kokopäiväisiä.⁷ Talouspolitiikassa tavoiteltiin täystyöllisyyttä, ja sosiaaliturvajärjestelmät rakennettiin vakuuttamaan ihmiset tilapäisiä työttömyysjaksoja varten.⁸

Länsimaissa työssäkävien köyhyys on 1980-luvulta lähtien yhdistetty enimmäkseen Pohjois-Amerikan työmarkkinoihin, mutta Euroopassa sitä ei ole pidetty yhtä merkittävänä ilmiönä.⁹ 2000-luvulla työssäkävien köyhyysessä on kuitenkin tapahtunut selkeä käänne

Euroopassa. Työssäkävien köyhien määrä kasvaa, ja ilmiön luonne on muuttunut.¹⁰ Niin EU:n kuin Euroalueella työssäkävien köyhyys on noussut 2000-luvulla noin prosenttiyksikön ollen noin yhdeksän prosenttia työssäkävistä. Maakohtaiset vaihtelut ovat kuitenkin merkittäviä ja kertovat enemmän ilmiön kehittymisestä.¹¹ Esimerkiksi työ- ja sosiaaliturvareformien (ns. Hartz-reformit) myötä on määrä kasvanut Saksassa vuoden 2005 4,8 prosentista vuoden 2021 8,7 prosenttiin, samalla kun maassa vallitsee lähes täystyöllisyys.¹² Työssäkävien köyhyys on kasvanut myös esimerkiksi Ranskassa ja Tanskassa. Britanniassa (10,4 prosenttia vuonna 2018) kasvua on ollut koko 2000-luvun, ja samalla

-
- 6 Heikki Palviainen, ”Työssäkävien köyhyys Suomessa 1990–2010,” *Kansantaloudellinen vuosikirja* 114, no. 4 (2018): 495–512, https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2018/12/KAK_4_2018_WEB-9-26.pdf.
- 7 On kuitenkin huomattava, että epävarmoja työsuhteita ja työssäkävien köyhyyttä on esiintynyt Suomen historiassa aikaisemmin. Ks. esim. Leena Enbom, ”The Working Poor: The Labour Strategies of the Welfare Recipients in Helsinki 1890–1970” (Väitöskirja, Helsingin yliopisto, 2023), <http://hdl.handle.net/10138/358134>. Työelämän muutoksen vertailukohtana käytetään tässä artikkelissa teollista hyvinvointivaltiota ja sen muuttumista jälkiteolliseksi hyvinvointivaltioksi.
- 8 Ks. esim. Ilpo Airio, ”Työssä mutta köyhä: Työn ja toimeentulon sidos kuudessa OECD-maassa 1970–2000,” *Janus* 14, no. 3 (2006): 294–311, <https://journal.fi/janus/article/view/50388>.
- 9 Ilpo Airio, *Change of Norm?: In-Work Poverty in a Comparative Perspective* (Helsinki: Kela, Research Department, 2008), <http://hdl.handle.net/10250/3326>.
- 10 EU:n tasolla ilmiötä seurataan säännöllisesti, ja EU julkaisee myös ilmiötä käsitteleviä maakohtaisia raportteja: Ramón Pena-Casas, Dalila Ghailani, Slavina Spasova & Bart Vanhercke, *In-Work Poverty in Europe: A Study of National Policies* (Bruxelles: European Commission, 2019), <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21113&langId=en>; Eurofound, Robert Anderson, Daphne Ahrendt, Adam Revello, Jean-Marie Jungblut & Eszter Sándor, *In-Work Poverty in the EU* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017), <https://doi.org/10.2806/125135>; Olli Kangas & Laura Kalliomaa-Puha, *In-Work Poverty in Finland* (European Commission, 2019), <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21113&langId=en>. Ks. myös Ive Marx & Brian Nolan, ”In-Work Poverty,” teoksessa *Reconciling Work and Poverty Reduction*, toim. Bea Cantillon & Frank Vandebroucke (Oxford: Oxford University Press, 2014); Rod Hick & Alba Lanau, *In-Work Poverty in the UK* (Cardiff: Cardiff University, 2017). Suomen kehityksestä, ks. Ville Kainulainen, *Työssäkävivät köyhät: Katsaus aiheeseen tutkimuskirjallisuuden valossa* (Helsinki. Palvelualuejen ammattiliitto PAM, 2013); Niina Tanner, *Töissä, mutta köyhä: Palkkatyököyhyys ja sen kustannukset ravintola- ja kiinteistöpalvelualueilla* (Helsinki: Palvelualuejen ammattiliitto, 2019), <https://www.pam.fi/wp-content/uploads/2023/08/Tanner-palkkatyokoyhyys.pdf>.
- 11 Lukujen perustana tilasto ”In-Work at Risk of Poverty Rate by Age and Sex, population 18 and over”, joka löytyy tietokannasta Eurostat, ”EU statistics on income and living conditions,” <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/database>.
- 12 Federal Statistical Office of Germany (Destatis), ”Registered unemployed, Unemployment rate for Germany, Former Territory of Federal Republic,” <https://www.destatis.de/EN/Themes/Labour/LabourMarket/Unemployment/Tables/lrarb001.html#242354>.

jo 60 prosenttia kaikista köyhistä kotitalouksista on sellaisia, joissa vähintään yksi henkilö työskentelee.¹³ Eurooppalaisena trendinä vaikuttaa olevan, että työssäkäyvien köyhien määrä kasvaa, ja syyt heidän köyhyydelleen löytyvät epätyypillisistä töistä sekä työ- ja sosiaalipolitiikan reformeista.¹⁴ Suomessa työssäkäyvien köyhyys on pysytellyt tilastojen mukaan samalla, hieman alle kolmen prosentin tasolla koko 2000-luvun.

Akateemisessa tutkimuksessa (niin Suomessa kuin kansainvälisesti) työssäkäyviä köyhiä on perinteisesti tarkasteltu osana työ- ja sosiaalipolitiikan tutkimusta. Tutkimuksessa on käytetty pääasiassa suuria kvantitatiivisia aineistoja, jotka ovat vertailtavissa sekä ajallisesti että maittain.¹⁵ Vähitellen tutkimuksessa on lisääntynyt myös erilaisten laadullisten aineistojen käyttö, joilla on päästy tarkastelemaan lähemmin pienituloisten työssäkäyvien arkipäivän kokemuksia sekä työelämän laadullisia muutoksia.¹⁶

Hyvinvointivaltioissa elävien työssäkäyvien köyhyydessä on kiinnostavaa ilmiön monimutkainen muotoutuminen työmarkkinoiden

ja sosiaaliturvan risteyksessä. Työssäkäyvien köyhyys vaikuttaa yksilöihin ja kotitalouksiin toisella tavalla kuin kokoaikainen työttömyys ja siitä johtuva köyhyys. Esimerkiksi kysymykset työssäkäyvien köyhien työllistymisestä täysipäiväisiin töihin ja kannustinloukkujen purkamisesta asettuvat toisin kuin kokonaan työttömien henkilöiden kohdalla. Työssäkäyvien köyhien asema on monessa mielessä monimutkaisempi, mutta heillä on mahdollisesti enemmän toimintamahdollisuuksia kuin kokonaan työn ulkopuolella olevilla. Toisaalta heidän arkielämänsä voi olla huomattavasti kuormittavampaa, sillä yhden tai useamman työn tekeminen köyhyysrajan ansiolla ja osin sosiaaliturvasta riippuvaisena sekä usein vaihtuvien työvuorojen tai -suhteiden sovitaminen esimerkiksi perheen arkeen voi olla henkisesti ja fyysisesti vaativaa.

Jälkitekollisessa yhteiskunnassa työssäkäyvien köyhyyttä on tutkittava prekaareihin työmarkkinoihin ja -suhteisiin kytkeytyvänä ilmiönä. Fordistisesta työn järjestyksestä¹⁷ poikkeavan prekaarin työn riskiltä välttyy 2000-luvulla yhä harvempi. Prekaari työ luo uusia elämi-

13 Hick & Lanau, *In-Work Poverty*.

14 Brigitte Lestrade (toim.), *Travail et précarité: Les 'working poor' en Europe* (Paris: L'Harmattan, 2011); Mariana Filandri & Emanuela Struffolino, "Individual and Household In-Work Poverty in Europe: Understanding the Role of Labor Market Characteristics," *European Societies* 21, no. 1 (2019): 130–157, <https://doi.org/10.1080/14616696.2018.1536800>; Henning Lohmann & Ive Marx, *The Handbook on In-Work Poverty* (London: Edward Elgar Publishing, 2019); Jerome Horemans, *Atypical Employment and In-Work Poverty* (Leuven: Hiva Research Institute for Work and Society, 2017).

15 Ilpo Airio, "Työssäkäyvien köyhyyden taustatekijät EU-maissa," *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 103, no. 2 (2007): 172–185, <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak22007/kak22007airio.pdf>; Henning Lohmann, "Welfare States, Labour Market Institutions and the Working Poor: A Comparative Analysis of 20 European Countries," *European Sociological Review* 25, no. 4 (2009): 489–504, <https://doi.org/10.1093/est/jcn064>; Björn Halleröd, Hans Ekbrand & Mattias Bengtsson, "In-Work Poverty and Labour Market Trajectories: Poverty Risks Among the Working Population in 22 European Countries," *Journal of European Social Policy* 25, no. 5 (2015), <https://doi.org/10.1177/0958928715608794>.

16 Jo McBride & Andrew Smith, "I feel like I'm in poverty. I don't do much outside of work other than survive': In-Work Poverty and Multiple Employment in UK," *Economic and Industrial Democracy* 43, no. 3 (2022), <https://doi.org/10.1177/0143831X211016054>; Jo Swaffield, Carolyn Snell, Becky Tunstall & Jonathan Bradshaw, "An Evaluation of the Living Wage: Identifying Pathways Out of In-Work Poverty," *Social Policy & Society* 17, no. 3 (2018): 379–392; Hannah Poulter, Judith Eberhardt, Helen Moore & Sula Windgassen, "'Bottom of the Pile': Health Behaviours within the context of In-Work Poverty in North East England," *Journal of Poverty* 27, no. 3 (2023): 197–216, <https://doi.org/10.1080/10875549.2021.2023721>.

sen tapoja ja rytmejä verrattuna teollisen hyvinvointivaltion vastaaviin. Prekaareissa työsuhteissa tehtävä työ ei palaudu pelkästään riittämättömiin tuloihin, vaan myös työn, koulutuksen, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, uudenlaisten luokkajakojen ja yhteiskunnallisen aseman kysymyksiin sekä näistä seuraaviin sosiaalisten suhteiden muutoksiin ihmisten elämäkulussa. Näillä mikrotason ilmiöillä on yhteys yleisempiin talous-, työ- ja sosiaalipolitiikan muutoksiin sekä niitä ohjaviin ideologioihin vaikutteisiin.¹⁸

Tässä artikkelissa tutkimme työssäkäyvien köyhien kokemuksia prekaarista työstä ja sosiaaliturvasta 2000-luvun Suomessa. Tarkastelemme aluksi työssäkäyviä köyhiä osana työelämän prekarisaation sekä jälkiteollisen hyvinvointivaltion yhteiskuntapoliittisten muutosten kontekstia. Taustoitamme tämän jälkeen analyysiamme esittelemällä työssäkäyvien köyhyyteen liittyviä määritelmiä ja määriä. Sen jälkeen esittelemme tarkemmat tutkimuskysymykset sekä tutkimusaineistomme ja analyysimenetelmämme. Korostamme köyhyyden moniulotteisuutta, kompleksisuutta ja sen arkielämässä joustavaa luonnetta. Näin voimme paremmin ymmärtää työssäkäyvien köyhien eriytyisiä ja monimuotoisia tilanteita, sekä erilaisia mahdollisuuksia ja vaikeuksia vaikuttaa niihin yhteiskuntapoliittisilla ratkaisuilla. Aineiston analyysissä kysymme, kuinka prekaarit työsuhteet ja riittämättömät tulot sekä sosiaaliturvan ja ansiotulojen yh-

distäminen jäsentävät työssäkäyvien köyhien työskentelyä ja elämää. Artikkelin lopussa esitämme analyysimme perusteella johtopäätöksiä ja näkökulmia työssäkäyvien köyhien ilmiön kehityksestä tulevaisuudessa.

Prekaari työ ja työssäkäyvien köyhyys jälkiteollisessa hyvinvointivaltiossa

Syyt työssäkäyvien köyhyyteen riippuvat kulloisestakin tuotantomuodosta sekä taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta toimintaympäristöstä. Työssäkäyvien köyhyys on erilaista esimerkiksi agrariiyhteiskunnassa, jossa käytössä on vain alkeellisia sosiaalivakuutuksen muotoja, kuin teollisessa hyvinvointivaltiossa, jossa on tarjolla täysipäiväistä palkkatyötä ja jossa sosiaaliturvajärjestelmät ovat kehittyneitä. Jälkiteollisessa hyvinvointivaltiossa työssäkäyvien köyhyys rakentuu taloudellisen ja yhteiskunnallisen murroskauden kontekstissa.

Jälkiteollisissa talouksissa alkua- ja teollisuustuotanto eivät tarjoa enää massamittassa töitä suurimmalle osalle työikäisestä väestöstä. Tuotantorakenne on monipuolinen, ja se kattaa monia aloja alkutuotannosta ja teollisuudesta tietö- ja kulttuuritalouteen.¹⁹ Työväestö on laajasti ja korkeasti koulutettua, ja monet työtehtävät löytyvät koulutusta vaativilta aloilta julkiselta, yksityiseltä ja kolmannelta sektorilta. Toisaalta myös palvelu-, hoito- ja hoiva-alat tarjoavat paljon työvoimaintensiivisiä töitä. Etenkään palvelualojen työmarkkinoilla ei välttämättä edellytetä korkeaa koulutusta tai

17 Fordistisella työn järjestyksellä tarkoitetaan tässä yhteydessä tehdastyön kaltaisesti organisoitua työtä teollistuneessa ja kehittyvässä hyvinvointivaltiossa, jossa myös julkisen sektorin työ järjestettiin ”tehdasmallisen” työnjaon avulla. Fordistista työn organisaation aikakautta voidaan pitää erityisenä vaiheena kapitalistisessa työn organisaatiossa, jolla oli merkittävä vaikutus 1900-luvun jälkipuoliskon länsimaisten yhteiskuntien organisaatioon. Ks. Pauli Kettunen, *Työjärjestys: Tutkielmia työn ja tiedon poliittisesta historiasta* (Helsinki: Tutkijaliitto, 1997); Brett Neilson & Ned Rossiter, “Precarity as Political, or, Fordism as an Exception,” *Theory, Culture & Society* 25, 7–8 (2008): 51–72, <https://doi.org/10.1177/0263276408097796>.

18 Ks. Patrick Cingolani (toim.), *Un travail sans limites ?* (Paris, Érés, 2012); Arne L. Kalleberg & Steven P. Vallas (toim.), *Precarious Work* (Bingley: Emerald, 2018); Donatella della Porta, Sakari Hänninen, Martti Siisänen & Tiina Silvasti (toim.), *The New Social Division: Making and Un-Making Precariousness* (Lontoo: Palgrave-MacMillan, 2015).

19 Pentti Koistinen, *Työ, työvoima ja politiikka* (Tampere: Vastapaino, 2014).

taivotasoa. Kolmas teollinen vallankumous eli tietotekniikan nopea kehittyminen ja digitalisaatio on 2020-luvun jälkiteollisen yhteiskunnan läpileikkaava ilmiö, joka vaikuttaa työelämään kaikilla aloilla. Tietoteknistyminen sekä tuhoaa vanhoja töitä että luo uusia.²⁰ Samalla tietoteknistyminen on vaikuttanut merkittävästi mahdollisuuksiin organisoida työtä useilla uusilla tavoilla, mistä on seurannut työn pätkimistä ja ”silppuamista”.

Jälkiteollisen yhteiskunnan työmarkkinoilla voimistuva prekarisaatio on tarkoittanut työn heterogenisoitumista sekä työvoiman polarisaatiota ja segmentoitumista. Työvoiman heterogenisoitumisella tarkoitetaan prekaarin työn monia erilaisia muotoja, erilaisia työn teon tapoja ja lukuisia erilaisia työsopimusmuotoja.²¹ Työmarkkinoiden polarisaatiolla puolestaan tarkoitetaan vähän koulutusta vaativien matalapalkka-alojen erottumista korkeaa koulutusta vaativista ja hyväpalkkaisista asiantuntija-tehtävistä sekä jakoa prekaarien ja vakituisten työsuhteiden välillä.²² Työmarkkinoiden segmentoituminen viittaa ilmiöön, jossa syntyy niin sanottuja ydin- ja periferiatöitä.²³ Nämä jaot noudattavat perinteisiä luokkajakoja, ja

suorittava työ on edelleen useammin prekaaria kuin asiantuntijatyö. Toisaalta prekarisaatio vaikuttaa myös keskiluokkaisina pidettyihin ammatteihin, ja myös koulutusta vaativat työt prekarisoituvat. Pääasiallisesti prekaarit työt keskittyvät kuitenkin palvelualoille. Prekarisaation myötä työhön liittyvät yhteiskunnalliset riskit ja työssäkäyvien köyhyys kohdistuvat ennen kaikkea työmarkkinoilla heikommassa asemassa oleviin ryhmiin, kuten nuoriin, matalasti koulutettuihin, naisiin ja maahanmuuttajiin.²⁴

Työntekijän kannalta prekarisaatiolla tarkoitetaan työmarkkinoiden muutosta pysyvistä ja kokopäiväisistä, pääasiassa yhden työnantajan palveluksessa tehdyistä työsuhteista ja -urista kohti epävarmoja, epätyypillisiä ja joustavia työsuhteita ja -markkinoita, joissa työpaikat, työnantajat, työtehtävät, työehdot ja palkat vaihtelevat.²⁵ Työnantajan kannalta prekarisaatio on tarkoittanut työvoiman tarjonnan lisääntymistä työmarkkinoilla, mikä on ollut myös yksi keskeisiä uusklassisen talouspolitiikan ja uusliberaalin *workfare*-tyyppisen yhteiskuntapolitiikan tavoitteita.²⁶ 2000-luvun hyvinvointivaltiossa työn

20 Tuomo Alasoini, ”Digitalisaatio muuttaa työtä – millaista työelämää uudistavaa innovaatiopolitiikkaa tarvitaan?”, *Työpoliittinen aikakauskirja* 58, no. 2 (2015): 26–37, <https://tem.fi/documents/1410877/2874993/tak22015.pdf>.

21 Satu Ojala, Merja Kauhanen & Jouko Nätti, ”Osa- ja määräaikatyön monet muodot ja työn laatu,” *Talous & Yhteiskunta*, no. 3 (2014): 36–41, <https://labore.fi/wp-content/uploads/2020/04/ty32014.pdf>; Denis Pennel, *Travailler pour soi?* (Paris: Seuil, 2013).

22 Koistinen, *Työ, työvoima*; Maarten Goos, Alan Manning & Anna Salomons, ”Job Polarization in Europe,” *The American Economic Review* 99, no. 2 (2009) 58–63, <https://www.jstor.org/stable/25592375>.

23 Damian Grimshaw, Collette Fagan & Gail Hebson (toim.), *Making Work More Equal: A New Labour Market Segmentation Approach* (Manchester: Manchester University Press, 2017).

24 Klaus Armingeon & Giuliano Bonoli, *The Politics of Post-Industrial Welfare States* (London: Routledge, 2006); Jorma Sipilä, Anneli Anttonen & Teppo Kröger, ”A Nordic Welfare State in Post-Industrial Society,” teoksessa *The Welfare State in Post-Industrial Society*, toim. Jason L. Powell & Jon Hendricks (London: Springer, 2009).

25 Mikko Jakonen, ”Uusi työ ja prekarisaatio: Työn muutosten vaikutukset suomalaiseen hyvinvointivaltioon ja poliittiseen järjestäytymiseen,” *Tiede & Edistys* 39, no. 4 (2014): 287–320, <https://doi.org/10.51809/te.105165>; Patrick Cingolani, *Révolutions précaires: Essai sur l’avenir de l’émancipation* (Paris: La Découverte, 2014); Pasi Pyöriä & Satu Ojala, ”Työn prekarisaatio,” teoksessa *Työelämän myytit ja todellisuus*, toim. Pasi Pyöriä (Helsinki: Gaudeamus, 2017); Guy Standing, *The Precariat* (London: Bloomington Press, 2010).

26 James D. Hamilton, ”A Neoclassical Model of Unemployment and the Business Cycle,” *Journal of Political Economy* 96, no. 3 (1988): 593–617, <http://www.jstor.org/stable/1830361>; Mikko Jakonen, *Konflikti: Talous ja politiikka*. (Helsinki: Into, 2020), 161–182.

tarjonnan lisäämiseen on pyritty esimerkiksi heikentämällä työttömyys- ja sosiaaliturvaa. Taustalla on ollut ajatus siitä, että työttömyys- ja sosiaaliturva estävät työllistymistä, koska ne synnyttävät niin sanottuja kannustinloukkuja. Teorian mukaan heikompi sosiaaliturva työntää ihmisiä nopeammin työmarkkinoille, ja työttömyysjaksot lyhenevät, jolloin myös työttömyyden kustannusten julkiselle sektorille on uskottu pienenevän. Samalla työn madaltuvan hinnan uskotaan lisäävän yritysten investointeja ja taloudellista toimeliaisuutta.²⁷ Työn madaltuva hinta tuottaa kuitenkin myös prekaaria työtä ja työssäkäyvien köyhyyttä.

Työssäkäyvien köyhien määrän lisääntymiseen vaikuttavat muuttuvien työmarkkinoiden ja yhteiskuntapolitiittisten reformien lisäksi muut yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutokset. Yhtenä jälkiteollisen hyvinvointivaltion erityisenä piirteenä voidaan pitää perherakenteiden muutosta, jossa erityisesti yksinasuvien ja yksinhuoltajien määrä on kasvanut jo useamman vuosikymmenen.²⁸ Yhden henkilön tulot riittävät kuitenkin huonosti Pohjoismaissa tyypilliselle kahden ansaitsejan malliin perustuville asunto- ja vuokramarkkinoille. Työmarkkinat ja etenkin palvelualueen prekaarit työt keskittyvät suuriin kaupunkeihin, joissa asumisen hinta on korkea. Vaihtoehtona kalliiden asumiskustannusten alueella elämiselle on asuminen kauempana taajamisesta. Tällöin taas töihin liikkuminen aiheuttaa

merkittäviä julkisen liikenteen tai yksityisauton kuluja.

Prekaaria työtä ja elämää määrittelee usein erilaisten yhteiskunnallisten positioiden limityminen, liminaalisuus ja hybridimäisyys.²⁹ Henkilö voi esimerkiksi tehdä palkkatöitä ja toimia sivutoimisena yrittäjänä sekä samalla myös opiskella ja olla esimerkiksi pienten lasten vanhempi. Jälkiteollisessa taloudessa ihmisten ansiot voivat muodostua aiempaa useammin monesta eri lähteestä.³⁰ Henkilöllä voi olla vuoden aikana ansioita esimerkiksi palkkatyöstä, yrittäjämäisestä työstä tai vaikkapa apurahasta. Sosiaaliturva voi olla näiden lisänä pysyvä tai säännöllisesti vaihteleva osa henkilön vuosituloja. Yleisesti tällaiset elämänvaiheet ja ansaintamuodot eivät muodostu pysyviksi, mutta ne voivat kestää vuosia ja olla ratkaisevia yksilön elämänkulun kannalta. Toisaalta prekaarin työmarkkinaposition on myös havaittu jäävän osalla pitempiaikaiseksi, jolloin työelämän liminaaltila määrittelee ja vaikuttaa koko elämänkulkuun ja -suunnitteluun. Näissä tilanteissa teollisen hyvinvointivaltion pysyvien työsuhteiden katkos- ja muutosvaiheisiin suunniteltu sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmä ei välttämättä tunnista kaikkia apua tarvitsevia eikä kykene auttamaan heitä. Jälkiteollisen hyvinvointivaltion tukijärjestelmät saattavat tällöin tuottaa ja jopa ylläpitää prekaaria elämäntilannetta.

27 Jakonen, *Konflikti: talous*, 161–182; Richard D. Wolff & Stephen A. Resnick, *Contending Economic Theories: Neoclassical, Keynesian, and Marxian* (Cambridge: MIT Press, 2012).

28 Timo M. Kauppinen, *Yksinasumisen muutokset ja tulotaso* (STTK, 2022), https://www.sttk.fi/wp-content/uploads/sites/2/2022/12/1_nayttoversio_sivuttain_sttk_julkaisusarja_talouttajatyoelamaa_1_2022.pdf; *Suomen virallinen tilasto: Perheet* (Helsinki: Tilastokeskus, 28.5.2021), https://www.stat.fi/til/perh/2020/perh_2020_2021-05-28_tie_001_fi.html.

29 Tiina Kontinen, Pia Houni, Helena Kartsen & Heikki Toivanen, ”Liminaaltilan käsite työn muutosten jäsentäjänä,” *Aikuiskasvatus* 33, no. 4 (2013): 252–264, <https://doi.org/10.33336/aik.94057>; Heli Ansio, Pia Houni & Mikko Piispa, ”Ei ole keksitty sitä ammatinimikettä, mikä olisin’: Sosiaalisesti sitoutuneet taiteentekijät ja hybridinen työ,” *Yhteiskuntapolitiikka* 83, no. 1 (2018): 5–17, <https://www.julkari.fi/handle/10024/136024>; Anu Järvensivu & Arja Haapakorpi (toim.), *Monimuotoinen ansiotyö: Näkökulmia monista lähteistä ansaintaan* (Tampere: Tampere University Press, 2022).

30 Järvensivu & Haapakorpi, *Monimuotoinen ansiotyö*.

Työssäkävien köyhien määritelmät ja määrät

Työssäkävien köyhyyttä mitataan samoilla menetelmillä kuin muutakin köyhyyttä. EU:ssa käytössä oleva menetelmä on suhteellinen tulometodi. Sen mukaan kotitalous on köyhyysriskissä, jos sen tulot jäävät alle 60 prosenttiin kansakunnan kaikkien kotitalouksien vastaavasta mediaanitulosta.³¹ Suomessa kotitalouksien vastaava mediaanitulo vuonna 2021 oli 2 250 euroa kuussa. Suomalainen yksinelävä on siten köyhyysriskissä, jos hänellä on alle 1 350 euroa kuussa käytettävissä olevia tuloja. Suhteelliseen köyhyysrajaan vaikuttavat myös kotitaloudessa asuvat alaikäiset lapset. Heidän osuuttaan kuluihin painotetaan siten, että yli 13-vuotiaan lapsen kerroin on 0,5, ja alle 13-vuotiaan vastaavasti 0,3. Esimerkiksi vuonna 2021 köyhyysraja oli 2 430 euroa kuussa kotitaloudessa, jossa on yksi aikuinen, yksi 0–12-vuotias ja yksi 13–17-vuotias lapsi.³²

Yksinkertaisimpana työssäkävyn köyhän määritelmänä voidaan pitää siten tilannetta, jossa palkka tai tulot yrittäjyydestä jäävät alle mediaanitulojen kuuden kuukauden aikana.³³ Kyse ei ole hetkellisestä, esimerkiksi kuukauden tai kahden ansiotulojen puutteesta, vaan pidempiaikaisesta tilanteesta. Tilastoinnissa ei kuitenkaan lasketa tuloiksi ainoastaan ansiotuloja, vaan kaikki tulot, myös sosiaaliturva.

Tämä tekee vaikeammaksi arvioida sitä, kuinka moni työssäkävvä ei pärjää pelkillä ansiotuloillaan. Köyhyysriskissä olevien työssäkävien määrän arvioiminen on siksi monimutkaisempaa kuin työn ulkopuolella elävien köyhien määrän.

Tietyn tulorajan lisäksi oikeutta erilaisiin sosiaaliturvan muotoihin tuleekin pitää merkkinä työssäkävien suhteellisesta köyhyydestä. Köyhyyden määrää ja luonnetta arvioidaan tällöin suhteessa siihen, kuinka moni työssäkävvä esimerkiksi nostaa asumis- tai toimeentulotukea. Suomessa työssäkävien elämiseen riittämättömistä palkkatuloista ja köyhyysriskistä kertoo myös sovitellun työttömyyspäivärahan saaminen.

Työssäkävien köyhien määrä

Työssäkävien kokonaismäärän arvioimiseksi Suomessa on yhdistettävä ja tarkasteltava kriittisesti erilaisia työssäkävien pienituloisuuteen liittyviä lukuja. Eurostatin mukaan työssäkävyä henkilöitä, jotka eivät tulonsiirroista huolimatta ylitä köyhyysrajaa, on 2,5 prosenttia työvoimasta eli noin 60 000 ihmistä.³⁴ Heistä noin puolet on yrittäjiä, pääasiassa yksinyrittäjiä. Yrittäjien suuri suhteellinen osuus työssäkävistä köyhistä johtunee siitä, että päätoimiset yrittäjät eivät ole oikeutettuja työttömyysetuuteen, tässä tapauksessa erityisesti soviteltuun työttömyyskorvauk-

31 Olli Kangas & Veli-Matti Ritakallio, *Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa* (Helsinki: Kela, 2008), <http://hdl.handle.net/10250/3426>.

32 Tilastokeskus, ”Pienituloisten määrä.”

33 Tilastokeskus käyttää kuuden kuukauden kriteeriä määritellessään kotitalouden vuoden aikana työlliseksi tai työttömäksi. Lovisa Broström ja Birgitta Jansson käyttävät 7 kk kriteeriä sekä tarkastelevat myös 5 vuoden kehitystä tutkiessaan työssäkävien köyhyyden kehitystä Ruotsissa pitkällä aikavälillä. Lovisa Broström & Birgitta Jansson, “Who are the In-Work Poor?: A Study of the Profile and Income Mobility among the In-Work Poor in Sweden from 1986 to 2016,” *Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement* 165, no. 2 (2023): 495–517, <https://doi.org/10.1007/s11205-022-03025-1>.

34 Luku perustuu tilastoon, Eurostat. “EU statistics on income and living conditions,” <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions>.

35 Harri Melin, ”Keitä ovat yksinyrittäjät?,” *Alusta*, 13.3.2020, <https://www.tuni.fi/alustalehti/2020/03/12/keita-ovat-yksinyrittajat/>; Anna Pärnänen & Hanna Sutela, *Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013* (Helsinki: Tilastokeskus, 2014), <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-244-514-8>.

seen.³⁵ Sen sijaan merkittävä osa niistä pienituloisista palkkatyöntekijöistä, jotka ovat oikeutettuja ansiotulojen lisäksi sosiaaliturvaan ja soviteltuun työttömyyspäivärahaan, nousee tulonsiirtojen ansiosta köyhyysrajan yläpuolelle. Vuonna 2009 tehdyn kansainvälisen tutkimuksen mukaan suomalainen sosiaaliturva nosti saman verran työssäkäyviä pienituloisia köyhyysrajan yli kuin sen alle jäi.³⁶

Vuonna 2021 Suomessa sai palkkatulojensa lisäksi soviteltua ansiopäivärahaa 140 000, peruspäivärahaa 36 000 ja työmarkkinatukea 45 000 eli yhteensä 221 000 ihmistä.³⁷ Soviteltu työttömyyskorvaus kertoo tilanteesta, jossa palkkatyön lisäksi tarvitaan sosiaaliturvaa, sillä pelkät ansiot eivät yksin riitä elämiseen.³⁸ Yleisin syy tähän on osa-aikatyö.³⁹ Toinen merkittävä työntekijöiden sosiaaliturvan tarpeesta kertova joukko muodostuu niistä 72 000 kotitaloudesta, jotka saivat vuonna 2022 asumistukea työssäkäynnistään huolimatta.⁴⁰ Asumistukea voivat saada myös yrittäjät. Toimeentulotuki on viimesijainen tukimuoto, mutta myös sen piirissä olevilla 11 000 henkilöllä oli vuonna 2022 ansiotuloja eli he olivat ainakin jossain määrin työssäkäyviä.⁴¹

Työssäkäyvät köyhät ja prekaarissa asemassa olevat kotitaloudet voivat saada muiden kotitalouksien tapaan vuoden aikana myös muita

sosiaaliturvan muotoja kuten kokoaikaista työttömyyskorvausta, lapsilisää, elatustukea tai opintotukea. Jotkut tukimuodot soveltuvat joustavammin yhdistettäväksi palkka- tai yrittäjätuloihin kuin toiset. Näiden erilaisten tukimuotojen vaikutusta työssäkäyvien köyhien määrään on vaikea arvioida, mutta on tärkeää muistaa, että myös pienimuotoisempi sosiaaliturva auttaa työssäkäyviä. Pieniä ansiotuloja saavassa kotitaloudessa esimerkiksi lapsilisät voivat nostaa työssäkäyvän juuri ja juuri pienituloisuusrajan yli, mutta käytännössä riski köyhyyteen säilyy. Näissäkin tilanteissa ansiotulot eivät yksistään riitä elämismenoihin.

Osa pienituloisista ei hae sosiaaliturvaa, vaikka olisivat siihen oikeutettuja. Sosiaaliturvan alikäyttö on Suomessa tunnistettu ilmiö, mutta on vaikeaa arvioida, kuinka moni työssäkäyvä ei sitä hae.⁴² Yhdestä työstä saattavia elämiseen riittämättömiä ansioita voidaan täydentää toisen työn tuloilla. Useamman yhtäaikaisen työn tekeminen riittäviin tuloihin yltämiseksi on ollut tyypillisempää pohjoisamerikkalaisille työssäkäyville köyhille (noin viisi prosenttia työvoimasta on useammassa työssä yhtä aikaa) kuin eurooppalaisissa hyvinvointivaltioissa eläville, vaikkakin ilmiö vaikuttaa yleistyvän Euroopassa, myös Suo-

36 Lohmann, *Welfare States*, 489–504.

37 Vuoden 2021 luku on todennäköisesti hieman keskimääräistä suurempi koronapandemian vuoksi.

38 On myös muistettava, että esimerkiksi matalapalkkaisesta osa-aikatyöstä kertyvä ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha ei välttämättä ole merkittävästi suurempi kuin esimerkiksi peruspäiväraha.

39 Kela, *Tilasto Suomen työttömyysurvasta 2021* (Helsinki: Kela, 2022), <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/b2986475-fb53-419a-b8fc-afa2b76c7dd5/content>; Merja Kauhanen, Satu Ojala, Niklas Mäkinen, Tomi Kyyrä & Hanna Pesola, *Palvelujärjestelmän toiminta: Osa-aikatyö, tilapäinen työ ja siirtymät koko-aikatyöhön*, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja (Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 2022), <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-032-5>.

40 Valtiontalouden tarkastusvirasto, *Yleinen asumistuki: Vuoden 2015 kokonaisuudistus, etuusmenojen kehitys ja tuensaajien työssäkäynti*, Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 4/2023, <https://www.vtv.fi/app/uploads/2023/04/VTV-Tarkastus-4-2023-Yleinen-asumistuki.pdf>.

41 Tuija Korpela, ”Yhä useammalla perustoimeentulotukea saavalla kotitaloudella on ansiotuloja,” Kela tutkimusblogi, 15.5.2023, <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6977>.

42 Saija Iivonen, Jussi Tervola & Joonas Ollonqvist, *Kansainvälinen vertailu perus- ja vähimmäisturvaetuuksista: Suomi, Alankomaat, Iso-Britannia, Ruotsi, Tanska ja Viro* THL työpaperi 41/2022 (Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022), <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-916-0>.

nessa.⁴³ Vuosina 2010–2016 maassamme teki 8,1 prosenttia 15–65-vuotiaasta työvoimasta, siis noin 155 000 ihmistä, useaa työtä yhtä aikaa. Heistä noin 16% oli pienituloisia usean työn tekemisestä huolimatta. Usean työn tekeminen on yleisempää tilanteissa, joissa henkilöllä on joko osa- tai määräaikainen työ.⁴⁴

Työssäkäyvien köyhien kokonaismäärää arvioitaessa on huomioitava myös sellaiset työmarkkinoilla työskentelevät ryhmät, joilla ei ole oikeutta suomalaiseen sosiaaliturvaan. Vakituksesi Suomessa asuva maahanmuuttaja tarvitsee Suomen kansalaisen kanssa yhdenvertaiseen asemaan pääsemiseksi jatkuvan eli A-oleskeluluvan ja kotikunnan Suomessa. Pysyvän oleskeluluvan (P) saaminen edellyttää puolestaan neljän – Petteri Orpon hallitusohjelman suunnitelman mukaan jopa kuuden⁴⁵ – vuoden asumista A-oleskeluluvalla. Joillakin maahanmuuttaja-aloilla on esiintynyt alipalkkausta ja myös ihmiskaupan piirteitä. Lisäksi maahanmuuttajien työskentely erilaisissa yrittäjä- ja kevytyrittäjäpositioissa voi johtaa

pieniin tuloihin ja pitkiin työpäiviin.⁴⁶ Ulkomaalaisilla opiskelijoilla ei ole oikeutta sosiaaliturvaan, minkä vuoksi he saattavat työskennellä opintojensa ohessa. Heidän tosiasialliset ansionsa saattavat jäädä alle köyhyysrajan.⁴⁷

Edellä mainitut luvut ja kuvaukset pienituloisuudesta ja epävarmuudesta kertovat prekaarissa asemassa elävästä työvoimasta suomalaisilla työmarkkinoilla. Kokonaisuudessaan Suomessa työskentelee kolmannes työvoimasta erilaisissa prekaareissa työsuhteissa.⁴⁸ Tämä tarkoittaa reilua 800 000 ihmistä.⁴⁹ Noin puolet heistä ei kuitenkaan ole suoraanaisesti heikossa asemassa työmarkkinoilla tai pienituloisia, sillä prekaariin työvoimaan kuuluu myös työmarkkinoilla hyvin pärjääviä tai pätkätoista huolimatta hyvin toimeentulevia työntekijäryhmiä. Vastentahtoista määrääikaista ja osa-aikaista työtä tekeviä sekä vastentahtoisesti yksinyrittäjinä tai erilaisissa työvoimapolitiittisissa työllistämistoimissa olevia on yli 400 000.⁵⁰

43 Steven F. Hipple, “Multiple Jobholding During the 2000s.” *Monthly Labor Review* 133, no. 7 (2010): 21–32, <https://www.bls.gov/opub/mlr/2010/07/art3full.pdf>.

44 Merja Kauhanen, ”Monimuotoisen ansiotyön tekeminen rekisteriaineistojen valossa,” teoksessa *Monimuotoisen ansiotyö: Näkökulmia monista lähteistä ansaintaan*, toim. Anu Järvensivu & Arja Haapakorpi (Tampere: Tampere University Press, 2022), 41–71.

45 *Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma*, Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Helsinki: Valtioneuvosto, 2023, 202, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>.

46 Yrittäjät ja itsensä työllistäjät tekevät Suomessa yleisesti pitempiä työviikkoja ansioiden jäädessä kuitenkin usein alle palkkatyön keskitulojen. Ks. esim. Pärnänen & Sutela, *Itsensätyöllistäjät Suomessa*. Maahanmuuttajayrittäjillä tilanne on sama. Ks. Pekka Tuominen, ”Maahanmuuttajayrittäjien mielenmaisema: Yhteiskunnan muutosten syvät tarinat”, teoksessa *Kahdeksan Kuplan Suomi: Yhteiskunnan Muutosten Syvät Tarinat*, toim. Anu Kantola, Sanna Aaltonen, Lotta Haikkola, Lotta Junnilainen, Eeva Luhtakallio, Pauliina Patana, Joonas Timonen & Pekka Tuominen (Helsinki: Gaudeamus, 2022), 140–170.

47 Ulkomaalainen opiskelija saa tehdä opiskelijan oleskeluluvalla töitä maksimissaan 30 tuntia viikossa. Ks. ”Opiskelu Suomessa,” Maahanmuuttovirasto, <https://migri.fi/opiskelu-suomessa>; Ulkomaalaisten opiskelijoiden asemasta prekaarina työvoimana Suomessa ks. Olivia Maury, ”Kansainväliset opiskelijat prekaarina työvoimana Suomessa: Kokemuksia työnteosta opiskelijan oleskeluluvan varassa,” *Sosiologia* 55, no. 4 (2018): 334–349, <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124372>.

48 Pasi Pyöriä (toim.), *Työelämän myytit ja todellisuus* (Helsinki: Gaudeamus, 2017).

49 Vuonna 2022 jatkuvassa osa-aikatyössä työskenteli 263 000, määräaikaisessa osa-aikatyössä 153 000 ja määräaikaisessa kokoaikatyössä 238 000 ihmistä. Lisäksi yksinyrittäjiä oli 190 000 joulukuussa 2022. Yhteensä tällaisessa prekaarissa työmarkkinapositiiossa oli siis 844 000 ihmistä. *Suomen virallinen tilasto: Työvoimatutkimus* (Helsinki: Tilastokeskus, kesäkuu 2023), <https://www.stat.fi/tilasto/tyti>.

50 *Suomen virallinen tilasto: Työvoimatutkimus*.

Arvioitaessa työssäkäyvien köyhien tai köyhyysriskissä suomalaisilla työmarkkinoilla työskentelevien kokonaismäärää on edellä mainittuja lukuja tarkasteltava kriittisesti. Kaikkein hankalimmassa tilanteessa ovat ne 60 000 työssäkäyvää köyhää, jotka eivät tulonsiirroista huolimatta ylitä köyhyysrajaa. Koska erilaisten sosiaaliturvan muotojen – pääasiallisina muotoina soviteltu päiväraha (221 000 henkilöä) ja asumistuki (72 000) – saaminen kotitalouksissa limittyä, on näitä lukuja arvioitava varovaisesti. Toisaalta on huomioitava myös se, että kaikki eivät joko hae sosiaaliturvaa tai ole siihen oikeutettuja, samoin kuin se, että jotkut työskentelevät köyhyysrajan tuntumassa useassa työssä samanaikaisesti kattaakseen elämän peruskulut. Arvioimme, että Suomessa on noin 200 000 ihmistä, jotka työskentelevät joko palkkatyössä tai yrittäjinä ansioilla, jotka eivät yksistään riitä köyhyysrajan ylittämiseen. He kuuluvat kokonaisuudessaan noin 400 000 vastentahtoisesti prekääriin työntekijän joukkoon.

Ketkä ovat työssäkäyviä köyhiä?

Suomessa yksinasuvat muodostavat merkittävän osan työssäkäyvistä köyhistä – eri tutkimuksien mukaan 29–43 prosenttia. Toisen merkittävän ryhmän muodostavat kahden aikuisen lapsiperheet, joita on noin 30 prosenttia. Yhden elättäjän lapsiperheet ovat erityisesti köyhyysriskissä, sillä näissä kotitalouksissa ollaan yhden vanhemman tulojen varassa.⁵¹ Tätä ryhmää tarkasteltaessa on huomattava,

että yhden elättäjän lapsiperhe voi olla köyhä, vaikka elättäjä olisi kokopäiväisessä työssä.⁵² Vuonna 2021 Suomessa oli yhden vanhemman perheitä 129 000. Niistä 85 prosenttia oli sellaisia, joissa lapset olivat äitien huollettavana.⁵³

Suomessa pienituloisuus voi koskettaa kaikenlaisilla koulutustaustoilla työskenteleviä ihmisiä, mutta yleisesti korkeakoulutus suojaa hyvin niin työttömyyttä kuin pienituloisuutta vastaan. Kuitenkin esimerkiksi taide- ja kulttuurialoilla työskentelee paljon korkeasti koulutettuja mutta pienituloisia ihmisiä.⁵⁴ Lisäksi erilaisissa freelancer- ja apurahatoissa voivat myös korkealle koulutetut ihmiset työskennellä riittämättömällä ansioilla. Yleisemmin pienituloisuutta ja työssäkäyvien köyhyyttä esiintyy kuitenkin matalapalkka-aloilla ja palvelualoilla, joissa tehdään runsaasti osa-aikatoivia. Näistä merkittävä osa on naisnemistöisiä aloja.⁵⁵ SAK:n kyselytutkimuksen mukaan 100 000 duunarialojen työntekijää koki olevansa suuressa ja jopa 300 000 melko suuressa köyhyysriskissä.⁵⁶

Edellisissä arvioissa työssäkäyvien köyhyyttä on tarkasteltu pääasiassa tuloköyhyyttenä. Merkittävää on myös menoköyhyys, sillä nopeasti kasvavat elinkustannukset vaikuttavat huomattavasti enemmän pienituloisiin kuin keskituloisiin. Esimerkiksi koronakriisin tai Venäjän aloittaman hyökkäyssodan seurauksena nopeasti kasvaneet kuluttajahinnat sekä yleisesti nousevat asumisen, energian ja ruuan hinnat ovat vaikuttaneet erityisesti pienitulois-

51 Airio, ”Työssä, mutta,” 294–311; Palviainen, ”Työssäkäyvien köyhyys,” 495–512.

52 Myös kahden tulonsaajien kotitalous voi olla köyhä täysipäiväisestä työnteosta huolimatta, mutta tällöin molemmat työskentelevät erittäin matalapalkkaisella alalla tai erittäin pienituloisina yrittäjinä.

53 *Suomen virallinen tilasto: Perheet.*

54 Maria Hirvi-Ijäs, Sakarias Sokka, Kaisa Rensujeff, Tiina Kautio & Ari Kurlin Niiniaho, *Taiteilijoiden työ ja toimeentulon muodot: Taiteen ja kulttuurin barometri 2019* (Helsinki: Cupore, 2020), <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/taiteen-ja-kulttuurin-barometri-2019-taiteilijoiden-tyo-ja-toimeentulo>.

55 *Suomen virallinen tilasto: Työvoimatutkimus*; Tanner, Töissä, mutta köyhä.

56 ”Professori Juho Saari: Duunareista joka kymmenes on vaarassa ajautua köyhyyteen,” Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö, 30.3.2023, [https://www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/professori-juho-saari-duunareista-joka-kymmenes-suuressa-vaarassa-ajautua-koyhyyteen](https://www.sak.fi/ajankohtaista/ uutiset/professori-juho-saari-duunareista-joka-kymmenes-suuressa-vaarassa-ajautua-koyhyyteen).

ten kuukaudessa käteen jäävään rahamäärään. Myös erilaiset veronkorotukset, kuten vaikkapa ruuan tai lääkkeiden arvonlisäveron korotukset, osuvat eniten köyhyysrajalla eläviin kotitalouksiin.⁵⁷

Tutkimuksen toteutus

Tässä artikkelissa kysymme, miten suomalaiset työssäkäyvät köyhät kokevat prekaarit ja pienituloiset työsuhteet sekä millaisia ongelmia he kokevat palkkatulojen ja sosiaaliturvan yhdistämisestä.

Käytämme tutkimuksessamme kahta kertomusaineistoa, jotka on kerätty vuosina 2015 ja 2021. Artikkelin kirjoittajista Jakonen ja Säilävaara olivat vastuussa ensimmäisestä aineistonkeruusta, ja toisen aineiston keräämiseen osallistuivat kaikki kirjoittajat. Vuoden 2021 aineistonkeruu oli osa Suomen Kulttuurirahaston rahoittamaa tutkimushankettamme ”Työssäkäyvät köyhät jälkiteollisessa hyvinvointivaltiossa”. Julkaisimme molempien aineiston keräämistä varten hakukuulutukset hankkeen verkkosivuilla otsikoilla ”Töissä ja köyhä” (2015) ja ”Töissä ja köyhä 2.0” (2021). Hakukuulutusta mainostettiin erilaisilla sosiaalisen median alustoilla. Aiheesta laadittujen lehdistötiedotteiden kautta saimme hakukuulutukselle näkyvyyttä myös mediassa. Kuulutukset oli suunnattu ihmisille, jotka itse kokivat olevansa pienituloisia työssäkäyviä. Hakukuulutuksessa pyysimme omakohtaisista kertomuksista työskentelystä ja elämästä pienituloisena seuraavasti:

Tutkimuksessa selvitetään, miten pienituloisuus liittyy erilaisiin pätkä-, vuokra-, ja osa-aikatöihin sekä yrittäjyyteen. Meitä kiinnostaa, kuinka työttömyys- ja sosiaaliturvan yhdistäminen pieniin tuloihin onnistuu erilaisissa työsuh-

demuodoissa, yrittäjyydessä ja erilaisissa kotitaloustyypeissä. Kerro meille kokemuksistasi. Kirjoituksesi voi olla lyhyt kuvaus yksittäisestä arjen tilanteesta tai se voi olla laajempi elämäsi ja työhistoriaasi kartoittava teksti. Voit yhdistellä köyhyyden, työn, yrittäjyyden, sosiaaliturvan ja sosiaalisten suhteiden teemoja vapaasti haluamallasi tavalla.

Kaikkia vastaajia pyydettiin täyttämään taustatietolomake, jossa kysyttiin perustietojen lisäksi muiden muassa vastaajien ansioista, koulutuksesta ja lasten määrästä. Vuoden 2015 aineistossa on 170 ja kuutta vuotta myöhemmin kerätyssä 247 vastausta. Ensimmäinen hakukuulutus vuonna 2015 tuotti pidempiä vastauksia, sanamäärältään aineisto on hieman yli 73 000 sanaa, kun taas vuonna 2021 sanamäärä on hieman yli 52 000.

Olemme lukeneet aineiston läpi useasti saadaksemme kokonaiskuvan analysoitavasta aineistosta ja sen keskeisistä sisällöistä. Olemme käyttäneet aineiston analyysissä koko aineistoamme, emmekä aluksi tehneet aineistolle mitään erityisiä rajauksia. Tunnistimme ja koodasimme aineiston lukuisia keskeisiä teemoja, jotka limittyvät suurimmassa osassa kirjoituksia siten, että samat tekstinkappaleet voivat kuulua useamman erilaisen teeman alle.

Tähän artikkeliin olemme nostaneet kaksi pääteemaa, jotka kertovat aineiston vastaajien työtä ja elämää jäsentävistä peruskysymyksistä: riittämättömät ansiot prekaareissa työsuhteissa sekä vaikeudet sovittaa tällaisia työsuhteita yhteen sosiaaliturvan kanssa. Olemme taustoittaneet artikkelin tutkimuskirjallisuudella jälkiteollisesta työstä, joka tuottaa prekaareja työsuhteita sekä niihin usein liittyvää työssäkäyvien köyhyyttä. Samoin olemme taustoittaneet analyysiä kuvaamalla työssäkäyvien

57 Ks. esim. Kelan blogi: Aapo Hiilamo, Tapio Räsänen, Tuija Korpela, Susanna Mukkila, Lauri Mäkinen & Tiina Ristikari, ”Hintojen nousun vaikutuksia lapsiperheköyhyyteen voidaan lieventää vain vähän lapsilisäjärjestelmän muutoksilla,” Kela, 14.9.2022, <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6774>; Anna Grahn, Anna Kuusela, Lauri Mäkinen, Outi Sarpila & Susanna Mukkila, ”Mitä ihmisarvoinen elämä maksaa Suomessa?: Viitebudjettimenetelmään perustuvat laskelmat vuonna 2022,” Raportti 1/2023 (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2023), https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146028/URN_ISBN_978-952-408-011-8.pdf.

sosiaaliturvan käyttöä. Tästä teoreettisesta viitekehystä käsin analysoimme aineiston kirjoituksia. Näin saamme kiteytetyksi ongelmia, joita tutkimuskirjallisuus ja aiheesta käytävä yhteiskunnallinen keskustelu on tunnistanut, mutta joista ei ole suomalaisessa tutkimuksessa toistaiseksi kirjoitettu juuri lainkaan.

Prekaarit työsuhteet ja riittämättömät ansiot

Aineiston vastaajilla on monipuolisesti kokemusta erilaisista prekaareista työsuhteista ja -sopimuksista, kuten eri mittaisista määräaikaaisuuksista, osa-aikaaisuuksista mukaan lukien 0-tuntisopimuksista, tuntisopimuksista, yksin- ja kevytyrittäjyydestä, työskentelystä kuntouttavassa työtoiminnassa, sekä työskentelystä ilman sopimuksia ja joskus jopa palkatta. Prekaarit elämäntarinat, vuosien, vuosikymmenen tai koko elämän jatkuneet työhistoriat epävarmoissa työsuhteissa ovat vastaajille tavallisia. Usein erilaiset silpputyöt myös limittyvät ja niitä yhdistellään. Tarjotuita työmahdollisuuksista ei uskalleta kieltäytyä silloinkaan, kun se muista töistä saatavien ansioiden puolesta olisi mahdollista. Hyvässäkin työtilanteessa oleva silpputyöläinen ei siten ole samassa asemassa kuin vakituksessa työsuhteessa työskentelevä, sillä esimerkiksi lomiin ja muihin pysyvien työsuhteiden etuihin ei ole vastaavia mahdollisuuksia. Epävarmuus tulevaisuudesta ja tulevien työmahdollisuuksien varmistelu leimaavat silpputyötä tekevien elämää. Yksi vastaaja kertoo prekaarien työsuhteiden tilkkutäkistä sekä niiden aiheuttamasta työssäkäyvän köyhyyden riskistä ja tunteista seuraavasti:

Parhaimmillaan olen tehnyt kolmea työtä yhtä aikaa ja koska nollatuntisopimuksella tarjotuita vuoroista ei yleensä malta kieltäytyä, par-

haimmillaan minulla on ollut yli 20 työpäivää putkeen. Tällöin rahallinen tilanne on ollut ok, mutta henkinen kuormitus valtava. Useaa päättyötä yhdistelemällä ylipäättään olen tullut aivan hyvin toimeen, mutta esimerkiksi palkallisia lomiamia ei tietenkään kerry. (2021/177)

Toinen vastaaja kertoo erittäin hankalasta tilanteestaan, jossa hän pyrkii palkkatyötä ja yrittäjyyttä yhdistämällä elättämään itsensä ja perheensä:

Teen kahta työtä. Olen päätenyt yrittäjäksi, mutta myymäni palvelu ei työllistä minua kuin parina päivänä viikossa, ja sen tuomat yrityksen tulot kattavat juuri ja juuri yritykseni pakolliset menot. Yritykseni liikevaihto on ollut tappiollista kaksi peräkkäistä vuotta. Toisena työnäni käyn nollatuntisopimuksella tuuraamassa kaupankassana. Näitä töitä toisinaan on toisinaan ei, mutta ne muodostavat käytännössä ainoat kuukausituloni. (2015/13)

Monilla työssäkäyvillä köyhillä työsuhteet ovat pitkällä tähtäimellä heikosti ennustettavia, eikä epävarmojen työsuhteiden varaan rakennettu elämä välttämättä vastaa odotuksia niin sanotusta normaalista elämäkulusta.⁵⁸ Huonosti ennustettavat työt aiheuttavat lyhyellä aikavälillä tulojen ailahtelua kuukaudesta toiseen. Prekaarissa työmarkkinapositionsa olevan työntekijän täytyy olla aina valmis ottamaan tarjottuja töitä vastaan, sillä lyhyet ja joskus kannattamattomatkin pätkät voivat poikia mahdollisesti pysyvämmän työsuhteen. Töiden epävarmuus leimaa kaikkea toimintaa ja pakottaa pitämään kaikki elämän vaihtoehdot jatkuvasti auki. Useat vastaajat kirjoittavat, että he ovat olleet ja ovat yhä työllistymisen vuoksi esimerkiksi valmiita vaihtamaan asuinpaikkaa, kouluttautumaan uudelleen ja jopa miettimään uudelleen parisuhteeseen ja perheeseen liittyviä asioita. Jatkuva työsuhde

58 Lilli Aini Rokkonen, ”Prekaari äitiys: Kertomuksia palkkatyön reunamilta” (Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto, 2020), <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/23700>; Leena Åkerbland, ”Epävarmuuden tuolla puolen”: Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus (Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto 2014), <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/13137>.

nähdään perustana muille pidempiaikaista sitoutumista vaativille päätöksille, kuten seuraava vastaaja kertoo:

Kaikkein raskainta työssä on epävarmuus, jatkuuko työ, joudunko etsimään muualta töitä, täytyykö suunnitella muuttoa. Kun tähän vielä lisää heikon palkan, niin elämää hallitsee pelkätään huoli siitä, että onko töitä ja riittääkö rahat ja kuinka penniä saa venytettyä vielä vähän lisää, jotta selviää jos töitä ei pian olekaan. En ole yli kymmeneen vuoteen ollut parisuhteessa, kun koen, että silloin rahaa kuluu enemmän. Yksin pystyn säästämään paremmin. Lisäksi en halua, että toinen joutuisi maksamaan minunkin kulujani. (2021/102)

Huonon ennustettavuuden lisäksi prekaarit työsuhteet tuovat mukanaan lähtökohtaisesti pienet ansiot, sillä etenkin osa-aikatyössä tunteja ei kerry viikossa riittävästi. Osa-aikaisuuksia tehdään naisenemmistöisillä aloilla, erityisesti kaupan alalla, majoitus- ja ravitsemuspalveluissa sekä sosiaali- ja terveystalouksissa.⁵⁹ Eräs vastaaja kertoo seuraavasti:

Itselläkin mielessä poltteli työskentely lasten ja nuorten parissa, joten opiskelin koulunkäynnin ohjaajaksi, tuolloin vuonna 2006 vielä [nimikkeeltään] avustajaksi. Pääsin alalle töihin. Työ on jo lähtökohtaisesti matalapalkkaista, bruttopalkka lähtökohtaisesti noin 1 900 € kuussa sekä työ osa-aikaista, jonka takia bruttopalkka jäi noin 1 200–1 500 euroon kuussa lukuvuosittain vaihdellen, käteen jäi tietenkin huomattavasti vähemmän. Tyypillisesti alalla kesäaikoihin kuuluvat lomautukset tai työsuhteet ovat määräaikaisia lukuvuoden kerrallaan. Vakipaikka, jonka itse aikoinaan sain, oli suorastaan osa-aikainen lottovoitto. Koska tulot olivat pienet, jatkoin sivuhommina edelleen myös ravintola-alalla. Tein siten osa-aikaisesti kahta matalapalkkaista työtä. (2021/68)

Prekaareilla palvelualoilla, joissa tehdään paljon osa-aikaisia töitä, on usein myös heikoh-

ko asema työmarkkinaneuvotteluissa, eivätkä palkat ole kovinkaan suuria. 15 vuotta kamppaajana työskennellyt vastaaja kertoo kokemuksistaan:

Tuntipalkka periaatteessa ok mutta koskaan ei ollut täysiä tunteja, joten kuukaudessa yleensä käteen jäi reilu tonni. Palkkani ei noussut viiden vuoden alalla olon jälkeen kuin tes-korotusten verran silloin tällöin eli kymmenessä vuodessa joitain kymmeniä senttejä tunnilta. Nykyään hän hiusalalla ei enää edes ole koko tesiiä. Työssä ei ollut etenemismahdollisuuksia eikä tuloihin voinut itse vaikuttaa. (2021/91)

Kansainvälisessä tutkimuksessa keskustellaan usein työssäkäyvien köyhyyden työmarkkinoihin liittyvistä syistä. Yhden näkemyksen mukaan osa-aikaiset ja prekaarit työsuhteet ovat merkittävä syy, toisen näkemyksen mukaan erityisesti pienet tuntipalkat aiheuttavat köyhyyttä.⁶⁰ Aineistomme perusteella molemmat vaikuttaisivat olevan syitä pienituloisuuteen Suomessa. Suomessa osa-aikatoistia tai liian pienistä tuntipalkoista aiheutuvia riittämättömiä tuloja voidaan kompensoida sosiaaliturvalla, kuten seuraavassa analyysiluvussa tuomme esiin. Pienten tuntipalkkojen tilanne puolestaan voi johtaa siihen, että töitä tehdään normaalia viikkotuntityömäärää (37,5 tuntia viikossa) enemmän, ei vähemmän, kuten osa-aikaisuudessa yleensä tapahtuu. Pienillä palkoilla on tehtävä mahdollisuuksien mukaan normaalia enemmän töitä, etenkin jos elätettävänä on yksi tai useampi lapsi sekä mahdollisesti puoliso. Epättyypillisissä työsuhteissa, eri töitä yhdistelemällä ja esimerkiksi tuntisopimuksilla työskentelevillä tällaiset reilusti normaalit viikoittaiset tuntikatot ylittävät työmäärät ovat mahdollisia, eivätkä monet saa tämänkaltaisissa sopimuksissa myöskään ylityölisää. Yksi palkkatyöntekijä kertoo pitkistä työviikoista tuntityöläisenä seuraavasti:

⁵⁹ Suomen virallinen tilasto: *Työvoimatutkimus*.

⁶⁰ Halleröd, Ekbrand & Bengtsson, "In-Work Poverty"; Pena-Casas; Ghailani, Spasova & Vanhercke, *In-Work Poverty*.

Työviikkoni oli vaihtelevasti 4–6 päiväinen ja täydet tunnit ylittävä, otin aina extravuorojakin, sillä rahalle oli tarvetta n. 10 € tuntipalkalla... Työsopimukseni oli 0-tuntisopimus, vaikka tein väh. 40 h viikkoon töitä – sitä ei muutettu vähimmäistunnit kattavaksi sopimukseksi ikinä. Väsyin reilu puolen vuoden jälkeen niin, että jätin koulun kesken, mutta sairauslomasta huolimatta toimeen piti tulla ja jatkoin töiden tekoa rankimmillaan jopa 75 h viikossa. Palkkani oli tuntiperusteinen ja näin ollen ”omasta jaksamisestani” kiinni, että sain palkkaa. Jos jouduin olemaan yhden päivän sairaan lapsen kanssa kotona – siitä rankaistiin seuraavassa työvuorolistassa ja vuorojeni oli vähennetty paljon... En siis voinut sairastaa ja jopa sairaalasta lapseni luota valvotun yön jälkeen töihin oli mentävä. (2021/65)

Moni aineistojemme vastaaja kertoo, että he tekevät töitä sairaana tai pitkäaikaisesti väsyneenä ja toivottomana, joko pelkästään rahan vuoksi tai sitten siinä pelossa, että töistä poistautuminen johtaa töiden loppumiseen kokonaan. Tämä pelko on tunnistettu yleisesti prekarisaatiotutkimuksessa, ja työnantajan armoilla oleminen on monille henkisesti kuluttavaa.⁶¹ Toisaalta hankalista työ- ja elämäntilanteista huolimatta aineistomme työssäkäyviä köyhiä kuvaa myös prekarisaatiotutkimuksen tunnistama jatkuva paremman elämän, paremman elintason ja uusien työmahdollisuuksien etsiminen.⁶² Yksi syy tähän vaikuttaa olevan se, että aikaisemmin koettuun työttömyyteen liittyy vaikeita köyhyyden mutta myös sosiaalisen häpeän ja byrokraattisen nöyryytyksen kokemuksia.⁶³ Prekaarit työssäkäyvät köyhät eivät siis halua jäädä työttömiksi ja elämään sosiaaliturvan varaan, vaikka se voisikin olla monille huomattavasti helpompaa kuin jat-

kuva epäsäännöllisten töiden hakeminen ja tekeminen, kuten seuraava keski-ikäinen korkeasti koulutettu nainen kuvailee tilannettaan saatuaan viimein vakituisen työsuhteen:

Nyt, 2021 sain täysin yllättäen vakituisen työpaikan, kun ystävä suositteli minua esimiehelleen. Olen ison yrityksen yksityisessä palvelutalossa kovinkin fyysisessä työssä. Bruttopalkka 1975 e/kk. Päivätyö. Ei ylityömahdollisuutta. Asumistuki 400 e putosi 77 euroon, toimeentulotuki 150e/kk poistui takautuvasti, palautettava liikaa maksettu toimeentulotuki Kelalle. Vuokran omavastuu oli aiemmin 230 e, nyt 562 e, ei toimeentulotukea, joten useat säännöllisesti käytettävät lääkkeet maksettava itse, samoin sähkölasku, kotivakuutus yms. Lisänä työmatkan bussikulut. Eli käteen jää vähemmän kuin työttömänä. Silti teen työni, en lopeta. (2021/66)

Suomalaisille työssäkäyville köyhille sennitteily kiinni työelämässä näyttäytyykin erityisen tärkeänä ja itseisarvoisena asiana niukoista ansioista huolimatta. Jotkut vastaajat myös kertovat, että he haluavat antaa lapsilleen työssäkäynnin mallin, vaikka työssäkäynti ei taloudellisesti olekaan kannattavaa. Moni kertoo, että ei halua hakea sosiaaliturvaa joko lapsuuden kodistaan tai muualta omaksumansa periaatteen vuoksi, jonka mukaan sosiaaliturvaan tukeutuminen ei kuulu kunnan kansalaisen toimintaan. Jotkut myös häpeävät tilannettaan niin paljon, etteivät halua sen tulevan millään tavalla esille, sillä työssäkäynnillä ajatellaan Suomessa yleisesti tultavan toimeen. Merkittävä osa työssäkäyvistä köyhistä kuitenkin hakee ja saa erilaisia sosiaaliturvan muotoja, mikä tuo toisenlaisen ulottuvuuden työssäkäyvien köyhien elämään. Sosiaaliturvaa

61 McBride & Smith, “I feel like”; Jo McBride, Andrew Smith & Marcell Mbala, “‘You End up with nothing’: The Experience of Being Statistic of ‘In-Work Poverty’ in UK,” *Work, Employment and Society* 32, no. 1 (2018): 210–218, <https://doi.org/10.1177/0950017017728614>; Poulter, Eberhardt, Moore & Windgassen, “Bottom of the Pile,” <https://doi.org/10.1080/10875549.2021.2023721>.

62 Åkerbländ, *Epävarmuuden tuolla puolen*; Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen (toim.), *Prekarisaatio ja affekti* (Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 2015).

63 Sari Näre & Lena Näre, *Työttömyys sattuu* (Helsinki: Gaudeamus, 2022).

ei nimittäin ole aina helppo yhdistää epäsäännölliseen työhön. Käsittelemme tätä asiaa seuraavassa analyysiluvussa.

Prekaariansa: Sosiaaliturvan yhteensovittaminen ansiotulojen kanssa

Aineistoista nousee selkeästi esiin, kuinka työssäkäyvät köyhät eivät selviäsi arjestaan ilman sosiaaliturvan eri muotoja. Merkittävimmät sosiaalietuudet, joista vastaajat kertovat, ovat asumistuki, soviteltu työttömyyspäiväraha osa-aikaisissa töissä, työttömyyspäiväraha määräaikaisten työsuhteiden välissä sekä toimeentulotuki tilanteissa, joissa he eivät saa syystä tai toisesta työttömyyskorvausta. Moni kertoo olleensa myös lomautettuna, mikä vuoden 2021 aineistossa johtuu osittain koronasta, mutta osittain myös tiettyjen, yleensä kunnallisten työnantajien käytännöistä lomauttaa työntekijät kesälomien ajaksi. Perheelliset vastaajat saavat myös lapsilisää, ja lapsista saa myös korotuksia osaan etuuksia. Lisäksi yksinhuoltajat kertovat saavansa Kelan myöntämää elatustukea.

Pienituloisten työssäkäyvien tulot muodostuvat siis monista lähteistä, mikä on tyyppillistä prekaarissa työmarkkina-asemassa oleville.⁶⁴ Yhtäältä tulot voivat muodostua useista toisiinsa limittyvistä erilaisista palkkaja yrittäjyysansioista sekä etenkin kulttuuri- ja taideoilla työskentelevien tapauksissa myös erilaisista apurahoista ja palkkioista. Toisaalta tulot muodostuvat sosiaaliturvan eri osista, joista jokainen, pienikin, on tärkeä osa työssäkäyvän köyhän tulojen tilkkutäkkiä. Yksinhuoltaja kuvailee tilannettaan näin:

Tuloni muodostuvat osa-aikatyön palkasta (0-tuntisopimus nuorisotyössä, koulujen lomakoikoina ei töitä eikä palkkatuloja), sovitte- lusta

päivärahasta, asumistuesta, lapsilisistä, toisen lapseni elatustuesta. Lapset asuvat viikko- viikkojärjestelmällä, jossa on mahdollista säästää ruoka- ja vesi- ja sähkötuloissa. Minä maksan lasten vaatteet toiseenkin kotiin, sillä saan kaikki tuetkin. (2021/58)

Epäsäännöllisten ansiotulojen ja sosiaaliturvan yhdistäminen toisiinsa ei ole mutkatonta. Työpätkät voivat olla hyvinkin lyhyitä määräaikaissuhteita, keikka- tai tuntitöitä tai nollatuntisopimuksilla tehtäviä osa-aikaissuhteita, jolloin viikko- ja kuukausiansiot saattavat heitellä paljonkin. Kuukausittain vaihtelevat prekaarista työstä saatavat ansiot ovat lähtökohtaisesti hankalia syyperusteisessa sosiaaliturvajärjestelmässämme. Kuukauden tai kaksi kestävä prekaari työmarkkinaposition ei sinänsä ole ongelma, mutta jos prekaari työ on muodostunut syystä tai toisesta pysyväksi työntö- tavaksi, on tukien sovitaminen jatkuvasti vaihteleviin tuloihin työlästä. Yhteensovittaminen vaatii työtä niin hakijalta, jonka tulee ilmoittaa muutoksista, sekä tukien myöntäjältä, jonka on tehtävä uusi päätös tuesta ansioiden muuttuessa.

Yksi sosiaaliturvajärjestelmässä käytetty ratkaisu, jolla kuukausittain muuttuvista tuloista aiheutuvaa tukien tarkistamista on voitu vähentää, on niin asumistuen kuin työttömyyskorvauksen niin sanottu suojaosan kasvattaminen. Suojaosalla tarkoitetaan sitä ansiotulojen määrää, jonka tukiin oikeutettu saa kuussa ansaita ilman, että tukea tarvitsee tarkastaa uudelleen.⁶⁵ Korkeampien suojaosien on nähty vähentävän niin sanottuja kannustinloukkuja, sillä sen turvin tuensaajan on kannattanut ottaa vastaan lyhyitäkin työsuhteita ja -keikkoja. Vuoden 2015 aineiston keräämisen aikana⁶⁶ niin asumistuen kuin työttömyyskorvauksen suojaosan määrä oli tiukka, vain 50 euroa.⁶⁷

⁶⁴ Järvensivu & Haapakorpi, *Monimuotoinen ansiotyö*.

⁶⁵ Valtiontalouden tarkastusvirasto, *Yleinen asumistuki*.

⁶⁶ Aineisto kerättiin keväällä ja alkukesästä 2015.

⁶⁷ Valtiontalouden tarkastusvirasto, *Yleinen asumistuki*.

Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että jo yli 50 euron muutos työssäkävyn ansioissa kuukauden aikana johti esimerkiksi asumistuen tarkastamiseen. Yksi vastaaja kertoo tällaisesta tilanteesta seuraavasti:

Olen nollasopimuksella töissä eli teen keikkatyötä. Haen samalla soviteltua päivärahaa ja vielä toimeentulotukea kun tulot eivät riitä elämiseen. Menin vuokrafirmaan että talous parantuisi ja että jostain tulisi rahaa. Ensimmäiseen palkkaan tuli 3 työpäivää ja ilmoitin siitä hakemuksessa kun hain soviteltavaa päivärahaa. Seuraavalla viikolla nuori nainen kelasta soitti kiihtyneellä äänellä sanoen että nyt pitää heti tarkistaa asumistuki jne. Eipä tästä käteen jää juuri yhtään mitään kun toisesta päästä leikataan heti. (2015/47)

Vuoden 2015 syksyllä voimaan tulleessa asumistuki uudistuksessa suojaosaa korotettiin 300 euroon, ja samalla myös työttömyysturvan suojaosa nousi saman verran. Koronapandemian vuoksi työttömyysturvan suojaosa korotettiin tilapäisesti jopa 500 euroon. Tämä muutos helpotti monien työssäkävien köyhien tilannetta ja kannusti ottamaan töitä vastaan.⁶⁸ Myös aineistomme tukevat tätä huomiota, ja vaikuttaa siltä, että tiukempi suojaosa johtaa helpommin jonkinlaiseen kannustinloukkuun kuin suurempi. Työssäkävien köyhien asemaa tarkasteltaessa on tärkeää muistaa, että kannustinloukku syntyy tilanteessa, jossa henkilö käy töissä, mutta tarvitsee silti sosiaaliturvaa elääkseen. Korkeampi suojaosa mahdollistaa esimerkiksi lisätuntien tekemisen ja sen myötä pienen ja kenties tilapäisen elintason parantamisen. Se voi mahdollistaa myös esimerkiksi toisen työn kokeilemisen. Korkeampi suojaosa ei silti poista kaikkia prekaarista työstä seuraavia heilahteluita ansioissa ja tuissa. 300 euron suojaosa ylittyy helposti esimerkiksi tilanteessa, jossa osa-aikaiselle tulee mahdollisuus työs-

kennellä vaikkapa loma-aikana täysipäiväisesti kuukausi. Seuraavassa kuussa paluu osa-aikaisiin töihin tarkoittaa siis jälleen tukien uutta tarkistamista.

Myös aineistojemme vastaajat kiinnittävät huomiota kannustinloukkuihin. Moni heistä toteaa, että työnteko tuntuu välillä järjettömältä ja turhauttavalta, koska pienien tulojen vuoksi työttömänä saisi samat ansiot kuin töissä. Pohdinnat kuitenkin yleensä jäivät vain pohdinnoiksi, sillä vastaajat tekevät töitä käytännössä aina kun siihen on mahdollisuus, kuten edellisessä luvussa totesimme. Toisaalta pelko tukien katkaisemisesta ja turhautuminen järjestelmän kankeuteen voi johtaa myös toisenlaisiin ratkaisuihin, kuten sadoissa työsuhteissa ollut pienituloisen kertoo:

Eniten tilanteessa rasittaa se, ettei enää edes tule haettua työttömyyskorvausta huonompiin pätkiin, koska omien tulojen selvittäminen on tavattoman vaikeaa. Kaikista työsuhteista ei saa edes työtodistusta, sopimusta ja palkkakuitinkin tulee, jos tulee. Itse työskentelen vain verokortilla, joten työnantajien pitäisi kyllä noudattaa käytänteitä ja hoitaa työtodistuksen automaattisesti. Elämäni aikana työsuhteita on kertynyt enemmän vajaat pari sataa kuin pari kymmentä. Älytöntä. Silti tulen joskus, jos tulen, nostaamaan kansaneläkkeen minimiä. (2021/52)

Joillekin työssäkävillä köyhille, jotka todennäköisesti pystyvät työllistymään erilaisiin töihin suhteellisen helposti, tukien hakeminen on hankalampaa kuin yhdestä työstä vajaaksi ansioiksi jäävien tilkitseminen toisella työllä. Aineistoissamme toistuva teema on erilaisten Kelan tai TE-palveluiden vaatimista selvityksistä aiheutuva vaiva ja kuormitus, joka hankalassa elämäntilanteessa koetaan erityisen raskaana. Erilaisten tukien byrokraattinen viidakko näyttäytyy monille epäselvänä ja epäjohdonmukaisena kokonaisuutena. Monet vastaajat kokevat myös virkahenkilöiden toi-

68 Valtiontalouden tarkastusvirasto, *Yleinen asumistuki*.

minnan epäreiluna ja jopa ilkeänä. Aineistossa toistuu esimerkiksi tilanne, jossa palkkatyötä tekevä ja hakeva ihminen tulkitaan yrittäjäksi ja häneltä evätään sen vuoksi oikeus työttömyyskorvaukseen. Kulttuurialalla työskentelevä nainen kertoo näin:

Kaikkein raskainta epäsäännöllisiä tuloissa on kuitenkin aina, kun osa tuloista tulee työttömyystukena. Työllistyminen tai apurahan saaminen tuntuu aina suorastaan jumalaiselta lahjalta – vapahdukselta työllisyysviranomaisten absorttilta toiminnalta. Olen kokenut kaiken sorttisia selvityksiä selvitysten perään: niin kuukausitolkulla myöhästyneen sovitellun tuen, kun yhden päivän työstä ei saanutkaan asianmukaista tuntitodistusta ajoissa, yrittäjyys-selvityksen muutaman sadan euron teosmyynnistä (selvityksen kesto myös useita kuukausia), virheelliset ohjeet (mm. väärät osoitetiedot pakolliseen tapahtumaan tai täysin päinvastaiset vastaukset eri virkailijoilta samaan kysymykseen) sekä omatoimisen opiskelun arvioinnin ei-päätoimiseksi koulutuksessa, johon useat muut työttömät ovat saaneet ongelmitta osallistua. Olen joutunut hankkimaan keskusteluapua selvittääkseni tästä pyörityksestä, mikä tuntuu aivan naurettavalta. (2021/57)

Moni työssäkäyvä pienituloisen pyrkii parantamaan elämäntilannettaan ja -laatuaan työskentelemällä ja opiskelemalla eri tavoin, mutta moni myös kokee, että sosiaaliturvajärjestelmä ei auta vaan pikemminkin kontrolloi ja usein myös rankaisee monipuolisesta yritteliäisyydestä. Aineistomme perusteella vaikuttaa siltä, että työssäkäyville köyhille mahdolliset kannustinloukut eivät ole lopulta este sille, että he etsisivät ja ottaisivat töitä vastaan. Prekaarien töiden seurauksena he kärsivät pikemminkin tukijärjestelmän aikaansaamasta ”prekaariansasta”⁶⁹ kuin kannustinloukusta. Yksi vastaaja kuvailee tämänkaltaista tilannetta seuraavasti:

Lopulta pääsin palaamaan pienipalkkaiseen työhöni osa-aikatunnein koulunkäynnin ohjaajaksi sekä jatkoin kevytyrittäjänä yrittäjyys-

tävääni auttaen tarpeen mukaisesti. Tilanne oli jälleen se, että tein kahta pienipalkkaista työtä. Tukiviidakosta sain asumistukea ja joinain kuukausina soviteltua ansiosidonnaista päivärahaa. Työsuhteeni ohjaajana oli määräaikainen lukuvuoden kerrallaan ja kesäisin olin työttömänä, jolloin sain kevytyrittäjyydestä kertyvien tulojen lisäksi ansiosidonnaista päivärahaa. Olin sikäli erikoisessa tilanteessa KEVA:n periessä minulta ulosoton kautta takaisin aikuiskoulutustukea umpisurkean kuntoutuussuunnitelman seurauksena, että käteen jäivät tuloni joinain kuukausina niin pieniksi (pienimmillään n. 800 €/kk), että olin oikeutettu asumistuen lisäksi myös toimeentulotukeen. Tulot vaihtelivat eri kuukausina hyvin paljon ja hyvistä kuukausista piti hieman yrittää säästää sukanvarteen huonoja varten, etenkin päätöksen odottelua varten. Tyypillisesti kuitenkin säästöön ei jäänyt juuri mitään, kun oli henkilötodistuksen uusintaa, talvikengät kirjaimellisesti räjähtivät käsiin tai milloin mitään arjen yllättäviä kuluja, joihin ”perusviikkobudjetti” (70 €, eli 10 €/pv) ei riittänyt. (2021/68)

Prekaariansaan ja tukien katkeamiseen voivat johtaa monenlaiset tilanteet, esimerkiksi työllistyminen kuukauden tai kahden ajaksi kokopäiväiseen työhön. Työsuhteen päättymisen jälkeen tuet on haettava uudelleen, jolloin syntyy joskus pitkiäkin viiveitä, joissa henkilöllä ei ole palkkatuloja tai sosiaaliturvaa. Erilaisissa sosiaaliturvan selvitystilanteissa tai tilanteissa, joissa henkilön tulkitaan työllistyvän omassa työssään eli yrittäjänä, voivat sosiaaliturvan katkokset venyä kuukausien mittaisiksi ja vaatia jopa oikeudellista apua, kun tukioikeutta selvitetään sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnassa tai oikeudessa. Pidempiaikaisesti pienituloisena eläneellä ei kuitenkaan ole yleensä säästöissä sellaisia varoja, joilla näistä prekaariansoista voisi päästä yli. Aineistomme perusteella sosiaaliturvajärjestelmä kuitenkin usein olettaa, että säästöjä olisi käytettävissä ja että niitä käytettäisiin elämiseen tilanteissa, jossa henkilö olisi oikeutettu sosiaali-

69 Standing, *Precariat*.

turvaan. Säästöjen puuttuessa ja tukipäätösten kestäessä saatetaan joutua tukeutumaan joko sukulaisten apuun tai sitten erilaisiin pikaluottoihin, mikä puolestaan entisestään vaikeuttaa prekaarin pienituloisen tilannetta pitkällä aikavälillä. Vastaajat kokevat erityisen raskaiksi tällaiset elämäntilanteet, joihin voi liittyä myös fyysisen ja henkisen terveyden horjumista ja tulevaisuudenuskon menettämistä. Moni vastaaja kaipaakin sosiaaliturvajärjestelmään selkeyttä ja joustavuutta esimerkiksi perustulon tai kansalaispalkan muodossa.

Yhteenveto ja päätelmät

Olemme käsitelleet tässä artikkelissa suomalaisten työssäkäyvien köyhien kokemuksia prekaarista työstä ja sosiaaliturvasta. Työssäkäyvien köyhyyttä koskevan tutkimuksemme keskeisenä viitekehiksenä on ollut prekaaria työtä koskeva lähestymistapa, jonka mukaan länsimaissa hitaasti mutta varmasti lisääntyvä työssäkäyvien köyhyys liittyy työn murrokseen ja työmarkkinoiden prekarisaatioon. Laadullisen aineistomme analyysi tukee tätä olettamusta, sillä aineistostamme nousee selvästi esiin se, että epäsäännölliset ja epävarmat työsuhteet aiheuttavat epäsäännöllisiä, epävarmoja ja riittämättömiä ansioita.

Tämä oletamus on puolestaan yhteydessä artikkelimme toiseen keskeiseen viitekehikseen, jälkiteolliseen hyvinvointivaltioon. Artikkelimme vahvistaa aiempia olettamuksia ja havaintoja, joiden mukaan teollisen hyvinvointivaltion sosiaaliturvajärjestelmät eivät välttämättä sovi kivuttomasti jälkiteollisten työmarkkinoiden ja niiden tuottaman epävarmuuden, riskien ja pienituloisuuden ehkäisemiseen. Pienten palkkojen ja riittämättömien työtuntien vuoksi merkittävä osa suomalaisia työssäkäyviä joutuu turvautumaan sosiaaliturvaan, mitä ei voida pitää teollisen hyvinvointivaltion eetoksen mukaisena. Teollisen hyvinvointivaltion aikana palkkatyön katsottiin olevan parasta sosiaaliturvaa ja yksilön oletettiin kykenevän elättämään sekä itsensä että perheensä työllä. Sosiaaliturvalla on kui-

tenkin olennainen rooli osa-aikatyön ja muun pienipalkkaisen työn mahdollistajana. Petteri Orpon hallitusohjelman (2023-) pienituloisiin kohdistuvat heikennykset eivät korjaa työssäkäyvien köyhien asemaa. Suojaosien poisto tai maahanmuuttoon liittyvät tiukennukset esimerkiksi oleskeluluvan tai kansalaisuuden myöntämiseen vaikuttavat monen työssäkäyvän köyhän elämään sitä merkittävästi huonontuen.

Analyysimme tuo esille, että prekaari työelämä vaikuttaa pienituloisten suhteeseen työhönsä ja elämän suunnitteluun monin eri tavoin. Työssäkäyvien köyhyyydessä ei ole kyse vain hetkellisestä tilanteesta, vaan monet elävät vuodesta toiseen epävarmassa työmarkkina-asemassa. Ne, jotka kykenevät, tekevät runsaasti töitä päästäkseen kiinni parempiin ansioihin. Moni kokee sosiaaliturvajärjestelmän epäselvänä ja jopa nöyryyttävänä, mutta tarpeen tullen siihen kuitenkin turvautaan. Selkeää luottamusta järjestelmään ei kuitenkaan ole, eikä sen varassa haluta elää, ellei ole pakko. Tässä artikkelissa emme ole voineet analysoida esimerkiksi asumiseen, liikkumiseen, terveyteen tai tunteisiin liittyviä ulottuvuuksia. Analyysimme perusteella on kuitenkin selvää, että prekaari työmarkkinaposition on ajoittain erittäinkin kuluttavaa, ja se heijastuu kaikkeen elämään luoden epävarmuutta. Tästä huolimatta aineistomme vastaajat haluavat sinitellä mukana työelämässä, pyrkivät kehittämään ja kouluttamaan itseään sekä ovat valmiita esimerkiksi muuttamaan toiselle paikkakunnalle varmemman työn perässä.

Yhteiskuntapoliittisilla ratkaisuilla sekä tukijärjestelmän selkeydellä ja joustavuudella on paljon merkitystä sille, miten yksilöt voivat pienituloisissa ja epävarmoissa, mutta jatkuvasti yleistyvissä prekaareissa työsuhteissa. Ne vaikuttavat siihen, kuinka ihmiset voivat elää ja rakentaa hyvää ja omaehtoista elämää, jossa työn epävarmuus ei johda yksilöiden ja perheiden väsymiseen ja loppuunpalamiseen.

Lähteet

Tutkimusaineistot

Töissä ja köyhä -kirjoitusaineisto 2015. FSD3321. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3321>.

Töissä ja köyhä -kirjoitusaineisto 2021. Jyväskylän yliopisto.

Tutkimuskirjallisuus

Airio, Ilpo. ”Työssä mutta köyhä: Työn ja toimeentulon sidos kuudessa OECD-maassa 1970–2000.” *Janus* 14, no. 3 (2006): 294–311. <https://journal.fi/janus/article/view/50388>.

Airio, Ilpo. ”Työssäkäyvien köyhyiden taustatekijät EU-maissa.” *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 103, no. 2 (2007): 172–185. <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak22007/kak22007airio.pdf>.

Airio, Ilpo. *Change of Norm?: In-Work Poverty in a Comparative Perspective*. Helsinki: Kela, Research Department, 2008. <http://hdl.handle.net/10250/3326>.

Alasoini, Tuomo. ”Digitalisaatio muuttaa työtä – milaista työelämää uudistavaa innovaatiopolitiikkaa tarvitaan?” *Työpoliittinen aikakauskirja* 58, no. 2 (2015): 26–37. <https://tem.fi/documents/1410877/2874993/tak22015.pdf>.

Ansio, Heli, Pia Houni & Mikko Piispa. ”Ei ole keksitty sitä ammattinimikettä, mikä olisin: Sosiaalisesti sitoutuneet taiteentekijät ja hybridinen työ.” *Yhteiskuntapolitiikka* 83, no. 1 (2018): 5–17. <https://www.julkari.fi/handle/10024/136024>.

Armingeon, Klaus & Giuliano Bonoli. *The Politics of Post-Industrial Welfare States*. London: Routledge, 2006.

Boström, Lovisa & Birgitta Jansson. ”Who are the In-Work Poor?: A Study of the Profile and Income Mobility among the In-Work Poor in Sweden from 1986 to 2016.” *Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement* 165, no. 2 (2023): 495–517. <https://doi.org/10.1007/s11205-022-03025-1>.

Cingolani, Patrick. *Révolutions précaires: Essai sur l'avenir de l'émancipation*. Paris: La Découverte, 2014.

Cingolani, Patrick, toim. *Un travail sans limites?* Paris, Érés, 2012.

Conen, Wieteke & Karin Schulze Buschoff. ”Introduction to the Special Issue: Multiple Jobholding in Europe.” *Transfer: European Review of Labour*

and Research 27, no. 2 (2021) 141–147. <https://doi.org/10.1177/10242589211022550>.

Della Porta, Donatella, Sakari Hänninen, Martti Siisiäinen & Tiina Silvasti. *The New Social Division: Making and Un-Making Precariousness*. London: Palgrave-MacMillan, 2015.

Kalleberg, Arne L. & Steven P. Vallas (toim.). *Precarious Work*. Bingley: Emerald, 2018.

Enbom, Leena. ”The Working Poor: The Labour Strategies of the Welfare Recipients in Helsinki 1890–1970.” Väitöskirja, Helsingin yliopisto, 2023. <http://hdl.handle.net/10138/358134>.

Eurofound, Robert Anderson, Daphne Ahrendt, Adam Revello, Jean-Marie Jungblut & Eszter Sándor. *In-Work Poverty in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. <https://doi.org/10.2806/125135>.

Filandri, Marianna & Emanuela Struffolino. ”Individual and Household In-Work Poverty in Europe: Understanding the Role of Labor Market Characteristics.” *European Societies* 21, no. 1 (2019): 130–157. <https://doi.org/10.1080/14616696.2018.1536800>.

Goos, Maarten, Alan Manning & Anna Salomons. ”Job Polarization in Europe.” *The American Economic Review*, 99, no. 2 (2009): 58–63. <http://www.jstor.org/stable/25592375>.

Grahn, Anna, Anna Kuusela, Lauri Mäkinen, Outi Sarpila & Susanna Mukkila. ”Mitä ihmisarvoisen elämä maksaa Suomessa?: Viitebudjettimenetelmään perustuvat laskelmat vuonna 2022.” Raportti 1/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2023. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146028/URN_ISBN_978-952-408-011-8.pdf.

Grimshaw, Damian, Colette Fagan & Gail Hebson (toim.). *Making Work More Equal: A New Labour Market Segmentation Approach*. Manchester: Manchester University Press, 2017.

Halleröd, Björn, Hans Ekbrand & Mattias Bengtsson. ”In-Work Poverty and Labour Market Trajectories: Poverty Risks Among the Working Population in 22 European Countries.” *Journal of European Social Policy* 25, no. 5 (2015): 473–488. <https://doi.org/10.1177/0958928715608794>.

Hamilton, James D. ”A Neoclassical Model of Unemployment and the Business Cycle.” *Journal of Political Economy* 96, no. 3 (1988): 593–617. <http://www.jstor.org/stable/1830361>.

Hipple, Steven F. ”Multiple Jobholding During the 2000s.” *Monthly Labor Review* 133, no. 7 (2010): 21–32. <https://www.bls.gov/opub/mlr/2010/07/art3full.pdf>.

- Palviainen, Heikki. ”Työssäkävien köyhyys Suomessa 1990–2010.” *Kansantaloudellinen vuosikirja* 114, no. 4 (2018): 495–512. https://www.taloustiet-eellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2018/12/KAK_4_2018_WEB-9-26.pdf.
- Pennel, Denis. *Travailler pour soi?* Paris: Seuil, 2013.
- Poulter, Hannah, Judith Eberhardt, Helen Moore & Sula Windgassen. ”Bottom of the Pile’: Health Behaviours within the context of In-Work Poverty in North East England.” *Journal of Poverty* 27, no. 3 (2023): 197–216. <https://doi.org/10.1080/10875549.2021.2023721>.
- Pyöriä, Pasi (toim.). *Työelämän myytit ja todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 2017.
- Pyöriä, Pasi & Satu Ojala. ”Työn prekarisaatio.” Teoksessa *Työelämän myytit ja todellisuus*, toimittanut Pasi Pyöriä, 42–62. Helsinki: Gaudeamus, 2017.
- Rideout, Vanda N. ”Digital Taylorization of Social Service Work.” *Canadian Journal of Communication* 33, no. 4 (2008): 685–700. <https://doi.org/10.22230/cjc.2008v33n4a2092>.
- Rokkonen, Lilli Aini. ”Prekaari äitiys: Kertomuksia palkkatyön reunamilta.” Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto, 2020. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/23700>.
- Sipilä, Jorma, Anneli Anttonen & Teppo Kröger. ”A Nordic Welfare State in Post-Industrial Society.” Teoksessa *The Welfare State in Post-Industrial Society*, toimittaneet Jason L. Powell & Jon Hendricks, 181–199. London: Springer, 2009.
- Standing, Guy. *The Precariat*. London: Bloomington Press, 2010.
- Swaffield, Jo, Carolyn Snell, Becky Tunstall & Jonathan Bradshaw. ”An Evaluation of the Living Wage: Identifying Pathways Out of In-Work Poverty.” *Social Policy & Society* 17, no. 3 (2018) 379–392. <https://doi.org/10.1017/S1474746417000136>.
- Tuominen, Pekka. ”Maahanmuuttajayrittäjien mielenmaisema: Yhteiskunnan muutosten syvät tarinat,” teoksessa *Kahdeksan Kuplan Suomi: Yhteiskunnan Muutosten Syvät Tarinat*, toimittaneet Anu Kantola, Sanna Aaltonen, Lotta Haikkola, Lotta Junnilainen, Eeva Luhtakallio, Pauliina Patana, Joonas Timonen & Pekka Tuominen, 140–170. Helsinki: Gaudeamus, 2022.
- Wolff, Richard D. & Stephen A. Resnick. *Contending Economic Theories: Neoclassical, Keynesian, and Marxian*. Cambridge: MIT Press, 2012.
- Zitting, Joakim & Sari Kainulainen. ”Koronapandemian vaikutukset ruoka-aputoimintaan.” *Yhteiskuntapolitiikka* 88, no. 1 (2023): 45–52. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023021627531>.
- Åkerbland, Leena. ”Epävarmuuden tuolla puolen”: Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto, 2014. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/13137>.

Raportit, selvitykset ja hallinnolliset asiakirjat

- Ahmed, Akhlaq. ”Kokeellinen tutkimus etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä suomalaisilla työmarkkinoilla.” Teoksessa *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*, toimittaneet Villiina Kazi, Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara, 15–27. Työ- ja elinkeinoministeriö, 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-487-7>.
- Fornaro, Paolo. ”Maahanmuuttajien yrittäjyys kotoutumisen keinona.” Teoksessa *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*, toimittaneet Villiina Kazi, Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara, 43–53. Työ- ja elinkeinoministeriö, 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-487-7>.
- Hirvi-Ijäs, Maria, Sakarias Sokka, Kaisa Rensujeff, Tiina Kautio & Ari Kurlin Niiniäho. *Taiteilijoiden työ ja toimeentulon muodot: Taiteen ja kulttuurin barometri 2019*. Helsinki: Cupore, 2020. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/taiteen-ja-kulttuurin-barometri-2019-taiteilijoiden-tyo-ja-toimeentulo>.
- Iivonen, Saija, Jussi Tervola & Joonas Ollonqvist. *Kansainvälinen vertailu perus- ja vähimmäisturvaetuuksista: Suomi, Alankomaat, Iso-Britannia, Ruotsi, Tanska ja Viro* THL työpaperi 41/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-916-0>.
- Kangas, Olli & Veli-Matti Ritakallio. *Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa*. Helsinki: Kela, 2008. <http://hdl.handle.net/10250/3426>.
- Kangas, Olli & Laura Kallioma-Puha. *In-Work Poverty in Finland*. European Commission, 2019. <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21113&langId=en>.
- Karjalainen, Jouko, Rosa Hossain-Karhu, Pirjo Marjamäki & Annikka Sinkkonen. *Ruoka luo yhteyden – Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Ruoka-apu-selvityksen muistio*. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca, 2021. <https://stm.fi/documents/1271139/48496181/Selvitys+ruoka-avusta.pdf/501a0182-4e8e-f943-9bd3-afc40e10332f/Selvitys+ruoka-avusta.pdf?t=1612953452113>
- Könönen, Jukka & Markus Himanen. ”Maahanmuuton sääntelyn ja etnisen syrjinnän yhteydet maa-

hanmuuttajien työmarkkina-asemaan.” Teoksessa *Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019: Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta*, toimittaneet Villiina Kazi, Anne Alitolppa-Niitamo & Antti Kaihovaara, 54–65. Työ- ja elinkeinoministeriö, 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-487-7>.

Pena-Casas, Ramón, Dalila Ghailani, Slavina Spasova & Bart Vanhercke. *In-Work Poverty in Europe: A Study of National Policies*. Bruxelles: European Commission, 2019. <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21113&langId=en>.

Pärnänen, Anna & Hanna Sutela. *Isensätyöllistäjät Suomessa 2013*. Helsinki: Tilastokeskus, 2014. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-244-514-8>.

Tanner, Niina. *Töissä, mutta köyhä: Palkkatyököyhyys ja sen kustannukset ravintola- ja kiinteistöpalvelualueilla*. Helsinki: Palvelualuejen ammattiliitto, 2019. <https://www.pam.fi/wp-content/uploads/2023/08/Tanner-palkkatyököyhyys.pdf>.

Valtiontalouden tarkastusvirasto. *Yleinen asumistuki: Vuoden 2015 kokonaisuudistus, etuusmenojen kehitys ja tuensaajien työssäkäynti*. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 4/2023. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2023/04/VTV-Tarkastus-4-2023-Yleinen-asumistuki.pdf>.

Medialähteet ja blogit

Hiilamo, Aapo, Tapio Räsänen, Tuija Korpela, Susanna Mukkila, Lauri Mäkinen & Tiina Ristikari. ”Hintojen nousun vaikutuksia lapsiperheköyhyyteen voidaan lieventää vain vähän lapsilisäjärjestelmän muutoksilla.” Kela. 14.9.2022. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6774>.

Korpela, Tuija. ”Yhä useammalla perustoimeentulotukea saavalla kotitaloudella on ansiotuloja.” Kela tutkimusblogi. 15.5.2023. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6977>.

Martikainen, Annika. ”Utu Hopiavuori käy kokopäivätöissä, mutta laskujen jälkeen käteen jää 250 euroa kuussa – tässä syyt, miksi työssäkäyvien köyhyys yleisty.” Yle. 4.2.2023. <https://yle.fi/a/74-20015568>.

Melin, Harri. ”Keitä ovat yksinyrittäjät?” Alusta. 13.3.2020. <https://www.tuni.fi/alustalehti/2020/03/12/keita-ovat-yksinyrittajat/>.

”Professori Juho Saari: Duunareista joka kymmenes

on vaarassa ajautua köyhyyteen.” Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö. 30.3.2023. <https://www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/professori-juho-saari-duunareista-joka-kymmenes-suuressa-vaarassa-ajautua-koyhyyteen>.

Tilastot

Eurostat. “EU statistics on income and living conditions.” 21.6.2023.

Federal Statistical Office of Germany (Destatis). “Registered unemployed, Unemployment rate for Germany, Former Territory of Federal Republic.” 21.6.2023. <https://www.destatis.de/EN/Themes/Labour/Labour-Market/Unemployment/Tables/lrab001.html>.

Kela. *Tilasto Suomen työttömyysturvasta 2021*. Helsinki: Kela, 2022. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022091459071>.

Suomen virallinen tilasto: Perheet. Helsinki: Tilastokeskus, 28.5.2021. https://www.stat.fi/til/perh/2020/perh_2020_2021-05-28_tie_001_fi.html.

Suomen virallinen tilasto: Työvoimatutkimus. Helsinki: Tilastokeskus, kesäkuu 2023. <https://www.stat.fi/tilasto/tyti>.

Tilastokeskus. ”Pienituloisten määrä kasvoi vuonna 2021.” 19.12.2022. <https://www.stat.fi/julkaisu/clubsh4ppy1y20bum4uh8ngbg>.

Viranomaislähteet

”Opiskelu Suomessa.” Maahanmuuttovirasto. 21.6.2023. <https://migri.fi/opiskelu-suomessa>.

”Pysyvä oleskelulupa.” Maahanmuuttovirasto. 21.6.2023. <https://migri.fi/pysyva-oleskelulupa>.

”Toimeentuloedellytys Suomesta oleskeluluvan saaneen perheenjäsenelle.” Maahanmuuttovirasto. 21.6.2023. <https://migri.fi/toimeentuloedellytys-suomesta-oleskeluluvan-saaneen-perheenjasenelle>.

Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Helsinki: Valtioneuvosto, 2023. 21.6.2023. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>.

PAHOINVOIVIA NUORIA, LISÄÄ TYÖTEHTÄVIÄ JA HUONO PALKKA

Alanvaihdon harkinta ja syyt 2020-luvun nuorisotyössä

Minna Rauas

YTM, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto

Kuluvan 2020-luvun alussa ammattiliitot raportoivat työntekijöiden kasvavasta halusta vaihtaa alaa. Opettajista 57 prosenttia¹, alle 30-vuotiaista hoitajista 90², tuomariliiton jäsenistöstä 30³ ja nuorisotyöntekijöistä 38 prosenttia⁴ on harkinnut alanvaihtoa. Syyt tähän ovat alasta ja palkkatasosta riippumatta työn kuormittavuus, kiire ja alhainen palkka. Näiden syiden lisäksi toimialakohtaisten tekijöiden voidaan olettaa vaikuttavan alanvaihtoajatukseen. Toimialojen asemat vaihtelevat yhteiskunnassa, niillä on erilaiset koulutukset ja kuormitusta aiheuttavat tekijät. Tässä artikkelissa tarkastelen nuorisotyöntekijöiden suunnitelmia alanvaihdosta osana heidän pohdintojaan työurista laajemmin. Työuran suhteeseen ammatilliseen kehitykseen ja liikkuvuuteen liittyy kaksi oletusta: 1. urake-

hitys vaatii sekä muodollista koulutusta että käytännön pätevyyttä, 2. ansioituminen joutaa vaativampiin ja paremmin palkattuihin tehtäviin.⁵

Alan vaihtamisen voi tulkita olevan yksilön rationaaliseen harkintaan perustuva päätös. Samaan aikaan työuran muutoksiin ja siirtymisiin vaikuttavat yhteiskunnallinen tilanne sekä yhteisöjen ja yhteiskuntien jäsenten todellisuuskäsitykset. Työelämä koostuu ennakoimattomasti muuttuvista dynaamisista, limittäisistä ja toisiinsa kytkeytyneistä järjestelmistä. Kompleksisissa järjestelmissä toiminta ei perustu lineaarisiin tai yksinkertaisiin syy-seuraussuhteisiin.⁶ Alanvaihto on monimutkainen prosessi, johon liittyy epävarmuutta ja ammatti-identiteetin uudelleenmuotoilua.⁷

1 ”Dramaattinen muutos: Jo kuusi kymmenestä opettajasta harkitsee alanvaihtoa,” Opetusalan ammattijärjestö OAJ, 28.9.2021, <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/2021/alanvaihtokysely-09-21/>.

2 ”Tehyn tuore kysely: Lähes kaikki nuoret hoitajat harkinneet alan vaihtoa,” Tehy, 10.9.2021, <https://www.tehy.fi/fi/mediatiedote/tehy-tuore-kysely-lahes-kaikki-nuoret-hoitajat-harkinneet-alan-vaihtoa>.

3 Marjatta Rautio, ”Mensis mieluummin Siwan kassalle kuin jatkaisin tuomioistuimessa: Into hakeutua tuomariksi ja pysyä alalla huolestuttaa Tuomariliittoa,” Yleisradio, 19.4.2022, <https://yle.fi/a/3-12395967>.

4 Minna Rauas, ”Riittämättömyyden tunteesta maailmanparantajaksi -suosituksia työhyvinvoinnin edistämiseen,” diasarja, 11.10.2021.

5 Pasi Pyöriä, ”Työurien tutkimus: Käsitteelliset, teoreettiset ja empiiriset lähtökohdat,” teoksessa *Teollisuusalat talouden ja teknologian murroksissa*, toim. Satu Ojala ja Pasi Pyöriä (Tampere: Tampere University Press, 2020), 96.

6 Robert G.L. Pryor ja Jim Bright, ”The Chaos Theory of Careers (CTC): Ten years On and Only Just Begun,” *Australian Journal of Career Development* 23, 1(2014): 4–12; Anu Järvensivu, ”Kaaosteoreettinen kuva usean työn tekemisestä,” teoksessa *Monimuotoinen ansiotyö: Näkökulmia monista lähteistä ansaintaan*, toim. Anu Järvensivu ja Arja Haapakorpi (Tampere: University Press, 2022), 119–121.

Työurasiirtymissä ei tule sivuuttaa toimialaan liittyviä tekijöitä. Päinvastoin, työelämän kysymyksiä tulisi tutkia sellaisista lähtökohdista, jotka ottavat huomioon työn tekemisen perinteiset ja uudet muodot, yhteiskunnalliset käytännöt ja niihin liittyvät ilmiökoko- naisuudet.⁸ Yksilön ulkopuolisten tekijöiden tarkastelu auttaa havaitsemaan kehityskulkuja, jotka voivat heikentää työvoiman liikkuvuutta toimialalla. Tässä artikkelissa tarkastelen systeemisten ilmiöiden näkökulmasta niitä syitä, joiden vuoksi nuorisotoimialan ammattilaiset harkitsevat alanvaihtoa. Analyysissä hyödyn- nän systeemi- ja kompleksisuusteorioita yh- distävää työurien kaaosteoriaa.

Tutkimuskysymyksiä on kaksi:

1) Mitkä toimialaan liittyvät tekijät saavat nuorisotyön ammattilaisen harkitsemaan alanvaihtoa?

2) Mitkä yhteiskunnalliset ja institutionaa- liset tekijät heikentävät ammattilaisten sitou- tumista nuorisotyöhön?

Nuorisotyö luokitellaan tilastoissa usein sosiaali- ja terveysalaan tai humanistisiin aloi- hin. Tämän vuoksi artikkelissa hyödynnetään myös lähialojen, kuten sosiaali- ja terveys- sekä kasvatustieteiden tutkimusta. Artikkelissa pereh- dytään aluksi työurien kaaosteoriaan, jonka jälkeen tarkastellaan nuorisotyön kontekstia systeemiteorian kolmella tasolla. Aineiston ja

metodologisten valintojen esittelyn ja analyys- in jälkeen siirrytään tutkimuksen päätelmiin.

Työurien kaaosteoria

Tutkin alanvaihtoa harkintaa osana työura- siirtymää, jossa syyt ja vaikutukset ovat keski- näisriippuvaisia.⁹ Analyysissä käytän 2000-lu- vulla kehitettyä työurien kaaosteoriaa (Chaos Theory of Careers, CTC), joka yhdistää systeemi- ja kompleksisuusteorioita. Aiem- min CTC:tä on sovellettu ammatinvalinnan tarkastelussa¹⁰ ja monityöpaikkaisuuden tut- kimuksessa¹¹. Yksilökohtaisen urakehityksen tarkasteluun kehitetyt CTC:n vahvuus on erilaisten kokonaisuuksien ja näiden vuoro- vaikutuksen huomioimisessa.

Analyysissäni rajaan näkökulman toiminta- ympäristöön liittyvien systeemisten tekijöiden määrittämiseen.¹² Näen työuran ja sen muu- tokset ihmisen ja ympäristön vuorovaiku- tuksessa syntyvinä ja monimutkaisten jär- jestelmien yhteisvaikutuksesta rakentuvina.¹³ Systeemiajattelussa todellisuuden ajatellaan olevan verkostomainen. Siinä ymmärrys pe- rustuu eri tekijöiden vuorovaikutusten huo- mioimiseen. Myös ihmisen identiteettiä mää- rittää systeemiajattelun näkökulmasta vuoro- vaikutus muiden asioiden kanssa.¹⁴

Kaaosteorian mukaan kaaos merkitsee dynaamista ja monimutkaista järjestelmää,

7 Mirva Heikkilä, ”Alanvaihto ja ammatillisen identiteetin muutos ruumiillisina tiloina ja tuntemuksina,” *Aikuiskasvatus* 39, 1 (2019): 19–33.

8 Hannu Itkonen, ”Yhteiskunnan muutoskiito haastaa työväentutkimuksen,” *Työväentutkimus Vuosikirja* 33, 1 (2019): 62–63.

9 Järvensivu, ”Kaaosteoreettinen kuva,” 117–118.

10 Tony Borg, Jim Bright ja Robert, G.L. Pryor, ”High School Students: Complexity, Change and Chance; Do the Key Concepts of the Chaos Theory of Careers Apply?,” *Australian Journal of Career Development* 23, 1 (2014), 22–28.

11 Anu Järvensivu ja Jutta Pulkki, ”Multiple Job Holding, Societal Change, and Individual Careers: Contributions to the Chaos Theory of Careers,” *Australian Journal of Career Development* 29, 1 (2020), 67–76.

12 Järvensivu, ”Kaaosteoreettinen kuva,” 117–118.

13 Robert G.L. Pryor ja Jim Bright, ”The Chaos Theory of Careers,” *Australian Journal of Career Development* 23, 3 (2003), 12–20; Robert G.L. Pryor ja Jim Bright, *The Chaos Theory of Careers: A New Perspective on Working in the Twenty-First Century* (New York: Routledge, 2011), 24–34.

14 Arto O. Salonen ja Eveliina Salonen, ”Systeeminen ymmärrys -avain kestävään tulevaisuuteen,” teoksessa *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta*, toim. Petri Uusikylä ja Harri Jalonen (Helsinki: Into, 2021), 254–265.

jonka tarkka kuvaaminen ei ole mahdollista. Kaoottisuuden keskeltä on kuitenkin mahdollista löytää järjestystä.¹⁵ Työurien kaos-teorian näkökulmasta stabiiliuden lähteitä ovat kompleksisessa todellisuudessa *attraktorit*. Ne jäsentävät dynaamisia suhteita yksilön ja töiden välillä ja tuottavat kiinnittymistä tietynlaisiin tehtäviin ja työpaikan ja työn piirteisiin sekä vastaavasti rajaavat toisenlaisia pois.¹⁶ Työntekijän näkökulmasta kaaosta voidaan kuvata tilana, jossa työntekijä tarkastelee työuraa sekä sitä, millaiseksi todellisuus ja työhöön liittyvät mahdollisuudet hänelle hahmottuvat.¹⁷ Tässä tutkimuksessa tarkastelen alanvaihdon mahdollistavia ja alanvaihdon harkintaa ylläpitäviä attraktoreita.

Työelämäsiirtymät nuorisotyössä

Nuorisotyötä ohjaa Nuorisolaki, jossa nuorisotyöllä tarkoitetaan nuorten kasvun, itsenäistymisen ja osallisuuden tukemista yhteiskunnassa. Laki määrittää nuorisotyön tavoitteet yleisellä tasolla, mutta kunnat vastaavat palveluiden järjestämisestä. Nuorisolain mukaan nuoria ovat alle 29-vuotiaat. Laki mahdollistaa erilaisia tapoja toteuttaa nuorisotyötä, mutta ei määrittele ammattilaisten kelpoisuusvaatimuksia: ainoastaan etsivässä nuorisotyössä on oltava lain mukaan riittävä koulutus ja kokemus nuorten kanssa tehtävästä työstä.¹⁸

Systeemiteorian mukaan nuorisotyön toimintaympäristö voidaan hahmottaa kolmen vuorovaikutuksessa olevan tason avulla: makrotasolle kuuluvat työelämä ja ammatin asemaan liittyvät tekijät, mesotasolle toimialan kehityskulut ja mikrotasolle arjen toiminta sekä yksilön urapohdinta. Asetelma yhdistää nuorisopolitiikan ja lainsäädännön, institutionaaliset toimijat sekä nuorisotyön käytännöt.¹⁹ Tarkastelen ensin nuorisotyötä makrotasolla ja keskityn työelämäliikkuvuuteen, minkä jälkeen käsittelen mesotasoa eli kouluttautumista ja toimialan kehittymistä. Lopuksi suuntaan huomion mikrotasoon eli työn tekoon työntekijän näkökulmasta.

Muuttuva työelämä ja nuorisotyö

2000-luvulla on havaittu siirtymää postfordistiseen työmalliin, jossa organisaatiot ovat hierarkisuuden sijaan joustavia, työnkuvat monipuolisia, ja johtaminen on kontrolloinnin sijasta koordinointia.²⁰ Tehtävät työelämässä muuttuvat, ja työntekijältä vaadittavat taidot lisääntyvät muun muassa digitalisaation vaikutuksesta.²¹ Samaan aikaan työpaikka- ja ammattiuskollisuus on vahvistunut. Tyypillinen palkansaaja työskentelee yhä kokoaikaisesti ja toistaiseksi voimassa olevalla sopimuksella.²²

Työmarkkinoiden kohtaannolla, työvoiman kysynnän ja tarjonnan yhteensopivuus-

15 Pryor ja Bright, ”Chaos Theory,” 12–20.

16 Pryor ja Bright, *Chaos Theory*, 35–49; Anu Järvensivu, ”Muuttuvat työurat ja organisaatioiden kehittäminen,” teoksessa *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta*, toim. Petri Uusikylä ja Harri Jalonen (Helsinki: Into, 2021), 139.

17 Järvensivu, ”Kaaosteoreettinen kuva,” 125.

18 *Nuorisolaki* (1285/2016, Finlex-palvelu, 21.12.2016), <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>.

19 Esim. Frank W. Geels, ”Technological Transitions as Evolutionary Reconfiguration Processes: A Multi-Level Perspective and a Case-Study,” *Research Policy*, 31, 8–9 (2002): 1257–1274; Harri Jalonen ja Petri Uusikylä ”Yhteiskunnallinen resilienssi systeemisen muutoksen mahdollistajana,” teoksessa *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta*, toim. Petri Uusikylä & Harri Jalonen (Helsinki: Into, 2021), 37–39; Mikael Seppälä, ”Innovaatioportfoliot systeemisen muutoksen raamittajina,” teoksessa *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta*, toim. Petri Uusikylä & Harri Jalonen (Tallinna: Into, 2021), 186–187.

20 Arja Haapakorpi, *Nörtti, pomo, ja yleismiesjantunen -akateemisten urat ja toimenkuvat* (Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 2000), 9.

21 Henna Busk, Veera Holappa, Maria Hyartt, Jani-Petri Laamanen ja Jari Vainiomäki, *Työvoiman ammatillisen liikkuvuuden osatekijät ja ohjauskeinot* (Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 2020), 17–21, <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-835-9>.

della, on vaikutusta työvoiman liikkuvuuteen. Kohtaanto-ongelma syntyy, kun ammatille on tarjontaa ja kysyntää, mutta nämä eivät syystä tai toisesta kohtaa.²³ Onnistunutta kohtaantoa on työllistyminen. Optimaalinen kohtaanto vähentää tarpeetonta työvoiman liikkuvuutta. Täydellinen kohtaanto ei ole ideaali, koska osapuolet hyötyvät kilpailusta.²⁴ Kohtaantoa voidaan tarkastella ammattialoitain, kun ajatellaan työntekijöiden työllistyvän ammattialansa mukaisesti.²⁵ Tilastokeskuksen ammattiluokituksen mukaan nuoriso-ohjaaja kuuluu sosiaalialan alaluokkaan ”ohjaajat ja neuvojat”. Ammattibarometrin mukaan heistä on pulaa työmarkkinoilla.²⁶

Alanvaihto vaihtelee ammattien ja toimialojen välillä: esimerkiksi opettajilla on vähemmän liikkuvuutta kuin myyjillä, ja yksityisellä sektorilla enemmän kuin julkisella sektorilla. Korkea-asteen koulutus lisää liikku-

vuutta korkeapalkkaisein ammatteihin ja vähentää sitä matalapalkkaisein ammatteihin.²⁷ Ammatin vaihtaminen on yleisempää uran alussa, ja moniin ammatteihin vakiinnutaan 30 ikävuoden jälkeen.²⁸ Työelämässä rakentuneet ammatilliset suhteet vaikuttavat myös työhön sitoutumiseen ja uravalintoihin.²⁹

Lukuisten ammattinimikkeiden (nuoriso-työntekijä, nuoriso-ohjaaja, erityisnuoriso-työntekijä) vuoksi työntekijöiden määrästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta kunnissa ja järjestöissä työskentelee arviolta noin 3500 nuoriso-työn ammattilaista.³⁰ Kunnallisessa virka- ja työehtosopimuksessa nuorisotyöllisten palkkaluokissa on yhteensä 1 423 henkilöä. Ammattitehtävien palkkaluokassa kokonaisansio on keskimäärin 2 529 €/kk ja vaativien ammattitehtävien palkkaluokassa keskimäärin 2 580 €/kk.³¹ Vertailun vuoksi keskimääräinen kuukausipalkka kuntasektorilla on esimerkiksi

- 22 Harri, Melin, ”Työn muuttuvat maailmat,” teoksessa *Monimuotoinen ansiotyö: Näkökulmia monista lähteistä ansaintaan*, toim. Anu Järvensivu ja Arja Haapakorpi (Tampere: Tampere University Press, 2022), 18–40; Pyöriä ”Työurien tutkimus,” 109–112; Arja Haapakorpi, ”Jälkiteollinen yhteiskunta ja monista lähteistä ansainta,” teoksessa *Monimuotoinen ansiotyö: Näkökulmia monista lähteistä ansaintaan*, toim. Anu Järvensivu ja Arja Haapakorpi (Tampere: University Press, 2022), 73.
- 23 Liisa Larja ja Juho Peltonen, ”Miten työvoiman saatavuuden ja kohtaanto-ongelman tilannekuva voidaan parantaa?” *Työpoliittinen aikakauskirja* 65, 4 (2022): 47; Heikki Räisänen, ”Mitä työpaikkojen täyttö kertoo kohtaannon toimivuudesta?” *Työpoliittinen aikakauskirja* 65, 4 (2022): 79–80, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164474/TAK_4_2022.pdf
- 24 Heikki Räisänen, ”Mitä työpaikkojen täyttö kertoo kohtaannon toimivuudesta?” *Työpoliittinen aikakauskirja* 65, 4 (2022): 79–80, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164474/TAK_4_2022.pdf
- 25 Juha Alasalmi, ”Selittävätkö alueellinen ja ammatillinen kohtaanto työmarkkinoiden kohtaannon heikentymistä?” *Työpoliittinen aikakauskirja* 65, 4 (2022): 22–27, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164474/TAK_4_2022.pdf.
- 26 ”Ammattiluokitus 2010,” Tilastokeskus, 17.5.2023, https://www2.tilastokeskus.fi/fi/luokitukset/ammatti/ammatti_1_20100101/code/3412/; ”Ammattibarometri 2022,” Työ ja elinkeinoministeriö, 17.5.2023, <https://tem.fi/ammattibarometri>.
- 27 Busk et al., *Työvoiman ammatillisen*, 39–103.
- 28 Jari Vainiomäki, ”Ketkä poistuvat rutiiniammateista ja kuinka se vaikuttaa tulevaan palkkakehitykseen?” *Yhteiskuntapolitiikka* 83, 3 (2018): 279.
- 29 Eileen McEvoy, Pilvikki Heikinaro-Johansson ja Ann MacPhail, ”An Exploration of the Influence of Professional Relationships on the Career Pathways of Physical Education Teacher Educators,” *European Physical Education Review* 25, 4 (2019): 913–928.
- 30 Karla Malm, *Parempi vaihtoehto kuin 80-luvun Suomi?: Nuorisotyön tekijät, paikat ja ympäristöt vuonna 2030* (Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 2021), 14–15; Tommi Hoikkala ja Johanna Kuivakangas, ”Repa, Kirsti ja maisteri nuorisopedagogiikoiden pyörteissä,” teoksessa *Kenen nuorisotyö?: Yhteisöpedagogiikan kentät ja mahdollisuudet*, toim. Tommi Hoikkala ja Johanna Kuivakangas (Joensuu: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 2017), 10.

tehtävänimikkeille sosiaaliohjaaja 2899 €/kk, lähihoitaja 2897 €/kk ja sairaanhoitaja 3 272 €/kk.³²

Nuorisotyöhön kouluttautuminen ja nuorisotyön monipuolistuminen 2000-luvulla

Nuorisotyöhön voi kouluttautua niin toisella asteella, ammattikorkeakoulussa kuin yliopistossakin. Nuorisotyön koulutuksen saaneita on enemmän kuin alalla työskenteleviä. Esimerkiksi vuosina 2015–2022 yhteisöpedagogi (AMK)- tai yhteisöpedagogi (ylempi AMK) -tutkinnon suoritti 2 607 opiskelijaa, ja vuosina 2015–2021 keskiasteen nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajan tai nuoriso- ja yhteisöohjaajan tutkinnon 3 981 opiskelijaa.³³ Kyseiset koulutukset antavat mahdollisuuden toimia monenlaisissa kasvatusalan tehtävissä.

Nuorisotyössä tehtävät eivät ole jakautuneet koulutuksen mukaisesti, vaan eri koulutuksilla voi toimia samoissa tehtävissä. Koulutus toimii ”pääsylimppuna” työmarkkinoille, ja socialisaatio ammattikulttuuriin voi tapahtua koulutuksesta riippumatta.³⁴ Selvitys yhteisöpedagogien työhön sijoittumisesta kertoo, että heistä 58 prosenttia työskenteli koulutusta vastaavissa tehtävissä, 30 % läheisesti alaan liittyvissä tehtävissä, ja muun alan töitä teki 12 prosenttia. Koulutuksen laajuudesta kertoo se, että valmistuneilla oli 137 erilaista työnimikettä.³⁵ Vuosina 2008–2014 valmistuneis-

ta yhteisöpedagogeista (n=375) noin joka neljäs työskenteli nuorisotyössä.³⁶ Kuitenkin korkeakoulututkinnon saaminen toimialalle 2000-luvun vaihteessa on vahvistanut ja institutionalisoinut nuorisotyötä. Tämä on samalla synnyttänyt sukupolvikonflikteja, koska nuorimmat toimenhaltijat ovat keskimäärin koulutetumpia kuin vanhat.³⁷

Nuorisotyö on kehittynyt viimeisten vuosikymmenten aikana vapaaehtoistyöstä ammatilliseksi palkkatyöksi. Erityisesti 2000-luvulla nuorisotyön asema on vahvistunut. Nuorisotyö ei keskity enää pelkästään nuorten vapaa-ajan aktiviteetteihin, mikä tulee ilmi siitä, että alan työntekijät toimivat yhteistyössä esimerkiksi koulujen, työmarkkinoiden ja sosiaali- ja terveystalvelujen kanssa. Lisäksi kohderyhmä on laajentunut nuorista nuoriin aikuisiin, ja yksilökohtainen ohjaus on alkanut korostua ryhmätoimintojen ohella. Muutosta on tukenut kasvanut valtionrahoitus, mutta se ei ole kuitenkaan vahvistanut olemassa olevien toimintojen resurssointia, koska sitä on suunnattu uusiin toimintamuotoihin.³⁸ Sitä, miten valtionrahoitusta on kohdennettu, voidaan pitää luottamuksen osoituksena nuorisotyön joustavalle ja nopealle reagointikyvyille esimerkiksi koronan sulkemassa yhteiskunnassa tai kouluampumistragedioiden jälkihoidossa.³⁹

Nuorisotyön rahoitus kasvoi erityisesti 2010-luvun alussa, koska valtionhallinto pa-

31 ”Sankareita ilman viittaa?: Keskustelua nuorisotyön resurssien riittävydestä ja toimintaedellytyksistä,” tausta-aineisto paneelikeskusteluun, 28.4.2023, 3.

32 ”Duunitori,” Duunitori Oy, 11.5.2023, <https://duunitori.fi/palkat/>.

33 ”Opiskelijat ja tutkinnot,” Vipunen, Opetushallituksen tilastopalvelu, 30.4.2023, <https://vipunen.fi/fi-fi/ammattillinen/Sivut/Opiskelijat-ja-tutkinnot.aspx>.

34 Hoikkala ja Kuivakangas, *Repa, Kirsti ja maisteri*, 24.

35 Elina Nikoskinen, *Humanistisesta ammattikorkeakoulusta työelämään: Yhteisöpedagogien (AMK) työelämään sijoittuminen, koulutuskokemukset ja jatko-opintosuunnitelmat; Raportti* (Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 2008), 43.

36 Mira Väisänen ja Jukka Määttä, *Moninaisille kentille: Yhteisöpedagogien työelämään sijoittuminen, koulutuskokemukset ja jatko-opintosuunnitelmat* (Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 2015), 19–21.

37 Hoikkala ja Kuivakangas, *Repa, Kirsti*, 14.

38 Antti Kivijärvi, Eila Kauppinen, Tomi Kiilakoski ja Juha Leskinen, *Hidasta kasvua ja lisääntyviä vastuita: Kunnallinen nuorisotyö Suomessa* (Lahti: Kanuuna, 2021), 92–93.

nosti voimakkaasti etsivään nuorisotyöhön. Tämä nuorisotyön muoto tavoittaa vuosittain yli 20 000 koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevaa nuorta.⁴⁰ Nuorisotyön toimintaympäristöjen laajentuminen ja uusien ammattinimikkeiden synty (esimerkiksi etsivä nuorisotyöntekijä, koulunuorisotyöntekijä) kuvaavat toimialan kehittymistä. Heterogeeninen toimiala laajenee, mutta ei kivuttomasti. Nuorisotyön muuttunut rooli ja siihen liittyvät ammattivaatimukset tulevat ilmi esimerkiksi alaa koskevissa somekirjoituksissa, joissa muistutetaan, että elämäkokemus ei päteviä nuorisotyöhön. Kouluttautuminen on sen sijaan edellytys alalla toimimiseen, ja ammatillinen työote välttämättömyys.⁴¹

Ammattina nuorisotyö

Kun ihmiset alkavat harjoittaa jotain ammattia, he eivät todennäköisesti kykene purkamaan olemassa olevia julkisia diskursseja kyseisestä ammattista. Tämän vuoksi heidän näkemyksensä siitä, miten ammatin positiota kuvaillaan, oikeutetaan, kritisoidaan ja reflektoidaan, voi olla puutteellinen. Positiot ovat ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuuriin muovaamia sosiaalisia instituutioita. Ammattien suhteen niissä heijastuu usein palkkatasoon ja elämänlaatuun liittyviä aspekteja. Poliittiset

ja taloudelliset olosuhteet vaikuttavat positioihin tarjoamalla resursseja, rajoituksia ja mahdollisuuksia. Position haltijaan kohdistetut rajoitukset ja ehdot voivat tulla esiin häneen suuntautuvina odotuksina.⁴²

Ammatillinen identiteetti on yksilöiden, yhteisöjen sekä yhteiskunnan normeja ja rooleja tuottavien neuvotteluprosessien tulos.⁴³ Laajimmillaan se voidaan nähdä yksilön suhteena yhteiskunnalliseen toimintaan ja työnjakoon, siihen mikä on hänen asemansa ja osallisuutensa yhteiskunnan kokonaisuudessa.⁴⁴ Ammatillisen toimijuuden käsite on yleisesti käytetty työelämän muutoksen jäsentämisessä.⁴⁵ Käsite viittaa yksilön tai työyhteisön kykyyn vaikuttaa omaan työhönsä, tehdä valintoja ja neuvotella ammatillisesta identiteetistä. Tämä voi näkyä ehdotuksina uusista työkäytännöistä sekä yhteistyön edistämisenä ja ammatillisen identiteetin uudelleenneuvotteluna.⁴⁶

Nuorisotoimialasta käydyissä keskusteluissa on toivottu, että työntekijöiden vaihtuvuus vähenisi ja että ala houkuttaisi uusia ammatilaisia myös tulevaisuudessa.⁴⁷ Nuorisotyöntekijät näkevät pitkäaikaisen sitoutumisen työhön merkityksellisenä, koska sen myötä työ voi olla pitkäjänteistä ja siinä voi kertyä hiljaista tietoa.⁴⁸ Pitkäaikainen sitoutuminen ei toteudu usein matalapalkka-aloilla, joissa

39 Esim. Kauhajoen koulusurmien tutkintalautakunta, *Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008: Tutkintalautakunnan raportti* (Helsinki: Oikeusministeriö, 2010), 40–45; Kivijärvi et al., *Hidasta kasvua*, 92–93.

40 Ks. ”Etsivät nuorisotyö,” Suomen nuorisotyön tilastot, 1.6.2023, <https://nuorisotilastot.fi/199/visualisoinnit/etsiva-nuorisotyoy/>.

41 Esim. Tanja Lehtikuusi, ”Pari sanaa nuorisotyöstä,” Facebook, 30.12.2022.

42 Pertti Alasuutari, *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus* (Helsinki: Gaudeamus, 2007), 178–182.

43 Anja Heikkinen ja Lea Henriksson, ”Kansallisten toimialojen rakentajista ylikansallisten organisaatioiden sekretöläisiin,” teoksessa *Ammattia oppimassa*, toim. Anu-Hanna Anttila ja Anu Suoranta (Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2001), 209–210.

44 Anneli Eteläpelto ja Katja Vähäsantanen, ”Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona,” teoksessa *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*, toim. Anneli Eteläpelto ja Jussi Onnismaa (Helsinki: Kansanvalistusseura, 2010), 26–49.

45 Anneli Eteläpelto, Katja Vähäsantanen, Päivi Hökkä ja Susanna Paloniemi, ”Miten käsitteellistää ammatillista toimijuutta työssä?” *Aikuiskasvatus* 34, 3 (2014), 202–214.

46 Katja Vähäsantanen, ”Ammatillinen toimijuus,” *Aikuiskasvatus* 34, 2 (2014), 130.

47 Minna Rauas, ”*Riittämättömyyden tunteesta maailmanparantajaksi* (Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 2021), 7–10, <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2021/10/riittamattomyden-tunteesta-maailmanparantajaksi.pdf>.

on tyypillisesti niin sanottuja sisääntuloammatteja samoin kuin työvoimapulaa, minkä lisäksi työntekijöiden vaihtuvuus on suurta.⁴⁹ Työntekijöiden suuri vaihtuvuus on myös työhyvinvoinnillinen kysymys. Se voi olla merkki heikosta työhyvinvoinnista ja toisaalta työhyvinvointia heikentävä tekijä.

Tämän tutkimuksen pohjana toimineessa kyselyssä työhyvinvointinsa heikoksi arvioineet harkitsivat useammin alanvaihtoa kuin työhyvinvointinsa hyväksi arvioineet. Kuitenkin 65 vastaajaa, jotka antoivat työhyvinvoinnilleen arvosanan 4 tai 5 (1 tarkoittaen heikointa ja 5 parhainta), olivat harkinneet alanvaihtoa. Kaikista vastaajista heitä oli 27 prosenttia. Työhyvinvointi ei siis aineiston mukaan välttämättä estänyt vastaajia harkitse- masta alan vaihtoa.

Aineisto

Tutkimuksen empiirinen aineisto koottiin keväällä 2021 työhyvinvointia käsittelevässä tutkimushankkeessa, jota rahoitti Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kyselytutkimus lähetettiin sähköpostilla (n=1 083) kuntien ja järjestöjen palveluksessa päätyökseen nuorisotyötä tekeville. Webropol-ohjelmalla laadittuun kyselyyn vastasi 421 henkilöä. Vastaajista 70 prosenttia (298/421) oli suorittanut korkeakoulututkimuksen. Eniten oli yhteisöpedagogeja (amk), joita oli 21 prosenttia (90/421), ja toiseksi eniten sosionomeja (amk), joiden prosenttiosuus oli 18 (77/421). Vastanneista 70 prosenttia oli naisia.

Väitteestä ”Olen harkinnut alanvaihtoa viimeisen vuoden aikana” oli osittain tai samaa mieltä 38 prosenttia (161/421) vastaajista. Heistä oli naisia 106 ja miehiä 53. Kaksi vastaajaa oli ilmoittanut sukupuolekseen *muu*. Eri ikäisistä vastaajista alan vaihtoa olivat poh- tineet erityisesti 25–35-vuotiaat. Heistä melkein puolet (49 %) ilmoitti harkinneensa alan vaihtamista viimeisen vuoden aikana. Mikäli vastaaja ilmoitti harkinneensa alanvaihtoa viimeisen vuoden aikana (osittain samaa mieltä / täysin samaa mieltä), hänelle avautui auto- maattisesti avoin kysymys: *Mistä syistä haluat vaihtaa alaa?* Sen tarkoituksena oli varmistaa aiemmin esitetyn kysymyksen ymmärtäminen oikein sekä kerätä lisäinformaatiota käsiteltävästä asiasta.⁵⁰

Kysymys alanvaihdosta esitettiin työhyvinvointikyselyn taustatieto-osiossa, mutta työntekijöiden vaihtuvuus tuli esille myös muualla vastauksissa, joten kävin aineiston läpi hakusanoilla: *vaiht** ja *sitout**. Näin löysin työpaikan vaihtamista ja työhön sitoutumista koskevat kommentit. Suorat lainaukset tässä artikkelissa ovat joko näistä kommentista tai vastauksista alan vaihtoa koskeneeseen kysymykseen.

Aineiston analyysi

Aineiston analysoinnissa kokosin samaa aihepiiriä käsittelevät teemat yhteen ja luokittelin ne systeemiteoriaa hyödyntäen. Jaottelu makro-, meso- ja mikrotasolle auttoi ymmärtämään niitä syitä, jotka vaikuttivat vastaajien

48 Esim. Petri Cederlöf, *Nuorisotyö ja sen haasteet pienissä kunnissa* (Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 2004), 127–131; Merja Kylmäkoski, *Kerhotiloista toimintakeskuksiin: Nuorisohallinnon muistoja ja mietteitä Jyväskylän seudun nuorisotilatoiminnasta* (Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 2006), 44–45; ”Koronavuosi on heikentänyt etsivässä nuorisotyössä ja työpajoilla työskentelevien hyvinvointia,” Into – etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta, 10.10.2021; Eila Kauppinen ja Tomi Kiilakoski, ”Kommentti: Eriarvoisuuden tunnistava nuorisotyö,” Nuorisotutkimusverkosto, 13.1.2021, <https://nuorisotyosta.fi/eriarvoisuuden-tunnistava-nuorisotyö/>; Marja Moisala, ”Toimenpidesuosituksset: Lapin pienten kuntien nuorisotyö valtakunnallisessa nuorisopolitiikassa,” Xamk, 9.12.2022, <https://www.xamk.fi/tutkimus-ja-kehitystoiminnan-blogi/toimenpidesuosituksset-pienten-kuntien-nuorisotyö-nuorisopolitiikassa/>.

49 Larja ja Peltonen, *Miten työvoiman*, 54–57.

50 Eleanor Singer ja Mick P. Couper, ”Some Methodological Uses of Responses to Open Questions and Other Verbatim Comments in Quantitative Surveys,” *Methods, data, analyses* 11, 2 (2017): 115–143.

halukkuuteen vaihtaa alaa. Aloitan analyysin makrotasosta, jossa keskityn nuorisotyön positioon, yhteiskunnallisiin kehityskuluihin sekä koulutuspolitiikkaan.

Makrotaso

Aineiston perusteella *palkka, huono palkka* tai *liian pieni palkka* olivat tyypillisimpiä syitä harkita alan vaihtoa. Ammattien välisellä palkkaeroilla on koettu olevan yhteys työntekijöiden liikkuvuuteen.⁵¹ Vastauksissa palkkaa tarkasteltiin usein suhteessa johonkin kokonaisuuteen; esimerkiksi niin, että huonosta palkasta seurasi työn heikko arvostus tai palkasta ei seurannut toivottavia asioita, kuten riittävää elintaso:

Pidän nuorten kanssa työskentelystä ja sitä tulee alan mahdollisesti jättäessäni ikävä, mutta jos haluan saada nyky-yhteiskunnassa ja suurkaupungissa hankittua asunnon, omistaa auton, maksaa laskut, elättää perheen ja harrastaa jotain, niin tarvitsee rahaa. Palkkani ei tule hirveästi tästä nousemaan vaikka tekisin työni kuinka hyvin.

Nuorisotyö rinnastettiin vastauksissa sosiaali- ja terveysalaan, minkä vuoksi syitä ajatuksille alan vaihtamisesta löytyi laajemmalla kuin pelkästään nuorisosalta. Sosiaali- ja terveysalan työn matalapalkkaisuus, heikko arvostus ja kuormittavuus olivat taustalla harkittaessa alan vaihtoa:

Lisäämällä palkkaa voitaisiin lisätä myös ulkoa tulevaa arvostusta mikä auttaisi jaksamaan töissä ja vähentämään tärkeissä ammateissa jatkuvaa työntekijöiden vaihtumista!

Nuorisopuolen työntekijät ajetaan loppuun. Henkilöstön vaihtuvuus suuri kunnassani. En suosittelle alaa kenellekään.

Kun olen katsonut monia ystäviä, jotka työskentelevät sosiaalialalla ja ovat kokeneet hyvin paljon työuupumusta on käynyt usein mielessä joku helpompi ala, jossa ovien kiinni laittamisen jälkeen voi keskittyä täysillä omaan vapaa-aikaa eikä siihen, että palautuu töistä.

Toisaalta sosiaali- ja terveysalan muutosten koettiin vaikuttavan myös nuorisotyön sisältöihin. Kyselytutkimuksen aikaan oltiin rakentamassa hyvinvointialueita. Käynnissä oleva muutos oli vastaajien mukaan vaikuttanut heikentävästi mahdollisuuksiin ohjata nuoria sosiaali- ja terveyspalveluihin, mikä merkitsi nuorten jäämistä pelkästään nuorisotyön palveluiden piiriin.

Sote-puolen isot muutokset näkyivät palveluiden huonona saatavuutena kunnassamme. Muutokset lisäsivät myös henkilökunnan vaihtuvuutta sos- ja terveyspuolella. Moni tilanne, johon apu olisi haettu toisaalta, jäi nyt meidän ohjaajien käsiin (päihde+mielenterveysasiat)

Nuorten huonovointisuus ja yhteiskunnan rajallinen kyky ottaa vastuuta nuorten ongelmista lisäsivät alanvaihdon harkintaa. Vastaajat kuvasivat työn kuormittavuutta ja riittämättömyyden tunnetta eri tavoin ja myös melko kokonaisvaltaisena olotilana: ”Välillä vain tuntuu, ettei mikään riitä vaikka kuinka teet töitä nuorten eteen”; ”Välillä toivoisin olevani alalla, jossa työasiat jäisivät pelkästään työpaikalle eikä kenenkään toimeentulo tai tulevaisuus olisi minun harteillani.” Lisäksi nuorisotyön vahvistuminen ja sen toimintamuodot, jotka eivät rajoitu vain nuorten vapaa-aikaan, tuottivat kysymyksiä työn rajoista suhteessa muihin nuorten parissa työskenteleviin ammattilaisiin. Kyseessä on nuorisotyölle tyypillisestä rajapintatyöskentelystä, jossa toimitaan erilaisten nuorten elämään liittyvien asioiden kanssa.⁵² Vastausten perusteella nuorisotyön-

51 Esim. Gueorgui Kambourov ja Iouri Manovskii, “Occupational Specificity of Human Capital,” *International Economic Review* 50, 1 (2009), 63–115, <https://EconPapers.repec.org/RePEc:red:sed004:197>.

tekijöiden oli toisinaan vaikea määrittää tehtävänsä suhteessa muihin ammatteihin tai rajata omaa toimintaansa:

Tuntuu, että nuorisotyöntekijänä teen usein myös psykologin, kuraattorin tai kriisipäivystäjän töitä ilman pätevyyttä. Nuorten pahoinvointi on lisääntynyt todella paljon.

Paremmiin palkatut tahot ohjaavat meille ne nuoret joiden kanssa ovat itse keinottomia. Eli asiakkaat enenevässä määrin ”kipeitä”.

Ajatuksia alan vaihtamisesta saivat aikaan myös työmarkkinoiden tarjoamat vaihtoehdot. Muiden ammattien houkuttelevuus veti pois nuorisosalta. Muita töitä vertailtiin nykyiseen työhön: ”lähihoitajan työ on toiminnallisempaa”; ”paremmin tienaisi siivoojana”; ”yrittäjänä saisi valita työajat joustavammin”. Käsitukset työelämästä ja työmarkkinatilanteesta johdattivat vastaajia pohtimaan uransa seuraavaa vaihetta: ”pohdiskelen paljon, missä työssä ammattitaitoni ja minä itse oltaisiin parhaimmillaan”. Myös laaja-alainen koulutus tai työkokemus saivat aikaan ajatuksia liikkuvuudesta työmarkkinoilla: ”Koulutukseni ei ole vain yhtä alaa varten ja vahvuuteni saattavat olla muilla aloilla kuin nykyisellä” ja ”Min arbetserfarenhet ger möjlighet till det”.

Covid 19 -pandemia vaikutti ajatuksiin alan vaihtamisesta: ”Korona-aika on muuttanut työtä merkittävästi. Koen, etten ole niin hyvä työssäni mm. digitaalisia alustoja käyttäessäni kuin kohdatessani nuoria kasvotusten.” Toisaalta vastauksissa tuotiin esiin, että ajatus alan vaihtamisesta oli kypsytynyt pidemmän ajan kuluessa: ”Työn luonne on muuttanut viimeisen 10 vuoden aikana. Some-maailma tuntuu itselle niin vieraalta kohdata nuoria luontevasti. Kilpailu nuorten ajasta on myös kiristynyt ja vaatii jatkuvasti ponnisteluja pysyä kilpailussa mukana”.

Nuorisotyön tarkentumaton rooli yhteiskunnassa ja nuorten pahoinvointi vaikuttivat siihen, että vastaajat harkitsivat alan vaihtoa. Sosiaali- ja terveysala tarjosi tässä yhteydessä sekä samaistumisen että erottautumisen kohteen. Lisäksi työelämäpolitiikka ja laaja-alainen koulutus vahvistivat käsityksiä siitä, että alanvaihto on mahdollista.

Mesotaso

Mesotasolla tarkastelen toimialan kehityskulkuja, työn organisoitumisen muotoja, jotka saivat harkitsemaan alanvaihtoa.

Nuorisotyön monipuolisuus oli yksi asiaan vaikuttanut tekijä: ”joskus tekisi mieli tehdä työtä mikä olisi rakenteiltaan selkeämpää”; ”työnkuvan laajuus palkkaukseen nähden”. Toisaalta merkitystä oli sillä, että nuorisotyö oli heikosti sidottu työnantajaorganisaatioon ja johtamisessa oli puutteita. Lisäksi iltatyöt ja huonot työajat mainittiin asioina, jotka saivat harkitsemaan alan vaihtoa. Myös säännöllinen työaika houkutteli toisiin tehtäviin: ”Päivätyö ja viikonloput vapaat houkuttelisi”. Lisäksi yksittäiset nuorisotyön luonteeseen kuuluvat tekijät, kuten ”[t]ilatoimin[n]assa kova mete-li”, aiheuttivat harkintaa asian suhteen.

Makrotasolla nuorten pahoinvointi aiheutti vastaajissa riittämättömyyden tunnetta. Mesotasolla alan vaihtamisen harkintaa aiheutti sen sijaan kaipaus haastavampaan työhön:

[T]yö on sellaista jota on hyvä tehdä tässä vaiheessa elämää, mutta haluaisin tähdätä kunnianhimoisempiin tavoitteisiin tulevaisuudessa.

Haluan uusia haasteita ja vastuuta sekä parempaa palkkaa. Haluan myös osoittaa itselleni ja muille oman potentiaalin.

Nuorisotyöstä rakentuu toisaalta kuva, jossa se yrittää ratkaista nuorten ongelmia,⁵³ ja toisaalta kuva, jossa työn sisältö ei haasta tekijäänsä.

52 Esim. Kati Soanjärvi, *Mitä on ammatillinen nuorisotyö?* (Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2011).

Nuorisotyössä ei ole tehty jakoa rutiiniluonteisiin ja vaativampiin tehtäviin. Nuorisotyön tausta on rutiiniluonteisessa vapaa-ajanohjauksessa, joka ehkä tunnustetaan helpommin kuin sen nykyiset, erilaista osaamista vaativat tehtävät. Se että työn merkitystä ei tunnustettu, nostettiin asiaksi, joka sai harkitsemaan alan vaihtoa: ”Toisaalta olisi mukava tehdä jotain ’liukuhihna työtä’, jossa ei tarvitsisi koko ajan perustella nuorisotyön merkityksellisyttä ja vaikuttavuutta”.

Ammattikorkeakoulusta valmistuneet toimivat toisinaan tehtävissä, joissa on korkeahkot taitovaatimukset, mutta matala status. Ikään kuin tehtäviä olisi kasaantunut osaamisen mukaan, mutta edut eivät olleet tehtävien ja osaamisen mukaiset.⁵⁴ Tällainen näkemys tuli ilmi myös aineistossa: ”Palkka on ala-arvoinen siihen nähden, että kelpoisuusvaatimuksena on amk-tutkinto. Toisen asteen koulutuksen suorittaneet lastenhoitajat tienavat saman”. Se että moni ammattikorkeakoulusta valmistunut sijoittuu heidän koulutustaan alempiin tehtäviin vielä viiden vuoden kuluessa valmistumisesta, kertoo heidän alityöllisyydestään.⁵⁵ Sijoittuminen työelämässä eri tasoihin tehtäviin vaihtelee aloittain: esimerkiksi 85 prosenttia terveysalalta valmistuneista työskenteli asiantuntijatason tehtävissä eli sairaanhoitajana, kun sen sijaan sosiaalialalla vain 55 prosenttia luokitui asiantuntijoiksi. Toisaalta tekniikassa, tietojenkäsittelyssä sekä taide- ja palvelualoilla sijoitettiin enemmän erityisasiantuntijan ja johtajan tehtäviin.⁵⁶

Heikot etenemismahdollisuudet nuorisotyössä koettiin alan vaihtamisen harkinnan

syysksi: ”Tällä alalla ei oikein pääse etenemään, vaan palkka ja huonot työajat säilyvät, samalla kun työtehtävät lisääntyvät”. Nuorisotyö voidaan kokea ns. umpikujatyönä, josta ei ole reittiä vastuullisempiin ja paremmin palkattuihin tehtäviin.⁵⁷ Tämä rakenteellinen teki- ja vaikeuttaa etenemistä ja siten edistää alan vaihtamista.⁵⁸

Aineiston perusteella nuorisotoimialan kehittyminen ja ammattikorkeakoulutuksen vahvistuminen eivät näyttäyty työntekijän näkökulmasta ainoastaan myönteisinä asioina, sillä niillä ei ole välttämättä vaikutusta palkkaan tai mahdollisuuksiin edetä uralla. Ammattikorkeakoulutus tuottaa odotuksia työelämän suhteen, ja se, että nämä mahdollisuudet eivät täyty, voi saada harkitsemaan alan vaihtamista. Lisäksi työntekijät voivat harkita alanvaihtoa nuorisotyön laajuuden ja poikkeavien työaikojen sekä työn organisoinnin puutteiden takia.

Mikrotaso

Mikrotasolla tarkastelen työntekijään ja työtehtäviin liittyviä tekijöitä, jotka saavat harkitsemaan alanvaihtoa. Työn kuormittavuus vaikutti niin työntekijän jaksamiseen työssä kuin työn ulkopuoliseen elämään:

Tämänkaltainen ihmissuhdetyö nuorten kanssa joilla on paljon haasteita eri elämän osa-alueilla, on tosi kuormittavaa. En jaksaisi enää olla ainainen tsemppari ja muiden ongelmien ratkaisija.

Voimavaroja jäisi enemmän läheisille sekä vapaa-aikaan, jos ei tekisi näin vahvasti vuorovaikutussuhteeseen perustuvaa työtä.

53 Esim. Soanjärvi, *Mitä* on.

54 Osmo Kivinen ja Jouni Nurmi, *Työ, koulutus ja osaaminen: Yliopisto ja ammattikorkeakoulu yhdeksän maan eurooppalaisessa vertailussa* (Turku: Turun yliopisto, 2008), 148.

55 Kivinen ja Nurmi, *Työ, koulutus*, 97.

56 Kivinen ja Nurmi, *Työ, koulutus*, 97–98.

57 Ks. Jeffrey Pfeffer, ”A political Perspective On Careers: Interests, Networks and Environment,” teoksessa *Handbook of Career Theory*, toim. Michael B. Arthur, Douglas T. Hall ja Barbara S. Lawrence (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), 387.

58 Pfeffer, ”Political Perspective,” 380–396.

Nuorisotyön haasteellisuus aiheutti myös pohdintaa omasta sopivuudesta alalle: ”Tässä työssä on eteen tullut haasteita, joissa olen epäillyt omaa ammattitaitoani ja osaamistani sekä omaa sopivuuttani tähän työhön”; ”persoonallisuuteni tai taitoni eivät ole riittäviä tälle alalle.”

Työvoiman liikkuvuus vähenee iän myötä,⁵⁹ mutta nuorisotyössä ikä voi olla myös alalta poistoyöntävä tekijä. Kaikki eivät koe nuorisotyötä alana, jossa voi toimia vanhemmalla iällä: ”en näe itseäni 50-vuotiaana nuorisotyöntekijänä, eikä muukaan alan työ tuo siihen muutosta”; ”eläkeikään ei pysty tek[e]mään tätä työtä”.

Nuorisotyön monipuolisuus voi mahdollistaa omien intressien mahdollistamisen työkuvaan. Jos omat intressit eivät sen sijaan tule otetuiksi huomioon työssä, voi työhön sitoutuminen heikentyä ja alan vaihtaminen nousta harkintaan: ”Tuntuu että alalla on rajoitteet kuinka paljon kilpapelaamisen parissa voidaan tehdä nuorisotyössä. Eteenpäin meneminen edellyttää toisen alan parissa työskentelyä”. Toisinaan ei voimakkaita intressejä nuorisotyötä kohtaan ollut havaittavissa ensinkään: ”Ajauin nuorisotyöhön eikä tämä ollut missään vaiheessa unelma-ammattini”. Alan vaihto saattoi tulla harkintaan myös elämäntilanteen vuoksi: ”Todennäköisesti epävarmuus työn ja alan suhteen johtuu kolmenkymppin kriisistä”.

Mikrotasolla alan vaihtaminen nousi esille, kun vastaajat puhuivat vuorovaikutukseen perustuvan työn kuormittavuudesta, työn vaati-

vuudesta, ikääntymisestäään ja epäsopevuudesta alalle. Myös työelämään liittyvät intressit ja unelmat saivat harkitsemaan alan vaihtoa. Lisäksi nykyinen työelämä, jossa keskustellaan palkoista, arvioidaan työn merkitystä ja pyritään rajaamaan työ vapaa-ajasta, vaikutti harkintaan.

Attraktiot

Analysoin kyselytutkimuksen avovastauksia, joissa nuorisotyön ammattilaiset toivat esiin näkemyksiään siitä, mitkä asiat ovat saaneet heidät harkitsemaan alan vaihtoa. Vastauksista esiin nousevat erilliset syyt eivät kuitenkaan yksinään selitä kunnolla sitä, miksi ajatuksiin alan vaihdosta oli päädytty. Vastauksia on perusteltua tarkastella myös suhteessa toisiinsa ja osana kompleksista ympäristöä.⁶⁰ Tässä on avuksi systeemiajattelu, joka auttaa ymmärtämään asioiden ja ilmiöiden välissä yhteyksiä sekä niiden yhteisvaikutusta.⁶¹

Käsittelen artikkelin lopuksi sitä, miten alan vaihdon harkintaa aiheuttavat tekijät vaikuttavat toisiinsa, ja sitä, millaisia attraktoreita tästä vuorovaikutuksesta syntyy. Attraktorit ovat analyysin eri tasoja läpileikkaavia, ajatuksia alan vaihtamisesta tuottavia ja ylläpitäviä kokonaisuuksia. Systeemitheorian mukainen jaottelu ja työurien kaaosteoria auttavat yhdessä jäsentämään syitä käsityksille alanvaihdosta ja näiden syiden yhteyttä laajempiin työelämän kysymyksiin.⁶²

Attraktori 1: Työn kuormittavuus

Aineiston mukaan työhön liittyvä kuormitta-

59 Ks. Busk et al., *Työvoiman ammatillisen*, 12; Simo Aho, Ilkka Virjo ja Hannu Koponen, *Ammatillinen liikkuvuus Suomessa 1989–2007* (Valtioneuvoston kanslia, 2009), 65, https://vnk.fi/documents/10616/622958/J0509_Ammatillinen+liikkuvuus+Suomessa+1989%E2%80%932007.pdf/4906f771-6c27-4382-9dcf-3c753759efe4.

60 Jari Kaivo-Oja ja Teemu Santonen, ”Päätöksentekotilanteet ja sosiaalinen systeemitheoria ennakoitointoiminnassa ja tulevaisuuden tutkimuksessa,” teoksessa *Tulevaisuudentutkimus tutuksi: Perusteita ja menetelmiä*, toim. Hanna-Kaisa Aalto, Katariina Heikkilä, Pasi Keski-Pukkila, Maija Mäki ja Markus Pöllänen (Turku: Tulevaisuuden tutkimuskeskus, 2022), 94–95.

61 Jalonen ja Uusikylä, ”Yhteiskunnallinen resilienssi,” 25–26.

62 Esim. Geels, ”Technological Transitions,” 1257–1274.

vuus saa harkitsemaan alan vaihtoa. Pelkästään nuorten lisääntynyt pahoinvointi kuormittaa toimialaa. Karrikoidusti nuorisotyön kehittymistä voidaan kuvata ajatuksella siitä, että vapaa-ajanohjauksesta on siirrytty ottamaan vastuuta nuorten pahoinvoinnista. Lisääntynyt rahoitus on tukenut nuorisotyön monipuolistumista, kun vanhojen toimintojen rinnalle on tullut rahoituksen turvin uusia tehtäviä. Tätä muutosta on tukenut ammattikorkeakoulutuksen saaminen alalle. Institutionaalisella tasolla monipuolistumisesta seuraa lisää tehtäviä, työkentän laajentumista ja haasteita olemassa olevien resurssien suunnaukselle. Monipuolistumisen lisäksi tulisi puhua työn vaatavuuden muutoksesta, jossa toimialojen murrokset, kulttuurilliset muutokset ja digitalisaatio haastavat perinteiset mallit. Työelämässä korostuu kyky reagoida nopeasti sekä mukautua erilaisiin tilanteisiin. Tällöin hierarkkisuus ja kontrolli osoittautuvat enemmän toimintaa hidastaviksi kuin sitä hyödyntäviksi tekijöiksi.⁶³ Työn uudistumisesta keskustellaan, mutta harvoin puhutaan uudistusten aiheuttamista haasteista. Tärkeää olisi pohtia yksilöiden jaksamista, työhön sitoutumista ja ammatillista identiteettiä jatkuvien muutosten keskellä.⁶⁴ Nuorisotyö on ajautunut tilanteeseen, jossa se on sekä monipuolistamassa toimintojansa että vahvistamassa rooliaan yhteiskunnallisena toimijana. Nämä kaksi kehityskulkua voidaan nähdä toisiaan tukevin, mutta yksittäiselle työntekijälle ne voivat merkitä työn kuormittavuuden lisääntymistä. Niinpä ne voivat saada hänet harkitsemaan alan vaihtoa.

Attraktori 2: Nuorisotyön positio

Nuorisotyön rahoitus on pikemminkin li-

sännyt kuin selkeyttänyt nuorisotyön roolia osana sosiaalipalveluja. Lisäksi nuorisotyön ristiriitainen suhde sosiaali- ja terveysalaan ei auta vakiinnuttamaan sen positiota. Ammattien välisten rajojen hämärtymistä tukee nuorisotyötä tekevien laaja-alainen koulutus, joka myös helpottaa heidän siirtymistään lähialueille. Tällöin toimialojen palkkaerot voivat toimia liikkuvuuden moottorina.

Johtajuuden rakentuminen toimialalle, jolla on useita tehtäviä, mutta ei selkeää yhteiskunnallista positiota, on haastavaa. Nuorisotyöntekijät kaipaavat aineiston mukaan voimakkaampaa ohjausta tai ainakin toimialan tehtävien rajaamista. Korkeakoulutus ja yhteiskunnalliset muutokset ovat vaikuttaneet viime aikoina siihen, että nuorisotyöntekijöiden tulee ottaa aiempaa enemmän vastuuta nuorten elämään liittyvistä haasteista. Muutosta ei ole kyetty huomioimaan alan palkkauksessa, minkä seurauksena korkeakoulutettu työvoima saattaa hakeutua toisiin tehtäviin.

Attraktori 3: Laaja-alaista koulutautumista suosiva työelämäpolitiikka

Koulutustason nostaminen, uuden ammatin hankkiminen, usean tutkinnon suorittaminen sekä jatkuva itsensä kehittäminen ovat muodostumassa työmarkkinoilla selviytymisen ehtoiksi.⁶⁵ Tämä heijastuu myös nuorisotyössä asiantuntijatyön lisääntymisenä, vaikka alalla on samaan aikaan työvoimapulaa. Nuorisotyöhön tähtäävien koulutusten laaja-alaisuus luo kuitenkin kohtaanto-ongelman. Ammatillisella voi 2020-luvulla olla useita eri mahdollisuuksia työmarkkinoilla. Toisaalta nuorisotoimialalla ei ainakaan vielä keskustella räikeästä työvoimapulasta kuten varhaiskasvatuksessa, vaikka rekrytointihaasteita on

63 Perttu Salovaara, Johanna Vuori ja Reima Launonen, ”Kahden systeemin rajapinnalla –kohti demokraattista organisaatiota,” teoksessa *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta*, toim. Petri Uusikylä & Harri Jalonen (Helsinki: Into, 2021), 116–117.

64 Vähäsantanen, ”Ammatillinen toimijuus,” 129–130.

65 Asko Suikkanen, Ritva Linnakangas ja Sirpa Martti, ”Työllisyyden muutos ja koulutuksen merkitys,” *Aikuiskasvatus* 22, 2 (2002) 122.

tuotu esiin ja esimerkiksi Vantaan kaupunki maksaa rekrytointipalkkiota.⁶⁶ Alalle koulutettavien määrät antavat viitteitä enemmän ylitarjonnasta, kun taas tilastollinen arvio kertoo työvoimapulasta. Kyselyyn vastanneilla yhteisöpedagogin ja sosionomin tutkinnon suorittaneilla – kyseessä olivat yleisimmät tutkinnot vastaajien keskuudessa – ei ole vakiintunutta, esimerkiksi lainsäädännön turvaamaa asemaa työelämässä. Laaja-alainen koulutus valmentaa monipuolisille työurille⁶⁷ ja lisää kilpailua työmarkkinoilla. Tämä voi heikentää tiettyyn ammattiin sitoutumista.

Nuorisotyössä ei ole luokiteltu työtehtäviä niiden vaativuuden mukaan, minkä vuoksi alalla ei ole tehty eroa asiantuntijatyön ja työntekijäammatin välillä. Erottelun voi katsoa toteutuvan paremmin lähiammateissa, kuten terveydenhuollossa lähihoitajan ja sairaanhoitajan työssä sekä päivähoitossa lastenhoitajan ja varhaiskasvattajan työssä. Nuorisotyön eritasoisten työtehtävien erottelemattomuus lisää tilanteita, joissa työntekijän koulutus ja osaaminen eivät kohtaa työn vaativuuden kanssa. Tämän seurauksena ammattikorkeakoulutettu voi kokea olevansa ylikoulutettu tehtävään, ja toisaalla koulutus ei riitä nuorisotyön vaatimuksissa. Vaativuudeltaan eri asteiset tehtävät mahdollistaisivat myös etenemistä toimialan sisällä,⁶⁸ mutta nuorisotyön nykyinen rakenne ei mahdollista tätä.

Julkisella puolella sosiaali- ja terveydenhuollossa on krooninen henkilöstöpula. Henkilöstön saatavuus kuitenkin vaihtelee alueittain ja ammattiryhmittäin. Vetovoima-

ja kuormitustekijät tulisi tunnistaa aiempaa paremmin, jotta saatavuuteen voitaisiin paremmin vaikuttaa.⁶⁹ Nuorisotyöntekijöiden laaja-alainen koulutus mahdollistaa liikehdintää sosiaali- ja terveysalan sisällä. Esimerkiksi sosionomeja ja yhteisöpedagogeja työskentelee nuorisotyön lisäksi varhaiskasvatuksessa, lastensuojelussa ja vammaispalveluissa. Kun koulutus tarjoaa pätevyuden toimia erilaisissa tehtävissä, korostuvat mikrotason veto- ja pitovoimatekijät.

Lopuksi

Tarkastelin tässä artikkelissa sitä, mitkä toimialaan liittyvät seikat saavat nuorisotyöntekijät harkitsemaan alan vaihtoa ja mitkä yhteiskunnalliset ja institutionaaliset tekijät heikentävät heidän sitoutumistaan työhönsä. Tutkimusaineisto koostui työhyvinvointikyselyyn osallistuneiden vastauksista, joten se ei edusta koko ammattikuntaa eikä välttämättä myöskään tuo esiin kaikkia näkemyksiä, jotka ovat vaikuttaneet ajatuksiin alan vaihtamisesta.

Aineisto pohjautui kysymykseen, jossa vastaajia pyydettiin kirjoittamaan vapaasti siitä, mitkä syyt ovat saaneet heidät harkitsemaan alanvaihtoa. Tällainen avoin kysymys antoi mahdollisuuden saada monipuolisesti tietoa tutkittavasta aiheesta. Samalla se mahdollisti sellaisen tiedon keräämisen, jota muuten olisi vaikea hankkia. Vapaamuotoisia vastauksia on kritisoitu tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta, koska on epäilty niiden kykyä tuottaa riittävän rikasta tietoa tai merkittävää panosta tutkimuskenttään. Niitä on kyseen-

66 Seure, henkilöstöpalvelu, ”Rekrytointipalkkio ja huipputiimi – Vantaalla nuoriso-ohjaaja saa molemmat,” Seure, 25.5.2023, <https://www.seure.fi/ajankohtaista/rekrytointipalkkio-jaal-huipputiimi-vantaalla-nuoriso-ohjaaja-saa-molemmat/>.

67 Ks. Anu Järvensivu, ”Monimuotoinen työ ja työura edellyttävät erityisiä kompetensseja,” *Työpoliittinen aikakauskirja* 1 (2022b), 8–18; Busk et al., *Työvoiman ammatillisen*, 113–118.

68 Ks. Larja ja Peltonen, *Miten työvoiman saatavuuden*, 63–66; Liisa Larja ja Juho Peltonen, *Työvoiman saatavuus, työvoimapula ja kohtaanto-ongelmat vuonna 2022* (Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 2023), 37–46.

69 Terhi Tevameri, *Katsaus sote-alan työvoimaan: Toimintaympäristön ajankohtaisten muutosten ja pidemmän aikavälin tarkastelua* (Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 2021), 48–91, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162852/TEM_2021_02_t.pdf.

alaistettu siksi, etteivät ne välttämättä täytä tarkkuuden, uskottavuuden ja resonanssin vaatimuksia. Kirjoitettujen vastausten rajoitteena on ylipäänsä pidetty myös sitä, etteivät ne sisällä kaikkia yksityiskohtia tai emotionaalisia ja sosiaalisia vivahteita.⁷⁰ Tässä tutkimuksessa avoin kysymys oli kuitenkin muotoiltu niin, ettei emotionaalisilla tai sosiaalisilla näkökulmilla ollut tutkimusongelman näkökulmasta merkittävää roolia.

Avoimet kysymykset antavat vastaajille mahdollisuuden ilmaista näkemyksiään omilla sanoillaan, mikä voi lisätä heidän motivaatioitaan vastata tarkasti.⁷¹ Kun kysymys aseteltiin monikkomuotoon, *mistä syistä haluat vaihtaa alaa*, vastaajia ohjattiin antamaan monipuolisia vastauksia. Saatu vastausdata sisälsi monia näkökulmia alanvaihdon harkinnan syihin nuorisotyössä. Valittu menetelmä yhdisti tutkimuskysymykset, löydökset, tulkinnat ja teoreettisen viitekehyksen merkitykselliseksi kokonaisuudeksi.

Työurien kaaosteoria ja aineiston analysointi systeemitheorian tasojen mukaisesti tuotti kolme attraktiota, jotka auttoivat ymmärtämään yksittäisten työntekijöiden näkemysten kytkeytymisen laajempaan työelämän ja koulutuspolitiikan kysymyksiin. Alan vaihdon harkitseminen ja siihen vaikuttavat seikat kertovat ajankohtaisista ilmiöistä, joilla on merkitystä työhön sitoutumisessa ja työvoiman liikkuvuudessa. Nuorisotyössä työn kuormittavuus, nuorisotyön positio ja laaja-alainen koulutus saavat erilaisia ilmenemismuotoja niin yksittäisen työntekijän kuin toimialan tai työelämän näkökulmasta tarkasteltuna.

Korkeakoulutuksen volyyymi on vahvistunut nuorisotoimialalla; kyselytutkimuksenkin

vastaajista 70 prosentilla oli korkeakoulutus. Nuorisotyössä korkeakoulutus on merkittävä asia, vaikka se osaltaan lisää liikkuvuutta alalla ja sieltä pois. Ylikoulutettuna työskenteleminen on yleensä ohimenevä asia. Toisaalta, jos liikkuvuutta vaativampiin työtehtäviin ei tapahdu, heikkenee sen todennäköisyys ajan (ja iän) myötä voimakkaasti.⁷² Tästä näkökulmasta ajateltuna ammattikorkeakoulutetut ovat tulleet jäädäkseen nuorisotoimialalle. Ammattikorkeakoulutus vahvistanee nuorisotyössä mahdollisuutta muuttaa ammatillista identiteettiä sekä kehittää työtä ja työoloja.⁷³ Jos korkeakoulutettuja työntekijöitä ei sen sijaan pystytä sitouttamaan matalapalkkaiseen ja pitkäjänteisyyttä vaativaan nuorisotyöhön, on uhkakuvana nuorisotyön taantuminen.

Tämän tutkimuksen valossa nuorisotyöllä on olemassa vaihtoehtoisia kehityskulkuja, joita työntekijät ovat osin kulkemassa ja osin kuljettamassa. Toisaalla ammattikunnan osaanminen ja työhönsä sitoutuneet työntekijät vahvistavat nuorisotyön yhteiskunnallista tehtävää nuorten palveluna ja nuorten asioiden puolustajana. Toisaalla nuorisotyön asema voi heikentyä, jos sen osaaminen ja näkökulmat jäävät professionaalisesti vahvempien kuten vahvasti lakisääteisten toimijoiden jalkoihin, ja työntekijöiden vaihtuvuus estää pitkäjänteisen työn rakentumista.

Työelämän muuttuminen, johon liittyy hierarkkisyyden purkautuminen, työnkuvien laajentuminen ja rutiininomaisten tehtävien vähentyminen, heijastuu nuorisotyöhön. Ammatillisen vahvistumisen ja kasvaneiden resurssien myötä nuorisotyön ammatillaiset työskentelevät yhä laajentuneella toimialueella, neuvottelevat paikastaan nuorten parissa toi-

70 Kori. A. LaDonna, Taryn Taylor ja Lorelai Lingard, "Why Open-Ended Survey Questions Are Unlikely to Support Rigorous Qualitative Insights," *Academic Medicine* 93, 3 (2018): 347–349.

71 Singer et al., "Some Methodological," 115–143.

72 Aho et al., *Ammatillinen liikkuvuus*, 65.

73 Eteläpelto et al., "Miten käsitteellistä," 202–214; Vähäsantanen, "Ammatillinen toimijuus," 129–133; Eteläpelto ja Vähäsantanen, "Ammatillinen identiteetti," 26–49.

mivien ammattikuntien keskuudessa sekä pohjivat ammatillista rooliaan palveluverkostossa, joka ei aina vastaa heidän käsitystään nuorten tarvitsemasta yhteiskunnallisesta tuesta. Nuorisotyöhön kouluttaudutaan laaja-alaisella koulutuksella, joka mahdollistaa työvoiman liikkumista etenkin sosiaali- ja terveysalalla.

Alan vaihtamisen harkinta tapahtuu yksilön tasolla, mutta siihen johtavia syitä on löydettävissä sekä toimialalta että muualta yhteiskunnasta. Nuorisotyöhön sitoutumista heikentävät niin toimialan sisäiset tekijät kuin alan vakiintumaton rooli palvelujärjestelmässä. Työelämän muuttumista 2000-luvulla on kuvattu siten, että kun aikaisemmin etsittiin koulutusta vastaavaa työtä, etsitään nykyään työtä, joka kiinnostaa. Tämän artikkelin valossa työn mielekkyyden lisäksi on tärkeää, että koulutus, palkka ja työn vaativuus kohtaisivat. Toimialakohtaiset tekijät ovat tärkeitä työura-siirtymien ymmärtämisessä.

Lähteet

- Aho, Simo, Ilkka Virjo ja Hannu Koponen, *Ammatillinen liikkuvuus Suomessa 1989–2007*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2009. Valtioneuvoston kanslia, 2009. https://vnk.fi/documents/10616/622958/J0509_Ammatillinen+liikkuvuus+Suomessa+1989%E2%80%932007.pdf/4906f771-6c27-4382-9dcf-3c753759efe4.
- Alasalmi, Juha. ”Selitävärkö alueellinen ja ammatillinen kohtaanto työmarkkinoiden kohtaannon heikentymistä?” *Työpoliittinen aikakauskirja* 65, 4 (2022): 22–30. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164474/TAK_4_2022.pdf
- Alasuutari, Pertti. *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus, 2007.
- ”Ammattibarometri 2022.” Työ ja elinkeinoministeriö. 17.5.2023. <https://tem.fi/ammattibarometri>.
- ”Ammattiluokitus 2010.” Tilastokeskus. 17.5.2023. https://www2.tilastokeskus.fi/fi/luokitukset/ammatti/ammatti_1_20100101/code/3412/.
- Borg, Tony, Jim Bright ja Robert, G.L. Pryor. ”High School Students: Complexity, Change and Chance; Do the Key Concepts of the Chaos Theory of Careers Apply?” *Australian Journal of Career Development* 23, 1 (2014): 22–28.
- Busk, Henna, Veera Holappa, Maria Hyartt, Jani-Petri Laamanen ja Jari Vainiomäki. *Työvoiman ammatillisen liikkuvuuden osatekijät ja ohjauskeinot*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 2020. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-835-9>.
- Cederlöf, Petri. *Nuorisotyö ja sen haasteet pienissä kunnissa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 2004.
- ”Dramaattinen muutos: Jo kuusi kymmenestä opettajasta harkitsee alanvaihtoa.” Opetusalan ammattijärjestö OAJ. 28.9.2021. <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/2021/alanvaihtokysely-09-21/>.
- ”Duunitori.” Duunitori Oy. 11.5.2023. <https://duunitori.fi/palkat/>.
- Eteläpelto, Anneli ja Katja Vähäsantanen. ”Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona.” Teoksessa *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*, toimittaneet Anneli Eteläpelto ja Jussi Onnismaa, 26–49. Helsinki: Kansanvalistusseura, 2010.
- Eteläpelto, Anneli, Katja Vähäsantanen, Päivi Hökkä ja Susanna Paloniemi. ”Miten käsitteellistää ammatillista toimijuutta työssä?” *Aikuiskasvatus* 34, 3 (2014): 202–214.
- ”Etsivät nuorisotyö.” Suomen nuorisotyön tilastot. 1.6.2023. <https://nuorisotilastot.fi/199/visualisoinnit/etsiva-nuorisotyö/>.
- Geels, Frank W. ”Technological Transitions as Evolutionary Reconfiguration Processes: A Multi-Level Perspective and a Case-Study.” *Research Policy* 31, 8–9 (2002): 1257–1274.
- Haapakorpi, Arja. *Nörtti, pomo ja yleismiesjantunen -akateemisten urat ja toimenkuvat*. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 2000.
- Haapakorpi, Arja. ”Jälkiteollinen yhteiskunta ja monista lähteistä ansainta.” Teoksessa *Monimuotoinen ansiotyö: Näkökulmia monista lähteistä ansaintaan*, toimittaneet Anu Järvensivu ja Arja Haapakorpi, 72–116. Tampere: University Press, 2022.
- Heikkilä, Mirva. ”Alanvaihto ja ammatillisen identiteetin muutos ruumiillisina tiloina ja tuntemuksina.” *Aikuiskasvatus* 39, 1 (2019): 19–33.
- Heikkinen, Anja ja Lea Henriksson. ”Kansallisten toimialojen rakentajista ylikansallisten organisaatioiden sekatyöläisiin.” Teoksessa *Ammattia oppimassa*, toimittaneet Anu-Hanna Anttila ja Anu Suoranta, 206–263. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2001.
- Hoikkala Tommi ja Johanna Kuivakangas. ”Repa, Kirsti ja maisteri nuorisopedagogiikoiden pyörteisä.” Teoksessa *Kenen nuorisotyö?: Yhteispedagogiikan kentät ja mahdollisuudet*, toimittaneet Tommi Hoikkala & Johanna Kuivakangas, 10–32. Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja 42.

- Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 2017.
- Itkonen, Hannu. ”Yhteiskunnan muutoskiito haastaa työväentutkimuksen.” *Työväentutkimus Cuosikirja* 33, 1 (2019): 62–63.
- Jalonen, Harri ja Petri Uusikylä. ”Yhteiskunnallinen resilienssi systeemisen muutoksen mahdollistajana.” Teoksessa *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta*, toimittaneet Petri Uusikylä ja Harri Jalonen, 25–47. Helsinki: Into, 2021.
- Järvensivu, Anu. ”Muuttuvat työurat ja organisaatioiden kehittäminen.” Teoksessa *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta*, toimittaneet Petri Uusikylä ja Harri Jalonen. Helsinki: Into, 2021.
- Järvensivu, Anu. ”Kaaosteoreettinen kuva usean työn tekemisestä.” Teoksessa *Monimuotoinen ansiotyö: Näkökulmia monista lähteistä ansaintaan*, toimittaneet Anu Järvensivu ja Arja Haapakorpi, 117–149. Tampere: University Press, 2022.
- Järvensivu, Anu. ”Monimuotoinen työ ja työura edellyttävät erityisiä kompetensseja.” *Työpoliittinen aikakauskirja* 1 (2022), 8–18. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-688-8>.
- Järvensivu, Anu ja Jutta Pulkki. ”Multiple Job Holding, Societal Change, and Individual Careers: Contributions to the Chaos Theory of Careers.” *Australian Journal of Career Development* 29, 1 (2020): 67–76.
- Kaivo-Oja, Jari ja Teemu Santonen. ”Päätöksentekotilanteet ja sosiaalinen systeemiteoria ennakointi-toiminnassa ja tulevaisuuden tutkimuksessa.” Teoksessa *Tulevaisuudentutkimus tutuksi: Perusteita ja menetelmiä*, toimittaneet Hanna-Kaisa Aalto, Katariina Heikkilä, Pasi Keski-Pukkila, Maija Mäki ja Markus Pöllänen, 89–104. Turku: Tulevaisuuden tutkimuskeskus, 2022.
- Kambourov, Gueorgui ja Iourii Manovskii. ”Occupational Specificity of Human Capital.” *International Economic Review* 50, 1 (2009), 63–115. <https://EconPapers.repec.org/RePEc:red:sed004:197>.
- Kauhajoen koulusurmien tutkintalautakunta. *Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008: Tutkintalautakunnan raportti*. Selvityksiä ja ohjeita 11/2010. Helsinki: Oikeusministeriö, 2010. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76205/omso_11_2010_selvitys_180_s.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Kauppinen, Eila ja Tomi Kiilakoski. ”Kommentti: Eriarvoisuuden tunnistava nuorisotyö.” Nuorisotutkimusverkosto. 13.1.2021. <https://nuorisotyosta.fi/eriarvoisuuden-tunnistava-nuorisotyol/>.
- Kivijärvi, Antti, Eila Kauppinen, Tomi Kiilakoski ja Juha Leskinen. *Hidasta kasvua ja lisääntyviä vas-*
- tuuta Kunnallinen nuorisotyö Suomessa 2021*. Julkaisuja 238. Lahti: Kanuuna, 2022.
- Kivinen Osmo ja Jouni Nurmi. *Työ, koulutus ja osaaminen: Yliopisto ja ammattikorkeakoulu yhdeksän maan eurooppalaisessa vertailussa*. Koulutusosiologian tutkimuskeskuksen raportti 72. Turku: Turun yliopisto, 2008.
- ”Koronavuosi on heikentänyt etsivässä nuorisotyössä ja työpajoilla työskentelevien hyvinvointia.” Into – etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta. 10.10.2021. <https://www.intory.fi/ajankohtaista/uutiset/koronavuosi-on-heikentany-etsivassa-nuorisotyossa-ja-tyopajoilla-tyoskentelevien-hyvinvointia/>.
- Kylmäkoski, Merja. *Kerhotoiloista toimintakeskuksiin: Nuorisohallinnon muistoja ja mietteitä Jyväskylän seudun nuorisotilatoinnasta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto; Nuorisotutkimusseura, 2006. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuorisokerhotila.pdf>.
- LaDonna, Kori. A., Taryn Taylor ja Lorelai Lingard. ”Why Open-Ended Survey Questions Are Unlikely to Support Rigorous Qualitative Insights.” *Academic Medicine* 93, 3 (2018): 347–349.
- Larja, Liisa ja Juho Peltonen. ”Miten työvoiman saatuuden ja kohtaanto-ongelman tilannekuva voidaan parantaa?” *Työpoliittinen aikakauskirja* 65, 4 (2022): 46–66. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164474/TAK_4_2022.pdf.
- Larja, Liisa ja Juho Peltonen. *Työvoiman saatavuus, työvoimapula ja kohtaanto-ongelmat vuonna 2022*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 2023.
- Lehtikuusi, Tanja. ”Pari sanaa nuorisotyöstä.” Facebook, 30.12.2022.
- Malm, Karla. *Parempi vaihtoehto kuin 80-luvun Suomi?: Nuorisotyön tekijät, paikat ja ympäristöt vuonna 2030*. Julkaisuja 119. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 2021.
- McEvoy, Eileen, Pilvikki Heikinaro-Johansson ja Ann MacPhail. ”An Exploration of the Influence of Professional Relationships on the Career Pathways of Physical Education Teacher Educators.” *European Physical Education Review* 25, 4 (2019): 913–928.
- Melin, Harri. ”Työn muuttuvat maailmat.” Teoksessa *Monimuotoinen ansiotyö: Näkökulmia monista lähteistä ansaintaan*, toimittaneet Anu Järvensivu ja Arja Haapakorpi, 18–40. Tampere: University Press, 2022.
- Moisala, Marja. ”Toimenpidesuosituksat: Lapin pienten kuntien nuorisotyö valtakunnallisessa nuorisopolitiikassa.” Xamk. 9.12.2022. <https://www.xamk.fi/tutkimus-ja-kehitystoiminnan-blogi/toimenpidesuosituksat-pienten-kuntien-nuorisotyon-uuorisopolitiikassa/>.
- Nikoskinen, Elina. *Humanistisesta ammattikorkeakoulusta työelämään: Yhteispedagogien (AMK)*

- työelämään sijoittuminen, koulutuskokemukset ja jatko-opintosuunnitelmat; Raportti. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 2008.
- Nuorisolaki (1285/2016, Finlex-palvelu, 21.12.2016. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>.
- ”Opiskelijat ja tutkinnot.” Vipunen, Opetushallituksen tilastopalvelu. 30.4.2023. <https://vipunen.fi/fi-fi/ammattillinen/Sivut/Opiskelijat-ja-tutkinnot.aspx>.
- Pfeffer, Jeffrey. ”A Political Perspective on Careers: Interests, Networks and Environment.” Teoksessa *Handbook of Career Theory*, toimittaneet Michael B. Arthur, Douglas T. Hall ja Barbara S. Lawrence, 380–396. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Pryor, Robert, G.L. ja Jim Bright. ”The Chaos Theory of Careers,” *Australian Journal of Career Development* 12, 3 (2003), 12–20.
- Pryor, Robert G.L. ja Jim Bright. *The Chaos Theory of Careers: A New Perspective on Working in the Twenty-First Century*. New York: Routledge, 2011.
- Pryor, Robert GL ja Jim Bright. ”The Chaos Theory of Careers (CTC): Ten Years on and Only Just Begun.” *Australian Journal of Career Development* 23, 1(2014): 4–12.
- Pyöriä, Pasi. ”Työurien tutkimus: Käsitteelliset, teoreettiset ja empiiriset lähtökohdat.” Teoksessa *Teollisuusalat talouden ja teknologian murroksissa*, toimittaneet Satu Ojala ja Pasi Pyöriä, 95–143. Tampere: Tampere University Press, 2020. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202012189006>.
- Rauas, Minna. ”Riittämättömyyden tunteesta maailmanparantajaksi -suosituksia työhyvinvoinnin edistämiseen.” Diasarja, 11.10.2021.
- Rauas, Minna. *Riittämättömyyden tunteesta maailmanparantajaksi*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 2021. <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2021/10/riittamattomyyden-tunteesta-maailmanparantajaksi.pdf>.
- Rautio, Marjatta. ”’Menisin mieluummin Siwan kasalle kuin jatkaisin tuomioistuimessa’: Into hakeutua tuomariksi ja pysyä alalla huolestuttaa Tuomariliittoa.” Yleisradio. 19.4.2022. <https://yle.fi/a/3-12395967>.
- Räisänen, Heikki. ”Mitä työpaikkojen täyttö kertoo kohtaannon toimivuudesta?” *Työpoliittinen aikakauskirja* 65, 4 (2022): 79–88. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164474/TAK_4_2022.pdf.
- Salonen, Arto O. ja Eveliina Salonen. ”Systeeminen ymmärrys -avain kestäväan tulevaisuuteen.” Teoksessa *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta*, toimittaneet Petri Uusikylä ja Harri Jalonen, 254–274, Helsinki: Into, 2021.
- Salovaara, Perttu, Johanna Vuori ja Reima Launonen. ”Kahden systeemin rajapinnalla -kohti demokraattista organisaatiota.” Teoksessa *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta*, toimittaneet Petri Uusikylä ja Harri Jalonen, 115–131. Helsinki: Into, 2021.
- ”Sankareita ilman viittaa?: Keskustelua nuorisotyön resurssien riittävydestä ja toimintaedellytyksistä.” Tausta-aineisto paneelikeskusteluun, 28.4.2023.
- Seppälä, Mikael. ”Innovaatioportfoliot systeemisen muutoksen raamittajina.” Teoksessa *Epävarmuuden aika: Kuinka ymmärtää systeemistä muutosta*, toimittaneet Petri Uusikylä ja Harri Jalonen, 180–203. Helsinki: Into, 2021.
- Seure, henkilöstöpalvelu. ”Rekrytointipalkkio ja huipputiimi – Vantaalla nuoriso-ohjaaja saa molemmat.” Seure. 25.5.2023. <https://www.seure.fi/ajankohtaista/rekrytointipalkkio-jaal-huipputiimi-vantaalla-nuoriso-ohjaaja-saa-molemmat/>.
- Singer, Eleanor ja Mick P. Couper. ”Some Methodological Uses of Responses to Open Questions and Other Verbatim Comments in Quantitative Surveys.” *Methods, data, analyses* 11, 2 (2017): 115–143.
- Soanjärvi, Kati. *Mitä on ammatillinen nuorisotyö?* Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 413. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2011.
- Suikkanen, Asko, Ritva Linnakangas ja Sirpa Martti. ”Työllisyyden muutos ja koulutuksen merkitys.” *Aikuiskasvatus* 22, 2 (2002): 114–123.
- ”Tehyn tuore kysely: Lähes kaikki nuoret hoitajat harkinnee alan vaihtoa.” Tehy. 10.9.2021. <https://www.tehy.fi/fi/mediatiedote/tehy-tuore-kysely-lahes-kaikki-nuoret-hoitajat-harkinnee-alan-vaihtoa>.
- Tevameri, Terhi. *Katsaus sote-alan työvoimaan: Toimintaympäristön ajankohtaisten muutosten ja pidemmän aikavälin tarkastelua*. TEM toimialaraportit 2021:2. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162852/TEM_2021_02_t.pdf.
- Vainiomäki, Jari. ”Ketkä poistuvat rutiiniammateista ja kuinka se vaikuttaa tulevaan palkkakehitykseen?” *Yhteiskuntapolitiikka* 83, 3 (2018): 272–286.
- Vähäsantanen, Katja. ”Ammattillinen toimijuus.” *Aikuiskasvatus* 34, 2 (2014): 129–133.
- Väisänen, Mira ja Jukka Määttä. *Moninaisille kentille: Yhteisöpedagogien työelämään sijoittuminen, koulutuskokemukset ja jatko-opintosuunnitelmat*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 2015.

MITEN TULLA TOIMEEN PLANEETAN RAJOISSA?

Kestävyyismurros transformatiivisen työn tekijöiden näkökulmasta

Eeva Houtbeckers

KTT, dosentti, erikoistutkija

Turun yliopisto, Itä-Suomen yliopisto

Kuluvalla 2020-luvulla on vaikeaa nojata totuttuihin toiminnan tapoihin kestävyysmurroksen värittäessä kaikkea inhimillistä elämää. Ympäristöfilosofi Timothy Morton, joka on tutkinut ilmaston kuumenemisen käsitteellistämistä, kuvaa alati kiihtyviä globaaleja monipaikkaisia prosesseja inhimillisen ymmärryksen ylittäviksi.¹ Vaikka planeetan ekologiset reunaehdot ihmistoiminnalle ovat olleet tiedossa jo vuosikymmeniä, poliittisia päätöksiä on tehty hitaasti.² Tämän hitauden perintönä on muutosten kiihtyvä tahti, joka edelleen vaikeuttaa ilmiön mittakaavan hahmottamista. Kun saastuttavien alojen rajoitukset ovat viivästyneet ja investoinnit planeetan kantokyvyn rajoja paremmin kunnioittavaan toimintaan ovat jääneet tekemättä, vaihtoehtojen horisontti kapenee. Siksi päättäjät ja

ajattelijat käyttävät kestävyysmurroksen tai kestävyys siirtymän käsitteitä kuvaamaan niitä yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja taloudellisia riippuvuuksia, joissa eri toimijoiden tuottaman muutoksen tulee tapahtua.³

Kestävyysmurroksessa yhteiskunnissa pyritään siirtymään sellaisiin toiminnan tapoihin, joiden myötä ihmistoiminnan vaikutukset pysyvät maapallon kantokyvyn rajoissa.⁴ Siten myös talouden ja työn edellytykset ovat muutoksessa.⁵ Nykyisin kestävä työelämän ymmärretään toteutuvan pääosin palkkatyössä. Tässä artikkelissa laajennan ymmärrystä työstä ja toimeentulosta globaalissa pohjoisessa ja huomioon jo olemassa olevaa, mutta herkästi piiloon jäävää sosiaalisesti ja ekologisesti kestävämpää työtä palkkatyötä laajemmin.

-
- 1 Timothy Morton, *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2013).
  - 2 Mikko Peltari, *Lämpenevä maa: Ilmastolukutaidon käsikirja* (Tampere: Vastapaino, 2021).
  - 3 Frank W. Geels, "The Multi-Level Perspective on Sustainability Transitions: Responses to Seven Criticisms," *Environmental Innovation and Societal Transitions* 1, no. 1 (2011): 24–40, <https://doi.org/10.1016/j.eist.2011.02.002>.
  - 4 Katriina Siivonen, Hannele Cantell, Outi Ihanainen-Rokio, Mikko Kurenlahti, Senja Laakso, Pauliina Latvala-Harvilahti, Jaana Pietikäinen & Arto O. Salonen, "Kestävyysmurroksen keinot," teoksessa *Kestävyiden avaimet*, toimittaneet Tarja Halonen, Kaisa Korhonen-Kurki, Jari Niemelä & Janna Pietikäinen (Helsinki: Gaudeamus, 2022); Geels, "Multi-Level Perspective."
  - 5 Guillermo Montt, Federico Fraga & Marek Harsdorff, *The Future of Work in a Changing Natural Environment: Climate Change, Degradation and Sustainability* (Geneve: International Labour Office, 2018); Nora Räthzel, Nora, Dimitris Stevis & David Uzzell, "Introduction: Expanding the Boundaries of Environmental Labour Studies," teoksessa *The Palgrave Handbook of Environmental Labour Studies*, toimittaneet Nora Räthzel, Dimitris Stevis, & David Uzzell (Cham: Palgrave Macmillan, 2021).

Sen lisäksi, että kestävyyyteen tähtäviä ratkaisuja tehdään valtiojohtoisesti, ihmiset tekevät jo työtä ekologisesti ja sosiaalisesti kestävämmän elämän puolesta omassa elinpiirissään, organisaatioissaan ja työpaikoillaan.⁶ He pyrkivät vastaamaan ekososiaalisiin kriiseihin, jotka uhkaavat yhteiskuntien vakautta. Keskinäisriippuvaisiin ja systeemisiin ekososiaalisiin kriiseihin kuuluvat muun muassa ilmaston kuumeneminen, lajikato ja tuloerojen kasvu. Kutsun *transformatiiviseksi työksi* toimintaa, joka tähtää ekososiaalisten kriisien ratkaisuun tai niiden vaikutusten lievittämiseen. Transformatiivisen työn tekijöillä viitataan ihmisiin, jotka työskentelevät yksin tai yhdessä jossakin hankkeessa. Hankkeet pyrkivät lievittämään tai ratkaisemaan ekososiaalisia kriisejä ja ne tavoittelevat sosiaalisesti ja ekologisesti oikeudenmukaisempia yhteiskuntia. Samalla hankkeita edistävät ihmiset muuttavat suhdettaan työhön, mikä on havaittavissa myös aikaisemmasta vastuullisia uria koskevasta tutkimuksesta.⁷

Pyrkimys ymmärtää työn tekeminen kestävyysmurroksessa laajemmin kuin vain palkkatyönä johtaa kysymään, miten tulla toimeen planeetan rajoissa. Miten työtä tekevät tulevat toimeen kestävyysmurroksessa, kun toimeentulo arvotetaan rahallisesti mutta myös rahaan perustuvaa taloutta laajemmin? Piiloon jäävän transformatiivisen työn ja toimeentulon ymmärryksen lisäämisellä on merkitystä, kun

hahmotellaan eri tahojen toimenpiteitä kestävyysmurroksessa.

Sovellan teoreettisena ja käsitteellisenä viitekehystenä aikaisemmin mainittua vastuullisten urien tutkimusta sekä elävän talouden tutkimuksen ymmärryksiä toimeentulosta, institutionaalista etnografiaa ja käytäntötutkimusta.⁸ Elävän talouden tutkimuksessa työ ja toimeentulo nähdään palkkatyötä laajemmin, ja sitä teoretisoidaan omaisuuden, rahoituksen, yritystoiminnan ja vaihdannan rinnalla.⁹ Sosiologi Dorothy Smithin perustamassa institutionaaliossa etnografiassa sen sijaan analysoidaan piiloon jääviä valtarakenteita ja hallinnan suhteita.

Tutkin ratkaisuja, jotka pyrkivät takaamaan yhteisöjen kestävästä toimeentulosta jo nykyisessä järjestelmässä, vaikka järjestelmä ei usein kestävästä paikallista palkkatyötä laajempaa toimeentuloa tuekaan.¹⁰ Käytännöllisen toiminnan viitekehysten avulla tarkastelen tässä artikkelissa arjen työtä ja toimeentuloa poliittisena, moraalisenä, taktisena ja persoonallisena kokonaisuutena työntekijöiden näkökulmasta.¹¹ 19 transformatiivisen työn tekijän 23 haastattelusta muodostuva aineisto ilmentää osallistujien suhteita työhön ja toimeentuloon sekä heijastelee laajempia kulttuurisia ymmärryksiä työstä kestävyysmurroksessa. Lisäksi haastattelut valottavat työntekijöiden näkökulmaa työn kestävyysmurrokseen, josta yleensä puhutaan yleisellä tasolla. Käy-

6 Svenja Tams & Judi Marshall, "Responsible Careers: Systemic Reflexivity in Shifting Landscapes," *Human Relations* 64, no. 1 (2010); Svenja Tams, "The Dynamics of Responsible Careers and Their Impact on Societal Issues: A Conceptual Framework," teoksessa *The Research Handbook of Responsible Management*, toim. Oliver Laasch, Dima Jamali, Edward Freeman, & Roy Suddaby (Cheltenham: Edward Elgar, 2019).

7 Tams & Marshall, "Responsible Careers."

8 Ethan Miller, *Reimagining Livelihoods: Life Beyond Economy, Society, and Environment* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2019); Tams & Marshall, "Responsible Careers"; Dorothy E. Smith, *Institutional Ethnography: A Sociology for People* (Lanham: Rowan Altamira, 2005).

9 J. K. Gibson-Graham, Stephen Healy, Jenny Cameron & Eeva Talvikallio, *Elävä talous: Yhteisen tulevaisuuden toimintaopas* (Tampere: Vastapaino, 2019).

10 Miller, *Reimagining Livelihoods*.

11 Keijo Räsänen & Marja-Liisa Trux, *Työkirja: Ammatillaisen paluu* (Helsinki: Kansanvalistusseura, 2012); Miller, *Reimagining Livelihoods*; Räthzel, Stevis & Uzzell, "Introduction: Expanding."

tännöllisen toiminnan viitekehysten hengessä kysyn, *mitä* transformatiivisen työn tekijät tekevät, *miksi* he toimivat arjessaan siten ja *keneksi* he tulevat osana toimintaa. Miltä planeetan rajoihin mahtuva moninainen työ voisi näyttää? Esittelen tutkimuksessa empiiristä aineistoa, jota peilaan työtä, toimeentuloa ja kestävyysmurrosta käsittelevään aikaisempaan kirjallisuuteen. Siten tutkimukseni lisää ymmärrystä työstä ja toimeentulosta osana kestävyysmurrosta.

Kestävä työelämä ja toimeentulo

Koska kestävyysmurros leikkaa läpi yhteiskunnan kaikista toiminnoista, tulee sitä tarkastella myös työelämän tutkimuksessa.¹² Yleisesti työn ja ympäristön aikaisempi tutkimus on monialaista ja moninaista. Työn vihertymisen ratkaisuehdotukset jakautuvat karkeasti kahteen: ensimmäisen ryhmän ehdotuksissa maailmankuva on ihmiskeskeinen ja toisessa huomioidaan myös muunlaiset toimijat.¹³ Riippumatta näkökulmasta kestävyysmurroksessa tulee tarkastella (1) *olemassa olevien työpaikkojen vihertymistä*, (2) *uusien vihreämpien työpaikkojen syntymistä* sekä (3) *palkattoman ja epämuodollisen työn merkityksen kasvamista palkkatyön kustannuksella*.¹⁴

Yleisesti *työpaikkojen vihertymisessä* on tärkeää ymmärtää ekososiaalisten kriisien syvälinen vaikutus työn tekemisen edellytyksiin. Talous- ja palkkatyömalli tulee nimittäin

kohtaamaan joka tapauksessa syviä muutoksia hallitsemattomien ympäristömuutosten takia.¹⁵ Koska globaalissa pohjoisessa ihmisten toimeentulo ja hyvinvointi perustuvat pääosin palkkatyöjärjestelmälle, olemassa olevien työpaikkojen vihertäminen olisi kannattavaa.

Toivanen ja kollegat analysoivat teollisuudenalojen vuonna 2020 julkaistuja ”vähähiilitiekarttoja”, joita teollisuuden liitot tuottivat Työ- ja elinkeinoministeriölle.¹⁶ Tiekartat kannustavat teollisuudenaloja kiinnittämään huomiota kestävyysmurrokseen. Toivasen ym. analyysin mukaan ehdotetut toimenpiteet kokonaisuutena olivat riittämättömiä muutostarpeisiin nähden. Lisäksi Toivanen ym. osoittavat, että tiekartat sivuuttavat tarpeen luoda kestäviä työpaikkoja ja elinkeinoja kestävyysmurroksessa.

Uudet vihreämmät työpaikat syntyvät vihreiden investointien ja luonnonsuojelun seurauksena eri toimialoille. Virtanen ja kollegat analysoivat kuntasektorin ympäristöasiantuntijoiden työtä kestävyysmurroksessa ja jäljittivät tiedontuotannon prosesseja. Haastatelluilla asiantuntijoilla oli työssään erilaisia työnkuvia, ja arjessaan he toimivat ympäristötiedon välittäjinä ja kääntäjinä eri verkostoissa.¹⁷ Myös Takkinen ja Heikkurinen kuvaavat artikkelissaan kestävyysasiantuntijuutta.¹⁸ Heidän määritelmänsä on inklusiivinen siten, että sen mukaan jokainen, joka pyrkii ammatissaan ratkaisemaan kestävyysaasteita, on

12 Anttio Kasvio, *Kestävä työ ja hyvä elämä* (Helsinki: Gaudeamus, 2014); Timo Räikkönen, “The Greening of Work: How Green Is Green Enough?,” *Nordic Journal of Working Life Studies* 1, no. 1 (2011).

13 Räikkönen, “Greening of Work.”

14 Räikkönen, “Greening of Work.”

15 Guillermo Montt, Federico Fraga & Marek Harsdorff, “The Future of Work in a Changing Natural Environment: Climate Change, Degradation and Sustainability” (Geneve: International Labour Office, 2018).

16 Tero Toivanen, Tere Vadén, Antti Majava, Paavo Järvensivu, Ville Lähde & Jussi T. Eronen. “Teollinen murros ekohyvinvointivaltiossa: Mitä teollisuuden vähähiilitiekartat kertovat suomalaisen kestävyysmurroksen edellytyksistä?” *Alue ja ympäristö* 50, no. 2 (2021), <https://doi.org/10.30663/ay.109701>.

17 Mikko J. Virtanen, Tapio Reinekoski, Lauri Lahikainen & Turo-Kimmo Lehtonen, “Travels and Trials of Climate Knowledge in Finnish Municipalities,” *Science & Technology Studies*, June 15, 2021, <https://doi.org/10.23987/sts.97519>.

18 Pasi Takkinen & Pasi Heikkurinen, “Harmaalla Alueella: Autoetnografia kestävyysasiantuntijuuden teknologiasuhteesta.” *Niin & Näin*, no. 4 (2022).

kestävyysasiantuntija. Tällöin kestävyysasiantuntijuuden kriteerinä on kestävyuden edistäminen työn pääasiallisena sisältönä, eikä tietty titteli tai toimiala.

Esimerkiksi feministiset ja elävän talouden tutkijat ovat korostaneet *palkattoman ja epämuodollisen työn* merkitystä.¹⁹ Yksi ehdotus työn roolista kestävyysmurroksessa onkin tällaisten töiden lisääminen palkkatyön kustannuksella. Tällöin olisi mahdollista vähentää palkkatyöjärjestelmän kestävämpiä puolia ja lisätä kestävyuden kannalta suotuisia toimia.²⁰ Esimerkiksi hoiva, palkkatyössä ja palkatta, on välttämätöntä ihmisyhteisöjen hyvinvoinnille. Pelkästään palkattuun hoivatyöhön investoiminen edistäisi kestävyysmurrosta enemmän kuin esimerkiksi rakennettuun infrastruktuuriin panostaminen.²¹

Riippumatta siitä, mitä lukija edellä mainituista eri toimenpiteistä pitää tärkeimpänä, siirtymä kestävämpiin yhteiskuntiin edellyttää sitä, että työntekijöiden toimeentulon tarve otetaan vakavasti.²² Vaikka kestävyysmurrosta koskevassa kirjallisuudessa käsitellään työtä ja toimeentuloa, näkökulma on palkkatyökeskeinen. Siivosen ja kollegoiden esittelemissä kestävyysmurroksen keinoissa työelämä ymmärretään paikaksi, jossa voi tapahtua arjen käytäntöjen muutoksia.²³ Toimeentulon muodostumista ei kuitenkaan eritellä, ja oletukseksi jää sen muodostuminen nykyisissä palkkatyökeskeisissä järjestelmissä. On kuitenkin huomioitava, että globaalien pohjoisten järjestelmät, jotka ovat tarjonneet vauraampien alueiden ihmisille työpaikkoja, palkkatyöhön

pohjautuvan toimeentulon ja hyvinvointipolitiikan, perustuvat ympäristön ja muiden alueiden hyväksikäyttöön.²⁴ Tästä huolimatta polkuriippuvaisten toimialojen muuttaminen on vaikeaa, sillä aikaisemmat päätökset vaikuttavat nykyisiin muutosmahdollisuuksiin. Siksi politiikka, joka esimerkiksi johtaa toimialojen muutosten myötä irtisanomisiin ja ihmisten toimeentulon menettämiseen, todennäköisesti lisää yhteiskunnallista tyytymättömyyttä.²⁵

Kestävän työelämän tutkimus ottaa harvoin suoraan kantaa työhön ja toimeentuloon palkkatyötä laajemmin, kun sen sijaan elävän talouden tutkimuksessa keskitytään nimenomaan moninaisten työn ja toimeentulon muotojen ymmärtämiseen. Työ ymmärretään palkkatyön lisäksi vaihtoehdoisena ja palkattomana.²⁶ Mitään tiettyä työn tai toimeentulon muotoa ei aseteta hierarkkiseen suhteeseen toisiin nähden. Sen sijaan työtä ja toimeentuloa tarkastellaan verkostona, jossa erilaiset talouden toimijat mahdollistavat toimeentuloa moninaisissa suhteissa. Esimerkiksi kansakuntien tilinpidon mittareissa ja tilastoissa huomioidaan kyllä palkkatyö, mutta merkittävä määrä kotitalouksissa tehtävää palkaton työtä jää piiloon. Elävän talouden tutkijat keskittyvät moninaiseen piiloon jäävään työhön, jota tekevät sekä ihmiset että muunlaiset toimijat ja joka on välttämätöntä ihmisyhteisöjen toiminnalle. Näin ajatellen esimerkiksi poliittisessa ja muussa päätöksenteossa voitaisiin huomioida investointien todelliset kustannukset ja hyödyt.

19 Gibson-Graham et al., *Elävä Talous*.

20 Räthzel, Stevi, & Uzzell, "Introduction: Expanding."

21 Jérôme De Henau & Susan Himmelweit, "A Care-Led Recovery From Covid-19: Investing in High-Quality Care to Stimulate And Rebalance The Economy," *Feminist Economics* 27, no. 1–2 (2021): 453–69, <https://doi.org/10.1080/13545701.2020.1845390>.

22 Stefania Barca, "The Labor(s) of Degrowth," *Capitalism Nature Socialism* 30, no. 2 (2019): 207–16.

23 Siivonen et al., "Kestävyysmurroksen keinot."

24 Milena Büchs & Max Koch, *Postgrowth and Wellbeing: Challenges to Sustainable Welfare* (Cham: Palgrave Macmillan, 2017).

25 Barca, "The Labor(s) of Degrowth."

26 Gibson-Graham et al., *Elävä Talous*.

Elävän talouden tutkija Ethan Miller kuvaa toimeentulon uudelleen ajattelua käsittelevässä teoksessaan toimeentulon kokonaisuutta, jota hän kutsuu *läpileikkaavaksi yhteiskäyttä-*

miseksi (trans-commoning, suomenos kirjoittajan).²⁷ Kokonaisuuden osat voivat olla kontekstista riippuen mahdollisia tai todellisia (kuvio 1).

Kuvio 1: Toimeentulon kokonaisuus²⁸

Kuvio tuo näkyviin sellaisia talouden muotoja, joita esitellään harvemmin työstä ja toimeentulosta puhuttaessa. Nämä taloudellisen toiminnan muodot saattavat paikoin olla jopa yleisempiä kuin vallitsevana pidetty kapitalistinen talousmuoto. Mallissa työ on osa hyödyntämistä, tuotantoa, siirtämistä, kulutusta ja ylijäämien käyttöönottoa. Ihmisten toimeentulo muodostuu tässä kokonaisuudessa. Kuvion yläosassa habitaattien yhteisvaurauden kynnyksellä kuvaa hetkeä, jossa on mahdollista pohtia koko monilajista kanssaolemisen kokonaisuutta ja sitä, miten yhdessä tuotettu ylijäämä hyödynnetään yhteisöissä.

Kestävyysmurroksessa myös työelämän tutkimus on muutoksen edessä, sillä käsitykset ”ympäristöstä” ja ”luonnosta” haastavat länsimaista ajattelua ja sitä myöten yhteiskuntien käsitteellistämistä.²⁹ Empiiriseen aineistoon perustuvaa tutkimusta työstä ja toimeentulosta kestävyysmurroksessa useilla toimialoilta tai työntekijöiden näkökulmasta on saatavilla vain vähän. Yksi keskeinen molemmat ulottuvuudet yhdistävä tutkimus on Tamsin ja Marshallin kestäviä työuria koskeva työ. Tamsin kestävien urien määritelmässä ”ihmiset pyrkivät omassa työssään ja valitsemisissaan rooleissa sekä strategisissa menettelytavois-

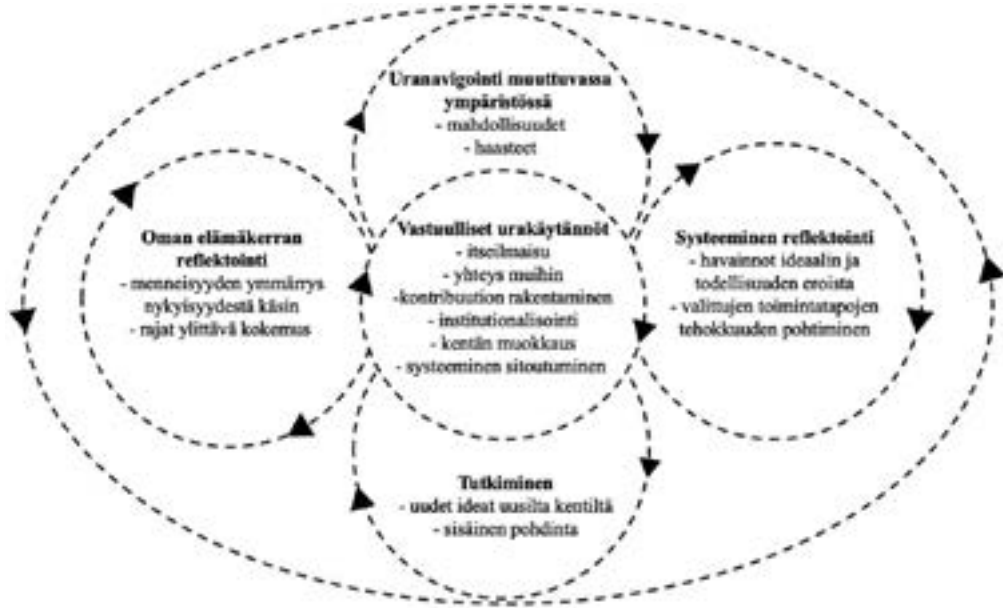
27 Miller, *Reimagining Livelihoods*.

28 Miller, *Reimagining Livelihoods*.

29 Räthzel, Stevis & Uzzell, ”Introduction: Expanding.”

saan vaikuttamaan yhteiskunnallisiin haasteisiin, kuten ekologisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaiseen kestävyYTEEN”.³⁰ Tams ja Marshall hahmottelevat vastuullisten urien dynaamista mallia Britanniassa tehtyjen eri

alojen työntekijöiden haastattelujen pohjalta (kuvio 2).³¹ Mallin osiot muodostavat elävän kokonaisuuden, jonka avulla on mahdollista hahmottaa ihmisten kertomuksia omasta urastaan.

Kuvio 2: Vastuullisten urien dynaaminen malli (täydennetty ko. lähteestä)

Yleensä ura-ajattelu liitetään palkkatyöhön, joka tapahtuu yksityisellä, julkisella tai kolmannella sektorilla. Vastuullisten urien tutkimuksen avulla onkin mahdollista avata yksityisenä pidetyn työuran ja yhteiskuntaan kiinnittyvän työntekijän toimijuuden rajapintoja.³² Tässä tutkimuksessa sovelletaan kestävien urien ajattelua työn tutkimiseksi kestävyysmurroksessa.

Institutionaalinen etnografia arjen työstä transformatiivisen työn tekijöiden näkökulmasta

Tämä tutkimus sai alkunsa siitä havainnosta, että kestävyysmurrosta koskevassa kirjallisuudessa työn ja työvoiman käsittely jää usein irrallisen arjen työstä ja toimeentulosta.³³ Arjen työn ymmärtäminen on tärkeää, sillä se lisää tietoa siitä, miten ihmiset toimivat ja sopeu-

30 Tams, “Dynamics of Responsible.” Käännös kirjoittajan.

31 Tams & Marshall, “Responsible Careers.”

32 Tams, “Dynamics of Responsible.”

33 Geels, “Multi-Level Perspective.”

tuvat kestävyysmurroksessa. Työntekijöiden näkökulma on kuitenkin harvinainen kestävyysmurroksen arjen tutkimuksessa. Sen sijaan kestävyysmurroksen tutkimus on keskittynyt muun muassa arjen kulutukseen, teknologiaan ja energiaan.³⁴

Käytäntöorientaatio on mielekäs tapa ymmärtää työntekijöiden arjen toimintaa. Käytäntöjen tutkimus sijoittuu yksilön ja rakenteiden tutkimuksen välille ja keskittyy arkisiin (työ)käytäntöihin.³⁵ Käytännöillä tarkoitetaan toistuvia tekemisen ja puheen tapoja, joita toimijat tuottavat ja ”kantavat” arjessaan.³⁶ Käytännöt muodostavat käytäntötekstuureita, joita ihmiset tuottavat yhdessä ei-inhimillisten toimijoiden kanssa.³⁷ Lisäksi käytännöt perustuvat jaettuun ymmärrykseen, joka on sanallista ja kehollista, minkä takia etnografisia menetelmiä on luonteva soveltaa niiden osalta.³⁸

Käytännöllisen toiminnan viitekehysessä toiminta ymmärretään taktisena, poliittisena, moraalisenä ja persoonallisena kokonaisuutena, jossa painotukset vaihtelevat toimijan liikkumatilasta riippuen.³⁹ Viitekehys ohjaa kysymään organisaation jäseniltä, kuten työntekijöiltä, *mitä* he tekevät, *miksi* he tekevät

niin, *miten* he toimivat ja *keneksi* he tulevat osallistumalla toimintaan.⁴⁰ Paneutumalla näihin kysymyksiin on mahdollista eritellä erilaisia orientaatioita samaksi kutsuttuun tai samankaltaiselta vaikuttavaan työhön. Mallia on sovellettu muun muassa ruokatutkijoiden työn tutkimukseen kestävyysmurroksessa.⁴¹

Sovellan tässä tutkimuksessa käytännöllisen toiminnan viitekehystä sekä *institutionaalista etnografiaa*, jossa liikutaan käsitteiden ja menetelmien välimaastossa osittain samaan tapaan kuin edellä esitellyssä käytänteiden tutkimuksessa. Institutionaalisessa etnografiassa pyritään tekemään näkyväksi piiloon jääviä oletuksia sosiaalisista suhteista, instituutioista ja maailmasta. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa tavoitteena on oppia tutkimukseen osallistujilta mahdollisimman avoimesti heidän kokemuksiaan kunnioittaen. Toisessa vaiheessa aineistoa analysoidaan soveltuvien käsitteiden ja teorioiden avulla.⁴² Vaikka institutionaalinen etnografia ei pelkisty menetelmäksi, se on saanut menetelmällisiä vaikutteita muun muassa etnometodologiasta.⁴³

Institutionaalisessa etnografiassa valitaan näkökulma, josta käsin tutkimusta tehdään.⁴⁴

34 Ks. esim. Mikko Jalas, Sampsa Hyysalo, Eva Heiskanen, Raimo Lovio, Ari Nissinen, Maija Mattinen, Jenny Rinkinen, Jouni K. Juntunen, Pasi Tainio & Heli Nissilä, “Everyday Experimentation in Energy Transition: A Practice-Theoretical View,” *Journal of Cleaner Production* 169 (2017), <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.03.034>.

35 Silvia Gherardi, *How to Conduct a Practice-Based Study: Problems and Methods* (Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2012).

36 Andreas Reckwitz, “Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing,” *European Journal of Social Theory* 5, no. 2 (2002).

37 Gherardi, *How to*.

38 Reijo Miettinen, Dalvir Samra-Fredericks & Dvora Yanow, “Re-Turn to Practice: An Introductory Essay,” *Organization Studies* 30, no. 12 (2009).

39 Räsänen & Trux, *Työkirja: Ammattilaisen*.

40 Keijo Räsänen, “Fire and Water Combined: Understanding the Relevance of Working Life Studies through a Concept of Practical Activity,” *Nordic Journal of Working Life Studies* 5, no. 3a (2015).

41 Galina Kallio & Eeva Houtbeckers, “Academic Knowledge Production: Framework of Practical Activity in the Context of Transformative Food Studies,” *Frontiers in Sustainable Food Systems* 4 (2020), <https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.577351>.

42 Dorothy E. Smith & Alison I. Griffith, *Simply Institutional Ethnography: Creating a Sociology for People*, Institutional Ethnography: Studies in the Social Organization of Knowledge (Toronto: University of Toronto Press, 2022).

43 Smith, *Institutional Ethnography*.

Vaikka kaikki tutkimus pitää sisällään ennakkoletuksia, institutionaalisessa etnografiassa näkökulmavalinta sanoitetaan auki yhtenä tutkijan huomiota ja katsetta ohjaavana tekijänä. Iso ratkaistava kysymys tutkimuksessani on ollut se, millä nimellä kutsun haastattelemani ihmisiä ryhmänä – jos millään. Tutkimuksen näkökulma on *transformatiivisen työn tekijöiden*. Kehittämäni käsite on muodostunut keskusteluiden, esitysten pitämisen ja tekstien kirjoittamisen myötä. Sana *transformatiivinen* juontaa juurensa kestävyysmurroksen englanninkieliseen käsitteeseen (sustainability transformation).

Transformatiivisen työn ymmärrän toiminnaksi, jota tehdään projekteissa tai hankkeissa, joilla pyritään lievittämään tai ratkaisemaan ekososiaalisia kriisejä ja joilla tavoitellaan sosiaalisesti ja ekologisesti oikeudenmukaisempia yhteiskuntia. Määritelmän mukaan transformatiivisen työn tekijät voivat toimia kaikilla aloilla, vaikka kaikki arjessa tehtävä työ ei välttämättä ole transformatiivista. Kyse ei ole binäärisestä luokittelusta kahteen ääripäähän, vaan erilaisten työkäytänteiden havainnoinnista osana käytäntötekstuureja.

Transformatiivisen työn tekijät: tutkimusprosessi ja haastattelut

Hyödynnän tässä tutkimuksessa institutionaalisen etnografian osana tekemiäni haastatteluita ja niiden analyysia. Haastatteluaineiston luonteen ymmärtäminen edellyttää koko etnografisen kenttätönnön lyhyttä kuvausta. Tuotin tutkimusaineistoni vuosina 2017–2022 toimiessani apurahatutkijana. Tutkimukseni lähestyy työtä kestävyysmurroksessa kriittisesti, ja siksi perehdyin toimijoihin ja organisaatioihin, joissa kasvutalouden paradigma kyseenalaistetaan. Osana kenttätöitä toimin aktivistien ja tutkijoiden kohtuusliikkeessä (degrowth), jossa haastetaan länsimaisten ja

kolonialististen yhteiskuntien kasvutalousriippuvuutta. Kohtuusliike on vain yksi kestävyysmurrosta esillä pitävistä ruohonjuuritason liikkeistä, joissa ihmiset toimivat edistääkseen siirtymää kohti sosiaalisesti ja ekologisesti kestävämpiä yhteiskuntia. Muita ovat esimerkiksi siirtymäliike (transition towns), jossa alueelliset ryhmät pyrkivät edistämään kestävyysmurrosta kylissä ja kaupungeissa. Koska kestävyysmurroksen mittakaava on valtava, ruohonjuuriliikkeet keskittyvät usein johonkin teeman tai osa-alueeseen, kuten metsään, joka on yksi tutkimuskenttäni.

Suomalaisessa kohtuusliikkeessä toimimalla olen päässyt myös muille kentille, joissa tuotetaan ”kestävyysmurrosta” ruohonjuuritasolla. Osana etnografiaani osallistuin erilaisten verkostojen tapaamisiin. Ne kokosivat yhteen kestävyysmurrosta edistäviä eri alojen ammattilaisia. Ihmiset, jotka tekivät työtä kukin tahollaan, tulivat yhteen saadakseen voimaa toisistaan. Tämä oli sekä oma kehollinen kokemukseni että myös muiden osallistujien äänen sanoittama havainto. Lisäksi tein kotitalousvierailuita neljään kotitalouteen, joissa harjoitettiin kotitarveviljelyä ja pyrittiin osittaiseen omavaraisuuteen.

Tutkimuksessani osallistuva havainnointi tarkoitti havaintojen kirjoittamista tapaamisten jälkeen. Lisäksi pidin tutkimuksen ajan kenttäpäiväkirjaa. Tein erilaisissa kohtaamisissa etnografisia haastatteluita, joita myös dokumentoin kirjallisesti. Tallensin haastatteluiden lisäksi valokuvia ja videoita sekä keräsin julkisesti saatavilla olleita dokumentteja, kuten esitteitä ja lehtijuttuja.

Tässä artikkelissa keskityn transformatiivisen työn tekijöiden toimeentulon tutkimiseen, sillä etnografiani myötä kirkastui, että toimeentulo palkkatyötä laajemmin ajateltuna on tärkeä mutta vaiettu ilmiö globaalin pohjoisen kestävyysmurroksen edistämässä. Kos-

ka toimeentulosta puhutaan usein ylätasolla, jäävät työntekijöiden kokemukset toisinaan piiloon. Piiloon jäävien kokemusten esille

tuomisessa analysoin transformatiivisen työn tekijöiden haastatteluista (taulukko 1).

Taulukko 1: Haastattelut transformatiivisen työn tekijöiden kanssa

<i>Osallistujatunnus</i>	<i>Haastatteluiden lukumäärä</i>	<i>Toiminnan pääpaino (Miller 2019, 195)</i>
ID1 & ID2	3	kotitarveiljely; opetus & oppiminen
ID3	2	opetus & oppiminen; perinteiden jatkaminen
ID4	2	kotitarveiljely
ID5	1	kotitarveiljely
ID6	2	maanomistuksen uudet muodot; perinteiden jatkaminen
ID7	1	kotitarveiljely
ID8	1	opetus & oppiminen
ID9	1	kumppanuusmaatalous
ID10	1	biodiversiteetin suojeleminen
ID11	1	biodiversiteetin suojeleminen; työntekijäosuuskunta
ID12	1	kotitarveiljely; opetus & oppiminen
ID13	1	eettiset hankintaprosessit; reilu kauppa
ID14	1	yhteisötuotanto
ID15	1	opetus & oppiminen; kotitarveiljely
ID16	1	metsien suojeleminen
ID17	1	metsien suojeleminen
ID18	1	yhteisörahoitus
ID19	1	opetus & oppiminen

Vaikka aineistossa on palkansaajia ja yrittäjiä, suurin osa haastattelemistani transformatiivisen työn tekijöistä ei ole palkansaajia eikä yrittäjiä siinä mielessä, kuin mitä kulttuuriset ja viranomaisten luomat kategoriat antavat ymmärtää. Keitä nämä ihmiset ovat ja mitä he edustavat? Eräs kollega kutsui työtäni osuvasti ”alakulttuurin” tutkimukseksi. Lisäksi on huomioitava, että polkuni työn kestävyysmuroksen ruohonjuuritason kentälle oli alkanut jo ennen tutkimuksen virallista aloituspäivää, sillä aikaisempi tutkimukseni käsitteli nuorten ammattilaisten kestäviä työuria. Minulla oli myös jo ennestään pääsy kohtausliikkeeseen sekä keskusteluihin omavaraisuuteen pyrkivien ihmisten kanssa.

Keväällä 2020 julistetun koronapandemian takia myös oma etnografinen kenttätöni muuttui osittain digitaaliseksi. Päätin painottaa yksilöhaastatteluista, joita olin jo tehnyt ennen pandemiaa. Lähestyin erilaisissa tapahtumissa ja tapaamisissa kohtaamiani ihmisiä, joiden tiesin toimivan ekologista ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta lisäävissä hankkeissa tai aloitteissa. Lähes kaikki pyytämäni ihmiset suostuivat haastatteluun, tosin osa haastatteluista jäi tekemättä aikataulusyistä. Osa haastattavista valikoitui elämäntapansa, kuten omavaraisuuteen pyrkimisen, perusteella. Osa valikoitui siksi, että heidän hankkeensa vaikutti kiinnostavalta, vaikka heidän toimeentulonsa rakentuminen oli epäselvää.

Lopulta tein 23 haastattelua 19 eri osallistujan kanssa vuosina 2017–2022. Toteutin 45–90 minuuttia kestäneet haastattelut kasvokkain tai etänä videovälitteisesti. Aineistossa on esimerkiksi omavaraisuuteen pyrkiviä kotitalouksia, koulutusta tarjoavia tahoja sekä metsien ja soiden suojelun, yhteisöllisen maanomistuksen, luonnon monimuotoisuuden edistämisen, yhteisörahoituksen ja eettisen ostamisen hankkeita (taulukko 1). Tavoitteena oli haastatella ihmisiä eri puolelta Suomea. Haastatteluhetkellä haastateltavista 11 asui Etelä-Suomessa, kolme Itä-Suomessa, kolme Länsi-Suomessa ja kaksi Keski-Suomessa.

Ennen pandemiaa tekemäni seitsemän haastattelua ovat pidempiä sekä sisällöltään monipolvisempia. Muuten tein puolistrukturoituja teemahaastatteluita, joiden aikana pyrin käsittelemään kaikki listan kysymykset (liite 1). Teemat ja kysymykset tarkentuivat ensimmäisten haastatteluiden ja osallistuvan havainnoinnin myötä. Ennalta määritellyistä teemoista huolimatta pidin haastattelutilanteessa oleellisena haastateltavan käyttämien käsitteiden kartoittamista sekä niiden ensisijaista käyttämistä omien kategorioideni sijasta. Sovelsin haastatteluissa *arvostavaa haastattelua* (appreciative inquiry), jossa keskitytään luomaan tilaa toiminnan innostavuudelle, kyseenalaistuksille ja uuden ajattelulle.⁴⁵ Lisäksi sisällytin haastatteluihin kysymyksen ”tuplaamisesta” eli kysyin, millaisia asioita tulisi ottaa huomioon, jos joku muu työskentelisi haastateltavan paikalla.⁴⁶ Kysyin myös ennakkoluuloista, haasteista ja ongelmista, joita haastateltavat olivat kohdanneet työtä tehdessään, sekä pyysin heitä kertomaan esimerkkejä kokemuksistaan. Ajallisesti fokus oli nykyhetkessä ja tulevaisuudensuunnitelmissa, mutta

käytännössä ihmiset kuvasivat usein omaa polkuaan haastatteluhetkeen. Sisällöllisesti pääpaino oli haastateltavien omassa ymmärryksessä ja työssä.

Tilanteen mukaan osallistuin puheeseen haastattelun aikana omilla esimerkeillä, minä takia osa haastatteluista muistuttaa pikeminkin keskustelua. Tämä oli osa luottamuksellisen ilmapiirin luomista, sillä tavoitteena oli tuottaa osallistujille mukava tilanne, jossa voisi reflektoida omaa työtään. Ennen haastattelua jaoin haastatteluteemat haastateltaville. Lisäksi informoin osallistujia kirjallisesti siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, eli osallistujat voivat missä tahansa tutkimuksen vaiheessa ilmoittaa ilman perusteluita vetäytyvänsä tutkimuksesta. Äänitetyt haastattelut litteroitiin luottamuksellisesti suomalaisessa palvelussa. Anonymisoin kaikki osallistujat raportoidessani tuloksia ja esimerkiksi muutin suorissa lainauksissa murreilmaiset yleiskielisiksi.

Laadullisena, haastattelijan ja haastateltavan yhdessä tuottamana aineistona haastattelut sisältävät rikkaita kuvauksia esimerkiksi oppimisesta, hankkeen historiasta, omasta urapolusta ja kohtaamisista muiden toimijoiden kanssa. Tätä tutkimusta varten analysoin haastatteluista temaatteisesti.⁴⁷ Koska haastattelun teemarunko perustui etnografiseen ymmärrykseen, analyysin alku muodostui sen perusteella: hankkeen kuvaus, innostavat tekijät, haasteet, valittu titteli, toimeentulon rakentuminen, tulevaisuuden näkymät sekä keskeinen taito tai taidot. Kävin läpi jokaisen haastattelun ja indeksoin näiden teemojen lisäksi niistä nousevia teemoja aineiston analyysiohjelma NVIVOssa. Lopuksi järjestin indeksit temaatistiseksi ryhmiksi (kuvio 3).

45 Danielle P. Zandee & David L. Cooperrider, “Appreciable Worlds, Inspired Inquiry,” teoksessa *Handbook of Action Research*, toim. Peter Reason & Hilary Bradbury (London: SAGE Publications, 2008).

46 Davide Nicolini, “Articulating Practice through the Interview to the Double,” *Management Learning* 40, no. 2 (2009).

47 Jennifer Attridge-Stirling, “Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research,” *Qualitative Research* 1, no. 3 (2001).

Hanke Mitä osallistujat edistävät ja miten?	Apu ja resurssit Millaista apua ja millaisia resursseja on saatavilla?	Yhteistyö ja verkostot Millaisissa yhteisöissä tai verkostoissa osallistujat toimivat? Mitä he kaipaavat?
Innostus ja voimavarat Mikä innostaa ja tuo voimavaroja?		Ammattitaito Millaisia ammatteja osallistujilla on?
Ennakkoluulot Millaisia esiintyy?		Titteli Miten osallistujat kuvaavat omaa työtään?
Haasteet Millaisia haasteita osallistujat ovat kohdanneet työssään?	Transformatiivisen työn tekijät	Koulutus, taidot, osaaminen Millaista koulutusta osallistujilla on? Mitä taitoja ja osaamista työ edellyttää?
Elämäntapa Miten elämäntapa ja työ kietoutuvat yhteen?		Paikka Miten osallistujat päätyivät ja sitoutuvat paikkaan?
Maailmankuvat, juurisyyt ja muutos Miten osallistujat hahmottavat kestävyysmurroksen juurisyyt, alansa muutokset ja mahdollisuudet toimia?		Maatyö Millaista on työ ja vuorovaikutus maaperän ja/tai muunlajisten kanssa?
Käsityksiä työstä Miten osallistujat kuvaavat työtä?	Visio työlle / hankkeelle Mitä tavoitteita osallistujilla on?	Toimeentulo Mitä osallistujat tulevat toimeen?
		Oma työ Millaista oma työ on arjessa?

Kuvio 3: Haastatteluaineiston temaattisen analyysin kategoriat

Tätä artikkelia varten nostin aineistosta esille teemoja, joiden avulla voin vastata käytännöllisen toiminnan viitekehyksen mukaisiin kysymyksiin: *mitä* transformatiivisen työn tekijät tekevät, *miksi* he tekevät niin, *miten* he toimivat ja *keneksi* he tulevat osallistumalla toimintaan.⁴⁸ Hyödynnän viitekehystä esitellessäni transformatiivisen työn tekijöiden kuvaamia kokemuksia seuraavissa osioissa.

Yksilöhaastattelussa vaarana on yksilökeskeisyys, vaikka tosiasiaa toimeentulo rakentuu verkostoissa, yhteisöissä ja järjestelmissä.⁴⁹ Tuottamani aineiston äärellä kaipaankin ryhmähaastatteluita, joissa osallistujat olisivat voineet syöttää toisilleen uusia teemoja. Myös kokemukseni työn tutkijana kestävyysmurroksessa viittaa siihen, että yksin pohtiminen ja toimiminen eivät riitä, vaan yhdessä on mahdollista saada aikaan mielekkäämpiä

tuloksia. Erityisesti toiminnan kuvauksia on aineistossa vähemmän kuin mitä toivoin. On myös mahdollista, että abstrakteista teemoista on helpompi tuottaa puhetta, kun taas yhteisöllinen toiminta perustuu kehollisuuteen, jota on vaikeampi sanoittaa. Kokemukseni työntekijänä kestävyysmurroksessa on saatanut olla esteenä silloin, kun olen jakanut kehollisesti samankaltaisuuden kokemuksen. Tällöin en välttämättä ole malttanut kysyä lisää suoria sanoituksia toiminnasta.

Toimiminen osana ”alakuultuuria” ja sen tutkiminen herättävät kysymyksiä tutkimusetiikasta. Etnologit Outi Fingerroos ja Jukka Jouhki esittelevät etnografisen kenttätöiden ja tutkimuksen teemoja, joita he ovat opettaneet Jyväskylän yliopistossa.⁵⁰ Tutkimusetiikasta he toteavat, että kenttätöiden todellisuus on usein moninaisempaa kuin mihin eettisten ohjeis-

48 Räsänen, “Fire and Water”; Räsänen & Trux, *Työkirja: Ammatillaisen*.

49 Miller, *Reimagining Livelihoods*.

50 Outi Fingerroos & Jukka Jouhki, “Etnologinen kenttätö ja tutkimus,” teoksessa *Moniulotteinen etnografia, toim.* Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (Tallinna: Ethnos ry, 2014).

tusten periaatteet suoraan vastaavat. Näin on erityisesti silloin, kun tutkija toimii osana tutkimansa ilmiötä. Heidän mukaansa tutkimus on moraalisesti hyvää silloin, kun tutkija on ollut aikeistaan ja tutkimuksen prosessista rehellinen sekä suojelee tutkimukseen osallistuvien yksityisyyttä. Olen toiminut erilaisissa tilanteissa tämän ohjeen mukaan ja esitellyt itseni tutkijaksi, joka keskittyy työn ja toimeentulon tutkimukseen kasvatalouden jälkeen kestävyysmurroksessa. Maininnan jälkeen positioni tutkijana on saattanut jäädä taka-alalle tilaisuuden sisältöjen takia. Toisinaan osallistujat erilaisissa tapaamisissa tai yhteydenotossa viittasivat asemaani tutkijana selväsanaisesti, kun he halusivat mielipiteen esimerkiksi taloutta koskeviin kysymyksiin asiantuntijana pidetyltä henkilöltä. Sen lisäksi, että esittelin itseni tilaisuuksissa, ylläpidän tutkimuksestani internetissä henkilökohtaista tutkijasivustoa ja sosiaalisen median tilejä, joilla kerron käynnissä olevista tutkimushankkeistani sekä sidoksistani ruohonjuuritason liikkeisiin.

Mitä ja miksi: Transformatiivisen työn tekijöiden hankkeet ja arkinen työ

Haastatteluissa lähdimme liikkeelle työn ymmärtämisestä nykyisen hankkeen näkökulmasta: millaista hanketta osallistujat edistävät ja mihin hankkeella pyritään. Näissä kuvauksissa, joita esittelen seuraavaksi, tulivat esille työn tavoitteet ja haastateltavien oma työ hankkeessa. Kuvatut luokat, joihin hankkeet ryhmittelin, perustuvat Millerin malliin, ja ne on listattu taulukossa 2 sekä tummennettu kuviossa 1.⁵¹

Millerin mallin *habitaattien hoiva* näkyi hankkeissa biodiversiteetin suojeluna, jolla tavoiteltiin luonnon monimuotoisuuden edistämistä paikallisesti yhdessä alueen asukkaiden kanssa. Eräässä hankkeessa ennallistettiin ympäristöä maatalouden jäljiltä. Toisessa pyrittiin vähentämään yhteisön vaikutuksia lähiympäristöön sekä kokonaiskulutuksen tasoa. Kol-

mannessa hankkeessa ihmiset tekivät metsien suojelutyötä paikallisesti ja valtakunnallisesti yhdessä muiden kanssa. Moni haastateltavien hanke liittyy opetukseen ja oppimiseen, sillä vaikka tietoa on olemassa, tulee se “kääntää” ihmisten arkeen. Perinteiden jatkaminen vaalii elämäntapoja, jotka ovat kadonneet tai katoamassa modernisaation ja luontosuhteiden muuttumisen myötä. Perinteiden jatkajat elvyttävät alueellisen ja paikallisen toimeentulon muotoja esimerkiksi hyödyntämällä paikallisia materiaaleja tai tiettyjen materiaalien työstämiseen tarvittavia taitoja.

Millerin mallissa *hyödyntämistä* edustavat muun muassa maanomistuksen uudet muodot. Yhden haastateltavan edustama hanke edistää yksityishenkilöiden maanomistuksesta luopumista. Kokeilussa maa on yhteisön omistuksessa, ja maanomistukselle on laadittu säännöt pitkällisen neuvottelun ja asiantuntijalausuntojen jälkeen.

Millerin mallissa *tuotantoa* edustavat kotitarveviljely, työntekijäosuuskunnat ja yhteisötuotanto. Kotitarveviljelyssä ihmiset pyrkivät viljelemään osan ruuastaan itse. Tämä vaatii luonnollisesti maatyötä ja antautumista vuodenajoille työn rytmittämiseksi. Työntekijäosuuskunnassa työntekijät omistavat organisaation, jossa taloudellista toimintaa tehdään. Yhteisötuotantoa edustavassa hankkeessa haastateltava toimi monissa erilaisissa aloitteissa samanaikaisesti osana verkostoja ja mahdollisti siten muidenkin osallistumisen oman toimeentulon tuottamiseen.

Millerin mallin *siirtämisen* kategoriasta haastatteluaineistossa on esillä reilun kaupan edistäminen. Eräs haastateltava asui isossa kaupungissa ja edisti reilua kauppaa aktiivisesti. *Kulutuksesta* hankkeissa on esillä kumppanuusmaatalous ja eettiset hankintaprosessit. Kumppanuusmaataloudessa maataloustuotteiden ostajat sitoutuvat ostamaan ruuan, jota tuotetaan ammattiviljelijän kanssa yhdessä

⁵¹ Miller, *Reimagining Livelihoods*.

esimerkiksi talkoiden avulla. Yhdessä aineiston hankkeessa osallistujat kasvattivat yleistä tietoisuutta eettisistä hankintaprosesseista.

Millerin mallin *ylijäämän käyttöönottoa* edustaa yhteisörahoituksen hanke, joka ”kätilöi” maailmaan uusia yhteisöllisen talouden hankkeita. Haastateltava on talouden alan ammattilainen, joka on tehnyt uransa ruohonjuuritason organisaatioiden toimintaedellytysten kasvattamiseksi.

Yksinään hankkeet voivat vaikuttaa vaatimattomilta mittavan kestävyysmurroksen keskellä. Hankkeiden ja toiminnan tarkasteltu yhdessä paljastaa kuitenkin niiden merkityksen osana Millerin kuvaamaa toimeentulon kokonaisuutta, läpileikkaavaa yhteiskäyttämistä (kuviot 1). Oppimista ja kotitarveviljelyä hankkeessaan edistävä osallistuja totesi kokonaisuuden osana toimimisesta:

[O]n hirveä määrä ihmisten tekemää näkymättömyyttä työtä, joka pikkuhiljaa alkaa vahvistua ja meille syntyy uusia sanoja, [...] [kuten aikoinaan] ympäristökasvatus [...] ja yhtäkkiä tajua, et se ei ole olemassa [...] ihmisiä, jotka oikeasti pohtivat paljon samanlaisia asioita, mitkä ovat itselle arvokkaita. (ID15)

Osallistujat myös sanoittivat monisyisiä juurisyitä, joihin heidän hankkeensa pyrkii vastamaan. Omavaraisuuteen pyrkivä osallistuja piti länsimaista elämäntapaa kestävämmänä, ja vaikka oma toiminta ei ”pelasta maapalloa”, niin hän ”ainakin tekee oman osuutensa” (ID5). Monimuotoisuutta työssään suosiva totesi, että ”hyvin nuorena mulla tuli jo voimakkaasti [...] tietoisuus ekokriisistä [...] että tässä yhteiskunnan normaalipyörittämisessä ei ole mitään päätä eikä häntää” (ID10). Metsien puolesta toimiva osallistuja piti juurisyynä ylikulutusta, joka johtaa luonnonvarojen liikkautumiseen paikallisesti ja globaalisti (ID17). Luonnon monimuotoisuutta hankkeissaan vaalivan osallistujan mukaan valtarakenteet suosivat tiettyjä ryhmiä, kun taas toisten ryhmien, kuten saamelaisen, maaoikeudet ovat uhattuna (ID11). Perinnetietoa edistävä osal-

listuja kuvaa ihmiskunnan käyvän läpi ”vaihevuosia”, joiden aikana ”tulee kuumia aaltoja, se [kone] kuumenee, kun yritetään käynnistää sitä konetta, vaikka hormoni[toiminta] on heikentynyt” (ID6). Metsien puolesta toimiva sanoitti toimintansa syitä velvollisuudella:

[K]un mä katson tätä maailmanmenoa, niin mä koen et mulla on moraalinen velvollisuus pyrkiä tekemään niin sanotusti mielestäni hyvää [...] ja mulla ei ole moraalista oikeutta olla tekemättä. (ID16)

Haastateltavien arkinen työ hankkeissa näyttäytyy heidän kuvauksissaan monipuolisena ja monitahoisena. Työ on muun muassa arvonnäkemistä siellä, missä muut eivät sitä huomaa (ID18), kehittämistä (ID13, ID18), rakennusten hoivaa (ID3), verkostotyötä (ID15), tietyn elämäntavan edistämistä (ID7), generalistina toimimista (ID15), lasten ja kotieläinten hoivaa (ID4), ruuan viljelyä (ID1, ID2, ID4, ID5), antautumista luovalle prosessille (ID6) ja kestävässä yhteisöissä toimimista (ID1, ID2, ID7, ID14).

Miten: Toimeentulo ja voimavarat kestävyysmurroksessa

Yllätyin tutkijana siitä, miten korkea kynnyksellä oli kysyä haastatteluissa ihmisten toimeentulosta suoraan. Ihmiset vastasivat, mutta tilanne oli toisinaan vaivaannuttava. Tämä johtui ehkä siitä, että moni tekee ruohonjuuritason kestävyysmurroksen liittyvää työtä palkatta tai pienellä korvauksella. Opetustyössä toimiva osallistuja totesi yhdestä nykyisestä hankkeestaan, että ”ei siinä ole mitään rahaa liikkunut, en minä siitä mitään [rahaa saa], että kyllä minä siitä maksan” (ID15). Samaan tapaan kommentoi perinteiden jatkamista edistävä osallistuja:

[E]simerkiksi se ensimmäinen [osa]hanke [...] aivan mieleton työmäärä verrattuna siihen muutamaankin tuhanteen euroon mitä siitä [kilpaillusta rahoituksesta] sai ikään kuin palkkaa, joka sekin meni sitten osittain joihinkin kuluihin, jotka tämä [osa]hanke [itselle] aiheutti. (ID3)

Se, että hankkeesta ei saa toimeentuloa, saataan kulttuurisesti tulkita henkilökohtaisena epäonnistumisena. Elävän talouden tutkija Ethan Millerin ajattelussa yksilökeskeinen toimeentulon hankkiminen on vain yksi kolmesta käsitteellisestä toimeentulon muodosta, kun kaksi muuta ovat toimeentulon vastaanottaminen muilta ja mahdollistaminen muille.⁵² Koska vastikkeetonta perustuloa tai kansalaispalkkaa ei ole, on ihmisten varmistettava toimeentulonsa muilla tavoilla.

Kun kysyin osallistujien palkkatyön lisäksi tai sijaan saamasta toimeentulosta, kävi ilmi, että moni hankkeissa työskentelevä sai ansiota muualta kuin edistämästään hankkeesta. Osallistujilla oli erilaisia pääomia, kuten maanomistuksia tai koulutusta, joiden turvin he olivat voineet asettua aloilleen tai saada tuloja. Heidän ei esimerkiksi tarvinnut hankkia maatilaa, sillä heillä oli jo pääsy sellaiseen. Osa sai toimeentuloa pääomatuloista, kuten metsäomistuksista. Osa nojautui sosiaaliturvaan kuten kuka tahansa muukin Suomessa. Osa edisti hankkeitaan työttömyysturvalla tai muulla tuella, kuten vanhempainrahalla. Kuitenkin järjestelmän joustamattomuus herätti harmia:

[T]oivoisin, että olisi mahdollisuuksia myös erilaisten työmuotojen yhdistämiseen, että esimerkiksi jos mä haluisin tehdä vähäsen osa-aikayrittäjyyttä, vähäsen järjestötyötä ja vaikka normaalia palkkatyötä, kaikkia niitä yhdistellen, niin sosiaaliturvajärjestelmä [...] eihän se tue ollenkaan tuota. [...] [S]e on taloudellisesti ihan järjetöntä, että mä tipun siitä sosiaaliturvajärjestelmästä, jos lähdän kikkailemaan liikaa. (ID19)

Toimeentuloa voi saada myös muuten kuin rahana. Osa osallistujista vähensi tarvetta rahalle asumalla yhteisöllisesti, sillä kiinteiden kuluksen jakaminen isomman joukon kesken saattoi tuoda säästöä. Osa hankki ravintoa keräämällä marjoja tai sieniä, metsästäamalla, kalastamalla, kasvattamalla omaa ruokaansa yksin tai yh-

dessä muiden kanssa tai pitämällä kotieläimiä. Omaehtoista toimeentuloa saattoi saada myös tuottamalla osan tarvitsemastaan energiastaan esimerkiksi omasta metsästä hankitulla puulla. Näissä muodoissa tulee esille toimeentulon muodostuminen yhdessä muiden ihmisten ja muunlajisten toimijoiden kanssa.

Koska harva osallistujista teki työtä vakinaisessa palkkatyösuhteessa, heidän yhteiskunnallinen asemansa oli epävarma. Kun ihminen jättäytyy palkkatyöyhteiskunnassa tietoisesti joidenkin sen rakenteiden ulkopuolelle, hän joutuu ratkaisemaan toimeentulon kysymykset omassa arjessaan ilman normien mukaisia ohjeita. Miten tyydyttää perustarpeet, missä asua ja miten liikkua paikasta toiseen? Vaikka moni osallistuja haastaa toimeentulon yksilökeskeisyyden, on yhteisöllisen ja kestäväen toimeentulon hankkiminen hankalaa valmiiden mallien puuttuessa.

Osallistujat kuvasivat haastatteluissa voimavaroja, joiden avulla he jatkoivat hankkeissa toimimista haasteista huolimatta. Innostusta osallistujat ammensivat itsestään, muista ihmisistä, muutoksesta sekä muunlajisesta luonnosta. Perinteiden jatkamista edistävä osallistuja pohti, että ”kai minun täytyy myöntää se, että minua innostaa haasteet” (ID6). Kotitarveviljelyä ja yhteisöllistä elämäntapaa edistävä osallistuja totesi, että häntä innostaa ”ihmisenä kasvamisen mahdollisuus, siinä kun on jatkuvasti niitä muita ihmisiä, jotka jotenkin haastavat ja pitävät [...] elossa ja mukautuvana ja joustavana” (ID7). Perinteiden jatkamista ja oppimista edistävä osallistuja koki haluavansa ”tarjota ihmisille mahdollisuuksia osallistua ja kokea liian vaikeiksi tai mahdottomiksi koettuja asioita” (ID3). Metsien puolesta toimiva kuvasi, miten hän on ”syventänyt vuosien mitaan [...] yhteyttä kaikkeen muuhun elävään ja myös niin sanotusti elottomaan” ja miten ”yhteys planeettaan” tuo merkitystä omalle työlle (ID16).

⁵² Miller, *Reimagining Livelihoods*.

Kuka: Transformatiivisen työn tekijät ja vastuulliset urat

Käytännöllisen toiminnan viitekehyksessä toimijuus eli se, keneksi toiminnan myötä tullaan, muodostuu taktisen (miten), poliittisen (mitä) ja moraalisen (miksi) toiminnan yhdistelmänä. Transformatiivisen työn tekijät piirtyvät esiin toimijoina toimintakenttensä mahdollistamassa liikkumatilassa. Jokaisella osallistujalla oli jokin osaaminen tai koulutus, jonka mukaan heidät voi identifoida tietyn alan ammattilaiseksi tai toimijaksi. Kuitenkin kokemus kestävyysmurroksessa toimimisesta tuo heidät yhteen samankaltaisina toimijoina, jotka pyrkivät etsimään ratkaisuja ekokriisiin tai lievittämään sen mukanaan tuomia ongelmia.

Vaikka kysyin transformatiivisen työn tekijöiden nykyisistä hankkeista, hankkeeseen johtanut *ura* nousi esille suurimmassa osassa haastatteluita. Selittääkseen nykyistä työtään ihmiset siis kuvasivat polkuaan haastatteluhetkeen. Käytän Tamsin ja Marshallin vastuullisten urien mallin kategorioita esitelläkseni haastatteluaineistossa esiintyviä erilaisia polkuja (kuvio 2).

Vastuulliset urakäytännöt. Yleisesti haastatteluihin osallistuneet kuvasivat mielellään ”epätavallista” polkuaan. He loivat työtehtävän, jonka tarpeen he olivat huomanneet yksin tai yhdessä muiden kanssa, mutta jota ei vielä ollut välttämättä olemassa sellaisenaan. Vaikka polku oli ajoittain ollut vaikea, velvollisuudentunne ajoi toimimaan valitulla tiellä. Kuten kotitarveviljelyä ja oppimista edistävä osallistuja toi esiin: ”[M]inulla on luonnolle tosi paljon velkaa ja haluan kaikilla toimillani sitä [velanlyhennystä] edistää” (ID12).

Oman elämäkerran reflektointi. Moni haastateltava oli elämässään käynyt läpi samankaltaisia vaiheita. Ne eivät edenneet samassa järjestyksessä, vaan prosessi eteni rihmastomaisesti risteyksestä toiseen hieman eri tavoin osallistujan mukaan. Haastateltavista useampi oli elänyt normien mukaan eli kouluttautunut ammattiin ja työskennellyt alallaan. Kuitenkin havahtuminen ekososiaalisiin kriiseihin

johti normien kyseenalaistamiseen ja osittaiseen hylkäämiseen joko jo ennen opiskelua ja palkkatyötä tai niiden aikana. Kyseenalaistamisen jälkeen seurasi uusi vaihe, joka saattoi pitää sisällään uudelleen kouluttautumista tai asuinpaikan vaihdon.

Asuin [isossa kaupungissa] kerrostalossa ja mulla oli vaan hirveen paha olla siinä [alani] työssä. [...] Se vaan pikkuhiljaa meni siihen suuntaan, ja satumaa ihan ylipäätään kaikki että onnistui tämä. (ID12, kotitarveviljely, opetus & oppiminen)

Yhden osallistujana elämä ei kuitenkaan sopinut tähän narratiiviin. Toiseen asteen koulutuksen jälkeen hän siirtyi asumaan ekoyhteisöön, jossa vietti varhaisaikuisuutensa. Hän ei siis elänyt normien mukaista elämää aikuisuutensa alussa, vaan hakeutui myöhemmin korkeakouluun ja valmistuttuaan palkkatyöhön isoon kaupunkiin.

Uranavigointi muuttuvassa ympäristössä. Moni haastateltava korosti muunlajisen luonnon merkitystä arjessaan. Moni vaikutti saavuttaneen rauhan tekemiensä valintojensa kanssa, koska he kokivat pystyneensä huomioimaan niiden myötä paremmin muunlajista luontoa. Toisaalta valinnat olivat johtaneet haastateltavia monenlaisiin arjen vaikeuksiin, toisaalta he suhteuttivat näitä vaikeuksia aiempaan tyytymättömyyteensä. Oman hankkeen edistämisen ja muun yhteiskunnan rytmien välisiä hiertymiä he kuvasivat esimerkiksi silloin, kun heillä oli palkkatyötä oman hankkeen ohessa.

Eli mä olin sitten [kasvatusalalla] töissä niin silloin sitä [erirytmisyyttä] kuvaa hyvin se, että mulla oli lampaita hoidossa ja mä asun yksin mökissä ja herään aamulla ennen kuutta talvella viemään ne lampaat ja kantaan vettä. Mulla on vähän kiire. Ja sit mä menen veden kanssa siinä pihalla ja kaadun sen ämpäriin kanssa ja kastun litimäräksi. Sitten vaihdan vaatteet ja koitan saada niille lampaille ne heinät ja vedet ja pyöräilen [työpaikalle] 5–6 kilometrin päähän [...] oli se kaks ihan eri maailmaa. (ID1, kotitarveviljely, opetus & oppiminen)

Palkkatyömallista poikkeaminen ja ajan jakaminen useampiin toimintojen kesken sai osallistujat pohtimaan omaa asemaansa ja esimerkiksi eläkekertymäänsä.

Sellainen ihminen on niin erilaisessa asemassa, joka poikkeaa siitä jostain tavallisesta toimeentulomallista ja sellaisesta että täällä on aika vähän vaihtoehtoja [...] Monikaan ei halua vaikka on vaikka väsynyt siitä palkkatyöstä ja haluaisi elävöittää itseänsä ja haluaisi elävöittää vaikka maata ja haluaisi tehdä jotain muuta mut sitten ei koe että se olisi mahdollista [...] Ja haluan myöskin sen mahdollisuuden pitää siellä että on yksi päivä viikossa vapaana sitten niille puutarhoille. (ID4, kotitarveviljely)

Tutkiminen. Vaikka tein yksilöhaastatteluita, monet haastateltavien hankkeet edellyttävät toimimista verkostomaisesti. Toiminnassaan osallistujat inspiroituvat muunlaisista toimijoista ja pyrkivät viettämään aikaa pellolla, metsässä tai muualla luonnossa. Haastateltavat kuvasivat itsensä tutkimisen ja etsimisen aikoja, jotka toistuivat elämän kuluessa – myös vastuullisen työuran aikana.

[N]uorten tulo tähän ”työmaailmaan” [...] et [...] jokainen löytäisi oman tehtävänsä. Jos sä löydät sun tehtävän tässä maailmassa ja saat tietoa, et kyllä tehtävän etsimiseen saattaa mennä vähän aikaa myöskin. Jos sä löydät jonkun sun oman tehtävän, niin sitten se kantaa [...] koska tässä [...] yhteiskuntamallissa meillä täytyy olla tehtävä. (ID8, yhteisörahoitus)

Systeeminen reflektointi. Haastateltaville hankkeen edistäminen oli implisiittisesti ja eksplisiittisesti sanoitettuna ratkaisu moninaisiin systeemiin ekososiaalisiin kriiseihin. Heillä oli erilaisia muutoksen teorioita.

[T]ietysti, joka kaikessa määttää tai kaikessa oleva syöpä, ja tietysti tässä yksilöillä ei ole syyllisyyttä, vaan yhteiskuntapolitiikan [syytä]. [...] Tämähän on lopulta hyvin pitkälti keskustelua vallasta, miten suomalainen valta rakennettiin,

ja edelleen rakentuu ja uusintuu. (ID11, biodiversiteetin suojelu)

Muista haastateltavista uransa osalta poikkeava osallistuja kuvasi, miten hän haluaa osallistua normien mukaiseen toimintaan, koska ”siellä muutos tapahtuu”. Tämä kuvaa ajattelua ja toimintaa, jossa järjestelmiin vaikutetaan ”sisältä käsin”. Vastuullisten urien tutkimuksessa tällaiset urakertomukset ovat tyyppisiä. Muuten haastateluissa toistuivat samankaltaiset teemat kestävämmästä kollektiivisesta elämäntavasta. Kaikkia haastateltavia, myös muista poikkeavaa osallistujaa, yhdistää toimivamman suhteen luominen muunlajiseen luontoon.

Muuttuva työ ja tolmeentulo planeetan rajoissa

Transformatiivisen työn tekijöiden käsitykset työstä ovat muuttuneet ekososiaalisten kriisien myötä. He eivät koe valtitsevia työn tekemisen tapoja itselleen mielekkäiksi. Laajempi, kaikkia ihmisiä koskeva kysymys kuuluu, miten tulla toimeen planeetan rajoissa silloin, kun ei voida enää vedota tietämättömyyteen systeemisistä keskinäisriippuvuuksista ja ekososiaalisista kriiseistä. On yhä vaikeampi väittää, että yleistajuista tietoa ei olisi saatavilla.⁵³ Päätöksentekijöille tietoa ihmistoiminnan aiheuttamista ympäristöongelmista on ollut saatavilla jo vuosikymmeniä.

Edeltävä vastuullisten urien tai kestävänsä työn tutkimus ei ole ottanut selvänaisesti kantaa siihen, tulevatko ihmiset työllään toimeen. Sen sijaan tutkimukseeni osallistuneiden vastauksista voi havaita, että transformatiivisesta työstä ei välttämättä seuraa riittävää toimentuloa tai rahallista kompensatiota. Kuvasin elävän talouden käsitteiden avulla sitä, miten ruohonjuuritason hankkeissa tehdään moninaista arkista transformatiivista työtä palkkatyöjärjestelmän marginaaleis-

sa.⁵⁴ Työntekijöillä ei useinkaan ole palkka-työsuhdetta, josta heidän tekemänsä *transformatiivinen* työ kompensoitaisiin.

Asetelma on haastava: ihmiset toimivat elinkelpoisen planeetan puolesta, mutta tätä ei huomioida. Heille ei kerry tekemästään palkattomasta työstä eläkettä, eivätkä he ole oikeutettuja ansiosidonnaiseen työttömyyspäivärahaan. Tämä vertautuu siihen, miten antropologi Anna Tsing kuvaa ei-kumuloituvaa työtä, joka mahdollistaa luksustuotteena pidetyn sienen kulutuksen.⁵⁵ Tsing tarkastelee arvoketjun eri vaiheissa ja epävarmoissa olosuhteissa sekä vailla varmoja (palkka)tuloja työskenteleviä ihmisiä, joiden työ on ehdoton edellytys sille, että loppukäyttäjät voivat ostaa kalliilla hinnalla haluttua sientä. Epävarmoissa oloissa työskentelevät ihmiset, kuten sienien poimijat tai ruohonjuuritason transformatiivisen työn tekijät, mahdollistavat arvoketjujen toiminnan sekä voittojen kumuloitumisen muualla. Vaikka heidän työnsä on olennainen osa ketjua, se ei kerrytä heille pääomia eikä valtaa vaikuttaa arvoketjuun – muuten kuin kieltäytymällä työstä.

Transformatiivisen työn tekijöiden osaminen on sidottu hankkeisiin ja työtehtäviin, joissa osaaminen on kehollista ja paikallista. Transformatiivista työtä tehdään verkostoissa erilaisten instituutioiden varjoissa ja lomassa. Haastatteluista on havaittavissa, että transformatiivisen työn tekijät ymmärtävät työtään eri ajankohdista käsin: ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Nämä työn eri aikamuodot sekoittuvat erilaisten urakertomusten verkostossa. Huolimatta toimeentulon sivuuttamisesta, vastuullisten urien aikaisempi tutkimus tukee työn ymmärrystä uusilla ja muotoutumassa olevilla aloilla, joilla ei ole vielä institutionaalista tukea ihmisten urille.⁵⁶

Minkä tulisi muuttua transformatiivisen työn tekijöiden näkökulmasta, jotta työn tekeminen kestävyysmurroksessa olisi toimivampaa ja toimeentulo planeetan kantokyvyn rajoissa olisi mahdollista? Haastatteluissa tuli esille monia tilanteita, joita normista poikkeavat valinnat aiheuttavat. Nämä eivät eroa muiden epätyypillisessä työmarkkina-asemassa olevien työikäisten kokemuksista silloin, kun kyse on työn tekemisen edellytyksistä ja sen seurauksista osana ihmisen luomia järjestelmiä. Esimerkiksi kohtaamiset työ- ja elinkeinotoimiston virkailijoiden tai sosiaalityöntekijöiden kanssa voivat pahimmillaan vaikeuttaa sosiaalisesti ja ekologisesti kestävämpien yhteiskuntien tavoittelua arjessa. Transformatiivisen työn tekijöiden hankkeiden edistäminen olisi heille sujuvampaa ja kannattavampaa, mikäli palkkatyönormia höllennettäisiin. Silloin myös sosiaaliturvan, eläkekertymän ja terveydenhuollon riippuvuus täysiaikaisesta ja vakinaisesta palkkatyöstä voisi muuttua. Myös kansalaispalkka tai perustulo helpottaisivat transformatiivisen työn tekemistä aloitteissa, joissa palkkatyö ei ole kannattavaa tai mahdollista.

Akateemisen tutkimuksen kannalta olisi tärkeää tuoda yhteen monitieteistä *transformatiivisen työn* tutkimusta. Vaikka teemasta tehdään tutkimusta eri aloilla, voi alajakoihin perustuvalla tiedekentällä olla vaikea löytää muiden alojen tuloksia, saati soveltaa niitä eroavien lähtökohtien takia. Transformatiivisen työn tutkimuksen kenttä paneutuisi työkasitysten ja -käytäntöjen muutoksen tutkimiseen kestävyysmurroksessa. Vaikka akateemisessa tiedontuotannossa transformatiivisen työn tutkimuskentän muodostumien ottaisi aikansa, tarvitaan joka tapauksessa lisää ymmärrystä työstä sellaista maailmaa ajatellen, joka on jo täällä.

54 Gibson-Graham et al., *Elävä Talous*; Miller, *Reimagining Livelihoods*.

55 Anna Lowenthaupt Tsing, *Lopun aikojen sieni: Elämää kapitalismin raunioissa*, käant. Anna Tuomikoski (Helsinki: Tutkijaliitto, 2020).

56 Tams, "Dynamics of Responsible."

Lähteet

- Attride-Stirling, Jennifer. "Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research." *Qualitative Research* 1, no. 3 (2001): 385–405.
- Barca, Stefania. "The Labor(s) of Degrowth." *Capitalism Nature Socialism* 30, no. 2 (2019): 207–16.
- Büchs, Milena & Max Koch. *Postgrowth and Wellbeing: Challenges to Sustainable Welfare*. Cham: Palgrave Macmillan, 2017.
- De Henau, Jérôme & Susan Himmelweit. "A Care-Led Recovery From Covid-19: Investing in High-Quality Care to Stimulate And Rebalance The Economy." *Feminist Economics* 27, no. 1–2 (2021): 453–69. <https://doi.org/10.1080/13545701.2020.1845390>.
- Fingerroos, Outi & Jukka Jouhki. "Etnologinen kenttätyö ja tutkimus." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto, 79–108. Tallinna: Ethnos ry, 2014.
- Geels, Frank W. "The Multi-Level Perspective on Sustainability Transitions: Responses to Seven Criticisms." *Environmental Innovation and Societal Transitions* 1, no. 1 (2011): 24–40. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2011.02.002>.
- Gherardi, Silvia. *How to Conduct a Practice-Based Study: Problems and Methods*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2012.
- Gibson-Graham, J. K., Stephen Healy, Jenny Cameron & Eeva Tälvikallio. *Elävä talous: Yhteisen tulevaisuuden toimintaopas*. Tampere: Vastapaino, 2019.
- Jalas, Mikko, Sampsa Hyysalo, Eva Heiskanen, Raimo Lovio, Ari Nissinen, Maija Mattinen, Jenny Rinkinen, Jouni K. Juntunen, Pasi Tainio & Heli Nissilä. "Everyday Experimentation in Energy Transition: A Practice-Theoretical View." *Journal of Cleaner Production* 169 (2017): 77–84. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.03.034>.
- Kallio, Galina & Eeva Houtbeckers. "Academic Knowledge Production: Framework of Practical Activity in the Context of Transformative Food Studies." *Frontiers in Sustainable Food Systems* 4 (2020). <https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.577351>.
- Kasvio, Antti. *Kestävä työ ja hyvä elämä*. Helsinki: Gaudeamus, 2014.
- Miettinen, Reijo, Dalvir Samra-Fredericks & Dvora Yanow. "Re-Turn to Practice: An Introductory Essay." *Organization Studies* 30, no. 12 (2009): 1309–27.
- Miller, Ethan. *Reimagining Livelihoods: Life Beyond Economy, Society, and Environment*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2019.
- Montt, Guillermo, Federico Fraga & Marek Harsdorff. "The Future of Work in a Changing Natural Environment: Climate Change, Degradation and Sustainability." Geneve: International Labour Office, 2018.
- Morton, Timothy. *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World*. Posthumanities 27. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2013.
- Nicolini, Davide. "Articulating Practice through the Interview to the Double." *Management Learning* 40, no. 2 (2009): 195–212.
- Pelttari, Mikko. *Lämpenevä maa: Ilmastolukutaidon käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 2021.
- Räikkönen, Timo. "The Greening of Work: How Green Is Green Enough?" *Nordic Journal of Working Life Studies* 1, no. 1 (2011): 117.
- Räsänen, Keijo. "Fire and Water Combined: Understanding the Relevance of Working Life Studies through a Concept of Practical Activity." *Nordic Journal of Working Life Studies* 5, no. 3a (2015): 47–62.
- Räsänen, Keijo & Marja-Liisa Trux. *Työkirja: Ammatillaisen paluu*. Helsinki: Kansanvalitusseura, 2012.
- Räthzel, Nora, Dimitris Stevis & David Uzzell. "Introduction: Expanding the Boundaries of Environmental Labour Studies." Teoksessa *The Palgrave Handbook of Environmental Labour Studies*, toimittaneet Nora Räthzel, Dimitris Stevis, & David Uzzell, 1–31. Cham: Palgrave Macmillan, 2021.
- Reckwitz, Andreas. "Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing." *European Journal of Social Theory* 5, no. 2 (2002): 243–63.
- Siivonen, Katriina, Hannele Cantell, Outi Ihanainen-Rokio, Mikko Kurenlahti, Senja Laakso, Pauliina Latvala-Harvilahti, Jaana Pietikäinen & Arto O. Salonen. "Kestävyysmurroksen keinot." Teoksessa *Kestävyiden avaimet*, toimittaneet Tarja Halonen, Kaisa Korhonen-Kurki, Jari Niemelä & Janna Pietikäinen, 199–280. Helsinki: Gaudeamus, 2022.
- Smith, Dorothy E. *Institutional Ethnography: A Sociology for People*. Lanham: Rowan Altamira, 2005.
- Smith, Dorothy E. & Alison I. Griffith. *Simply Institutional Ethnography: Creating a Sociology for People*. Institutional Ethnography: Studies in the Social Organization of Knowledge. Toronto: University of Toronto Press, 2022.
- Takkinen, Pasi & Pasi Heikkurinen. "Harmaalla

- alueella: Autoetnografia kestävyysasiantuntijuuden teknologiasuhteesta.” *Niin & Näin*, no. 4 (2022): 15–26.
- Tams, Svenja & Judi Marshall. “Responsible Careers: Systemic Reflexivity in Shifting Landscapes.” *Human Relations* 64, no. 1 (2010): 109–31.
- Tams, Svenja. “The Dynamics of Responsible Careers and Their Impact on Societal Issues: A Conceptual Framework.” Teoksessa *The Research Handbook of Responsible Management*, toimittaneet Oliver Laasch, Dima Jamali, Edward Freeman, & Roy Suddaby, 565–81. Cheltenham: Edward Elgar, 2019.
- Toivanen, Tero, Tere Vadén, Antti Majava, Paavo Järvensivu, Ville Lähde & Jussi T. Eronen. “Teollinen murros ekohyvinvointivaltiossa: Mitä teollisuuden vähähiilitiekartat kertovat suomalaisen kestävyysmurroksen edellytyksistä?” *Alue ja ympäristö* 50, no. 2 (2021). <https://doi.org/10.30663/ay.109701>.
- Tsing, Anna Lowenhaupt. *Lopun aikojen sieni: Elämää kapitalismin raunioissa*. Kääntänyt Anna Tuomikoski. Helsinki: Tutkijaliitto, 2020.
- Virtanen, Mikko J., Tapio Reinekoski, Lauri Lahikainen & Turo-Kimmo Lehtonen. “Travels and Trials of Climate Knowledge in Finnish Municipalities.” *Science & Technology Studies*, June 15, 2021. <https://doi.org/10.23987/sts.97519>.
- Zandee, Danielle P. & David L. Cooperrider. “Appreciable Worlds, Inspired Inquiry.” Teoksessa *Handbook of Action Research*, toimittaneet Peter Reason & Hilary Bradbury. London: SAGE Publications, 2008.

Liite 1: Haastattelurunko

Millaista [hanketta/projektia/aloitetta] edistät tai mitä teet?

Mitä tavoittelet tällä toiminnalla?

Onko Suomessa tai muualla tätä vastaavaa toimintaa?

Mikä innostaa sinua tässä työssä? (Mikä tässä työssä on parasta?)

Oletko kohdannut hanketta/projektia/aloitetta/toimintaa edistäessäsi ennakkoluuloja?

Jos kyllä, millaisia?

Minkä tittelin valitsisit todelliseen tai kuvitteelliseen käyntikorttiin?

Miten toimeentulosi rakentuu?

Millainen on visiosi hankkeelle/projektille/aloitteelle/toiminnalle?

Jos minä / joku muu tulisi päiväksi edistämään hanketta/projektia/aloitetta/toimintaa, minkä taidon opettaisit minulle/hänelle?

Onko jotain, mitä en ole osannut kysyä ja mistä nyt haluat vielä puhua?

MEIJERSKOJEN KOULUTUS 1800-LUVUN LOPULLA

Katri Karkinen
YTT, agronomi

Astuessani äskettäin ystäväni eteiseen, näin naulakon alla korkean astian, jossa säilytettiin sateenvarjoja. Kyseessä oli pystykirnu, joka vuosisatoja oli talonpoikaisen naisen työkalu kesäisessä kerman käsittelyssä. Voin valmistaminen oli osa naisten töitä, joihin kuuluivat myös karjan lypsäminen ja hoito.

Kartanoiden isännät ymmärsivät 1800-luvun alussa voin kaupallisen arvon. Muistitiedon mukaan Kokemäen kartanon isäntä von Knorring alkoi kouluttaa nuoria karjanhoitoon.¹ Turussa maatalouden kehityksestä alkoi puolestaan kiinnostua Suomen Talousseura, ja eräät säätyläisisännät keskustelivat koulutuksen kehittämisestä. Kun voin ulkomaankauppa kasvoi 1800-luvun puolivälissä, ja sen suunta kääntyi lännestä itään, tuli ajankohtaiseksi lisätä karjatalouden ja meijerialan opetusta eri maakunnissa.

Pääsin vuonna 1979 Saarijärvellä Tarvaalan karjatalouskouluun, joka oli perustettu vuonna 1858. Monet opetusaiheet olivat säilyneet lähes samoina läpi vuosisadan. Aiheista on jäänyt pois voin teko, koska sen oppiminen on siirtynyt meijeriin. Meijerska on 1800-luvulla koulutusta saanut karjatalouden ammattilainen. Tunnetuin kirjallisuuden ja elokuvien

hahmo lienee Malviina, Niskavuoren meijerska.

Tässä artikkelissa tarkastelen sitä, miten naisia koulutettiin Suomessa maidon käsittelyyn 1800-luvun lopulla. Keskityn voin tuotannon ja siihen liittyvien taitojen erikoistumiseen. Sen sijaan en tarkastele karjataloutta osana maanviljelystä. Poliittisessa retoriikassa näitä maatalouden eri osia ei aina eroteltu. Maataloushistoriakin on pääasiassa maan hallinnan ja käytön historiaa, jota karja ja meijerit vain täydentävät. Tutkiessani naisia ja karjaa nostan esille työn ja tehtävien suorittajia.²

Olen jäljittänyt karjatalouden historiaa asiapapereista ja kirjallisuudesta, karjatalouden ja meijerien historiikeista sekä sanomalehtiartikkeleista ja elämäkertoista. Tavoitteeni on ollut myös laatia koulutettujen meijerskojen luettelo, mutta tähän mennessä olen löytänyt heistä vain muutamia mainintoja sanomalehdistä ja seurakuntien rippikirjoista. Tässä artikkelissa tarkastelen meijerikouluja koulutuksen kehittäjien näkökulmasta. Tärkein yksittäinen lähteeni on Suomen Talousseuran meijerien tarkastajan Gösta Grotenfeltin raportti *Om mejeriskolorna i Finland*. Hän kirjoitti sen ns. Yleistä meijerikokousta varten vuonna

1 Kaisa Kyläkoski, *Kamariberra, Herrassöörinki ja Kokemäenkartanon torpparit* (Helsinki: Books on Demand, 2009).

2 Vrt. Ann-Catrin Östman, ”Kaskenpoltosta moderniin maatalouteen,” teoksessa *Suomalaisen arjen historia*, toim. Kai Hägmann (Helsinki: Weilin + Göös, 2007), 2:46; Ann-Catrin Östman, ”Modernisoituvaa maatalous,” teoksessa *Suomen maatalouden historia*, toim. Matti Peltonen (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004), 2:89–107; Maarit Sireni, *Tilansa tekijät: Tutkimus emännyydestä ja maatilasta naisen paikkana* (Joensuu: Joensuun yliopisto, 2002).

1890.³ Yleinen meijerikokous kuului Maanviljelyskokousten sarjaan, joita on myöhemmin pidetty maatalousnäyttelyjen varhaisina muotoina.⁴

Naisen asema karjataloudessa

1800-luku oli sekä väestönkasvun että maatalouden kehittymisen aikaa. Suuria nälkävuosia 1866–1868 pidetään usein käännekohtana maatalouspolitiikan uudistamisessa. Jo sitä ennen oli kiinnitetty huomiota karjatalouteen. Tuhannet naiset kirnusivat voita, ja heitä alettiin kouluttaa, kun voin tuotantoa haluttiin kehittää. Naisista koulutettiin kuitenkin vain pieni osa. Vuosisadan toisella puoliskolla alalle koulutettuja oli Touko Perkon arvion mukaan yhteensä 2 500. Samaan aikaan meijereitä perustettiin innokkaasti, ja niiden lukumäärä oli parhaimmillaan 1890-luvulla – yli 3 000.⁵

Aloitteellisia koulutuksen järjestäjiä olivat kartanot, joilla oli yleensä suuri karja. Ne sijaitsivat lähinnä Etelä-Suomessa ja läntisellä rannikolla. Sana ”kartano” kertoo omistajien säätyläisyydestä.⁶ Työntekijöitä kartanoissa saattoi olla kymmeniä, jopa satoja, kun mukaan lasketaan päivätyöläiset ja lampuodit. Kartanot sijoittuivat parhaimmille viljelysmaaille ja hyvien kulkuyhteyksien päähän.

Maanviljelyn ja karjatalouden lisäksi ne harjoittivat metsätaloutta ja omistivat mylly- ja kalastuspaikkoja. Kartanon talouskeskuksessa sijaitsi asuntoja, eläinsuojatyöpajoja ja varastoja.

Kartanoiden ja suurten talonpoikaistalojen karja oli hajallaan sekä isäntäväen omistamissa navetoissa että alustalaisten karjatilloissa.⁷ Laitumella kesäisin sitä todennäköisesti paimennettiin yhtenä laumana. Eläimet ruokittiin talvella heinillä, oljilla, jyvillä tai juurikkailla sekä naateilla. Kun peltojen sadot lisääntyivät,⁸ myös eläinten ravitseminen parani.

Talvirehun valmistuksesta on erilaisia kertomuksia eri osista maata. Ruovedellä muistellaan, miten lehmille varattiin talveksi olkea, joka ruokittaessa silputtiin ja sekoitettiin jauhohoihin. Lisäksi lehmät saivat heiniä ja pitkiä olkia. Silpusta ja jauhosta tehty haude saattoi sisältää myös heinän osia, ohdakkeita ja juurikasvien naatteja.⁹ Satakunnasta kerrotaan, että kuivaa heinää ei koskaan ollut tarpeeksi. Karjalle valmistettiin kesällä kerppuja lehtipuiden varsista ja oksista. Säilöön laitettuja havupuiden oksia kutsuttiin hakoiksi. Nokkonen säilyi kuivattuna talveen. Jos näytti varmalta, ettei talvirehu tullut riittämään, täydennystä valmistettiin jopa puiden kuoresta.¹⁰ Poikimisen

- 3 Gösta Grotenfelt, *Om mejeriskolorna i Finland: Ett uttalande med anledning af första diskussionsfrågan vid mejeristmötet i Hangö den 23–24 april 1890*. I finska landbruksfrågor (Helsingfors: K. E. Holms Förlag, 1890).
- 4 Niemelä Jari, ”Maatalousneuvonta ja -koulutus,” teoksessa *Suomen maatalouden historia*, toim. Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Anneli Mäkelä-Alitalo, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 914:1 (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2003), 1485.
- 5 Touko Perko ja Bengt Wallén, *Meijerskasta agronomiin: Suomen maitotalousopetuksen historia = Det började med mejerskor: Mejeriundervisning på svenska i Finland* (Hämeenlinna: Meijerioppilaitoksen kannatusyhdistys ry, 2011), 40.
- 6 Eino Jutikkala, *Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana*, vol. 1, Historiallisia tutkimuksia 15:1 (Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1932), 6.
- 7 Jutikkala, *Läntisen Suomen*, 37.
- 8 Teppo Vihola, *Leipäviljasta lypsykarjaan: Maatalouden tuotantosunnan muutos Suomessa 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan vuosiin*, Historiallisia tutkimuksia 159 (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1991), 45–48, https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/162467/HT159_opt.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- 9 Signe Bergh, *Ruoveden maatalouskoulun tarina*, uusintapainos (Ruoveden kotiseutu- ja museoyhdistys, 2008 (1932)).
- 10 Pirjo Markkola, Ikaalisten entisen emäpitäjän historia, vol. 3, *Suuresta Pohjan sodasta pitäjäjakoon 1721–1852* (Honkajoki: Honkajoen kunta, 2006), <https://digi.kirjastot.fi/files/original/0c16354c8b-98d2c1e542aee85a295475.pdf>.

Kuva 1. "Iltalypsyllä lehmisavujen kera lisalnessa." Kuva: DIGI – Yleisten kirjastojen digitoimaa aineistoa, viitattu 1.9.2023, <https://digi.kirjastot.fi/items/show/124840>.

aikaan lehmille varattiin parempia suupaloja, kuten juomaa ruis- ja kaurajauhoista.

Ensimmäiset meijerit olivat pieniä laajennuksia tai maito huoneita navetan yhteydessä.¹¹ Voin valmistuksessa maito seisotettiin, kunnes siitä kuorittiin kerma. Kermasta kurnuttiin voi, joka oli parhaimmillaan tuoreena. Voita myös varastoitiin, mikä heikensi laatua. Jokaisessa voin valmistuksen vaiheessa saatiin sivutuote, kuten kuorittu maito, viili ja kurnupiimä, joka toimi ravintona ihmisille ja eläimille.

Keskiajalta lähtien oli piikojen työ organisoitu palvelussäännön mukaiseksi.¹² Laillisesti sääntö päättyi elinkeinovapauslain voimaantuloon vuonna 1879,¹³ mutta senkin jälkeen sääntöä noudatettiin käytännössä. Palvelus-

sopimus tehtiin vuodeksi seuraavaan pestuupäivään asti. Kartanon rouva tai talollisen emäntä eivät käyneet navetassa, koska karja oli ulkopiian vastuulla.¹⁴

Grottenfeltin raportti nimittää koulutettavia sanalla *deja* (myös *däja*). Sanakirjan mukaan sillä on ainakin kaksi merkitystä. Ensimmäisen mukaan *deja* työskentelee talonpoikaistalon emännän alaisuudessa. Toisen merkityksen mukaan *dejalla* on itsenäistä, taloudellista vastuuta. Tähän viittaa sanakirjassa oleva lisämäärittely: ”*Deja är en kvinna som för egen räkning mot erläggande af arrende drifver dylik verksambet.*”¹⁵ Asiaa ei ole tutkittu, mutta on mahdollista, että kumpaakin käytäntöä on noudatettu eri puolilla Suomea.

11 Perko ja Wallén, *Meijerskasta agronomiin*, 14–15.

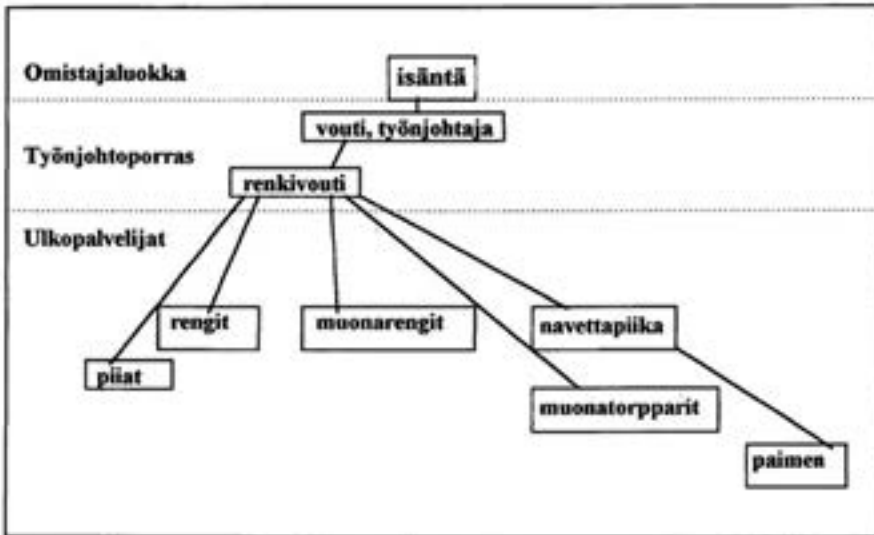
12 Marjatta Rahikainen, ”Kadonneen työn jäljillä,” teoksessa *Työteliäs ja uskollinen: Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*, toim. Marjatta Rahikainen ja Kirsi Vainio-Korhonen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1092 (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006), 7–8; Ann-Sofie Ohlander ja Ulla-Britt Strömberg, *Tusen svenska kvinnoår: Svensk kvinnohistoria från vikingatid till nutid* (Stockholm: Rabén Prisma, 1996).

13 Pertti Haapala, Antti Häkkinen ja Mervi Kaarninen, ”Luokka rajana ja identiteettinä,” teoksessa *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000*, toim. Pirjo Markkola, Marjaana Niemi ja Pertti Haapala (Tampere: Vastapaino, 2021) 2:251, <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/143727>.

14 Rahikainen, ”Kadonneen tytön,” 22.

15 ”Deja,” Svenska Akademiens Ordbok, luettu 21.8.2023, https://www.saob.se/artikel/?unik=D_0419-0121.sFe0.

Hovilan omistajaluokka, työnjohtoporras, ulkopalvelijat ja käsksysuhteet

Kaavio 1. Sysmän Hovilan kartanon organisaatiosta. Lähde: Sanna Kekkonen, "Hovilan herra ja kartanolaiset: Sysmän Hovilan kartanoyhteisön elämää 1824–1870" (Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, 1999), <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/12022>.

Dejasta, joka oli saanut koulutuksen suomeksi, saatettiin käyttää nimitystä ”meijerska”. Hänen asemaansa ja samalla ehkä meijerska-nimityksen harvinaisuutta havainnollistaa seuraava kaavio Sysmän pitäjän Hovilan kartanosta. Hovilassa oli kasvatettu karjaa ja kehitetty maidon jalostusta usean isännän aikana 1800-luvulla. Käytännön työtä leimasi kurinalaisuus. Tilalla oli karjakko- ja meijerskakoulu, vaikka kirjallisissa lähteissä ei mainita olleenkaan siellä olleita meijerskoja. Karjanhoitoon liittyvä työnimike navettapiika sijoittui renkien ja muonarengien tasolle suoraan renkivoudin alaisuuteen. Tämä voi viitata siihen, että navettapiika oli itsenäisesti vastuussa eläinten hoidossa¹⁶.

Suomen Talousseura

Finska Hushållningsällskapetin eli Suomen Talousseuran jäsenistö koostui suurtilojen omistajista. Seuran konttori ei muuttanut Turusta Helsinkiin siitä huolimatta, että muut valtakunnalliset laitokset olivat siirtyneet sinne vuonna 1812. Talousseura teki runsaasti aloitteita maatalouden kehittämiseksi ja myös yksittäisiä aloitteita naisten karja- ja puutarha-askareiden suhteen.¹⁷ Seura kannusti ja oli mukana perustamassa maakunnallisia Maanviljelysseuroja.

Talousseura kanavoi 1850-luvulta lähtien tukea karjakko- ja meijerskakouluille. Jo sitä ennen, vuonna 1840, seura oli ollut mukana perustamassa Mustialan koulua Tammelaan. Sen kohdalla ei puhuttu maatalouskoulusta vaan kartanonvouti- ja karjakoulusta. Suurin

16 Sanna Kekkonen, ”Hovilan herra ja kartanolaiset: Sysmän Hovilan kartanoyhteisön elämää 1824–1870” (pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, 1999), 52–54.

17 Lars Ziliacus, *Finska Hushållningsällskapets arkiv och skrifter: En källa för forskning*, vol. 1 (Åbo: Åbo Akademin Förlag, 2002), 28, https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/70741/FHS_I.pdf?sequence=1.

osa oppilaista oli voutioppilaita eli miehiä. Naisia oli oppilaista kymmenesosa. Heidän opetusohjelmaansa kuului saada tietoa navetasta, karjan ruokinnasta ja meijeristä¹⁸. Luetelo oppilaista löytyy Tammelan rippikirjasta (1847–1853). Heidän asemakseen siinä on merkitty joko *Elev*, *Pig* tai *Ladugårdelev*.

Talousseura kokosi yhteen isäntiä, joilla oli sekä poliittista tahtoa että taloudellisia voimavaroja ja joita saatettiin nimittää aatelisbyokraateiksi. Heillä oli vähintään kaksi roolia: ensiksi ison talousyksikön, maatilan omistus ja johto ja toiseksi tehtävä julkisessa hallinnossa.¹⁹

Kaksivuotinen koulu

Karjakko- ja meijerskakouluja ei tarkoitettu ylempään säädyn naisille vaan talonpoikaisille tyttärille. Vuosittain kouluihin valittiin neljää kahdeksaan tyttöä. Oppilaiden tuli olla maineeltaan moitteettomia, ruumiinrakenteeltaan terveitä ja vaativaan työhön soveltuvia. Heillä piti olla myös hyvä sisälukutaito ja kyky omaksumaa tietoa. Isännät ryhtyivät koulujen johtajiksi sekä opettajiksi ja siten muokkasivat opetusohjelmia itselleen sopiviksi. Parin tunnin päivittäinen teoriaopetus tapahtui niin, että oppilaat kirjoittivat tunnilla sanelun mukaan, ja seuraavana päivänä läksyt kuulusteltiin. Käytännön opetusta annettiin sekä navetassa että meijerissä.²⁰

Oppilaat olivat käytännössä maatilan työvoimaa eli he suorittivat paljon tilan muitakin tehtäviä kuin maitoon liittyviä. Mikkelin läänin maanviljelysseuran lehti-ilmoituksessa

vaadittiinkin Joroisten (ja Hovilan) kouluihin hakeutuvilta kykyä ”täyttää kaikki hänelle koulussa määrätty työt”.²¹

Oppilaat saivat täyden ylläpidon. Eräät heistä muistelivat sitä, että piimää ja kermaa oli aina runsaasti tarjolla. Työtehtäviin muodostui vakiintuneita tapoja ja odotuksia. Muun muassa Tarvaalassa ja Pekkalassa pidettiin tärkeänä karjan puhdistusta. Paikalliset ihmiset pitivät hienosteluna kuitenkin sitä, että koulun lehmät harjattiin päivittäin.²² Koulujen toimittua useampia vuosia syntyi kokemustiedon rinnalle myös opetusmateriaalia. Karjanhoidon oppikirjan mukaan tuhti, kokenut lypsäjä lypsää tunnissa 7–10 lehmää²³ – tietenkin käsin. Navettatyöt kuuluivat tehtäviin varsinkin ensimmäisen vuosikurssin aikana. Koulujen tarkastajaa Grotenfeltiä huolestutti se, ettei navettatyö ollut suosittua. Toisen vuosikurssin tytöt, joiden tunnit sisälsivät enemmän meijerioppia, kieltäytyivät menemästä navettaan.²⁴

Kokemäen kartanon omistaja von Knorring, joka oli aiemminkin kouluttanut nuoria, teki Maanviljelysseuran kanssa sopimuksen karjakko- ja meijerskakoulusta, ja sellainen toimikin hänen kartanossaan vuodesta 1875 lähtien. von Knorring itse opetti meijerialoutta ja eläimenhoidon teoriaa. Useat oman koulun kasvatit toimivat puolestaan käytännön töiden ohjaajina. Heitä olivat Maria Erikson, S. Jensen, Mathilda Wind, Inez Björkholm ja Emma Fogel. Koulussa olivat myös laskemisen ja kirjoittamisen sekä eläinten hoidon opettajat.²⁵

18 Lehtonen, V. R., ”Alemman maanviljelysovetuksen alkuvaiheista Suomessa,” *Suomen koulutuksen ja kasvatuksen historian seuran vuosikirja* 2 (1936): 47–54, <https://journal.fi/koulujamenneisyys/article/view/99682>.

19 Kristiina Kalleinen, *Valtioamun aika Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1863* (Helsinki: Gaudeamus, 2023); Suomen Talousseuran virkavaltaistumisesta suuriruhtinaskunnan aikana, Niemelä, ”Maatalousneuvonta ja -koulutus,” 481.

20 Grotenfelt, *Om mejeriskolorna*, 5–9; Bergh, *Ruoveden maatalouskoulun*.

21 ”Kuulutuksia,” *Savonlinna*, 2.7.1891, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/433838?term=Hovilaan&page=4>.

22 Bergh, *Ruoveden maatalouskoulun*.

23 Nils Grotenfelt, *Handledning i Mejerihushållning* (Stockholm: J Arrhenii Förlag, 1881), 9.

24 Grotenfelt, *Om mejeriskolorna*, 56–65.

25 Kyläkoski, *Kamariherra, Herrassöörinki*.

Isäntien kanssa tehtiin koulutus sopimuksia myös muualla. Ainakin 20 tyttöä sai koulutuksen Perniön Yliskylässä Katarinebergin eli Inkeren kartanossa. Heistä useimmat olivat voutien ja muonarenkien sekä myös seppiä ja suutareiden tyttäriä. Opettaja ja isäntä oli ruotsalainen agronomi Ernst Börtzell, joka oli johtanut aikaisemmin voin ja juuston valmistusta. Hänen opetusaiheensa olivat karjanhoito ja meijeritalous. Koulun suoritti muuan Amanda Caren, joka sitten ohjasi muita oppilaita. Koulussa työskentelivät myös *ståndarinna* Sigrid Kokkonen ja kirjanpitäjä Axel Palander.²⁶

Kouluja maakunnissa

Kun kartanomeijerit alkoivat kukoistaa Etelä-Suomessa, pani karjaväki toimeksi myös muualla. Grotenfeltin mukaan kouluja koskevia sopimuksia oli tehty kaikkiaan neljän toista karjataloutta harjoittavan tilan kanssa. Esimerkiksi heikkojen kulkuyhteyksien takana olevat Tarvaala Saarijärvellä ja Pekkala Ruovedellä olivat ilmoittaneet haluavansa järjestää kaksivuotisen karjakko- ja meijerskakoulun. Maaseutu oli köyhää ympärillä, mutta isännillä oli halu parantaa maataloutta. Meijerskakoulujen tarkastajalle Gösta Grotenfeltille sekä Tarvaala että Pekkala aiheuttivat huolia. Hänen mielestään lehmien lukumäärä oli molemmissa aivan liian pieni suhteessa oppilaiden määrään. Maitoa ei lypsetty tarpeeksi meijeriotetusta varten, eikä opettajissakaan ollut

kehumista.²⁷ Mainittakoon, että Tarvaalassa oli 29 lypsylehmää²⁸ ja Pekkalassa 52 päättä karjaa²⁹. Näistä puutteista huolimatta valittiin kouluihin vuosittain uusia oppilaita.

Itä-Suomessa sisämaassa oli kaskiviljely yhä voimissaan, vanhoillinen uskonnollisuus ja suurperheet tavallisia, minkä lisäksi ihmiset ja eläimet elivät joskus kirjaimellisesti saman katon alla. Monille merkitsi nopeasti kasvava Pietari kuitenkin tulevaisuutta ja mahdollisuuksia.³⁰

Grotenfeltin raportin taulukoissa on mukana hänen veljensä Nils Grotenfeltin omistama Järvikylän kartano Savossa Joroisissa. Omassa ympäristössään Järvikylä oli jo kauan ollut suuri maatila ja huomattava taloudellinen yritys. Siellä lypsettiin 90 lehmää läpi vuoden, mistä Nils kirjoitti jopa sanomalehdessä.³¹ Edellytys tälle oli kehittynyt talvirehun hankinta ja varastointi sekä suunniteltu ruokintaohjelma talvella.³² Nils Grotenfelt ei hoitanut karjaa itse. Yksi hänen apulaisistaan oli ollut Cecilia Manner, ruukin johtajan tytär, joka oli tullut Järvikylään oppiin, pärjännyt hyvin, ohjasi muita oppilaita ja eteni navetan johtoon (ruotsiksi *ladugård ständarinna*). Cecilia ei viihtynyt Järvikylässä koko ikänsä, vaan lähti rouvaksi Pietariin.³³ Karjatalouteen osallistuvaa väkeä on Järvikylässä pitänyt olla runsaasti, sillä pelkästään lähes sadan lehmän lypsyyntä tarvittiin arviolta vähintään kymmenen naista.

26 Maija Vainio, ”Inkeren meijerikoulu 1875–1882,” Salon Seudun sukututkijat, luettu 21.8.2023, <https://www.sssry.fi/artikkeli.htm?sn=140>.

27 Grotenfelt, *Om mejeriskolorna*, 37–43.

28 Grotenfelt, *Om mejeriskolorna*, 28.

29 Bergh, *Ruoveden maatalouskoulun*.

30 Lev Lebedev, ”St. Petersburg in the Baltic expanse of Europe: Prerequisites and genesis of a metropolis,” teoksessa *Karelia and St. Petersburg: From Lakeland Interior to European Metropolis*, toim. Eira Varis ja Sisko Porter (Joensuu: Joensuun yliopisto, 1996), 49–52.

31 Nils Grotenfelt, ”Järvikylä Ladugårdsbesättning,” *Nya Pressen*, 28.12.1886, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/454152?term=J%C3%A4rvikyl%C3%A4&page=4>.

32 Väinä Pessi, *Savo-Karjalan meijeriliitto ry 1916–1965* (Lappeenranta: Savo-Karjalan meijeriliitto, 1966), 14–16.

33 ”Dödsfall,” *Wiborgs Nyheter*, 25.8.1919, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1351398?page=3>.

Itä-Suomessa karjatalous muodostui ajan mittaan tärkeäksi tuotantoalaksi metsäteollisuuden ohella. Karjatalouden kasvu johtui Markku Kuisman mukaan nimenomaan koulutuksesta.³⁴ Suomen Talousseurassa motiivina karjatalouden kehittämiseksi oli sekä köyhyyden torjunta että kaupankäynti, mikä muotoiltiin ytimekkäästi, kun Tohmajärvelle perustettiin koulu vuonna 1857: ”Karjalan maanviljelyksen avittaminen paremmalle kannalle”.³⁵

Tohmajärven Jouhkolan koulun opettajaksi kutsuttiin Antti Manninen. Ensimmäisenä vuotena koulussa oli neljä naisoppilasta, kun taas miehiä oli 16. Naisille oli tavoitteena opettaa karjataloutta. Heidän opettajakseen oli palkattu Charlotta Troberg, joka lukemisen, kirjoittamisen, laskemisen ja luonnonopin lisäksi opetti käytännön karjatyötä ja ”naisaskareita”.³⁶

Antti Manninen edusti uudenlaista, kartanomaailmasta erillään kasvanutta maataloussivistymistä.³⁷ Hänen suomenkieliset puheensa ja kirjoituksensa saattoivat jäädä vieraaksi suomea taitamattomille. Hän ei ollut karjamies, mutta näki eläinten hyödyllisyyden maanviljelyksessä. Teoksessa *Mietteitä Katovuosista Suomessa* (1860) hän kirjoittaa:

Useammassa Suomen paikkakunnassa on karjanhoito mitä huonommalla kannalla kuin olla voipi. Karjanhoidon voitollisuutta ei tulla havaitsemaan niin kauan kun useammasta maa-miehestä vallitsee se mieliala, että sen parempi kuta vähemmällä ja huonommalla ruoalla esim.

pelkillä suorilla ruisoljilla, lehti-vihkolla, hevosennolla j.m.s. vaan saisi karjansa yli talven elättäneeksi. ’Joutavat sitte kesällä itse hankkia laitumelta parempaa ruokaa! Kyllä sitten heruvat paremmin lypsämään!’ Näin sitä tavallisesti sanellaan. Ovatkin sitten tyytyväisiä kun saavat leiviskän voita säästöön, myötäväksi, ja senkin suurella säästämisen tingalla.³⁸

Mannisen mukaan karjatalous oli yksi tapa torjua katovuosia, ei niinkään käydä vikaoppia. Hän teki laskelmia ja opetti heinäkasvatusta. Kun jäljitin Tohmajärven koulun oppilaiden nimiä, löysin kaksi Varosen tyttöä, Helenan ja Marian, sekä kaksi Pitkäsen tyttöä, Liisan ja Raijan. Heidän myöhempiä vaiheitaan en ole pystynyt jäljittämään.

Tohmajärven koulun lisäksi Suomen Talousseura rahoitti Liperissä Simananiemen kartanossa toiminutta Karjalan karjakoulua. Sen omistaja ja johtaja oli varatuomari Johan Hällström, joka oli solminut vuonna 1869 Kuopion maanviljelysseuran kanssa sopimuksen karjakko- ja meijerskakoulun perustamisesta. Koulun oppilaiden odotettiin tekevän asianmukaisia käsitöitä silloin, kun he ehtivät navetasta ja maidonkäsittelystä.³⁹ Opettajaksi tulivat Kuopion Leväiseltä valmistuneet Sofia Pohjolainen ja Eeva Martikainen.⁴⁰

Tarkastaja Grotenfelt ei jostain syystä ollut tyytyväinen myöskään Liperin kouluun, vaan valitti, että siellä kiinnitettiin liikaa huomiota seremonioihin ja silmäätekevien kestitsemiseen. Tilalla ei koulun aloittaessa ollut meijeriä eikä tarpeeksi karjaa. Grotenfeltin ver-

34 Markku Kuisma, *Suomen poliittinen taloushistoria*, toinen korjattu painos (Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala, 2013), 116.

35 ”Jouhkolan Maanviljelyskoulusta,” *Suometar*, 22.1.1858, Jouhkolan maanviljelyskoulusta. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/425139?page=1>.

36 A. Manninen, ”Wuosi-kertomus Karjalan Maanviljelyskoulusta, vuositutkintoon 21. p. Kevät. w. 1858,” *Suometar*, 13.8.1858, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/425138?page=1>.

37 Lehtonen, ”Alemman maanviljelysopetuksen.”

38 Antti Manninen, *Mietteitä katovuosista* (Kuopio: P. Achanin & kumpp., 1860), 77, <https://digi.kirjastot.fi/files/original/1d874983f0e93720fc1baecaa55385bc.pdf>.

39 Perko ja Wallén, *Meijerskasta agronomiin*, 30.

40 ”Kuopion maanviljelysseuran vuosikertomus vuosikokoukseen 5.10.1866,” *Tapio*, 20.10.1866, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/441173?page=3>.

tailukohtana saattoivat olla etelän kartanot ja maitovolyymi. Kun Liperin maatila hajaantui niemiin ja saariin, eläimiä siirrettiin vesien yli laiturille.⁴¹ Grotenfeltistä karjakon koulutus painottui mejeriopin kustannuksella. Häntä huolettivat myös opintojen keskeytykset. Todennäköisesti monet tytöt menivät koulun aikana naimisiin ja lopettivat opinnot.⁴²

Voin vienti Pietariin

Vaikka meijeri oli harvinainen teollisuuslaitos Itä-Suomessa, Viipurin läänissä laskettiin kuitenkin olleen vuonna 1863 seitsemän meijeriä. Venäjältä tulleen kysynnän merkitystä ei voi ohittaa. Vuonna 1864 oli Moskovaan lähetetty voita maatalousnäyttelyyn arvosteltavaksi peräti yhdeksästä suomalaisesta meijeristä. Kauppavoista suurimmat määrät kuljetettiin Pohjanmaalta, Varsinais-Suomesta, Uudeltamaalta tai Hämeestä. Esimerkiksi Pietariin myydystä voista oli Itä-Suomen osuus 1800-luvun loppupuoliskolla vain noin 10 prosenttia.⁴³

Suuriruhtinaskunta myi Venäjälle voita, kun vienti muihin maihin oli tyrehtynyt.

Vuonna 1850 tullattiin Suomesta Venäjälle voita puoli miljoonaa ja vuonna 1875 yli neljä ja puoli miljoonaa kiloa. Siitä vientimäärä räjähti kasvuun niin, että kaksi vuosikymmentä myöhemmin vuonna 1894 se oli peräti 12 miljoonaa kiloa. (Taulukko 1)

Taulukko 1. Voin vienti Suomesta

vuodet	määrä kg
1850–1853	400 000 – 600 000
1861	1 000 000
1875–1884	4 600 000
1894	12 000 000

Lähde: Pehkonen, *Suomen meijeriliike*.

Vientivoi pakattiin meijereissä huolellisesti pestynä, mikä tarkoitti, ettei nestettä saanut olla mukana. Myös suolaus oli tärkeää. Vientivoi erosi maalaisvoista eli kotona kirnutusta voista, vaikka sitäkin käytiin kauppaamassa Venäjän puolella. Kun katsoo kuvaa Pietarin kaupungin Heinätorista, voi ehkä kuvitella näkevänsä voikauppiaan. (Kuva 3)

Kuva 3. Heinätori Pietarissa noin 1910-luvulla. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:MBTram-16.jpg?uselang=ru>.

41 Grotenfelt, *Om mejeriskolorna*, 10, 39; ”Karjalan karjakkokoulu,” *Ilmarinen*, 27.3.1869, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/450862?page=2>.

42 Grotenfelt, *Om mejeriskolorna*, 56–65.

43 Otto Pehkonen, *Suomen meijeriliike* (Helsinki, 1925), 338–340.

Muutoksen tuulet

Sekä Venäjällä että Suomessa alkoivat puhaltaa uudet tuulet 1800-luvun lopussa. Meijeritoiminta kävi läpi useita suuria muodonmuutoksia. Otto Pehkosen mukaan kartanomeijereiden tilalle tuli aluksi maakauppiaiden perustamia ostomeijereitä ja niiden jälkeen isojen karjanomistajien yhtiömeijereitä. Lopulta tärkein meijerien organisointimuoto oli osuuskunta.⁴⁴ Näillä tapahtumilla oli merkittäviä seurauksia ammattitaitoihin ja myös eri sukupuolten tehtäviin. Tarkkoja tietoja naisten tehtävien muutoksista ei ole olemassa, mutta tanskalaisessa tutkimuksessa on osoitettu, että näihin aikoihin naisen paikka meijerissä saattoi olla enää konttorissa.⁴⁵ Ruotsalaiset maataloushistorioitsijat ovat tutkineet myös tehtävien siirtymistä karjataloilta meijereihin.⁴⁶

Keskustelua

Karjatalouden kehittymiselle 1800-luvun lopulla on esitetty useita eri tulkintoja. ”Karjaa pidettiin lannan vuoksi” on hokema, joka on peräisin siitä, että Ruotsin kruunu oli tukenut rannikolla lannasta saatavan salpietarin (KNO₃) valmistusta. Hokema ei huomioi kehityksessä ilmenneitä naisten tehtäviä, kotitarpeeksi tuotettua ruokaa eikä karjan merkitystä turvan ja lämmön, maidon ja villan lähteenä. Syvällisenä muutoksena karjatalouden nousun näkevät ne, joiden mukaan ”karjatalouden kasvu oli tärkeä tekijä maataloudessa vaihdantatalouteen siirryttäessä”.⁴⁷ Kirjoitan tässä artikkelissa nuorista naisista, jotka koulutettiin tehtävään, joka kaupunkien kasvavan kysynnän ja meijeriteollisuuden laajenemisen vuoksi muutti heidät ammattilaisiksi. Tarina

on onnellinen siinä suhteessa, että työ kannatteli näiden naisten toimeentuloa. Naisen työ tuli osaksi vaihdantataloutta.

Rikkaan väestökasvun maissa ratkaistaan nykyisinkin ruuan ja maidon kysyntään liittyviä haasteita. Voisiko karjatalouden kasvu luoda työpaikkoja ja toimeentuloa kuten Suomen suuriruhtinaskunnassa 1800-luvulla? Olisiko tämä mahdollista vaikkapa Sambiassa tai Kirgisiassa?

Karjan ja meijereiden määrän kasvu vaikutti Suomessa 1800-luvun lopulla naisten asemaan. Karjakko- ja meijerskakoulujen opilailla oli valmistuessaan tulevaisuuden näkymiä, joita maalaistyöillä ei aikaisemmin ollut.

Lähteet

Sähköiset lähteet

- ”Liperin seurakunta rippikirja 1871–1880.” Suomen sukuhistoriallinen yhdistys. Luettu 21.8.2023. <https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?bid=26460&cpnum=120>.
- ”Tammelan seurakunta rippikirja 1847–1857.” Suomen sukuhistoriallinen yhdistys. Luettu 21.8.2023. https://www.sukuhistoria.fi/sshy/kirjat/Kirkonkirjat/tammela/rippikirja_1847-1853_mko17-32/439.htm.
- ”Tohmajärven seurakunta rippikirja 1852–1861.” Suomen sukuhistoriallinen yhdistys. Luettu 21.8.2023. https://www.sukuhistoria.fi/sshy/kirjat/Kirkonkirjat/tohmajarvi/rippikirja_1852-1861_mko1-27/105.htm.
- ”Deja.” Svenska Akademiens Ordbok. Luettu 21.8.2023. https://www.saob.se/artikel/?unik=D_0419-0121.sFe0.
- Vainio, Maija. ”Inkereen meijerikoulu 1875–1882.” Salon Seudun sukututkijat. Luettu 21.8.2023. <https://www.sssry.fi/artikkeli.htm?sn=140>.

⁴⁴ Pehkonen, *Suomen meijeriliike*, 339–342.

⁴⁵ Jørgen Burchardt, *From Women to Men: How Culture, Education and Technology Formed the Transition of the Labour Force Behind Dairy Production*, Paper in European Social Science History Conference (Leiden, 2020).

⁴⁶ Ohlander ja Strömberg, *Tusen svenska*, 46–47.

⁴⁷ Arvo M Soininen, *Vanha maataloutemme Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle*, Historiallisia tutkimuksia 96 (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1974), 5, <https://www.doria.fi/handle/10024/167610>.

Sanomalehdet

Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.

Ilmarinen.
Nya Pressen.
Savonlinna.
Suometar.
Tapio.
Wiborgs Nyheter.

Kirjallisuus

Bergh, Signe. *Ruoveden maatalouskoulun tarina*. Uusintapainos. Ruoveden kotiseutu- ja museoyhdistys, 2008 (1932).

Burchardt, Jørgen. *From Women to Men: How Culture, Education and Technology Formed the Transition of the Labour Force Behind Dairy Production*. Paper in European Social Science History Conference. Leiden, 2020.

Grotenfelt, Gösta. *Om mejeriskolorna i Finland: Ett uttalande med anledning af första diskussionsfrågan vid mejeristmötet i Hangö den 23–24 april 1890*. I finska landbruksfrågor. Helsingfors: K. E. Holms Förlag, 1890.

Grotenfelt, Nils. *Handledning i mejerihushållningen*. Stockholm: J. Arrhenii förlag, 1881

Haapala, Pertti, Antti Häkkinen ja Mervi Kaarninen. ”Luokka rajana ja identiteettinä.” Teoksessa *Yhteisöt ja identiteetit*, toimittaneet Pirjo Markkola, Marjaana Niemi ja Pertti Haapala, 241–286. Vol. 2 teoksesta *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000*. Tampere: Vastapaino, 2021. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/143727>.

Jutikkala, Eino. *Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana*. Vol. 1. Historiallisia tutkimuksia 15:1. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1932.

Kalleinen, Kristiina. *Valtioamun aika: Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1863*. Helsinki: Gaudeamus, 2023.

Kekkonen, Sanna. ”Hovilan herra ja kartanolaiset: Sysmän Hovilan kartanoyhteisön elämää 1824–1870.” Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, 1999. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/12022>.

Kuisma, Markku. *Suomen poliittinen taloushistoria*. Toinen korjattu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala, 2013.

Kyläkoski, Kaisa. *Kamariherra, Herrassöörinki ja Kokemäenkartanon torpparit*. Helsinki: Books on Demand, 2009.

Lebedev, Lev. “St. Petersburg in the Baltic Expanse of Europe: Prerequisites and Genesis on Metropolis.”

Teoksessa *Karelia and St. Petersburg: From Lake-land Interior to European Metropolis*, toimittaneet Eira Varis ja Sisko Porter. Joensuu: Joensuun yliopisto, 1996.

Lehtonen, V. R. ”Alemman maanviljelysopetuksen alkuvaiheista Suomessa.” *Suomen koulutuksen ja kasvatuksen historian seuran vuosikirja* 2 (1936): 47–54. <https://journal.fi/koulujamennisyys/article/view/99682>.

Manninen, Antti. *Mietteitä katovuosista Suomessa*. Kuopio: P. Achanin & kumpp., 1860. <https://digi.kirjastot.fi/files/original/1d874983f0e93720fc1baecaa55385bc.pdf>.

Markkola, Pirjo. Ikaalisten entisen emäpitäjän historia. Vol. 3, *Suuresta Pohjan sodasta pitäjäjakoon 1721–1852*. Honkajoki: Honkajoen kunta, 2006. <https://digi.kirjastot.fi/files/original/0c16354c8b98d2c1e542ace85a295475.pdf>.

Niemelä, Jari. ”Maatalousneuvonta ja -koulutus.” Teoksessa *Perinteisen maatalouden aika esihistoriaista 1870-luvulle*, toimittaneet Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Anneli Mäkelä-Alitalo, 480–492. Vol. 1 teoksesta *Suomen maatalouden historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 914:1. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2003.

Ohlander, Ann-Sofie ja Ulla-Britt Strömberg. *Tusen svenska kvinnoår: Svensk kvinnohistoria från vikingatid till nutid*. Stockholm: Rabén Prisma, 1996.

Pessi, Väinö. *Savo-Karjalan meijeriliitto ry 1916–1965*. Lappeenranta: Savo-Karjalan meijeriliitto, 1966.

Pehkonen Otto. *Suomen meijeriliike*. Helsinki, 1925. Eripainos.

Perko, Touko ja Bengt Wallén. *Meijerskasta agronomiin: Suomen maitotalousopetuksen historia = Det började med mejerskor: Mejeriundervisning på svenska i Finland*. Hämeenlinna: Meijerioppilaitoksen kannatusyhdistys ry. 2011.

Pyllkkänen, Anu. ”Naispalvelijoiden oikeudellinen asema 1664–1922.” Teoksessa *Työteläis ja uskollinen: Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään* toimittaneet Marjatta Rahikainen ja Kirsi Vainio-Korhonen, 73–94. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1092. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006.

Rahikainen Marjatta. ”Kadonneen työn jäljillä.” Teoksessa *Työteläis ja uskollinen: Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään* toimittaneet Marjatta Rahikainen ja Kirsi Vainio-Korhonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1092. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006.

Sireni, Maarit. *Tilansa tekijät: tutkimus emännyydestä ja maatilasta naisen paikkana*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 2002.

Soininen Arvo M. *Vanha maataloutemme: Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle*. Historiallisia tutkimuksia 96. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1974. <https://www.doria.fi/handle/10024/167610>.

Vihola Teppo. *Leipäviljasta lypsykarjaan: Maatalouden tuotantosunnan muutos Suomessa 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan vuosiin*. Historiallisia Tutkimuksia 159. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1991. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/162467/HT159_opt.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Zilliacus, Lars. *Finska Hushållingskällskapets arkiv*

och skrifter: En källa för forskning. Vol. 1. Åbo: Åbo Akademin's Förlag, 2002. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/70741/FHS_I.pdf?sequence=1.

Östman, Ann-Catrin. ”Kaskenpoltosta moderniin maatalouteen.” Teoksessa *Säätyjen Suomi*, toimittanut Kai Hägmann. Vol. 2 teoksesta *Suomalaisen arjen historia*. Helsinki: Weilin + Göös. 2007.

Östman, Ann-Catrin. ”Modernisoituva maatalous”. Teoksessa *Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*, toimittanut Matti Peltonen. Vol. 2 teoksesta *Suomen maatalouden historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 914:2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004.

ON KYSE ARVOISTA

LIITY SDP:N JÄSENEKSI
www.sdp.fi/liity

SINUN PUOLELLASI

LOMARAHAT | PALKAN
UKSET | REILUT TYÖEHI
TURVALLINEN TYÖ | ILTA
YÖVUOROLISÄT | ARKIP
KORVAUKSET | KAI
VUOKRATYÖN P

Työelämässä
tärkeimmät
asiat kannattaa
sopia yhdessä.

**Sopii
mulle.**

**Teollisuus
liitto**

Vahvinta on
yhteistyö

Paperiliitto

PALKANSAAJAJÄRJESTÖJEN NAISPUHEENJOHTAJIEN AKTIVISMI VUOSINA 1988–1992

Iris Olavinen

VTM, tutkija, Työväen Arkisto

Palkansaajajärjestöjen naispuheenjohtajat kokoontuivat yhteen keskustelemaan mieltä polttavista aiheista vuosina 1988–1992. Kokoukset olivat naisten epävirallista verkostoitumista palkansaajaliikkeen sisällä. Tarkastelen sitä, millaiset aiheet naispuheenjohtajia puhuttivat, millaista toimintaa kokoontumisista versoi ja millaisia muistoja kokouksiin osallistujille on niistä jäänyt.

Kokouksista kirjoitettiin muistioita ja muistiinpanoja sekä luotiin yhteisiä kannanottoja, esityksiä ja lehdistötiedotteita. Kuvaa täydentääkseni haastattelin vuonna 2020 kolmea SAK:laista ja yhtä TVK:laista kokouksiin osallistunutta johtajaa. Hyödynnän muistitietoa ja aikalaislähteitä rinnakkain nostaten tarkasteluun naisten toimijuuden ja antaen tilaa heidän omalle kerronnalleen.

Taustaa – naiset ay-liikkeessä

Ammattiyhdistysliike näyttäytyi hyvin miehenä ja miesjohtoisena aina 1980-luvulle asti. Naisilla oli ollut hetkellisesti vahva edustus vuosina 1907–1930 toimineen Suomen Ammattijärjestön (SAJ) hallinnossa, kun kaksi viidestä toimikuntaan valitusta oli naisia, jotka edustivat pesijättäriä ja ompelijattaria. Pian naiset jäivät kuitenkin sivuun. Heitä hoidettiin mukaan ammattiyhdistysliikkeen edunvalvontaa oppimaan perustamalla SAJ:hin naisjaosto ensi kerran vuonna 1923. Toisen kerran jaosto perustettiin vuonna 1937, jolloin SAJ oli jo lakkautettu ja tilalle oli perustettu SAK. Sen naisjaosto toimi hieman

eri nimillä aina vuoteen 1986 asti, jolloin sitä korvaamaan perustettiin tasa-arvovaliokunta. SAJ:n ja SAK:n naisjaostoilla on katsottu olleen merkittävä vaikutus esimerkiksi äitiysloman ja -suojelun kehittämisessä sekä palkkatasa-arvoasian ja naisten työssäkäyntimahdollisuuksien edistämässä.

Naisten siirtyminen palkkatyöhön yhä sankemmin joukoin mahdollistui kunnallisen päiväkotijärjestelmän ja vuoden 1973 päivähoidotlain myötä. Naiset valtasivat kaupan- ja palvelualan sekä hoivaan ja kasvatukseen liittyviä työpaikkoja. Teollisuudessa naisvaltaisia aloja olivat tekstiili- ja vaatetusalat. Naisten osuus palkansaajajärjestöissä kasvoi 1970-luvulla harppauksin, ja 1980-luvun lopulla naisjäsenet muodostivat niissä enemmistön. Toimihenkilöiden määrä ylitti samalla työntekijöiden määrän, mikä johtui juuri naisjäsenien määrän kasvusta. Naisten edustus palkansaajaliikkeen jäsenistössä oli siis 1980-luvulle tultaessa jo vahva, mutta edustus sen päättävissä elimissä varsin vaatimaton. Myös palkkakehitys oli jäänyt polkemaan paikoilleen, vaikka ILO:n sopimus samapalkkaisuudesta oli ratifioitu jo vuonna 1962. Vuonna 1980 naisten palkat olivat 68 prosenttia miesten palkoista, mistä ne nousivat 74 prosenttiin vuonna 1986.

Kahdeksankymmenluvulla palkansaajajärjestöjen naisjaostotoiminta hiipui tasa-arvo toiminnan tieltä. Kun YK hyväksyi vuonna 1979 naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen, Suomessa syntyi painetta

ryhtyä toimiin tasa-arvolain säätämiseksi muiden Pohjoismaiden esimerkkiä seuraten. Tasa-arvolain (1986) ja sen valmistelun myötä palkansaajakeskusjärjestöjenkin toimintaa alkoivat hiljalleen muokata tasa-arvotyöryhmät ja -valiokunnat tasa-arvosuhteereineen. Palkansaajakeskusjärjestöjen yhteisen tasa-arvotyöryhmän raportti ilmestyi vuonna 1989. Naispuheenjohtajien yhteiset epäviralliset kokoontumiset käynnistyivät palkansaajien keskusjärjestön yhä tiiviimmäksi käyneen virallisen yhteistyön ja tasa-arvotyön vanaudessa.

Kokousten käynnistyminen

Silmiinpistävä käänne ay-liikkeen naisistumisessa oli kolmen naisen valinta vuonna 1986 SAK:n jäsenliittojen johtoon. Tuulikki Kannisto nousi johtamaan Tekstiili- ja vaatetustyöväen Liittoa, Maj-Len Remahl Liiketyöntekijäin Liittoa ja Hilikka Häkkinen Kumi- ja Nahkatyöväen Liittoa. SAK:laisissa ammattiliitoissa naisjohtajia oli ollut aiemmin vain tekstiili- ja vaatetusalaalla: ensin vuosina 1907–1911 toimineessa Ompelijattarien liitossa ja seuraavan kerran vuonna 1947 Vaatetustyöläisten Liitossa, kun sen puheenjohtajaksi valittiin tuolloin Elina Vuohio.

Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen Keskusliitto TVK sai neljästä 1980- ja 1990-luvuilla vaikuttaneesta palkansaajien keskusjärjestöstä (SAK, TVK, STTK, Akava) ensimmäisenä naispuolisen puheenjohtajan. Riitta Prusti valittiin vuonna 1984 järjestön 2. puheenjohtajaksi ja vuonna 1992 puheenjohtajaksi. 1980-luvun lopulla TVK oli jäsenistöltään selvästi naisvaltainen, kun taas SAK:ssa ja Akavassa sukupuoli jakaantuivat suhteellisen tasaisesti ja STTK oli selvästi miesvaltainen.

Kahdeksankymmenluvun loppupuoliskolla eri keskusjärjestöihin kuuluvista ammattiliitoista löytyi jo useita naispuheenjohtajia. TVK:n Riitta Prustin aloitteesta palkansaajajärjestöjen naispuheenjohtajat kokoontuivat ensi kerran vuoden 1987–1988 vaiheilla. Prusti muisteli:

[S]illon [...] tuli mieleen vaan, että hyvänen aika, että muissa keskusjärjestöissä ei ole keskusjärjestötasolla naisia, mutta on [ammattiliittojen] naispuheenjohtajia, ja me ei edes tunneta, hyvä että nimeltä tunnettiin toisiamme!

Kokoontumisia pidettiin kuukausittain, toisinaan tiheämmin. Keskeiseksi motiiviksi tapaamisten käynnistämiseksi nousi johtajien muisteluissa tutustuminen muihin palkansaajaliikkeen naisjohtajiin. Niin kokousten osallistujatietojen kuin muistelujenkin mukaan vaikuttaa siltä, että osallistujien rajaaminen pelkästään puheenjohtajiin oli toissijaista siihen nähden, että kokouksiin saataisiin kattava naisetustus kaikista neljästä palkansaajien keskusjärjestöstä: ”kokouksiin kutsutaan myös naisvaltaisten liittojen päättävissä asemassa olevia sihteerejä SAK:laisesta kentästä” (9.2.1990 kokousmuistio).

Toinen keskeinen muistelijoiden esille nostama motiivi kokouksille oli palkansaajaliikkeen naisten äänen saaminen kuuluville työehtosopimusneuvotteluissa, erityisesti tulopoliittista kokonaisratkaisua koskevissa neuvotteluissa. Liiketyöntekijäin Liiton entinen puheenjohtaja Maj-Len Remahl muisteli: ”[T]oivottiin, et kun ne menee sinne tupo-pöytä, niin niillä on meidänkin, [...] joka keskusjärjestöllä ois näitä naisten tärkeitä pitämiä asioita mukana.” Tuponeuvotteluihin osallistunut Prusti muisteli, että ainoana naisena oli hankalaa saada muita kiinnostumaan omista ehdotuksista: ”[N]aisten ääni ei kuulunu siellä keskusjärjestöjen pöydissä. Että tää oli niinku ihan selkeesti se tavoite [naispuheenjohtajien kokouksille].”

Yhteisten tavoitteiden löytyminen

Naispuheenjohtajat edustivat hyvin laajaa joukkoa palkansaajia korkeakoulutetuista kouluttamattomiin, liiketyöntekijöistä ja tekstiilityöntekijöistä toimistotyöntekijöihin ja psykologeihin.

Ristivetoa kokouksissa aiheuttikin yhtäältä koulutustausta, jota akavalaisten koettiin tuovan liikaa esille. Toisaalta haasteena oli löytää

kaikkien yhteisesti hyväksymiä tavoitteita. Yhdistäviä teemoja kuitenkin löydettiin. Remahl totesi:

[V]aikka naiset nyt oli eri keskusjärjestöistä, niin kaikilla naisilla oli [...] tietysti ne omat ongelmansa eli se palkka ja sitten se työ ja perheen yhteensovittaminen ja nämä tutut asiat, jotka [...] naisia seuraa läpi elämän.

Tekstiili- ja vaatetustyöntekijöiden liiton entinen puheenjohtaja Pirkko Oksa, joka oli toiminut myös SAK:n naisvaliokunnassa, muisteli, että naisia yhdisti keskusteluissa ”näät sosiaalipuolen asiat [...] että nehän nyt kosketti jokaista naista, oli se sitten töissä missä hyvänsä”.

Kokousaineistojen mukaan tavoitteina olivat vuosien mittaan muun muassa palkkaerojen poistaminen, naisvaltaisten alojen ja ammattien arvostuksen lisääminen, naisten aikuiskoulutukseen panostaminen, ”naisten jämäköittäminen” ja rohkaisu ay-aktivismiin sekä eduskuntaryhmiin vetoaminen tasa-arvoisen verotuspolitiikan ja äitiyslomien uudistamisen puolesta. Muisteluissa nostettiin esille tärkeänä tavoitteena myös pyrkimys saada useampia naisia ay-liikkeen johtotehtäviin.

Tulopoliittisiin sopimuksiin pyrittiin vaikuttamaan keskusjärjestöjen hallituksissa, naispuheenjohtajien yhteisillä kannanotoilla ja antamalla Prustille henkistä taustatukea, kun hän osallistui ainoana naisena TVK:n 2. puheenjohtajan ominaisuudessa tupo-neuvotteluihin.

Remahl ja Prusti muistelivat, että muun muassa Ruotsissa työmarkkinaneuvotteluissa oli pyritty edistämään naistyöntekijöiden asiaa tasa-arvoerillä eli antamalla naisvaltaisille aloille oma erillinen palkankorotus. Esimerkiksi innosti Suomessa. Mallia esitti keskusjärjestöistä ensimmäisenä TVK. Tasa-arvoerät saatiin Suomessa neuvotelluksi ensi kerran vuosien 1988–1990 tupo-neuvotteluissa, osin naispuheenjohtajien vaikutuksesta. Remahl kiinnitti tähän huomiota:

Prustihan siellä [tupo-pöydässä] oli ja hänellä oli koko naisporukan tuki takana, ei nyt kovasti SAK:ssa nyt ainakaan virallisesti meidän tavoitteita ammuttu alas mutta sitten käytännön lopputuloks oli kumminkin aina aika laiha tässä palkka-tasa-arvoissa ja tasa-arvoerissä ja näissä.

Prusti piti tasa-arvoerästä taistelemista ansiokkaana, vaikka korotus jäi marginaaliseksi:

[M]ä sanoin, et minä en tuu panee nimeäni peräin, jos ei siinä oo tasa-arvoerää.

No, sehän vaatimus oli vissiin oisko ollu yksi prosentti. Niin se oli puoli sitten, 0,5.

[...] Ja mä pidin sitä kuitenkin suurena saavutuksena, et [...] työnantajakin sen hyväksyi, koska työnantajat vastusti tätä henkeen ja vereen.

Toiminnan strategioita

Naispuheenjohtajien ajatus työnarviontityöryhmän perustamisesta löysi tiensä palkansaajakeskusjärjestöjen tasa-arvotyöryhmän raportin esityksiin. Työnarviontityöryhmän perustamisesta päätettiinkin työmarkkinajärjestöjen kesken vuoden 1989 tupossa. Työnarvioinnin kriteerien uudistamisen uskottiin tasaavan sukupuolten välisiä palkkaeroja. Puheenjohtajat vaativat tilastojen tekemistä sukupuolittain ja tukeutuivat sukupuolet esiin nostaviin tutkimuksiin palkansaajajärjestöistä kutsuen asiantuntijoita kokouksiinsa esittelmään tutkimuksia.

Naispuheenjohtajat edistivät tavoitteitaan myös julkisuudessa. He julkaisivat kannanottojaan lehdistötiedotteina, järjestivät lehdistötilaisuuksia – yhden näistä tilaisuuksista naistoimittajille. He lähestyivät kannanotoin ja esityksin eduskuntaryhmiä ja laman myötä maan hallitusta.

Vuonna 1990 naispuheenjohtajien toiminta näkyi ulospäin: aluetoimintaa suunniteltiin yhdessä keskusjärjestöjen tasa-arvotoimikuntien kanssa. Naispuheenjohtajat kiersivät puhumassa eri paikkakunnilla ja järjestivät syksyllä pohjoismaisena yhteistyönä seminaarin.

Palkansaajajärjestöjen naispuheenjohtajia eduskuntavaalien alla vuonna 1987. Istumassa vas. Tuulikki Kannisto (Tekstiili- ja vaatetustyöväen liitto, SAK), Maj-Len Remahl (Liikealan ammattiliitto, SAK), Riitta Prusti (TVK:n 2. puheenjohtaja) sekä Hilikka Häkkilä (Kumi- ja nahkatyöväen Liitto, SAK). Seisomassa vas. Eila Salminen (Valtion laitosten ja yhtiöiden toimihenkilöliitto VLTL, TVK) Salme Pihl (Suomen Apuhoitajaliitto, TVK), Ulla Aittokoski (Suomen Farmasialiitto, Akava) ja Tuulikki Väliniemi (Suomen Teollisuustoimihenkilöiden Liitto, TVK). Kuva: Esa Rajamäki / Työväen Arkisto.

Laman iskiessä vuonna 1991, ja maan hallituksen esiteltyä säästökohteitaan, naispuheenjohtajat valtasi kriisitietoisuus. He painottivat tapaamistensa tiivistämistä ja esittivät maan hallitukselle vaihtohtoisen esityksen leikkauksista ja investointitarpeista. Lehdistötiedote ”Näpit irti naisten palkoista” julkaistiin 1. lokakuuta 1991. Kokousmuistiossa 27. helmikuuta 1992 todettiin, että palkansaajakeskusjärjestöjen yhteinen kannanotto hallituksen säästötoimiin vaati ”terästämistä”, jotta laman yli päästäisiin ilman peruspalveluiden supistamista.

Prusti valittiin ensimmäisenä naisena keskusjärjestön johtoon TVK:n puheenjohtajaksi toukokuussa 1992. Pesti jäi lyhytaikaiseksi, sillä järjestö hakeutui konkurssiin saman vuo-

den syyskuussa. Samalla naispuheenjohtajien kokoukset päättyivät äkisti. Lama pyyhki palkansaajajärjestöjen naispuheenjohtajien kokoukset historiaan.

Naiset ottavat tilaa

Naispuheenjohtajilla näytti olevan ristiriitainen rooli: toisaalta he puhuivat ja kirjoittivat naisten ja naisvaltaisten alojen ongelmista työelämässä ja ay-liikkeen sisällä, toisaalta heidän tuli ajaa jäsenistönsä asiaa sukupuoleen katso matta. Kumi- ja Nahkatyöväen Liiton entinen puheenjohtaja Hilikka Häkkilä muisteli, että hänen edustamallaan alalla ei juuri pidetty naisasialla ratsastamisesta. Alalla toimi myös pienipalkkaisia miehiä, jotka kokivat jäävänsä syrjään. Naisten näkökulma palkkatasa-

arvoon ohitettiin myös Prustin muistelun mukaan näkemyksellä, että ”eihän vaan naiset oo pienipalkkasia, vaan kyllä on miehiäkin”.

Naispuheenjohtajien kokoontumiset epävirallisissa puitteissa herättivät Prustin mukaan aluksi ärtymystä palkansaajaliikkeen sisällä: ”ja tää oikeestaan nauratti meitä monia sen takia, että miehet kokoontuu saunaporukoissa millon missäkin yli puolue- ja yli niinku keskustajärjestörajojen”.

Vaikka kaikki haastateltavat naisjohtajat eivät olleet kokeneet sukupuolensa perusteella syrjintää, löytyi myös toisenlaisia kokemuksia. Häkkilä muisteli:

[T]yönantajapuolen neuvottelija puhu liiton miestoimitsijalle, tavallaan [...] ohitti minut ja sitten pari kertaa tota mä jäin keskustelemaan heidän kanssa siitä ja sanoin, että jos tämä jatkuu näin, että mä huomaan, että te ette osaa neuvotella, ymmärrä sitä, että minä oon se joka päättän teidän, tehdäänkö työehtosopimus vaiko eikö, niin tota näitä neuvotteluita, nää voidaan katkasta aika helpolla ja me käytiin hyvin tuota perusteellinen keskustelu.

Oksa näki asian samalla tavoin:

[N]iin kyllähän se aikansa vaati suoraan sanotuna, [...] tavallaan ruvettiin arvostamaan saman arvoisena puheenjohtajana, kun jotakin miesvaltasten alojen puheenjohtajaa, kyllähän siinä oli kaikenlaisia tuntemuksia välillä.

Häkkilä koki naispuheenjohtajien tehneen 1980-luvulla pioneerityötä siinä, että he puheenjohtajavastuuta ottamalla raivasivat tietä muille päättäjänaisille:

[O]n siitä ilonen, et naisten osuus on kasvanut, naisia on päättävissä elimissä ja se on muuttunu ihan totaalisesti se ja mä oon sitä mieltä, että kyllä me varmaan oltiin uranuurtajia siinä, että uskallettiin ottaa ne puheenjohtajavastuut sillon itsellemme ja tavallaan avattiin naisille tietä ay-liikkeeseen.

Naisten kokoontumisten konkreettiset vaikutukset ay-politiikkaan olivat muisteluiden perusteella vähäisiä. Remahl huomautti, ettei

naispuheenjohtajien toimintaa ollut resursoitu virallisen ay-järjestötoiminnan tavoin ja että se oli osin päällekkäistä keskusjärjestöjen tasa-arvoelinten toiminnan kanssa.

Häkkilä muistutti vielä naispuheenjohtajien ristiriitaisesta roolista:

Me saatiin lehdistöön tiedotteita ja ajatuksiamme kyllä.

[T]eollisuusliiton puheenjohtaja ei kovin paljoa pysty puhumaan terveydenhoitoalan jäsenten palkkojen korotuksesta, kun pitää pitää huolta omista jäsenistään, et se ristiriitahan siinä on.

Naisjohtajien kokoontumiset koettiin muistoissa tärkeiksi kokemusten vaihtamisen ja vertaistuen lähteiksi. Remahl esitti: ”[S]e, että naiset kumminkin kokoontui ja keskusteli vakavasti näistä asioista, minusta se oli sinänsä ihan hyvä asia, että ja vähän [...] raotettiin [...] toisten liittojen ajatuksia ja ongelmia.” Myös Prusti havaitsi tämän: ”Et kyl se oli aika hyvä juttu [...], että justiin tää, että mitä kukin oli miettiny siellä omassa liitossaan, ja sai sitten niinku semmosta tukea toisilta.” Häkkilä arvioi asiaa samalla tavoin:

[N]aisten yhteiset palaverit ja yhteistyö se oli hirveen tärkeitä, se oli henkisesti ja sosiaalista toimintaa aika paljon [...] jokainen aika rehellisesti kerto omista neuvotteluista ja sitten voi verrata ja antoi eväitä siihen omaan työhönsä.

Jälkisanat

Naispuheenjohtajien kokoontumiset vaikuttavat olleen osin jatkumoa naisjaostojen ja -valiokuntien työlle, kun työmarkkinoiden kehittämistä mietittiin naisporukassa juuri naisten kohtaamien haasteiden kannalta. Toiminnassa oli myös päällekkäisyyttä palkansaajakeskusjärjestöjen tasa-arvoelinten työn kanssa. Kyse oli epävirallisesta, vapaaehtoisesta ja omaehtoisesta aktivimisesta, naisjohtajien versiosta naisasian ja palkkatasa-arvon ajamiseksi sekä omien verkostojen kasvattamisesta.

Koko palkansaajaliikettä läpäisevä verkosto kohtasi vaikutustyössään haasteita naisjohta-

jien edustamien alojen laajan kirjon, koulutustaustan, alakohtaisesti määriteltyjen edunvalvonnan painopiste-erojen ja toiminnan epävirallisuudesta johtuvien niukkojen reursien vuoksi. Johtajat tasapainoilivat eri rooleissa pyrkien toisaalta edustamaan keskusjärjestönsä ja liittonsa linjauksia, jotka koskivat sekä nais- että miesjäseniä, toisaalta keskustellen kokouksissa ja julkisuudessa naisvaltaisten alojen ja naispalkansaajien asian ajamisesta. Tasa-arvoerän ja työnarvioinnin uudistamistyön saaminen osaksi tulopoliittisia kokonaisratkaisuja kokosi naispuheenjohtajat tiiviiksi yhteisrintamaksi.

Naispuheenjohtajat lähestyivät omin kannanotoin eduskuntaryhmiä sekä maan hallitusta lakiuudistusten ja tasa-arvoa edistävän budjettipolitiikan toivossa. TVK:n konkurssin ja kokoontumisten päättymisten myötä naispuheenjohtajien vaikuttamistyö jäi kesken. Naispuheenjohtajat kokivat jälkikäteen vaikutustyönsä konkreettiset tulokset työelämän tasa-arvon saavuttamisen kannalta vaatimattomiksi. Oma pioneerityö tilan raivaamiseksi naisjohtajille kuitenkin tunnustettiin.

Naisjohtajien muistoissa kokousten suurin henkilökohtainen merkitys oli niiden sosiaalinen puoli: kokemusten ja tiedon vaihtaminen sekä henkinen tuki yhteisesti sovittujen tavoitteiden viemiseksi eteenpäin.

Lähteet

Arkistolähteet

Työväen Arkisto (TA), Helsinki.

Riitta Prustin henkilöarkisto.

Työväen Muistitietotoimikunta. Sitomattomat haastattelut ay-naisjohtajilta Hilikka Häkkinen, Maj-Len Remahl, Pirkko Oksanen ja Riitta Prusti vuodelta 2020.

Kirjallisuus

Ala-Kapee, Pirjo, Marjaana Valkonen & Pirkko Österberg. *Nainen SAK:laisessa ammattiyhdistysliikkeessä:*

Katsaus naisten asioiden kehitykseen sekä naisten järjestäytymiseen ja toimintaan. Helsinki: Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö SAK, 1979.

Bergholm, Tapio. *Sopimusyhteiskunnan synty. Vol. 2, Hajaannuksesta tulopoliittikkaan: Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto 1956–1969.* Helsinki: Ota-va, 2007.

Bergholm, Tapio. *Laatua ja vapaa-aikaa: Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliitto vuodesta 1977.* Vol. 2, *Tulopoliittikan aika.* Helsinki: Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö; Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2018.

Bergholm, Tapio & Markku Sippola. “The Restructuring of Finnish Trade Unions: The Growing Importance of Women.” *Nordic journal of working life studies* 12, No. S8 (2022): 73–89. <https://doi.org/10.18291/njwls.129504>.

Cook, Alice H, Arlene Daniels & Val R. Lorwin. *The Most Difficult Revolution: Women and Trade Unions.* Ithaca: Cornell University Press, 1992.

Kurvinen, Heidi. ”Aikalaistekstiaineiston ja muistitiedon ristiinlukemisesta: Naisjournalismikeskustelu 1980-luvun lopun Suomessa.” Teoksessa *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*, toimittaneet Ulla Savolainen & Riikka Taavetti, 355–367. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia No. 1478. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2022. <https://doi.org/10.21435/skstr.1478>.

Levä, Ilkka. *Tomihenkilöt neuvottelupöydässä: Järjestöt työmarkkinoiden taitekohdassa 1945–2015.* Helsinki: Gaudeamus, 2021.

Mikkonen, Eine. *Minäkö SAKissa: Tutkimus SAK:n naisjäsenistöstä.* Helsinki: Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö, 1989.

Palkansaajakeskusjärjestöjen tasa-arvotyöryhmä & Riitta Partinen. *Tasa-arvotyöryhmän raportti.* Helsinki: Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö, 1989.

Seretin, Leena. *STTK 50 vuotta: Matkalla edunvalvonnan eturiviin.* Helsinki: STTK, 1996.

Virta, Sirpa. *Naisten asema suomalaisessa palkansaajaliikkeessä.* Tutkimuksia no. 84. Tampere: Tampereen yliopisto, 1985.

Verkkosivut

”Aikaisemmat tulokierrokset. 30 vuotta Tupoja.” Haettu 21.6.2023. <http://netti.sak.fi/sak/tupo/tupo30v1.html#1988>.

KOHTI MODERNIA TYÖLÄISYYTTÄ

Translocalis-tietokanta uutena

1800-luvun työväenhistorian aineistokokonaisuutena

Heikki Kokko

FT, yliopistotutkija, Tampereen yliopisto

Vuonna 1864 nimimerkki A. A. Terässaksinen kirjoitti *Sanomia Turusta* -lehdessä Tampereelta: ”Nyt täällä on työmiehillä joutilain aika, kun ei ole minkään-moisia ulkotöitä, ja onkin lyhimmät päivät”. Kirjoittajan mukaan paikakunnalla puhuttiin Hämeenlinnan ja Tampereen välisen rautatien rakentamisesta ja sen työmiehille avaamista ansiomahdollisuuksista.¹

Vuonna 1875 puolestaan nimimerkki ”Työmies R. J-nen” kirjoitti *Työmiehen Ystävä* -lehdessä Kotkasta: ”Haluaisin siis pari sanaa kirjoittaa Työmiesten Ystävälle siitä miten tehdasten, sahojen y. m. työnteettäjät menetelevät työväkensä kanssa, kuten työmiehet eivät olisikaan oikeata ihmissukua.” Kirjoittaja myös surkutteli, ettei työntekijöillä ollut yhtään edustajaa valtiopäivillä. Lopuksi hän vielä teroitti: ”Tätä en kirjoittanut vihassa ketäkään

kohtaan, vaan suren sydämestäni, kuinka alhaisena ja orjamaaisena meitä työmiehiä vieläki pidetään ’sivistyneessä’ Suomessa.”²

Nimimerkki A. A. Terässaksinen oli Tampereen Pellavatehtaan työmies Anders Albin Stålsax (myöhemmin Terässaksi) ja ”Työmies R. J-nen” Kotkan höyrysahojen rakennustyömailla työskennellyt Risto Jauhiainen.³ He osallistuivat Suomeen 1800-luvun puolivälistä lähtien rakentuneeseen maanlaajuiseen ilmiöön, jossa tuhannet eri kansankerrosten ihmiset kirjoittivat suomenkielisiin lehtiin lukijakirjeitä paikallisyhteisöjensä nimissä.⁴

Lehdistön paikalliskirjeilmiö on jäänyt tähän asti monin osin historiantutkimuksen ja yleisen historiatietämyksen katveeseen.⁵ Se on kuitenkin vankasti dokumentoituina suomalaisen kirjallisuuden merkkiteoksiin. Aleksis Kivi

- 1 A. A. Terässaksinen [Terässaksi, Anders Albin], ”Tampereen Kyttälästä,” *Sanomia Turusta*, 30.12.1864, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/485196/articles/2894839>.
- 2 Työmies R. J-nen. [Jauhiainen, Risto], ”Kotkasta,” *Työmiehen Ystävä*, 12.3.1875, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/458398/articles/78512874>.
- 3 ”Oman voiman mies,” *Tampereen Sanomat*, 27.1.1892, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/570114?page=4>; V. V-dahl., ”Risto Jauhiainen, ”Wiipurin Sanomain’ vanhin kirjeenvaihtaja,” *Joululehti*, 1.12.1900, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1354890?page=13>.
- 4 Heikki Kokko, ”From Local to Translocal: The Nationwide Culture of Letters to the Press in Mid-1800s Finland,” *Media History* 28, no. 2 (2022): 181–198, <https://doi.org/10.1080/13688804.2021.1961575>. Paikallislukijakirjeilmiö ei yleensä sisälly edes yksittäisen maininnan tasolla Suomen historiaa koskeviin yleisesityksiin. Aikaisemmasta paikalliskirjeilmiötä koskevasta tutkimuksesta ks. esim. Päiviö Tommila, ”Yhdestä lehdestä sanomalehdistöksi 1809–1859,” teoksessa *Suomen lehdistön historia*, vol. 1, *Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*, toim. Päiviö Tommila, Lars Landgren ja Pirkko Leino-Kaukiainen (Kuopio: Kustannuskiila, 1988), 200–204.
- 5 Heikki Kokko, ”Kotomaamme katveinen kuva: Suomenkielisen lehdistön paikalliskirjekulttuurin marginalisoituminen,” teoksessa *Kaanon ja marginaali: Kulttuuriperinnön vaiennetut äänet*, toim. Niina Hämäläinen ja Lotte Tarkka (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2022), 263–265, <https://doi.org/10.21435/ksvk.101>.

kuvasi ilmiötä jo vuonna 1870 ilmestyneen teoksensa *Seitsemän veljestä* yhdessä tunnetuimmassa kohdassa, jossa veljeksistä etevimmäksi kuvaillulle Eerolle avautui ”Kotomaamme koko kuva, sen ystävälliset äidinkasvot”. Tämä tapahtui, kun ”sunnuntai- ja pyhäpäivinä hän joko tutkiskeli sanomalehteänsä tai kirjoitteli itse kuulumisia ja yhteiskunnallisia asioita pitäjistä, lähetettäväksi samaan lehteen”.⁶ Väinö Linna puolestaan kuvasi ilmiötä vuonna 1959 ilmestyneessä kirjassaan *Täällä Pohjantähden alla*. Siinä Pentinkulmalla vuoden 1905 suurlakon jälkimainingeissa aloittaneen työväenyhdistyksen perustaja ja voimahahmo, räätäli Halme kirjoitti sanomalehteen lukijakirjeitä paikallisyhteisönsä tapahtumista. Linnan mukaan ”Halme oli kirjoittanut pienen maaseutukirjeen Kansan Lehteen ja sieltä tuli kirje jossa pyydettiin lisää. Kehaistiin vähän ja kehoitettiin rupeamaan paikalliseksi maaseutukirjeenvaihtajaksi”.⁷

Paikalliskirjeilmiön todellinen laajuus ja yhteiskunnallinen merkitys on tullut esille vasta 2000-luvulla Kansalliskirjaston tekemän 1800-luvun lehdistön digitoimistuksen jälkeen.⁸ Kaikki suomenkielisessä lehdistössä vuoteen 1885 mennessä julkaistut paikalliskirjeet on koottu helmikuussa 2023 osaksi Kansalliskirjaston Translocalis-tietokantaa.⁹ Tarkastelen

tässä kirjoituksessa tietokannan työväenhistorialle avaamia mahdollisuuksia.

Paikalliskirjekulttuuri ja Translocalis

Lukijakirjeiden kirjoittamisesta muotoutui 1800-luvun puolivälissä maanlaajuinen kulttuuri. Se syntyi Euroopan hullun vuoden 1848 jälkeen, kun keisarivalta kielsi kumouksien pelossa *Suometar*-sanomalehdeltä ulkomaanuutisten julkaisun. Suuren osan palstojensa sisällöstä menettäneet toimittajat päättivät korvata ulkomaanuutiset kotimaan uutisilla, joita varten he rakensivat eri puolilla Suomea asuneista fennomaaneista koostuneen kirjeenvaihtajien verkoston. Eri paikkakuntien nimissä kirjoitettujen kotimaan uutisten julkaisu johti arvaamattomiin seurauksiin. Kaikkien yllätykseksi *Suomettareen* alkoikin 1850-luvun alussa tulla eri puolilta maata paikalliskirjeitä sellaisilta kirjoittajilta, joita se ei ollut värännyt kirjeenvaihtajikseen. *Suometar* alkoi julkaista näitä toimitukseen saapuneita kirjeitä yhä enemmän, ja niinpä sivistyneistön organisoima kirjeenvaihtotoiminta muuttui vain muutamassa vuodessa maanlaajuiseksi vapaaksi kansalaistoiminnaksi.¹⁰

Saman vuosikymmenen kuluessa kaikki suomenkieliset lehdet seurasivat *Suomettaren* esimerkkiä ja alkoivat julkaista paikalliskirjeitä.

6 Aleksis Kivi, *Seitsemän veljestä* (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1870–1873), 328.

7 Väinö Linna, *Täällä Pohjantähden alla* (Helsinki: WSOY, 2007), 179.

8 Ks. Laura Stark, *The Limits of Patriarchy: How Female Networks of Pilfering and Gossip Sparked the First Debates on Rural Gender Rights in the 19th-century Finnish-Language Press* (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011); Heikki Kokko, *Kuviteltu minuu: Ihmiskäsityksen murros suomenkielisen kansanosan kulttuurissa 1800-luvun puolivälissä* (Tampere: Tampereen yliopisto, 2016), <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0282-5>; Heikki Kokko, ”Suomenkielisen julkisuuden nousu 1850-luvulla ja sen yhteiskunnallinen merkitys,” *Historiallinen Aikakauskirja* 117, no. 1 (2019): 5–21; Heikki Kokko, ”Suomenkielisen lehdistön paikalliskirjekulttuuria tallentava digitaalinen Translocalis-tietokanta,” *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat*, 2/2019, <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108930>; Kokko, ”Kotimaamme katveinen”; Kokko, ”From Local to Translocal”; Konsta Kajander, *Talonpoika, herra, puoliherra: Etnologinen tutkimus puoliherra-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870* (Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2020), <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8428-1>.

9 Heikki Kokko, ”Translocalis -lehdistön paikalliskirjeet,” luettu 9.6.2023, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/collections?id=742>; Heikki Kokko ja Tuula Pääkkönen, ”Translocalis-hanke: Varhainen kansalaisyhteiskunta katveesta esiin ja digitaaliseksi kulttuuriperinnöksi,” *Tietolinja*, 2/2022, <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022121571948>.

10 Kokko, ”From Local to Translocal,” 185–187.

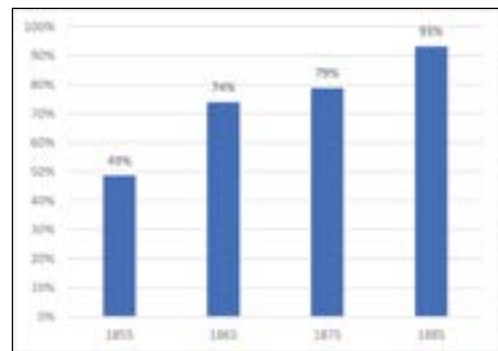
Myös esivalta havahtui paikalliskulttuurin mahdollisuuksiin ja otti sen siipiensä suojaan. Vuonna 1857 ilmestymisensä aloittanut valtiotavallan virallinen lehti, *Suomen Julkisia Sanomia*, alkoi sekin julkaista paikalliskirjeitä. Varhaisessa kansalaisyhteiskunnassa syntyneestä paikalliskirjekulttuurista tuli näin ikään kuin virallinen osa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa. Kyseessä on suomalaisen modernisoituvan yhteiskunnan erityispiirre, sillä vastaavanlaista maanlaajuista lukijakirjekulttuuria ei tavata muualta.¹¹ Tämä on myös yksi syy siihen, miksi ilmiö on jäänyt pitkälti historian tutkimuksessa ja yleisessä historiatietoisuudessa katveeseen.¹²

Translocalis-tietokantaan on koottu kaikki vuoteen 1885 mennessä suomenkielisessä lehdistössä julkaistut paikallislukijakirjeet. Sana *trans* viittaa jonkin yli, läpi tai halki menevään, ja *Localis* puolestaan tilalliseen tai johonkin paikkaan liittyvään. Yhdessä *Translocalis* ilmaisee ylipaikallisuutta, jota 1800-luvun puolivälin suomenkielisen lehdistön paikalliskirjekulttuuri aikalaisilleen ilmensi. Siinä paikallisista kokemuksista tuli julkisuuden kautta ylipaikallisia ja yhteiskunnallisia. Sama päti toisinpäin: lehdistön kautta maanlaajuiset yhteiskunnalliset asiat tulivat osaksi paikallista kokemista.

Paikalliskirjeet käsitelivät ihmisten tärkeiksi kokemiaan aiheita. Usein maaseudun vielä miltei omavaraisessa luontaistaloudessa eläneille ihmisille olivat tärkeitä asioita esimerkiksi sääolosuhteet, viljasadot ja yhteisön terveydentila. Ihmisiä puhuttivat myös 1800-luvun puolivälissä alkaneet yhteiskunnalliset uudistukset, kuten paikallishallinnon ja vai-

vaishoidon reformit sekä kansakoulu-uudistus.¹³ Kirjekulttuuri teki suurista nälkävuosista 1866–1868 uudella tavalla jaetun ja yhteiskunnallisen kokemuksen.¹⁴ Paikalliskirjeissä käytiin debatteja ja käytettiin valtaa uudella tavalla. Paikalliskirjekulttuuriin vakiintunut tapa kirjoittaa nimimerkin suojissa mahdollisesti säätyrajojen ylittämisen sanallisesti.¹⁵

Tietokannassa on noin 72 000 paikallislukijakirjettä, joista noin 47 500 on lähetetty maaseutupitäjistä ja 17 500 kaupungeista. Maakuntien nimissä on kirjoitettu 1 000, ja ulkomailta 4 500 kirjettä. Tietokannan luvut osoittavat, että suomenkielisestä paikalliskirjekulttuurista kasvoi nopeasti maantieteellisesti ja yhteiskunnallisesti kattava ilmiö. Kuvasta 1 voi nähdä, miten paikalliskirjeitä lähetettiin jo vuonna 1855 miltei joka toisesta suomenkielisestä kunnasta. Kymmenen vuotta myöhemmin kuntien määrä oli kohonnut vastaavasti kolmeen neljäsosaan, ja vuonna 1885 paikalliskirjeitä lähetettiin jo 93 prosentista suomenkielisistä kuntia.

Kuva 1: Osuus suomenkielisistä paikkakunnista, joista lähetettiin paikalliskirjeitä vuosittain.¹⁶

11 Kokko, "From Local to Translocal," 181–183, 187–189.

12 Kokko, "Kotimaamme katveinen," 275–279.

13 Heikki Kokko, "The Construction of Modern Social Citizenship: The Lived Institution of Poor Relief in the Mid-1800s Finland," teoksessa *Lived institutions as History of Experience, toim.* Johanna Annola, Pirjo Markkola ja Hanna Lindberg (London: Palgrave Macmillan, 2023).

14 Heikki Kokko, "Temporalization of Experiencing: First-Hand Experience of the Nation in Mid-Nineteenth Century Finland," teoksessa *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*, toim. Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki ja Tanja Vahtikari (London: Palgrave Macmillan, 2021), 109–133, https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9_5.

15 Kokko, "From Local to Translocal," 190–191.

Kuva 2: Translocalis-tietokanta Kansalliskirjaston digi.kansalliskirjasto.fi-palvelussa.

Tietokannan kirjeisiin on mahdollista kohdistaa sanahakuja tietokannan käyttöliittymän (kuva 2) avulla. Lisäksi kirjeitä voi suodattaa muun muassa ajanjakson, paikkakunnan, lehden sekä kirjoittajan nimen ja aseman mukaan. Esille on mahdollista saada esimerkiksi tiettyyn paikkakuntaan liittyvät, kaikkien tunnistettujen tehdastyöläisten tai tietyn tunnistetun henkilön kirjoittamat kirjeet. Siten tietokanta palvelee niin tutkimusta kuin paikallishistoriasta ja sukututkimuksesta kiinnostunutta suurta yleisöäkin.

Kirjeiden kirjoittajien joukossa on ihmisiä kaikista yhteiskunnan kerroksista aatelistista ja professoreista maaseudun tilattomaan väkeen. Kirjeiden joukossa on myös satoja naisten kirjoittamia kirjeitä.

Translocalis ja työväki

Työväen määrittäminen Translocaliksen katamalla aikakaudella 1820–1885 on hankalaa, sillä vaikka ylivoimainen enemmistö 1800-lu-

vun ihmisistä joutui tekemään työtä henkensä pitimiksi, niin työ ei vielä tuolloin ollut yhteiskuntaryhmien määrittelyperuste. Työväellä ei ollut omaa säätyään, sillä tuon aikakauden yhteiskunta oli jaettu jumalan säätämällä tavalla talonpoikiin, papistoon, porvareihin ja aatelistoon. Työväestö ei ollut myöskään luokkaa, sillä olemassa ei vielä ollut yhteiskunnan läpäisevää työläisidentiteettiä.¹⁷

Yhteiskuntaa läpäisevien identiteettien muodostumista ehkäisivät 1800-luvun Suomessa kieliolot. Maan väestöstä yli kahdeksan kymmenenestä oli suomenkielisiä, mutta koko yhteiskunta kirkkoa ja paikallishallintoa lukuun ottamatta toimi ruotsiksi. Suomenkielisillä ihmisillä ei ollut ennen kansakoulun hidasta yleistymistä kunnollisia mahdollisuuksia kouluttautua omalla äidinkielellään. Myös suomenkielinen kirjallinen kulttuuri oli pitkään hyvin ohutta. Suomenkielisten ihmisten elämä olikin pitkään luonteeltaan paikallista. Näissä olosuhteissa 1850-luvulla ensimmäisen

16 Kuva perustuu vuoden 1860 pitäjä- ja kaupunkijakoon ja siihen, minkä kielisiä jumalanpalveluksia paikkakunnilla pidettiin vuonna 1860. Suomenkieliseksi paikkakunniksi on luettu ne pitäjät, joissa Jumalanpalvelus pidettiin suomeksi tai suomeksi ja ruotsiksi. Kuvion lähde: *Suomenmaan virallinen tilasto*, vol. 6, *Väkiluvun tilasto*, 1. vihko, *Suomen väestö joulukuun 31 p. 1865* (Helsinki, 1870), 24.

17 Pertti Haapala, *Tehtaan valossa: teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920* (Tampere: Vastapaino, 1986), 100.

nousunsa kokeneen suomenkielisen lehdistön rooli tiedon välittäjänä korostui. Paikalliskirjekulttuuri puolestaan teki tiedon liikkeestä kaksisuuntaista ja osallistavaa.¹⁸

Yhteiskunnan alemmilla ryhmillä oli 1800-luvun keskivaiheilla kuitenkin rajalliset mahdollisuudet päästä kirjallisen kulttuurin piiriin. Jonkinlainen lukutaito oli luterilaisen kansanopetuksen vuoksi Suomessa yleinen, mutta hyvä lukutaito eli yhdistetty luku- ja kirjoitustaito oli väestötasolla harvinainen. Vuodelta 1880 olevan ensimmäisen kirjoitustaitoa väestötasolla mitanneen virallisen tilaston mukaan kirjoitustaitoisia oli tuolloin kaikista kymmenen vuotta täyttäneistä vain 12,6 prosenttia. Koska kansakoululaitos ei vielä tuolloin ollut ehtinyt yleistyä, suuri osa kirjoitustaitoisista kuului yhteiskunnan ylempiin kerroksiin, ja osa oli äidinkieleltään ruotsinkielisiä. Suomenkielisistä yli kymmenvuotiaista oli kirjoitustaitoisia vuonna 1880 alle 10 prosenttia.¹⁹

Yhteiskunnan alempien ryhmien pääseminen lehdistön piiriin oli vaikeaa myös taloudellisista syistä. Ihmiset elivät vielä monin paikoin omavaraistaloudessa ja käyttivät usein rahansa kaikkein välttämättöimpiin tarpeisiinsa, jollaiseksi lehden tilaaminen harvemmin nähtiin. Vuonna 1860 vasta 0,7 prosenttia suomenkielisistä yli 15-vuotiaista henkilöistä tilasi suomenkielistä lehteä.²⁰ Luku ei kuitenkaan kerro koko totuutta, sillä välillä yksittäiset tilaukset

palvelivat monia. Lehtien tilaamista varten perustettiin yhteistilauksia tehneitä lukuyhtiöitä sekä kaupungeissa että maaseudulla, ja myös kirjastoverkosto alkoi hiljalleen kasvaa.²¹

Paikalliskirjeitä lehtiin kirjoittamaan kyennyt työläinen oli kuitenkin poikkeustapaus. Tässä artikkelissa esille tuoduista työläiskirjoittajista oli vuonna 1831 syntynyt Anders Albin Terässaksi längelmäkeläisen, räätälinä toimineen torpparin poika, joka oppi vasta aikuisena kirjoittamaan.²² Hän kirjoitti paikalliskirjeitä ensimmäisten joukossa, jo 1850-luvulla Längelmäellä asuessaan,²³ ja jatkoi kirjeiden kirjoittelua vuonna 1864 Tampereelta, jonne siirtyi työskennelläkseen Pellavatehtaalla työmiehenä.²⁴ Längelmäelle Terässaksi oli perustamassa pitäjänkirjastoa. Siellä asuessaan hän myös kirjoitti muistiin kansanrunoutta ja lähetti taltioimansa runot osaksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokoelmia. Tampereella Terässaksesta tuli Pellavatehtaan liisterimies, jossa tehtävässä hän työskenteli koko lopun elämänsä.²⁵

Kotkan höyrysahojen rakennustyömailta vuonna 1875 kirjoittanut ”Työmies R. J-nen”, eli Risto Jauhainen, vuonna 1835 syntynyt maaninkalaisen talonpojan poika, puolestaan aloitti säännöllisen kirjeiden kirjoittamisen Kuopiossa 1860-luvun alussa, jossa hän oli Leväisten maanviljelyskoulun oppilaana.²⁶ Jauhaisen kertoman mukaan hänen vanhem-

18 Kokko, ”Suomenkielisen julkisuuden nousu,” 5–21.

19 *Suomenmaan virallinen tilasto*, vol. 6, *Väkiluvun tilastoa*, 11, *Suomenmaan väkiluku 31. p. joulukuuta 1880*, Jälkimäinen vihko (Helsinki, 1885), 2–3, 76, 89, 104.

20 Kokko, ”Suomenkielisen julkisuuden nousu,” 7–9.

21 Tommila, ”Yhdestä lehdestä,” 238–239.

22 ”Oman voiman.”

23 A. A. S. [Terässaksi, Anders Albin], ”Längelmäeltä,” *Suometar*, 26.3.1853, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/424383/articles/2832839>.

24 Längelmäen seurakunnan arkisto, I VÄESTÖREKISTERIARKISTO, I A Pääkirjat, I Aa Pää- ja rippikirjat, Rippikirjat (1861-1867), Tiedosto 399, Kansallisarkisto, viitattu 19.6.2023, <https://astia.narc.fi/uusiastia/viewer/?fileId=6041452952&aineistoId=1161275476>.

25 ”Oman voiman.”

26 Leväsen poika R. J. [Jauhainen, Risto], ”Onko tieteellinen opetus tarpeellinen maamme maanviljelyskouluissa?,” *Suomen Julkisia Sanomia*, 22.8.1861, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/456709/articles/2871214>.

pansa menettivät talonsa suurten nälkävuosien 1866–1868 aikana, minkä seurauksena hän joutui ”maailman matkoja mittaamaan”. Jauhiainen työskenteli erilaisissa tilapäistöissä, Kotkan lisäksi Viipurissa, Pielisjoen kanavatyömaalla sekä Pietarissa ja kirjoitti kokemuksestaan lukijakirjeitä.²⁷

Translocalis-tietokannasta on tähän mennessä pystytty tunnistamaan 1 262 Terässaksen ja Jauhiaisen kaltaisten työtä tekevien ihmisten kirjoittamaa kirjettä. Niiden tekijät on luokiteltu taulukosta 1 selviävällä tavalla. Suurin osa tiedoista on saatu sen perusteella, että kirjoittajat ovat ilmaisseet asemansa tai ammattinsa kirjeessään. Näiden tunnistettujen kirjeiden määrä on noin 10 prosenttia kaikista niistä kirjeistä, joiden kirjoittajan ammatti, toimi tai asema on tunnistettu Translocaliksen koonnin yhteydessä.

Paikalliskirjekulttuuriin liittynyt nimi-merkkien ja salanimien käyttö on vaikeuttanut tunnistamista. Tunnistaminen on vaikeaa erityisesti yhteiskunnan alempiin ryhmiin kuuluneiden osalta, koska heistä on jäänyt vähemmän jälkiä lähteisiin kuin säätyläisistä.²⁸ Tehdyssä luokittelussa mukana on niin kaupunkien kuin maaseudunkin työntekijöitä. Naisten kirjoittamiksi tunnistetuista 584 kirjeestä vain 22 on tunnistettu työntekijäryhmiin kuuluneiden kirjoittamiksi. Työntekijöiksi tunnistettujen naiskirjoittajien joukossa on vain yksi tehdastyöntekijä, vaikka esimerkiksi maan ainoassa tehdaskaupungissa Tampereella oli teollisuuden palveluksessa

Taulukko 1: Translocaliksen tunnistetut kirjeet, joiden kirjoittajat ovat työntekijän asemassa.

asema	kirjeitä
tehdastyöläinen	390
työläinen	280
torppari	273
mäkitupalainen	145
itsellinen	59
palvelija	32
merimies	29
renki	19
ajuri	16
tukinuittaja	10
paimen	7
piika	2
Yht.	1262

enemmän naisia kuin miehiä pitkälle 1900-luvun puolelle.²⁹

Translocaliksesta löytyviä 573 käsityöläisten kirjoittamaa kirjettä ei ole tässä yhteydessä luokiteltu työtä tekevien ihmisten kirjeiksi. Käsityöläiset olivat vanhassa sääty-yhteiskunnassa kaupunkien porvarisäätyyn kuuluvia, mutta elinkeinovapauslainsäädännön uudistaminen vuosina 1868 ja 1879 muutti tilannetta niin, että moni heistä voidaan lukea osaksi työväestöä varsinkin vuosisadan loppupuolella.

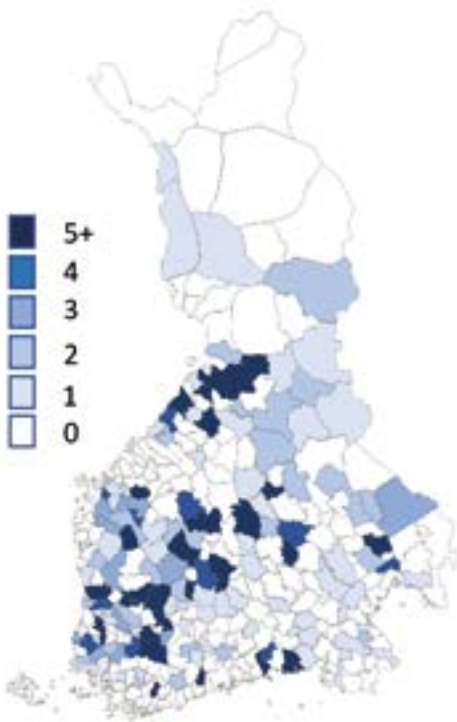
Kotimaan työläiskirjeiden maantieteellinen levinneisyys on esitetty kartalla kuvassa 3. Työntekijöiden kirjoittamiksi määritellyistä 1 262 kirjeestä hieman yli kaksi kolmesosaa tuli maaseudulta ja loput kaupungeista. Luvut

Maanviljelyskoulut olivat 1860-luvun vaihteessa perustettuja ensimmäisiä suomenkielisiä ja suomenkieliseen väestönosalle suunnattuja valtion perustamia kouluja. Niissä opetettiin maanviljelyksen lisäksi jonkin verran myös kirjoitustaitoa ja muita lukuaineita. Ks. Arvo M. Soininen, *Vanha maataloutemme: Maatalous ja maatalousväestön Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle* (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1975), 345–347. – Maaningan seurakunnan arkisto, I VÄESTÖREKISTERI-ARKISTO, I A KIRKON PÄÄKIRJAT HAKEMISTOINEEN, I Aa Rippikirjat, I Aa:16 Rippikirjat, Käärnelahti-Väänälä (1864–1873), Tiedosto 80, Kansallisarkisto, viitattu 19.6.2023, <https://astia.narc.fi/uusiasia/viewer/?fileId=6068416703&aineistoId=1190790151>.

27 V. V-dahl, ”Risto Jauhiainen.”

28 Kokko, ”Suomenkielisen lehdistön.”

29 Haapala, *Tehtaan valossa*, 37–49.

Kuva 3: Translocaliksen työläisten kotimaan paikalliskirjeiden maantieteellinen levinneisyys 1820–1885

ovat lähellä koko Translocaliksen jakaumaa.³⁰ Suurimman ryhmän eli tehdastyöläisten 390 kirjeestä puolestaan 237 tuli kaupungeista. Taulukosta 2 voi havaita, että näistä kirjeistä ylivoimaisesti suurin osa oli lähetetty Tampereelta. Näyttääkin siltä, että kaupungeista vain Tampereelle muotoutui Translocaliksen aikakaudella tehdastyöläisten oma paikallinen paikalliskirjekulttuuri.

Koska kaupungeissa oli kouluja ja kirjastoja, oli yhteiskunnan alempien ryhmien varmasti

Taulukko 2: Kaupunkien työläiskirjeet

Kaupunki	kirjeitä
Tampere	220
Helsinki	6
Viipuri	3
Turku	6
Jyväskylä	1
Sortavala	1

helpompi päästä niissä kirjallisen kulttuurin piiriin. Siinä, missä yli kymmenvuotiaista suomenkielisistä osasi koko maan mitassa vuonna 1880 vain 10 prosenttia kirjoittaa, oli vastaava luku samaan aikaan Viipurissa yli 40 ja Tampereella sekä Turussa 35 prosenttia. Samoin maaseudun ruukkipitäjissä kirjoitustaito oli yleensä huomattavasti muuta maaseutua paremmalla tasolla.³¹

Myös lehdistö tavoitti työväestön kaupungeissa maaseutua paremmin. Vuonna 1874 hankittiin esimerkiksi Tampereen Pellavatehtaalle, jossa Terässaksi työskenteli, 191 lehtitilasta eli yksi lehti joka neljännen työntekijän käsiin. Tehtaassa oli noin 800 työntekijää.³² Lehtien määrä oli merkittävä, sillä esimerkiksi 1900-luvun vaihteessa kaikista 20 vuotta täytäneistä suomalaisista vain joka kuudes tilasi sanomalehteä.³³

Samalla kun työväenluokka alkoi 1890-luvulla työväenliikkeen ja sosialismin läpimurron myötä identifioitua, alkoi julkisesta sfääristä erottautua omaksi lohkokseen työväenlehdistö.³⁴ Translocalis-tietokanta tarjoaa näköalan tähän prosessiin, sillä tietokannasta löytyy myös kahden työväenlehtien edelläkä-

30 35 työläiskirjettä on lähetetty Suomen suuriruhtinaskunnan rajojen ulkopuolelta. Joukossa on kirjeitä mm. Venäjältä, Iso-Britanniasta ja Amerikasta.

31 *Suomenmaan virallinen tilasto*, vol. 6, *Väkiluvun tilastoa*, 11, 2–3, 76, 89, 104.

32 Tehtaan työmies, ”Tietoja Tampereen Pellavatehtaalta,” *Uusi Suometar*, 18.11.1874. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/428883/articles/78479872>.

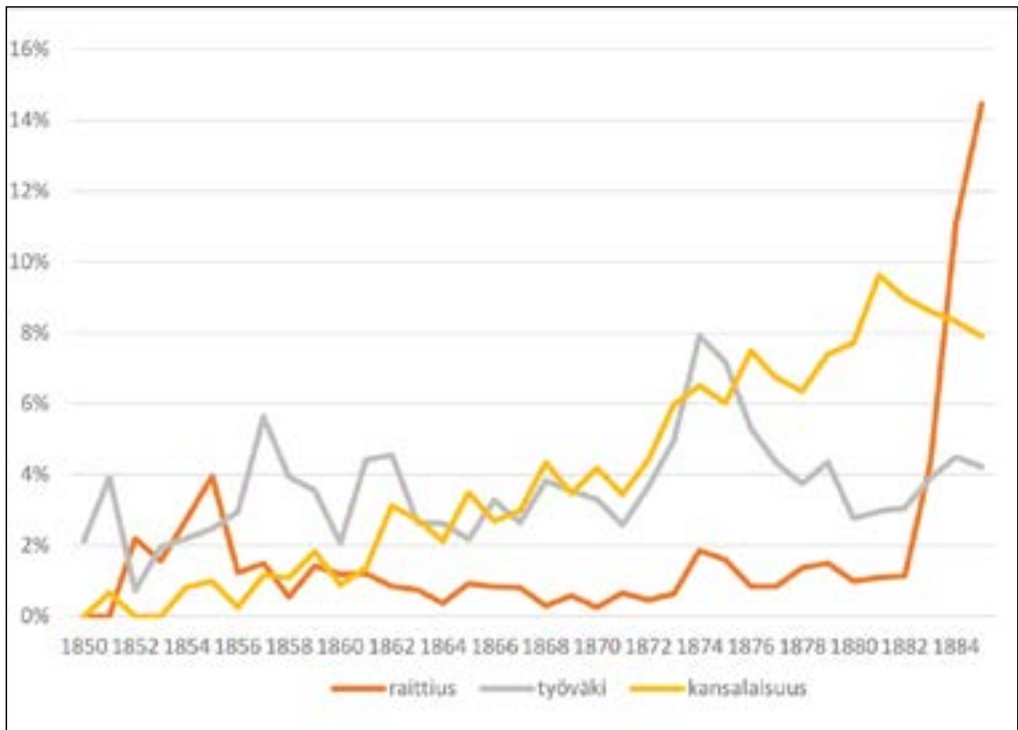
33 Pirkko Leino-Kaukiainen, ”Kasvava Sanomalehdistö sensuurin kahleissa,” teoksessa *Suomen lehdistön historia*, vol. 1, *Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*, toim. Päiviö Tommila, Lars Landgren ja Pirkko Leino-Kaukiainen (Kuopio: Kustannuskiila, 1988), 453.

34 Leino-Kaukiainen, ”Kasvava sanomalehdistö,” 536.

vijöiksi tituleeratun sanomalehden paikalliskirjeet.³⁵ Vuosina 1875–1876 ilmestyneen *Työmiehen Ystävän* paikalliskirjeitä tietokannassa on 110 ja *Suupohjan työmiehen* kirjeitä vuosilta 1883–1885 yhteensä 450. Näiden kirjeiden kirjoittajien joukossa on luultavasti myös sellaisia työväestöön kuuluneita henkilöitä, joita ei tietokannan kokoamisen yhteydessä ole pystytty tunnistamaan.

Työläisyys Translocaliksen kirjeissä

Modernin työläisyyden muotoutumista voidaan hahmottaa käsittelemällä tiettyjen sanojen esiintymistiheyttä Translocaliksessa. Kuvassa 4 tätä asiaa tarkastellaan sanojen *työväki*, *kansalaisuus* ja *raittius* sekä niistä johdettujen sanojen avulla. Sanoja on suhteutettu vuosittaisiin kirjeiden määriin, jolloin on saatu esille vuositasolla prosenttiosuudet kirjeistä, joissa sanat esiintyvät.

Kuva 4: Sanojen työväki, kansalaisuus ja raittius esiintyminen Translocaliksessa suhteessa vuosittaisen paikalliskirjeiden määrään.³⁶

Kuvasta tulee esille se, että *työväki*-johdannaiset sanat eivät vielä Translocaliksen aikakaudella lähteneet merkittävään nousuun, mutta *kansalainen*-johdannaiset sanat olivat miltei koko ajanjakson selvässä nousussa. Kehityk-

sen taustalla lienee se, että sana *kansalainen* oli 1870-luvulla joukkojärjestäytymiseen huipentuneen fennomaanisen kansakuntaprojektin käytössä. *Kansa*-johdannaisia sanoja käytettiin hegemonisessa kamppailussa siitä, kenellä oli

35 Pentti Salmelin, *Järjestölehdessä puoluelehdistöön: Suomen työväenlehdistön synty ja asema työväenliikkeen tiedotuskentässä ennen vuoden 1901 puoluekokousta* (Tampre: Tampereen yliopisto, 1967), 63–65.

36 Sanahaut on suoritettu hakusanojen työvä*, kansalai* ja raittiu* avulla, jolloin mukaan saadaan myös yhdys-sanat, jotka alkavat näillä sanoilla.

oikeus edustaa ”kansan tahtoa”.³⁷ Myöhemmin 1800-luvun lopulla siitä tuli myös keskeinen sana, jolla työväenluokka teki eroa niihin väestönosiin, jotka eivät tehneet ruumiillista työtä.³⁸

Raittius-johdannaisten sanojen esiintymisen kasvoi huomattavasti Translocaliksen loppuvuosina. Vielä vuonna 1882 sana mainittiin vain prosentissa kirjeistä, mutta kolme vuotta myöhemmin se mainittiin miltei 15 prosentissa kirjeistä. Taustalla oli valtakunnallisen raittiusliikkeen läpimurto, joka huipentui Raittiuden Ystävien perustamiseen vuonna 1884.³⁹

Työväenluokan ja työläisyyden synty on silti Translocaliksessa myös tätä suuremmin läsnä. Tietokannassa *työväki*-johdannainen sana mainitaan 2019 kirjeessä, *työntekijä*-johdannainen 635 ja *työläinen*-johdannainen sana 86 kirjeessä. Erikoisempi *työkansa* mainitaan 738 kirjeessä. Taulukkoon 3 on koottu eräiden muiden työväenliikkeen kannalta keskeisten sanojen esiintymiskerrat Translocaliksessa.⁴⁰ Taulukosta voi havaita, että keskeistä työväenliikkeeseen liittyntä sanastoa oli käytössä myös ennen 1800-luvun lopussa tapahtunutta työväenliikkeen läpimurtoa. Huomattavaa on, että esimerkiksi *sosialismi*-sana mainitaan sadassa kirjeessä.

Translocalis-tietokannan avulla on mahdollista tarkastella sitä, miten kuvaa varhaisesta modernista työläisyydestä rakennettiin paikalliskirjeinstituution kaltaisella uudella julkisella areenalla, joka rikkoi sääty-yhteiskunnan raja-aitoja ja jonka sisällön tuottamiseen oli pääsy myös kirjoittamaan oppineilla yhteiskunnan vähäväkisillä. Niinpä tietokannan

Taulukko 3: Työväenliikkeen keskeiset käsitteet Translocaliksessa.

sana	kirjettä
työläinen	86
työväestö	76
työväenluokka ja työväen luokka	50
työväenyhdistys	14
työväenliike	4
äänioikeus	39
tasa-arvoisuus	45
sosialismi	100
kommunismi	36
kapitalismi	6
sosialidemokratia	7
”strike”	16

avulla voidaan tutkia varhaisen työläisyyden muotoutumista suomalaisen yhteiskunnan teollistumisen kontekstissa ennen sosialismin läpimurtoa ja työväenliikkeen järjestäytymistä.

Kohti työväenliikkeen ja työväenluokan syntyä

Anders Albin Terässaksen ja Risto Jauhaisen tiet työläisiksi olivat hyvin erilaisia. Heitä kuitenkin yhdisti se, että he olivat määrittelemässä kirjoituksillaan varhaisessa vaiheessa työläisyyttä Suomessa. Taustalla oli kehitys, jossa ylikansallinen talouden kasvu ja liberaalit uudistukset edistivät 1800-luvun puolivälistä lähtien teollisuutta ja yleistivät palkkatyötä. Samaan aikaan väestönkasvu ja elintason nousu edesauttoivat työväestön sosiaalista vakiintumista. Kohenevat koulutusmahdol-

37 Ilkka Liikanen, ”Kansa,” teoksessa *Käsitteet liikkeessä: Suomen Poliittisen kulttuurin käsitehistoria*, toim. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pullinen ja Henrik Stenius (Tampere: Vastapaino, 2003), 280–302; ks. myös Henrik Stenius, ”Kansalainen,” teoksessa *Käsitteet liikkeessä. Suomen Poliittisen kulttuurin käsitehistoria*, toim. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pullinen ja Henrik Stenius (Tampere: Vastapaino, 2003), 340–349.

38 Risto Turunen, *Shades of Red: Evolution of the Political Languages of Finnish Socialism From the 19th Century Until the Civil War of 1918* (Helsinki: The Finnish Society for Labour History, 2021), 204.

39 Irma Sulkunen, *Raittius kansalaisuskontona* (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1986), 60–67.

40 Käsitteistä ks. Turunen, *Shades of Red*, 200–214.

lisuudet avasivat ovia sosiaaliselle nousulle. Kansalaisvapauksien lisääntyminen vahvisti kansalaistoimintaa ja loi perustaa kansalaisyhteiskunnalle.⁴¹ Paikalliskirjekulttuuri oli kansalaisyhteiskunnan varhainen ilmentymä.

Tampereen Pellavatehtaalla liisterimiehenä työskennelleestä Anders Albin Terässaksesta tuli mitä ilmeisemmin kirjallisten taitojensa ansiosta eräänlainen tehtaalaisten puhemies, sillä vuonna 1880 hän teki parin sadan tamperelaisen tehdastyöntekijän puolesta senaattiin valituksen kunnallisverojen maksusta.⁴² Kun valitus hylättiin, hän valitti 13 muun tehtaalaisten kanssa senaatin prokuraattorille muun muassa Tampereen kaupungin veroista ja maksuista sekä siitä, ettei heille ollut annettu kaupungin yhteisissä asioissa äänivaltaa.⁴³ Terässaksesta tuli varhaisen työväenliikkeen pioneeri, sillä vuonna 1887 hänet tavataan juuri perustetun Tampereen Työväenyhdistyksen jäsenluettelosta.⁴⁴ Terässaksen vuonna 1892 tapahtuneen kuoleman jälkeen hänestä julkaistiin *Tampereen Sanomissa* muistokirjoitus otsikolla ”Oman voiman mies”, jossa kirjoitettiin: ”Tällaiset vaatimattomat, ahtaista oloista, niukoilla palkoilla työskentelevät, mutta sentään kansan parasta harrastavat työmiehet olkoot aina opiksi ja esimerkiksi työväestöllemme.”⁴⁵ Translocalis-tietokannasta löytyy 31 hänen kirjoittamukseen tunnistettua kirjettä.

Erilaisissa tilapäistöissä kiertänyt Risto Jauhiainen puolestaan sai oman kertomuksensa mukaan lähtöpasseja työmailta kanta-aottavan

lehtikirjoittelunsa vuoksi. Ollessaan Pielisjoen kanavatyömaalla töissä hän kirjoitti lehteen työmaan epäkohdista, minkä seurauksena ylin työjohtaja erotti hänet. Alempi työnjohtaja kuitenkin antoi hänen suorittaa urakkansa loppuun merkitsemällä työmaan papereihin hänelle uuden nimen. Hänen kirjoituksensa johtivat hänen erottamiseensa myös rautatie-työmailta Viipurissa ja Pietarissa.⁴⁶ Translocaliksesta löytyy 100 Jauhiaisen kirjoittamaksi tunnistettua kirjettä. Hän jatkoi toimintaansa myös vuoden 1885 jälkeen, sillä vuonna 1905 hänet mainittiin yhtenä Suomen vanhimmista sanomalehtikirjeenvaihtajista.⁴⁷

Terässaksen ja Jauhiaisen kaltaisten työläiskirjoittajien kautta paikalliskirjekulttuurilla oli osansa prosessissa, jossa syntyi uusi toiminnan, identiteetin ja yhteisöllisyyden muoto nimeltään työväenluokka. Translocaliksen avulla voidaan tutkia työläisyyden synnyn varhaisia vaiheita Suomessa, osana kehityksestä, jonka kautta työväenliike rakentui poliittisena voimana.⁴⁸ Työläisyydestä käyty julkinen keskustelu paikalliskirjeissä on osa E. P. Thompsonin kuvaamaa ”luokan tapahtumista”, jossa ihmiset yhteisten kokemustensa seurauksena artikuloivat yhteistä identiteettiään ja erottuvat muista.⁴⁹ Translocalis tarjoaa uudenlaisen mahdollisuuden tämän prosessin systemaattiseen tarkasteluun.

Työväenhistorian kannalta mielenkiintoista on se, että suomenkielisen lehdistön paikalliskirjekulttuuri jatkui pitkälle 1900-luvun

41 Pertti Haapala, ”Suomalaisen työväestön pitkä ja lyhyt historia,” teoksessa *Työväestön rajat*, toim. Matti Hannikainen (Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2005), 18–19.

42 ”Valtuusmiesten kokouksesta,” *Tampereen Sanomat*, 13.3.1880, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/461413>.

43 ”Prokuraattorille keis. senatissa,” *Tampereen Sanomat*, 20.11.1880, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/461164>.

44 Unto Kanerva, *Työväenliikkeen taivalta 100 vuotta: Tampereen työväenyhdistys 1886–1986* (Tampere: Tampereen Työväenyhdistys, 1986), 46.

45 ”Oman voiman mies,” <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/570114?page=4>.

46 V. V-dahl, ”Risto Jauhiainen.”

47 ”70 vuotta,” *Suomen Kansa*, 18.5.1905, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/736289>.

48 Haapala, ”Suomalaisen työväestön,” 18–19.

49 E. P. Thompson, *The Making of the English Working Class* (London: Victor Gollancz, 1963), 9–10.

puolelle. Suunnitteilla on Translocalis-tietokannan laajentaminen aina 1920-luvulle asti. Tällöin mukaan voitaisiin sisällyttää myös 1800-luvun lopussa nouseva työväenlehdistö, jonka parissa paikalliskirjekulttuurin tiedetään kukoistaneen vuosisadan vaihteessa ja 1900-luvun alun murrosvuosina, jolloin työväenliike ylipaikallistui poliittisena liikkeenä.⁵⁰ Laajennettu Translocalis avaisi myös uuden kansalaisyhteiskunnan näkökulman venäläistämisyvuosiin, vuoden 1905 suurlakkoon sekä vuoden 1918 sotaan.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Helsinki.

Längelmäen seurakunnan arkisto (1645–1951).

Maaningan seurakunnan arkisto (1760–1984).

Tilastot

Suomenmaan virallinen tilasto, Vol. 6, *Väkiluvun tilasto*, 1. vihko, *Suomen väestö joulukuun 31 p. 1865*. Helsinki, 1870.

Suomenmaan virallinen tilasto, Vol. 6, *Väkiluvun tilasto*, 11, *Suomenmaan väkiluku 31. p. joulukuuta 1880*, Jälkimäinen vihko. Helsinki, 1885.

Tietokannat ja verkkojulkaisut

”Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot.” <https://digi.kansalliskirjasto.fi/>.

Kokko, Heikki. ”Translocalis -lehdistön paikalliskirjeet.” <https://digi.kansalliskirjasto.fi/collection-s?id=742>.

Lehtiartikkelit

A. A. S. [Terässaksi, Anders Albin]. ”Längelmäeltä.” *Suometar*, 26.3.1853. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/424383/articles/2832839>.

A. A. Terässaksinen [Terässaksi, Anders Albin]. ”Tam-

pereen Kytälästä.” *Sanomia Turusta*, 30.12.1864. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/485196/articles/2894839>.

”Prokuratorille keis. senatissa.” *Tampereen Sanomat*, 20.11.1880. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/461164>.

Leväsen poika R. J. [Jauhainen, Risto]. ”Onko teollinen opetus tarpeellinen maamme maaviljelyskouluissa?” *Suomen Julkisia Sanomia*, 22.8.1861, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/456709/articles/2871214>.

Tehtaan työmies. ”Tietoja Tampereen Pellavatehtaalta.” *Uusi Suometar*, 18.11.1874. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/428883/articles/78479872>.

Työmies R. J-nen. [Jauhainen, Risto]. ”Kotkasta.” *Työmiehen Ystävä*, 12.3.1875. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/458398/articles/78512874>.

”Oman voiman mies.” *Tampereen Sanomat*, 27.1.1892. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/570114?page=4>.

”Valtuusmiesten kokouksesta.” *Tampereen Sanomat*, 13.3.1880. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/461413>.

V. V-dahl. ”Risto Jauhainen, ’Wiipurin Sanomain’ vanhin kirjeenvaihtaja.” *Joululehti*, 1.12.1900, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1354890?page=13>.

”70 vuotta.” *Suomen Kansa*, 18.5.1905, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/736289>.

Kirjallisuus

Haapala, Pertti. ”Suomalaisen työväestön pitkä ja lyhyt historia.” Teoksessa *Työväestön rajat*, toimittanut Matti Hannikainen, 9–24. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2005.

Haapala, Pertti. *Tehtaan valossa: Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920*. Tampere: Vastapaino, 1986.

Kajander, Konsta. *Talonpoika, herra, puoliherra: Etnologinen tutkimus puoliherra-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8428-1>.

⁵⁰ Ylipaikalisen poliittisen työväenliikkeen synnystä ks. Sami Suodenjoki, *Kuriton suutari ja kiistämisen rajat: Työväenliikkeen läpimurto hämäläisessä maalaisyhteisössä 1899–1909* (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2010), erit. 307–309.

- Kanerva, Unto. *Työväenliikkeen taivalta 100 vuotta: Tampereen työväenyhdistys 1886–1986*. Tampere: Tampereen Työväenyhdistys, 1986.
- Kivi, Aleksis. *Seitsemän veljestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1870–1873.
- Kokko, Heikki. "From Local to Translocal: The Nationwide Culture of Letters to the Press in Mid-1800s Finland." *Media History* 28, no. 2 (2022): 181–198. <https://doi.org/10.1080/13688804.2021.1961575>.
- Kokko, Heikki. "Kotomaamme karveinen kuva: Suomenkielisen lehdistön paikalliskirjekulttuurin marginalisoituminen." Teoksessa *Kaanon ja marginaali: Kulttuuriperinnön vaiennetut äänet*, toimittaneet Niina Hämäläinen ja Lotte Tarkka, 263–265. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2022. <https://doi.org/10.21435/ksvk.101>.
- Kokko, Heikki. *Kuviteltu minuu: Ihmiskäsityksen murros suomenkielisen kansanosan kulttuurissa 1800-luvun puolivälissä*. Tampere: Tampereen yliopisto, 2016. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0282-5>.
- Kokko, Heikki. "Suomenkielisen julkisuuden nousu 1850-luvulla ja sen yhteiskunnallinen merkitys." *Historiallinen Aikakauskirja* 117, no. 1 (2019): 5–21.
- Kokko, Heikki. "Suomenkielisen lehdistön paikalliskirjekulttuuria tallentava digitaalinen Translocalis-tietokanta." *Ennen ja nyt: Historian tietosanommat*, 2/2019. <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108930>.
- Kokko, Heikki ja Tuula Pääkkönen. "Translocalishanke: Varhainen kansalaisyhteiskunta katveesta esiin ja digitaaliseksi kulttuuriperinnöksi." *Tietolinja*, 2/2022. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022121571948>.
- Kokko, Heikki. "The Construction of Modern Social Citizenship: The Lived Institution of Poor Relief in the Mid-1800s Finland." Teoksessa *Lived institutions as History of Experience*, toimittaneet Johanna Annola, Pirjo Markkola ja Hanna Lindberg. London: Palgrave Macmillan, 2023.
- Kokko, Heikki. "Temporalization of Experiencing: First-Hand Experience of the Nation in Mid-Nineteenth Century Finland." Teoksessa *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*, toimittaneet Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki ja Tanja Vahtikari, 109–133. London: Palgrave Macmillan, 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-69882-9_5.
- Leino-Kaukiainen, Pirkko. "Kasvava Sanomalehdistö sensuurin kahleissa." Teoksessa *Suomen lehdistön historia*. Vol. 1, *Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*, toimittaneet Päiviö Tommila, Lars Landgren ja Pirkko Leino-Kaukiainen, 421–613. Kuopio: Kustannuskiila, 1988.
- Liikane, Ilkka. "Kansa." Teoksessa *Käsitteet liikkeessä: Suomen Poliittisen kulttuurin käsitehistoria*, toimittaneet Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pullinen ja Henrik Stenius, 257–308. Tampere: Vastapaino, 2003.
- Linna, Väinö. *Täällä Pohjantähden alla*. Helsinki: WSOY, 2007.
- Salmelin, Pentti. *Järjestölehdessä puoluelehdistöön: Suomen työväenlehdistön synty ja asema työväenliikkeen tiedotuskentässä ennen vuoden 1901 puoluekokousta*. Tampere: Tampereen yliopisto, 1967.
- Soininen, Arvo M. *Vanha maataloutemme: Maatalous ja maatalousväestön Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1975.
- Stark, Laura. *The Limits of Patriarchy: How Female Networks of Pilfering and Gossip Sparked the First Debates on Rural Gender Rights in the 19th-century Finnish-Language Press*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011.
- Stenius, Henrik. "Kansalainen." Teoksessa *Käsitteet liikkeessä: Suomen Poliittisen kulttuurin käsitehistoria*, toimittaneet Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pullinen ja Henrik Stenius, 309–362. Tampere: Vastapaino 2003.
- Sulkunen, Irma. *Raittius kansalaisuskontona*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1986.
- Suodenjoki Sami. *Kuriton suutari ja kiistämisen rajat: Työväenliikkeen läpimurto hämäläisessä maalaisyhteisössä 1899–1909*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2010.
- Thompson, E. P. *The Making of the English Working Class*. London: Victor Gollancz 1963.
- Tommila, Päiviö. "Yhdestä lehdestä sanomalehdistöksi 1809–1859." Teoksessa *Suomen lehdistön historia*. Vol. 1, *Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*, toimittaneet Päiviö Tommila, Lars Landgren ja Pirkko Leino-Kaukiainen, 77–266. Kuopio: Kustannuskiila, 1988.
- Turunen, Risto. *Shades of Red: Evolution of the Political Languages of Finnish Socialism from the 19th Century Until the Civil War of 1918*. Helsinki: The Finnish Society for Labour History, 2021.

MISTÄ KAIKESTA MUODOSTUI TALVISODAN KANSALLINEN YHTENÄISYYS

Tero Tuomisto

VTM, kotiseutuneuvos, Helsinki

Talvisodan yhtenäisyys on elimellinen osa selviytymistarinaamme. On selvää, ettei se alkanut nappia painamalla, ensimmäisten pommien pudotessa Suomen kamaralle puna-tähtikoneista marraskuun viimeisenä aamuna 1939. Viimeistään siitä alkaen yhteenkuuluvuus kuitenkin tuntui jokaisen suomalaisen arkipäivässä.

Eheytyminen tapahtui vain parinkymmenen vuoden kuluessa, jos tässä nyt sivuutetaan toisen aikakauden, autonomian ajan eheytysoajatukset.¹ Oliko se määrätietoisien toiminnan tulosta? Vai sattumien ja ristiriitaisten pyrkimysten odottamaton yhteissumma? Jotain siltä väliltä? Ajanjakso väkivaltaisesta keväästä 1918 talvisodan yhtenäisyyteen ei ollut suoraviivainen. Ville Kivimäki on luonnehtinut, että ”1930-luvun ja talvisodan eheytyminenarratiivi ei ole niin siloinen kuin mitä on totuttu ajattelemaan”.²

Kukaan ei voinut ennalta nähdä tulevaa talvisotaa, vaikka esimerkiksi syksyllä 1939 moni oli näkevinään ennusmerkkejä vaikkapa luonnonilmiöissä. Katsaukseen on koottu esimerkkikuvauksia ja selityksiä kansakunnan

eheytymisestä ja talvisodan hengen muodostumisesta.³

Sota ja sotilaat

Sotilaallinen näkökulma talvisotaan koostuu osapuolien jännitteistä, strategisista suunnitelmista, materiaalisista voimasuhteista ja itse taistelutoiminnasta. Vähälle jäävät yleensä sodan yhteenkuuluvuuden kehkeytymisen kuvaukset. Esimerkiksi puolustusvoimien satavuotishistoriateoksessa kuvataan sodan tapahtumia muutamissa artikkeleissa, mutta kansallinen eheytyminen ja henki ovat vain taustalla itsestäänselvyyksinä.⁴

Kuvaavan tiivis on Antti Laineen luonnehdinta *Suomen historian Pikkujäättiläisessä*: ”Puutteellista aseistusta korvasi aseitakin voimakkaampi kansallinen yhtenäisyys, talvisodan henki, ja horjumaton halu puolustaa maata vihollisen hyökkäystä vastaan.”⁵ Sanomatta ja selittämättä jää, mistä tuo henki kumpusi.

”Suomen sota 1939–1945 on sankaritaru vailla vertaa Euroopan uuden ajan historiassa.” Näin on kenraali Gustav Haggglund ammatitilaan ja taistelurintaman näkökulmasta

1 Ks. Topi Houni, ”Kansan eheyttäminen: Käsitteen merkityskerrostumat ja käytön historia,” *Historiallinen Aikakauskirja* 120, 1 (2022): 59–62.

2 Ville Kivimäki: ”Suomen sosiaali- ja kulttuurihistoria 1939–1945,” *Sotahistoriallinen Aikakauskirja* 39, (2019): 46–58, lainaus 54.

3 Tämä katsaus on osa tausta-aineistoa kirjoittajan työn alla olevalle tutkimukselle, jonka teemana on työväen sivistystoiminnan merkitys talvisodan kansalliselle yhteenkuuluvuudelle.

4 Esim. Ari Raunio, ”Suomen puolustusvoimien ensimmäinen vuosisata,” teoksessa *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*, toim. Mikko Karjalainen (Helsinki: Edita, 2018), 13–91, erityisesti 31–35.

5 Antti Laine, ”Suomi sodassa,” teoksessa *Suomen historian pikkujäättiläinen*, toim. Seppo Zetterberg (Helsinki: WSOY, 2003), 693–701, lainaus 697.

luonnehtinut kursailematta sotavuosiimme. ”Vain Suomi kykeni torjumaan puna-armeijan keskitetyn hyökkäyksen, eikä vain kerran vaan kahdesti, talvisodassa 1939–1940 ja kesällä 1944.” Tärkeintä oli yhteinen puolustustahto. Sen taustalla hän ei maininnut pitempää kehitystä tai eheytymistä. Ydin oli selvä: talvisodan aloittanut Neuvostoliiton hyökkäys eheytti rivit. Suomalaiset puolustivat omia kotikontujaan, heillä oli maaston ja ilmaston osalta kotikenttäetu, ampumataito oli hyvä, ja yleinen asevelvollisuus sai aikaan väestömäärään nähden suuren armeijan. Haavoittuneita autettiin, kaatuneet vietiin kotipaikkakunnan multiin. ”Omaa maata puolustaessaan ihminen on omalla asiallaan ja venyy uskomattomiin suorituksiin ja uhrauksiin, hyökkääjä on vain hallituksensa asialla.”⁶

Täydennystä Hägglundille tulee Lasse Laaksonen tutkimuksesta, jossa tarkastellaan ylimmän sodanjohdon keskinäisyyhteitä. Julkinen pinta oli yhtenäinen kuin kansakunnalla, mutta Laaksonen mukaan ylipäällikön ja kenraalien näkemyksissä oli eroja ja henkilösuhteissa ristiriitoja. Arvovaltakatsomuksiin kytkeytyneet virheratkaisut merkitsivät pahimmillaan turhia kaatuneita ja haavoittuneita. Se puolestaan olisi saattanut heijastua kansalaismielialoihin ja yhteishenkeen, jos kiistoista ja niiden vakavista vaikutuksista olisi julkisuudessa tuolloin tiedetty.⁷

Martti Julkusen mielestä sodan yksimielisyys ei ollut ihme:

Talvisota oli suomalaisten tuntemuksissa sota, jonka merkityksestä ei ollut epäilyjä. Talvisodan kääntyminen sotilaalliseksi ihmeeksi, menestykselliseksi puolustustaisteluksi joulukuun puolivälistä lähtien todisti sitten yksimielisyuden voimaa ja samalla vahvisti sitä edelleen.

Kokemus siitä, että sodalle ei ollut vaihtoehtoja, muodosti Julkusen mukaan perustan yhtenäisyydelle. Välttämättömiä olivat myös yhteistahto ja optimistinen asenne.⁸

Helge Seppälä on muistuttanut talvisodan yhtenäisyyttä käsitellessään lokakuussa aloitettujen ylimääräisten harjoitusten (YH) merkityksestä: ”Rauhanomaisissa oloissa suoritettulla liikekannallepanolla ja keskityskuljetuksilla sekä taistelumaastoon totuttamisella oli ratkaiseva merkitys talvisodan ´ihmeen` syntymiselle.”⁹

Maamme Suomi -teoksessa on tavallinen esimerkki talvisodan ytimekkästä kuvaamisesta. Aki-Mauri Huhtinen tiivistää:

Suomalaisen maanpuolustushengen perusilmentymänä voidaan pitää talvisodan henkeä, joka oli parhaimmillaan ponnistelua yhteisen asian puolesta. Enemmistö suomalaisista koki maansa puolustamisen arvoiseksi. Suru koetteli useita ja se myös yhdisti. Moni sai hädän luomasta yhteistunnosta itseluottamusta.¹⁰

- 6 Gustav Hägglund, ”Johdanto,” teoksessa *Me olimme nuoria sotilaita: Tuntemattomat sotakuvat kertovat*, Gustav Hägglund, John Lagerbohm & Matti Simula, 3. p. (Helsinki: Otava, 2009), 9–15, lainaukset 13. Voi lisätä, että puna-armeijassa tehtiin vuonna 1937 laajoja puhdistuksia. Henkensä menetti mm. yli 500 yleisesikuntaupseeria, millä oli seurauksensa joukkojen operatiiviselle toimintakyvylle. Ks. Antero Uitto & Ossi Kampainen, *Stalinin lavastukset: Näytösoikeudenkäynnit 1936–1938* (Jyväskylä: Docendo, 2020), esim. 253–279.
- 7 Lasse Laaksonen, *Eripuraa ja arvovaltaa: Mannerheimin ja kenraalien henkilösuhteet ja johtaminen*. Täydennetty juhlapainos (Jyväskylä: Docendo, 2014), syksyltä 1939, 61–74, sodan ajalta, 75–202; ks. myös: Lasse Laaksonen, ”Puolustusjärjestelyt sodan kynnyksellä,” teoksessa *Historian kosto: Suomen talvisota kehyksissään*, toim. Henrik Meinander (Helsinki: Siltala, 2015), 55–64.
- 8 Martti Julkunen, ”Talvisodan henki – yhteinen taistelu,” teoksessa *Kansakunta sodassa*, vol. 1, *Sodasta sotaan*, toim. Silvo Hietanen (Helsinki: Opetusministeriö, 1989), 147–156, lainaus 150.
- 9 Helge Seppälä, *Isenäisen Suomen puolustuspolitiikka ja strategia* (Helsinki: WSOY, 1974), 60–61, 142, myös lainaukset, 198, 204–205.
- 10 Aki-Mauri Huhtinen, ”Maanpuolustus,” teoksessa *Maamme Suomi*, toim. Allan Tiitta (Espoo: Weilin & Göös, 2007), 104–105, lainaukset 104.

Poikkeuksellinen sotilasnäkökulma talvisodan yhtenäisyyden taustaan avautuu Vesa Saarikosken kenraali Arne Sihvoa koskevasta tutkimuksesta. Jo syksyllä 1918 Sihvo esitti, että kansallinen sovinto oli välttämättömyys, kun etusijalle asetettiin isänmaan etu ja kansan paras. Eheyttävä asenne oli tarpeen suhteessa työväestöön ja sosialisteihin. ”Vain sovinnollinen yhteenliittyminen tekee meidät vahvaksi ja vastustuskykyiseksi ulkoapäin uhkaaville vaaroille.” Joulukuussa 1919 Sihvo sanoi edistyspuolueen kansanedustajana eduskunnassa, että molemmiin puolin oli syytä luoda iskeytyt haavat umpeen. Hän kehotti siirtämään puoluenäkökohdat sivuun ja käsittelemään kevättalven 1918 sotaa ”maailman palosta johtuneena tapauksena”. Siten olisi helpompi päästä yksimielisyyteen.

Kenraali Sihvo nimitettiin vuonna 1926 sotaväen päälliköksi. Jo edellisenä vuonna 1925 oli varusmiespalvelukseen yhdistetty merkille pantavalla tavalla kansalaiskasvatusta. Se sisälsi muun muassa oman maan historiaa, yhteiskuntaoppia, kotimaista kirjallisuutta sekä raitius- ja siveellisyysluentoja. Alun perin kouluttajina olivat sotilaspapit, mutta Sihvon aikana opetustehtävät siirtyivät enemmän upseerien vastuulle.¹¹

Matti Koskimaan teoksessa *Suomen kohtalon ratkaisut* korostuu kansainvälinen diplomaattia ja sotilaallinen kehitys eri maissa. Teoksen talvisodan taustaa esittelevässä luvussa Petteri Jouko kuvaa aselajien määrällistä puolustusvalmiutta ja arvioi YH:n ajoituksen olleen lokakuussa 1939 juuri oikea. Hyökkääjät

huomasivat nopeasti, että vastassa oli ”yllättävän yhtenäinen kansa”. Yksityiskohtia selittävä Jokin antaa yhtenäisyydestä kiitokset edeltäneiden vuosien ratkaisuille: ”Ponnistelut fasismin ja äärioikeiston vallan rajoittamiseksi ja demokratian turvaamiseksi 1930-luvun kiihkeässä ilmapiirissä kantoivat nyt hedelmää Suomessa.”¹²

Talvisodan ihmeen mahdollisti Juha Mälkin mukaan sotilaallinen menestys puolustussodassa, ”kansalaisotilas- ja ammattisotilasarmeijan” suorituskyky. Siihen liittyi myös aineettomia elementtejä. Sisällissodan repimä kansakunta ei yhdistynyt yhtäkkiä: ”Sodassa osoitettu yhteishenki, joukko-osastohenki ja peräänantamaton puolustustaistelun eetos olivat saaneet rakennusaineensa jo rauhan aikaisesta sotalaitoksesta.”

Mälkin luonnehdinnan mukaan asevelvollisille painotettiin ”sivistystyön myötä yhtenäisen kansakunnan merkitystä uudelleenrakentamistyössä”. Tavoitteena oli sivistynyt, tehtävänsä ja paikkansa ymmärtävä kansalainen, ei ”raakalainen”, joka toimisi vain käsien pakosta. Toki koulutukseen liitettiin myös ”venäjänvastaisen uhkakuvaretoriikan vahvistaminen”. Myöhemmin reserviläisten ja ammattisotilaiden yhteishenki vahvistui kertausharjoituksissa ja YH:n aikana. Rintamalla ei vallinnut pelkästään muodollinen, hierarkkinen kasarmikuri, vaan siihen lomittui esimerkiksi kansalaisotilaiden metsätyömailla omaksuma ja sisäistämä toimintamalli.¹³

Kanta-aliupseereilla oli käytännönläheinen merkitys varusmiesten kouluttajina, ku-

11 Vesa Saarikoski, ”Ståhlbergiläinen jääkäri: Arne Sihvo ja kansallisen eheyttämisen idea,” teoksessa *Valta, vapaus, edistys ja kasvatus: Liberaalisten liikkeiden ja liberaalisen ajattelun vaiheita Suomessa ja Ruotsissa 1800-luvulta 1960-luvun puoliväliin*, toim. Vesa Vares (Jyväskylä, 2002), 197–221; ks. laajemmin Vesa Saarikoski, *Keskustajääkäri Arne Sihvo: Näkökulma aseellisen voiman ja yhteiskunnan vuorovaikutukseen itsenäistymisen murroksesta paasikiviläiseen toiseen tasavaltaan*, Bibliotheca Historica 25 (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1997).

12 Matti Koskimaa, *Suomen kohtalon ratkaisut: Talvisota ja jatkosota 1939–1944* (Jyväskylä: Docendo, 2013), 17–29, lainaus 29 (Petteri Jouko).

13 Juha Mälkki, *Herrat, jätkät ja sotataito: Kansalaisotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla ’talvisodan ihmeeksi’*, Bibliotheca Historica 117 (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2008), erit. 71–76, 331–348, lainaukset 74, 333.

ten Keijo Koivisto on huomauttanut. Hän ei kuvaa talvisodan yhteenkuuluvuuden muodostumista suoraan, mutta kiinnittää huomiota yhteenkuuluvuudelle edellytyksiä luoneisiin taustatekijöihin. Kantahenkilökunnan koulutukseen sisältyi sotilastaitojen ohella yleissivistystä lisääviä aiheita kuten yhteiskuntaoppia, maantietoa, kirjallisuushistoriaakin. Useimmat kanta-aliupseerit olivat kansakoulupohjalta. Koiviston mukaan monissa aliupseerikerhoissa oli opintokerhomuotoista hengenviljelyä sekä oman ammattitaidon lisäämiseksi että yleisemmän tiedonhalun tyydyttämiseksi. Voi aavistella, millainen yhteenkuuluvuutta rakentava merkitys oli esimerkiksi näytelmäkerhoilla ja laulukoroilla. Myöhemmin opintotoiminta tapahtui vuonna 1943 muodostetun Opintotoiminnan Keskusliiton (OK) puitteissa.¹⁴

Laajennusta perinteiseen sotilasnäkökulmaan löytyy ns. uuden sotahistorian parista.¹⁵ Arto Jokinen on luonnehtinut talvisotaromaanien pohjalta sodan henkeä siten, että se oli ”ytimeltään miesten välisen solidaarisuuden osoitus”. Solidaarisuus oli hänestä keskeinen syy puolustuslinjojen kestämiseen. ”Miesten keskinäinen sukupuoleen perustuva yhteenkuuluvuus ylitti luokkaristiriidan.” Ja lisäksi: ”Se yhdisti kahtia haljenneen kansan, sai miehet taistelemaan ylivoimaista vihollista vastaan toisinaan täysin epätoivoisessa tilanteessa ja valoi heihin uskoa sodan jaloista päämääristä.”¹⁶

Aseveliliitolle yhtenä lähtökohtana toiminnut helsinkiläinen Ässärykmentti eli JR 11

oli esimerkki siitä, mitä talvisodan hengestä saattoi seurata. Ässää koskevassa Olli Harisen, Göran Lindgrenin ja Erkki Nordbergin teoksessa selitetään talvisodan yhteenkuuluvuuden taustan kehittymistä muun muassa elintason kohoamisella ja yhteiskunnallisten oikeuksien lisääntymisellä myös sisällissodan hävinneiden keskuudessa. Ässähän koottiin suurelta osin työläiskaupunginosien nuorista miehistä. Neuvostoliiton muodostamalla uhalla oli merkityksensä siihen, että maanpuolustustahto vahvistui myös työväen keskuudessa. Kirjassa kiinnitetään myös huomiota nuorten miesten jokaisen ikäluokan läpikäymään varusmiespalvelukseen ja sen yhtenäistävään henkiseen vaikutukseen.¹⁷

Kansainvälisiä näkökulmia

Vaikuttaa siltä, että mitä kauempana tutkijan katse on Suomesta, sitä vähemmän kiinnitetään huomiota talvisodan hengen taustan muodostumiseen. Aikakautensa esimerkkinä voi mainita Keijo Korhosen tutkimuksen Suomesta neuvostodiplomatiassa Tarton rauhankonferenssista alkaen. Eheytyminen ei näy Korhosen tutkimuksessa, eikä talvisodan kansallinen yhtenäisyyskään. Yhtenäisyyteen viitataan kuitenkin välillisesti siitä näkökulmasta, että suomalaiset neuvottelijat eivät syksyn 1939 neuvotteluissa voineet saamiensa ohjeiden mukaan suostua juuri minkäänlaisiin myönnytyksiin, mihin yleinen mielipide antoi tukea.¹⁸

Katseen suunta on toinen Juhani Suomella. Hän käsittelee Neuvostoliiton roolia Suomen

14 Keijo Koivisto, *Itsenäisen Suomen kanta-aliupseeriston synty, koulutus, rekrytointitausta ja palvelusehdot*, Jyväskylä Studies in Humanities 98 (Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2008), 10–11, 47, 53, 72–73, 212–213.

15 Yleisemmin ”uudesta sotahistoriasta” (New Military History) ks. Joanna Burke, ”Uusi sotahistoria,” teoksessa *Ihminen sodassa: Suomalaisien kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, toim. Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (Helsinki: Minerva, 2006), 21–42.

16 Arto Jokinen, ”Myytti sodan palveluksessa: Suomalainen mies, soturius ja talvisota,” teoksessa *Ihminen sodassa: Suomalaisien kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, toim. Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (Helsinki: Minerva, 2006), 141–157, lainaukset 153.

17 Olli Harinen, Göran Lindgren & Erkki Nordberg, *Talvisodan Ässärykmentti* (Helsinki: WSOY, 2010), 58–61.

18 Keijo Korhonen, *Turvallisuuden peittäessä: Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan*, vol. 2, 1933–1939 (Helsinki: Tammi, 1971), esim. 165–216.

ulkopolitiikassa ja aloittaa asetelmasta, jonka Tarton rauhansopimus loi. Kansakunnan eheytyminen ja yhtenäisyys eivät tutkimuksessa kohoa teemaksi, eivätkä edes maininnaksi. Yhtenäisyys näkyy tässäkin välillisesti tinki-mättömänä neuvotteluasenteena.¹⁹

Talvisodan yhtenäisyyden tausta ei juuri näy myöskään J. K. Paasikiven muistelmissa syksyllä 1939 pidetyistä Moskovan neuvotte-luista, mutta hänellä on kuitenkin havainnol-linen kuvaus asiasta ensimmäisen neuvotte-lumatkan lähtöillalta 9.10.1939. Saattamaan kerääntynyt vakavatunnelmainen väkijoukko lauloi Helsingin rautatieasemalla isänmaallisia lauluja ja virsiä Moskovan junan lähtöä odo-eltaessa.²⁰

Tunnettu on myös Max Jakobsonin kan-sainväliseen diplomatiaan painottuva talvi-sotakuvaus. Hänestä Suomessa tapahtui ”yksi-mielisyyden vallankumous”. Jakobson perus-teli asiaa seuraavasti:

Vasta ulkopuolisen vihollisen hyökkäys yhteistä isänmaata vastaan havahdutti lopullisesti kaikki myöntämään itselleen, että isänmaa oli yhteinen, ja pyyhkäisi menemään luokkataistelun ulkonaiset tunnusmerkit, jotka nähtävästi olivat johtaneet Moskovan harhaan.

Yhtenäistymistä auttoi myös natsi-Saksan eli Neuvostoliiton tuon hetken sopimuskumppa-

nin ja liittolaisen asenne, jolla otettiin etäisyyttä Suomeen ja suomalaisiin.²¹

Kansainvälistä näkökulmaa kansalliseen yhtenäisyyteen on myös Martti Julkusen teok-sessa, jossa tarkastellaan ulkomaisten sotakir-jeenvaihtajien raportointia talvisodan ajalta. Ulkomaankirjeenvaihtajat näkivät, ettei Suo-mi ollut neuvostopropagandan kuvaama ”lah-tarihelvetti”. Yksimielisyyys oli havaittavissa, ja sitä myös hämmästeltiin, kun moni tiesi jotain maan poliittisesta kehityksestä. Ulkomaankir-jeenvaihtajien havainnot vahvistivat tiedotuk-sen pohjaa ja uskottavuutta. Lehtikatsauksista suomalaiset puolestaan lukivat, miten heidän yhteensuoluvuuttaan maailmalla kuvattiin.²² Luonnollista oli, että Suomen virallinen tie-dotus toimi osaltaan myötäsukaisesti yhteisen asian puolesta.²³

Mielipidemittausten mukaan yhdeksän kymmenestä yhdysvaltalaisesta oli talvisodan aikaan asenteiltaan Suomen puolella, samoin maan valtalehdet. Mielenkiintoista oli kuiten-kin se, etteivät USA:n kaikki suomalaistaus-taiset suinkaan olleet samaa mieltä neuvosto-hyökkäyksestä. Ilpo Lagerstedt on kuvannut, kuinka esimerkiksi siellä ilmestyneistä suo-menkielisistä sanomalehdistä *Raiavaaja* ja *New Yorkin Uutiset* sekä toisaalla *Eteenpäin* olivat aivan päinvastaisilla linjoilla. Viimek-si mainitussa vakuutettiin sodan alkupäivien

19 Juhani Suomi, *Talvisodan tausta: Neuvostoliitto Suomen ulkopoliitiikassa 1936–1938* (Helsinki: Tammi, 2014), esim. 404–428. Vrt. Viron kehitykseen, esim. Seppo Zetterberg, *Uusi Viron historia*, Kirjokansi 137 (Hel-sinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2017), 232–238, 256–260; Magnus Ilmjärv, ”Kahden diktatuurin välissä,” teoksessa *Historian kosto: Suomen talvisota kehyksissään*, toim. Henrik Meinander (Helsinki: Siltala, 2015), 104–135.

20 J. K. Paasikivi, *Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939–1941*, 4. p. (Helsinki: WSOY, 1979), 3–4; ks. myös Aaro Pakaslahti, *Talvisodan poliittinen näytelmä: UM:n poliittisen osaston päällikön päiviä ja öitä* (Helsinki: WSOY, 1970), 151.

21 Max Jakobson, *Diplomaattien talvisota: Suomi maailmanpolitiikassa 1938–40*, 8. p. (Helsinki: WSOY, 2009), 290–291, lainaus 291.

22 Martti Julkunen, *Talvisodan kuva: Ulkomaisten sotakirjeenvaihtajien kuvaukset Suomesta 1939–40* (Espoo: Weilin & Göös, 1975), esim. 143–170.

23 Ks. Helena Pilke, ”Hengennostatusta, maisemakuvauksia ja hiven huumoria: Sanallista sotapropagandaa Suomessa ja Suomesta vuosina 1939–1944,” teoksessa *Sotapropagandasta brändämiseen: Miten Suomi-kuvaa on rakennettu*, toim. Virpi Kivioja, Olli Kleemola & Louis Clerc, Poliittisen historian julkaisuja 5 (Jyväskylä: Docendo, 2015), 66–99, erit. 68–73.

neuvostopommitusten jälkeenkin, että pommitus uutiset olivat valhetta. Punatähtikoneet eivät pudottaisi yhtään pommia asukkaiden päälle. Tieto oli saatu *Pravdan* toimittajalta.²⁴

Näkökulmia Neuvostoliitosta ja Venäjältä

Aivan toisenlainen näkymä suomalaisten kansalliseen yksimielisyyteen sekä sen kehittymisen taustoihin avautuu, kun sota-aikaa tarkastellaan taistelulinjojen vastapuolelta. Samalla yhteenkuuluvuuden merkitys suomalaisille korostuu entistäkin vahvemmin.

Viljam Vasiljevits Pohlebin hahmotteli 30 vuotta talvisodan jälkeen tarkoitushakuisesti aivan toisenlaista kehityskulkua. Hänestä ajanjakso 1930–1939 oli ”Suomen neuvostovastaisen suuntautumisen kolmas vaihe”. Pohlebinin ryhmittelyssä toisaalla mainitaan äärioikeistolaishenkiset ja neuvostovastaiset voimat, etunenässä AKS, suojeluskunnat, lapuanliike ja IKL, toisaalla kommunistisen puolueen ja edistyskellisten demokraattiset voimat, myös ammattiyhdistysliike. Sosiaalidemokraattinen työväenliike ei näy. Neuvostoliiton ja natsi-Saksan historiallisesta kädenlyönnistä ei kerrota. Suomalaisten kansallisesta eheytymisestä ja vastarinnan yksituumaisuudesta ei ole mainintaa.

Talvisota oli Pohlebinin mukaan suomalaisille ”katkera opetus ja väistämätön rangaistus” virheellisestä ulkopoliitikasta. Sota oli sinänsä pieni tapahtuma, se ei jättänyt neuvostokansalle olennaista muistijälkeä. Sen sijaan on merkillepantavaa, että hänenkin arvionsa mukaan ”talvisodalla oli Suomelle

kansallinen merkitys”. Se kosketti kaikkia elämänalueita ja vaikutti monien sukupolvien ajatteluun. Tämän voi jokainen suomalainenkin allekirjoittaa. Pohlebinista talvisota olisi voinut merkitä Suomen ulkopoliittisen suunnan muutosta. Sodalla ja sen muistamisella oli hänen mukaansa kuitenkin suomalaisille kielteinen seuraus, sillä he ottivat sen lähtökohdaksi jatkosodalle.²⁵ Voidaankin arvioida, tosin toisin perustein, ettei jatkosotaa olisi ollut ilman talvisotaa.

Omanlaisensa virstanpylväs oli myös Juri Komissarovin kuvaus Suomen tiestä talvisotaan. Historiantutkijaksi mainitun nimimerkin takaa paljastui myöhemmin neuvostodiplomaatti Juri Derjabin. Yksi tavoitteista oli ilmeinen: muuttaa tai ainakin horjuttaa suomalaisten omia, vallitsevia käsityksiä talvisodan taustoista ajankohtaan ja kahdenvälisiin suhteisiin sopivammiksi. Talvisodan historian joustavan tarkoituksellisella tulkinnalla pyrittiin palvelemaan joitakin ajankohdan poliittisia päämääriä, tekemään historiapolitiikkaa.²⁶ Tämäkin esimerkkitapaus, vaikuttamisyritys käsitysten muuttamiseksi, kuvastaa talvisodan hengen ja yhteenkuuluvuuden merkitystä suomalaisten kansallisen selviytymiskertomuksen yhtenä kulmakivenä.

Komissarov antaa ymmärtää, että Saksa, Italia, Japani ja Britannia olisivat muodostaneet blokin, joka suunnitteli 1930-luvulla sotaa Neuvostoliittoa vastaan. Hyväksymällä Saksan tarjouksen hyökkäämättömyyssopimuksesta neuvostomaa onnistui kuitenkin hankkimaan lisää aikaa varustautumiselle. Hän ei mainitse Puolan jakoa yhdessä natsi-Saksan

24 Ilpo Lagerstedt, *Amerikkalainen talvisotanäytelmä* (Helsinki: Readme, 2020), esim. 26–48; ks. myös Hannu Rautkallio, ”Välinpitämätön Washington,” teoksessa *Historian kosto: Suomen talvisota kehyksissään*, toim. Henrik Meinander (Helsinki: Siltala, 2015), 239–257. Lagerstedtin kirjan pääteema on suomalaisia tukeneen Robert Sherwoodin talvisota-aiheisen näytelmän ”There shall be no night” valmistaminen ja hyvin myönteinen vastaanotto teatteriesityksissä 1940–41. Sherwood toimi sittemmin presidentti Franklin D. Rooseveltin puheiden kirjoittajana.

25 V. V. Pohlebin, *Suomi vihollisena ja ystäväenä 1714–1967*, 3. p. (Helsinki: WSOY, 1969), 286–316.

26 Historiapoliitikasta Seppo Hentilä, *Pitkät varjot: Muistamisen historia ja politiikka* (Helsinki: Siltala, 2018), 10–11.

kanssa, ei myöskään maansa sotilasjohdon jo kesällä 1939 valmistelemia suunnitelmia Suomea vastaan eikä syksyn mittaan tapahtuneita sotilasyksiköiden siirtoja Suomen vastaiselle rajalle. Terijoen hallituskin jää unohduksiin. Sen sijaan näyttävinä esimerkkeinä suomalaisen harjoittamasta ”provosoinnista” mainitaan linnoitustyöt Karjalan kannaksella, samoin alueella elokuussa toteutettu laaja sotaharjoitus ja syksymmällä miesmäärineen ne joukkojen ryhmitykset, jotka Suomessa tunnetaan YH:n nimellä.

Suomalaisten yhdistymisen vastarintaan Komissarov kuvaa tarkoituksella toisin päin – ei ollut aihetta vastarintaan, sillä eihän Neuvostoliitto halunnut sotaa. SDP:n tannerilaisen johdon, taantumuksellisten porvarillisten piirien, kokoomuksen ja muiden puolueiden onnistui sen sijaan ”tartuttaa kansalliskiihko paitsi porvarillisiin kerroksiin myös huomattavaan osaan työväestöstä”. Suomen katkaisemista neuvotteluista ja lisäksi johtavien länsivaltojen neuvostovastaisesta politiikasta oli sitten ”loogisena seurauksena” ”sotaselkkaus” tai ”aseellinen selkkaus”. Komissarov vakuutelee, ettei Neuvostoliitto sellaista halunnut ja että se teki kaikkensa estääkseen sen.²⁷

Neuvostoliitto ehti muuttua paljon Pohlebinin ja Komissarovin kirjojen jälkeisinä vuosikymmeninä, 1980-luvun lopulle tultaessa.²⁸ Myös käsitys talvisodasta muuttui Neuvostoliitossa, kuten Max Jakobson on kuvannut kirjansa *Diplomaattien talvisota* vuoden 2009 painoksen saatesanoissa. Hänellä oli vuonna 1989 mahdollisuus tavata Neuvostoliiton sota-

historiallisen laitoksen johtaja, kenraaliversti Dimitri Volkogonov, joka kertoi ”uuden virallisen totuuden” talvisodasta. Sen mukaan syyllinen sotaan oli Stalin: hän oli yksin päättänyt siitä marsalkkojensa varoituksista huolimatta. Armeijakin oli laitoksen johtajan mukaan ollut valmistautumaton. ”Kuusisen hallituksen asettaminen oli tyhmyys”, jonka Stalin ja ulkoministeri Vjatšeslav Molotov kahdestaan päättivät.

Kenraaliverstin mukaan Leningradin puolustuksen vahvistaminen oli ollut välttämätöntä, mutta Stalinin valitsemat keinot olivat olleet väärä. Samoin olivat virheellisiä keinot Baltian maiden osalta. Jakobson muistuttaa, että vasta Venäjän federaation presidentti Boris Jeltsin pyysi heinäkuussa 1992 Suomen vierailullaan julkisesti anteeksi Neuvostoliiton hyökkäystä.²⁹ Voi hyvin arvioida, että tällaisilla tuoreemmilla lausunnoilla on ollut omaa, uudelleen yhtenäistävää vaikutustaan suomalaisten käsityksiin yhä kaukaisemmaksi jäävästä talvisodasta.

Vuonna 2009 avautui niin suomalaisille kuin venäläisillekin aivan uusi näkökulma talvisodan aikaan, kun aiemmin suuri joukko huippusalaisia Neuvostoliiton valtionturvallisuuden kansankomissariaatin (NKVD) asiakirjoja julkaistiin vuosien tutkimusyhteistyön tuloksena. Neuvostoagenttien, tiedustelijoiden, vakoilijoiden ja urkkijoiden raportit antavat raadollisen ja alavireisen kuvan neuvostojoukkojen moraalista, varusteista, huollosta ja heikoista sotilastaidoista. Sotilaiden kirjeissä saatettiin kuvailla havaittua suomalaisten

27 Juri Komissarov, *Suomi löytää linjansa: Neuvostoliittolaisen historiantutkijan näkemys Suomen tasavallan vaiheista*, 2. p. (Helsinki: Otava, 1974), esim. 72–96, lainaukset 73, 77, 84.

28 Neuvostotutkimuksessa oli vuonna 1989 niin perinteisiä kuin uusiakin tulkintoja. Ks. Osmo Jussila, ”Talvisota neuvostohistoriassa,” teoksessa *Tuntematon talvisota: Neuvostoliiton salaisen poliisin kansiot*, toim. Timo Vihavainen & Andrei Saharov (Helsinki: Edita, 2009), 25–36; Jukka Nevakivi, ”Tuntematon talvisota,” teoksessa *Tuntematon talvisota: Suomi 1939–1940*, toim. Tuija Hietanen & Leena Riska (Helsinki: Helsingin yliopiston poliittisen historian laitos, 1989), erit. 8–14.

29 Jakobson, *Diplomaattien talvisota*, ix–xi, lainaukset ix; ks. myös Jukka Tarkka, *Max Jakobson: Kylmän sodan diplomaatti* (Helsinki: Otava, 2010), 49–50, 149; Mauno Koivisto, *Kaksi kautta*, vol. 2, *Historian tekijät* (Helsinki: Kirjayhtymä, 1995), 563–570. Volkogonov joutui pian tapaamisen jälkeen eroamaan laitoksesta ja siirtyi Jeltsinin neuvonantajaksi.

elintasoa ja ihmetellä ”ketä tässä vapautetaan kenestä”. Omat epäonnistumiset ja virheratkaisut laitettiin herkästi ”tuholaisten” syyksi. Heitä löydettiin aina, ja ratkaisukeinona oli armoton rankaiseminen, esimerkiksi yksikön komentajan teloitus omien joukkojensa edessä.

A. N. Saharov tuo artikkelissaan *Toinen sota* selkeästi esiin sen, että Neuvostoliitto oli hyökkääjä. Sodan varsinaiset syyt olivat hänestä kuitenkin mutkikkaampia: kansainvälisen politiikan tapahtumien ristiriitainen kehitys, Venäjän historiallinen laajentumispyrkimys, maan luoteisrajan turvaaminen, ja oli paikka myös maailmanvallankumouksen ihanne toteuttamista. Vaikka Suomi ei hänestä ollut mikään ”aatteellisen kommunisminvastaaisuuden linnake”, kansallisen yksimielisyyden tausta oli kuitenkin yksinkertainen. Suomalaista yhteiskuntaa yhdistivät hänen mukaansa ”lähinnä venäläisviha ja sen tiivistämä isänmaallisuus”.³⁰

Nuoremman polven venäläinen sotahistorioitsija Bair Irincheev kuvaa tutkimuksessaan *Talvisota venäläisin silmin* monia talvisodan keskeisiä taisteluja. Usein hän läpivalaisee tapahtumia sekä suomalaisten että neuvostosotilaiden kuvauksilla. Hänellä on monia selityksiä sille, minkä takia suomalaisten torjuntataistelu oli pitkään niin menestyksellistä. Havainnot teloituksista ja puutteellisista varusteista ovat suomalaisillekin tuttuja. Irincheev ei mainitse sitä, miten Neuvostoliitto valtasi yhdessä natsi-Saksan kanssa Puolan nopeasti syksyllä 1939, eikä hän tuo esiin siitä syntynyttä virheellistä kuvaa puna-armeijan tuon hetkistä todellisista taistelutaidoista.

Suomalaispuolustuksen yhtenäisestä hengestä on kirjasta luettavissa jotain vain välillisesti, mutta pitemmän ajan kuluessa tapahtuneesta kansallisesta eheytymisestä ei mitään. Neuvostopropaganda oli vakuuttanut sotilaille, ”että Suomen työläiset ja maanviljelijät eivät ampuisi luokkaveljiään vaan siirtyisivät Puna-armeijan puolelle”. Hyökkääjät havaitsivat tämän pian täydelliseksi harhakäsitykseksi, sillä ”suomalaiset taistelivat lujasti poliittisista näemyksistään riippumatta”.³¹

Vladimir Baryshnikov on pyrkinyt artikkelissaan *Leningradin turvallisuuden haasteesta* löytämään aineksia ja näkökohtia molempia osapuolia ymmärtävään kuvaukseen. Hänestä ”Neuvostoliiton ja Suomen välinen sota” ei johtunut yksin neuvostopuolen aggressiosta eikä myöskään Suomen ”räjähdysherkästä” ulkopoliittisesta linjasta. Syyt olivat kauempana, Euroopan turvallisuuspoliittisen ilmaston muuttumisessa 1930-luvun alkuvuosien jälkeen. Maiden välinen kiista laajeni hänen mukaansa asteittain. Sodan taustalla oli toisen maailmansodan puhkeaminen.

Suomalaisten kokema kansallinen yhtenäisyys tulee kyseisessäkin artikkelissa ainoastaan välillisesti esille. Baryshnikov kertoo selväsanaisesti, että tiedusteluväen Suomesta hankkimat mielialakuvaukset esimerkiksi ns. työtätekevien massojen ja köyhien talonpoikien suuresta tyytymättömyydestä hallituksen politiikkaan olivat subjektiivisia, vajavaisia ja vääristyneitä, suorastaan harhaanjohtavia. Osa sotilastiedustelun tiedoista jätettiin lisäksi kokonaan huomiotta. Sanontoja muotoiltiin vastaamaan niitä odotuksia, joita Stalinilla

30 A. N. Saharov, ”Toinen sota,” teoksessa *Tuntematon talvisota: Neuvostoliiton salaisen poliisin kansiot*, toim. Timo Vihavainen & Andrei Saharov (Helsinki: Edita, 2009), 10–24, lainaukset 11, 13, 20; asiakirjat (259 kpl) lokakuulta 1939 huhtikuulle 1940, 131–513.

31 Bair Irincheev, *Talvisota venäläisin silmin* (Helsinki: Minerva, 2012), 11–18, lainaukset 17–18. Ks. esimerkiksi propagandajulkaisusta (nimimerkki?) M. Markovin laatima ja Leningradin sotilaspiirin poliittisen hallinnon julkaisema ”Finlandija” (1940), suomennettuna julkaistu teoksessa *Finlandija: Puna-armeijan Suomi-opas* 1939, toim. Pekka Tuomikoski (Helsinki: Minerva, 2013), 73–170; kesän 1939 valmisteluista ja sotilastiedustelusta ks. myös *Puna-armeijan marssiopas Suomeen 1939*, toim. Antero Kautto (Hämeenlinna: Karisto, 1989), esim. 19–24.

oletettiin olevan. Seurauksena oli nopean ja suhteellisen vaivattoman voiton odotus. Yksi-puolisiin perusteluihin nojasi myös päätös Terijoen hallituksen perustamisesta.³²

Monet itänaapurin arkistot ovat avautuneet tutkijoille viime vuosikymmeninä. Esiintulleiden salasanomien ja muistiodien valossa suomalaisten talvisotaa edeltänyt ja sen aikainen kansallinen yhteenkuuluvuus korostuu, mutta vain välillisesti: neuvostomaa pyrki monin tavoin työntämään kiilaa väestöryhmien ja poliittisten puolueiden väliin, osin sisälleenkin, hajottaakseen yhtenäiseksi muotoutuvaa henkistä ja fyysistä vastarintaa. Sopivaa propaganda-aineistoa valmisteltiin myös laajempaa kansainvälistä julkisuutta varten.

Terijoen hallitus oli näkyvin kiilanlyöntiyrittäjä, mutta hanke ei tuottanut tulosta toivotulla tavalla, vaan se vaikutti valtaosaan suomalaisista pikemminkin päinvastaisella tavalla, yhteishenkeä lujittaen.³³ Hannu Soikkanen on luonnehtinut Kuusisen hallitusta haasteeksi etenkin sosialidemokraateille, vaikka sen houkutuksiin eivät juurikaan tarttuneet edes puolueen vasemmalla laidalla olleet jäsenet.³⁴ Rintamajoukoista loikkasi vastapuolelle räikeään neuvostopropagandaan uskoen vain yksittäisiä sotilaita. Heidän kohtalonsa jäi usein epäselväksi.³⁵

Puolueiden ja politiikan kentillä

Talvisodan ajan yhtenäisyydelle ja sodan myyttiselle hengelle on etsitty selittäviä taustatekijöitä etenkin asenteista ja ilmiöistä suomalaisen yhteiskunnan sisällä. Tunnettu on esimerkiksi lentävä lause, jonka mukaan työmiehelläkin alkoi jo olla jotain, mitä puolustaa. Näin luonnehti työväestön tilaa Väinö Tanner katsauksessaan SDP:n puoluekokouksessa toukokuun lopulla 1936, siis noin vuotta ennen punamultahallitusta. ”Nyt on työväelläkin puolustettavaa ja tätä puolustettavaa tulee joka vuosi yhä lisää.” Hän sanoi myös: ”Me myönnämme, että maata on puolustettava ja että varsinkin tätänykyä on jokseenkin toivontonta pitää esillä aseistariisumiskysymystä.”³⁶

Sovun aineksia löytyy monelta suunnalta. Hyvin muistetaan Suomelle myönnetty vuoden 1940 kesäolympiakisat. Valmisteluista seurasi yhteistyöhakuista toimintaa, millä oli symbolista merkitystä laajemmaltikin. Kiistakumppanit Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto (SVUL) ja Työväen Urheiluliitto (TUL) sopivat loppukeväällä 1939 yhteistyöstä tulevien olympiakisojen yhteydessä. Jo Helsingin Olympiastadionin vihkiäisjuhlassa kesällä 1938 eri aatteellisia leirejä edustaneet urheilijat kohtasivat ensi kerran valtakunnallisella tasolla.³⁷

32 Vladimir Baryshnikov, ”Leningradin turvallisuuden haasteesta,” teoksessa *Historian kosto: Suomen talvisota kehyksissään*, toim. Henrik Meinander (Helsinki: Siltala, 2015), 156–176, lainaukset 159.

33 Timo Vihavainen, Ohto Manninen, Kimmo Rentola & Sergei Zuravljov, toim., *Varjo Suomen yllä: Stalinin salaiset kansiot* (Jyväskylä: Docendo, 2017), 153–235; Ks. myös esiintulleita asiakirjoja esim. lokakuun 1939 ja elokuun 1940 väliseltä ajalta teoksessa Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola & Tauno Saarela, toim., *’Kallis toveri Stalin!’: Komintern ja Suomi* (Helsinki: Edita, 2002), 403–441; ks. myös samassa teoksessa Tauno Saarela, ”Kommunistinen internationaali ja suomalainen kommunismi 1919–1935,” 9–62; Kimmo Rentola, ”Komintern ja Suomi 1934–1944,” 63–90.

34 Hannu Soikkanen, *Kohti kansanvaltaa*, vol. 2, 1937–1944 (Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, 1987), 112; ks. myös Jakobson, *Diplomaattien talvisota*, 290.

35 Erään yliolikkarin, ”Reinon” tarinan on kertonut Raija Ylönen-Peltonen teoksessa *Vain sodassa kuollut mies: Kadonnut kaatunut teloitettu* (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2020).

36 *Pöytäkirja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen XVII puoluekokouksesta Helsingissä 25–28.5.1936* (Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, 1936), 77.

37 Ks. Tuomas Tepora, *Sinun puolestas elää ja kuolla: Suomen liput, nationalismi ja veriuhrit 1917–1945* (Helsinki: WSOY, 2011), 183.

Muutamakin esimerkit poliittisen historian yleisteoksista kertovat siitä, että talvisodan yhteenkuuluvuuden taustaa on kuvattu ja selitetty monin eri tavoin. Käsitteitä on käytetty vaihtelevasti, ja tapahtumille on annettu erilaisia painotuksia. Eino Jutikkala on luonnehtinut hivenen mutkikkaalla tavalla, että lapuanliike itse asiassa joudutti ”sosialidemokratian juurtumista suomalaisen yhteiskuntaan”. Ja jos vielä joitakin ”siteitä” puuttui, ne solmittiin hänen mukaansa punamultahallituksen aikana. Sittemmin sosialidemokraatit olivat valmiita vastustamaan aseita itänaapurin diktatuuria. Ja viime kädessä talvisodan hengen syntymisessä oli Jutikkalan mukaan ”olenainen osuus Kuusisen hallituksella”.³⁸

Henrik Meinander on puolestaan vähätellyt Kuusisen hallituksen merkitystä. Meinanderin mukaan sekä nukkehallitus että neuvostopropaganda jäivät vain ”huitaisuksi ilmaan”. Yhtenäistymisen taustalla vaikutti punamultahallitus, joka ryhtyi tietoisesti rakentamaan ”demokraattisesti hallittua hyvinvointivaltiota”. Kansallinen yksimielisyys syntyi karusta oivaluksesta: ”oli olemassa vain yksi vaihtoehto – taistella katkeraan loppuun saakka”. Lisäksi ”suomalaisten itsepäisyys” johtui halusta uskoa länsivaltojen apuun.³⁹

Mainilan laukaukset olivat osa laajempaa lavastustarinaa. Nukkehallitus oli toinen. Ajatus oli tietenkin se, että tällainen hallitus

pyytäisi suurelta naapurilta apua, mikä sitten oikeuttaisi hyökkäykseen. Heikki Ylikankaan mukaan tämäkin lavastus oli aivan liian läpinäkyvä. Pian Terijoen hallituksesta muodostui neuvostojohdolle kiviriippa.⁴⁰

Kimmo Rentola on kiteyttänyt uudemman tutkimuksen pohjalta, että nimenomaan tapa, jolla Neuvostoliitto hyökkäsi, ”karaisi suomalaiset vastarintaan”. Iso hyökkäsi lavastuksen jälkeen pienen kimppuun siviilikohteita pommittaen. Sitä täydensi Kuusisen hallitus, jonka muodostaminen vallatulle Terijoen alueelle pohjautui ideologisiin tarpeisiin ja nopean voiton odotukseen. Nukkehallituksen muodostaminen oli Rentolan mukaan paha virhe. Se paljasti Suomelle ja kansainväliselle yhteisölle avoimesti, ettei kyse ollut pelkästään neuvotteluin sovittavista rajasiirroista ja Leningradin turvallisuudesta.⁴¹

Talvisodan hengen taustaa on kuvattu myös Osmo Jussilan, Seppo Hentilän ja Jukka Nevakiven yhteisteoksessa, joskin ei kovin yksityiskohtaisesti: ”Talvisodan henkeä ei luonut pelkästään äkillinen ulkoinen uhka, vaan sen synnytti suomalaisen yhteiskunnan sisäinen eheytyminen, joka oli 1930-luvun lopulla edennyt pitkin harppauksin.” Siihen liittyi vielä symboliikkaa: tammikuun kihlaus ja suojeluskuntasopimus.⁴²

Jouko Vahtola on luonnehtinut laajemmin mutta yksityiskohtiin paneutumatta yhtenä-

38 Viljo Rasila, Eino Jutikkala & Keijo K. Kulha, *Suomen poliittinen historia 1809–1975*, vol. 2, *Vuodet 1905–1975* (Helsinki: WSOY, 1977), 177–180, 194–197, 203, lainaukset 178, 196, 203 (Eino Jutikkala).

39 Henrik Meinander, *Suomen historia: Linjat, rakenteet ja käännekohdat*, korjattu painos (Helsinki: WSOY, 2010), 188, 203; ks. myös Henrik Meinander, ”Historia,” teoksessa *Maamme Suomi*, toim. Allan Tiitta (Espoo: Weilin & Göös, 2007), 15–29.

40 Heikki Ylikangas, *Suomen historian solmukohdat*, 4. p. (Helsinki: WSOY, 2012), 259–261. Terijoen hallituksesta ks. myös Mikko Heikki Viitala, *Vasemmistolainen työväenliike Suomessa*, vol. 1, *SKP – parlamentaarinen ja vallankumouksellinen puolue 1918–1988*, Kommunisti-lehden julkaisusarja 1/88 (Helsinki: Suomen Kommunistinen Puolue, 1988), 56–59; Kimmo Rentola, *Kenen joukossa seisot?: Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945* (Helsinki: WSOY, 1994), 166–178.

41 Kimmo Rentola, *Stalin ja Suomen kohtalo* (Helsinki: Otava, 2016), 33.

42 Osmo Jussila & Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi, *Suomen poliittinen historia 1809–1999* 3. uudistettu p. Helsinki: WSOY, 2000, 183–184, lainaus 183 (Seppo Hentilä). Ks. myös Keijo K. Kulha, *Aseveljien aika: Suomalaisen asevelihengen ja aseveliliikkeen historiaa 1940–1945* (Helsinki: WSOY, 1980), 37–38; Pia Olsson, *Myytti ja kokemus: Lotta Svärd sodassa* (Keuruu: Otava, 2005), 46–47.

syiden muodostumista: ”Maan vahva taloudellinen ja sosiaalinen kehitys, demokraattisen järjestelmän kestävyys ja kansallisen hengen lujittaminen olivat parissa vuosikymmenessä saaneet ihmeitä aikaan sisällissodan runtelemassa maassa.” Kaikki tämä vei pohjaa kommunismin kasvualustalta, tyytymättömyydeltä ja katkeruudelta. Lisänä oli tietoisien eheytysoikeuden merkitys ja maanpuolustustyön laaja-alaisuus. Itänaapuri oli myös vuosisatojen ajalta tuttu vihollinen, mistä suomalaisia mieluusti muistutettiin.⁴³

Martti Häikiö on monien tavoin selittänyt yksimielisyyttä viittaamalla punamultahallitukseen, mutta hänen mukaansa vielä tärkeämpää oli kunnallispolitiikka. Kevään 1918 sodan pahoin repimät suomalaiset ”löysivät toisensa kunnanvaltuustoista ja lautakunnista ratkomassa paikallisia ongelmia”. Kunnallisessa elämässä opittiin kansanvaltaa aivan käytännössä.⁴⁴ Hannu Soikkasen mukaan kunnallislakien hyväksyminen vuonna 1917 merkitsi itse asiassa demokratian toista läpimurtoa. Olennaista oli, että luottamus- tehtäviin valituilla työläisillä oli takanaan ja tukenaan järjestökoulutusta.⁴⁵

Porvarillisten puolueiden historiateoksissa kansallisen eheytyksen teema näkyy eri tavoin painotettuna. Juhani Mylly viittaa teok-

sessaan maalaisliitosta siihen, miten eheyttäminen oli punamultahallitusta muodostettaessa suorastaan tavoitteellista. Maalaisliiton ja sosialidemokraattien neuvotteluissa ”yleiset sovintopyrkimykset olivat koko ajan väkevänä läsnä taustalla”, vaikka ne eivät alituisesti julkisuudessa esillä olleetkaan.⁴⁶

Vesa Vares on kuvannut sitä, kuinka kokoomuksen puheenjohtajuudesta vuonna 1936 luopunut J. K. Paasikivi muistutti puolueväkeä siitä, miten hän näki ”tannerilaisessa sosiaalidemokratiassa” myönteisiä piirteitä. Hän valmisteli puoluetta sen varalle, että SDP voisi olla pianikin uudelleen hallituksessa. Kun punamultahallitus aloitti, asetui kokoomus kuitenkin lujasti oppositioon. Puolue ei nähnyt – toisin kuin maalaisliitto – mitään mahdollisuuksia kansalliselle eheyttämiselle ja sovinnon hakemiselle. Ari Uinon mukaan vasta talvisota sai kokoomuslaiset huomaamaan, että ”kevään 1918 kuilu” olikin kurottu umpeen jo ennen sotaa.⁴⁷

Kaikista edellä mainituista esimerkeistä poikkeaa Timo Soikkanen laaja-alaisella tutkimuksellaan *Kansallinen eheytyminen – myytti vai todellisuus*, jossa hän tarkastelee ulko- ja sisäpolitiikan keskinäistä vuorovaikutusta kolmekymmenluvun Suomessa. Merkittävä yksittäinen tapahtuma kehityksessä oli puna-

43 Jouko Vahtola, *Suomen historia jääkaudesta Euroopan unioniin* (Helsinki: Otava, 2003), 362–363, lainaus 362.

44 Martti Häikiö, ”Yksin ja yhdessä,” teoksessa *Historian kosto: Suomen talvisota kehityksissään*, toim. Henrik Meinander (Helsinki: Siltala, 2015), 227. Kunnallispoliittisen lainsäädännön kehityksestä, Ilkka Hakalehto: ”Kunnallisen kansanvallan kehitys, kunnallisvaalit ja -valtuustot,” teoksessa *Suomen kaupunkilaitoksen historia*, vol. 3, *Itsenäisyyden aika*, toim. Päiviö Tommila (Helsinki: Suomen Kaupunkiliitto, 1984), 107–212, erit. 110–132.

45 Hannu Soikkanen, *Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta: Maalaiskuntien itsehallinnon historia* (Helsinki: Maalaiskuntien Liitto, 1966), 631–633; ks. myös Kati Katajisto, *Sodasta sovintoon* (Helsinki: Otava, 2018), esim. 259–266.

46 Juhani Mylly, *Maalaisliitto 1918–1939*, vol. 2, *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia* (Helsinki: Kirjayhtymä, 1989), esim. 326–330, 363–373, lainaus 372. Kari Hokkanen kuittaa puolestaan talvisodan yhtenäisyyden hyvin lyhyesti ja painottaa, että sotavuosina maata johtivat muut kuin maalaisliittolaiset (*Maalaisliitto sodan ja vaaran vuosina 1939–1950*, vol. 3, *Maalaisliitto-Keskustan historia* (Helsinki: Otava, 1996), 10, 17–19).

47 Vesa Vares & Ari Uino, *Suomalaiskansallinen kokoomus: Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1929–1944* (Helsinki: Edita, 2007), esim. 172–180, 258–270, 360–363, lainaukset 258–259, 269 (Vesa Vares); talvisodan ajalta 441, myös lainaus (Ari Uino).

multahallituksen muodostaminen pian presidentinvaalin jälkeen maaliskuussa 1937.

Soikkasen mukaan kansallinen eheytys nousi sisäpolitiikassa hallitsevaksi teemaksi vuoden 1937 lopulta alkaen. Eheyttäminen ei saanut heti jakamatonta kannatusta, mutta levottomana syksynä 1939 muodostui kuitenkin lähes yli koko poliittisen kentän kampanja yksimielisyyden puolesta. Siinäkin puolueilla oli erilaisia sävyjä. Kansallisesta yksimielisyydestä ja sen muodostumisesta hän esittää kaksi tulkintamallia. Toista hän kutsuu ”ylhäältä johdetuksi” tai ”yhtenäistämispolitiikaksi” ja toista ”luottamusmalliksi”. Soikkasen mukaan kansallinen eheytyminen oli kaiken kaikkiaan ”paljolti spontaanin kehityksen tulos”, mutta tietoista yhtenäistämispolitiikkaakin käytettiin hyväksi 1930-luvun kuluessa. Sitä sovellettiin ankarasti kommunisteja vastaan, mutta osansa sai myös SDP.⁴⁸

Soikkanen on muistuttanut, että kansallisen edistyspuolueen todellinen merkitys oli eduskuntavaalien ilmaisemia voimasuhteita suurempi. Puolueessa oli kaksi siipeä, oikeistolainen ja vasemmistolainen. Soikkasen mukaan sisä- ja ulkopolitiikan jakolinja kulki pienen edistyspuolueen halki, ja se juuri antoi puolueelle mahdollisuuden päästä vaikutusvaltaiseen asemaan. Nimenomaan vasemmistolainen suuntaus korosti eheytyksen merkitystä. Soikkasen sanoin: ”Kansallisen

sovinnon kannalta punamultayhteistyön synty oli merkittävä.”⁴⁹

Sampo Ahto on hahmottanut talvisodan henkeä hyödyntämällä maan eri puolilta koottuja mielialaraportteja, sanomalehtiä, rintamakatsauksia, yksityiskirjeitä ja muistelmateoksia. Lainaukset eri lähteistä kuvaavat kansaa hyvin yksituumaisena syksystä 1939 loppukevääseen 1940. Ahdon päätelmä sodasta selviytymiseen on ytimekäs: ”Tulosta ei saavutettu aseiden ja materiaalin paljoudella, vaan ainoa selitys on talvisodan henki.” Sen hengen eli periksiantamattoman kansalaismielipiteen esittävät hänen mukaansa aitona ja muokkaamattomana juuri alkuperäislähteet. Yksimielisyyden pohja luotiin jo 1930-luvun kasvun ja kehityksen vuosina.⁵⁰

Tuomas Teporan mukaan talvisota merkitsee edelleen suomalaisen muistikulttuurin kivijalkaa. Hän on puristanut eheytyksen taustan yhteen lauseeseen: ”Poliittisen liennytyksen tausta oli 1930-luvun lopun punamultahallituksessa, taloudellisessa nousukaudessa ja ulkopolitiikan sanelemassa tiivistymisessä puolustusasemiin.”⁵¹ Tepora on toisaalla korostanut sitä, että hyvin pian talvisodan jälkeen yhteenkuuluvuuden rapisemista kuvasivat esimerkiksi ruotsinkielisiin kohdistuneet epäluulot ja syytökset. Kuukausiksi sivuun työnnetty kieliriita sai uutta virikettä.⁵²

48 Timo Soikkanen, *Kansallinen eheytyminen – myytti vai todellisuus?: Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933–1939* (Helsinki: WSOY, 1984), esim. 242–255, 386–387. Ks. myös: Timo Soikkanen, ”Vakiintuvan kansanvallan vuosikymmenet,” teoksessa *Vuosisatamme Suomi*, toim. Seppo Zetterberg (Porvoo: WSOY, 1992), 73–160, erit. 151–160; Timo Soikkanen, ”Kansallinen eheytyminen,” teoksessa *Talvisodan pikkujättiläinen* (Porvoo: WSOY, 1999), 47–64; Timo Soikkanen, ”Talvisodan henki,” teoksessa *Talvisodan pikkujättiläinen* (Porvoo: WSOY, 1999), 235–251.

49 Timo Soikkanen, ”Temppelelinharjalla ja vaa’an kielenä: Kansallisen Edistyspuolueen kivimäkiläiset ja cajan deriläiset 1930-luvun sisä- ja ulkopolitiikassa,” teoksessa *Valta, vapaus, edistys ja kasvatus: Liberaalisten liikkeiden ja liberaalisen ajattelun vaiheita Suomessa ja Ruotsissa 1800-luvulta 1960-luvun puoliväliin*, toim. Vesa Vares (Jyväskylä, 2002), 223–272, lainaus 240.

50 Sampo Ahto, *Talvisodan henki: Mielialoja Suomessa talvella 1939–1940*, Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisuja no. 17 (Helsinki: Suomen Sotatieteellinen Seura, 1989), esim. 7, 9–22, 254–256, lainaukset 7, 255.

51 Tuomas Tepora, *Sodan henki: Kaunis ja ruma talvisota* (Helsinki: WSOY, 2015), erit. 12–14, 33–47, lainaukset 12.

Sosialidemokraattinen työväenliike

Kun tarkastellaan suomalaisen kansakunnan eheytymistä sisällissodan jälkeisinä vuosikymmeninä, mielenkiinto kohdistuu erityisesti sosialidemokraattiseen työväenliikkeeseen. Suomalaisen työväenliikkeen historian ensimmäinen yhtenäinen kokonaisuus – *Työväenkysymys ja työväenliike Suomessa* – oli sotavuosina Työväen Sivistysliiton sihteerinä ja myöhemmin Työväen Akatemian johtajana toimineen R. H. Oittisen käsialaa. Hän viimeisteli painoon menevää tekstiään kesällä 1948. Silloin elettiin vielä niin epävarmoja ja levottomia aikoja, että hän kuvaili sotavuosia lähinnä työntekovelvollisuuksien ja työväen-suojelun näkökulmasta. Hänen mukaansa työväen osuutta sotaponnistusten tehostamisessa oli pyritty lisäämään voimakkaalla propagandalla, jossa keskeistä oli aseveljeys. Talvisodan henkeä hän ei maininnut. Hän muotoili hieman erikoisesti aseveljeyden tarkoitaneen ”Suomen kansan kaikkien piirien yhteenkuuluvaisuutta ja veloituksia koko kansaa ja sen kaikkia ryhmiä kohtaan”.

Kirjoittaessaan aseveljeydestä Oittinen viitasi kahtaalle. Jotkut väittivät aseveljeyden olleen pelkkää propagandaa, mutta joidenkin mielestä tarkoituksena oli ollut ”sekä sotaponnistusten tehostaminen ja ns. mielialan hoitaminen että suuremman yhteisymmärryksen aikaansaaminen vastakkaisten yhteiskuntaryhmien kesken”. Porvarillisille yritettiin painottaa, että ”työväenliike olisi tunnustettava ja työväen pyrkimyksiä aineellisen ja henkisen tason nostamiseen olisi tietystä määrässä tuettava”.⁵³

Kuusi vuotta myöhemmin valmistuneeseen toiseen painokseen Oittinen laajensi erityisesti sotavuosien kuvausta. Yhteiskunnallinen tilanne oli ehtinyt muuttua vaaran vuosista, millä oli vaikutusta siihen, että kansallinen yhtenäisyys korostui voimakkaasti tekstissä

talvisodan yhteydessä ja asevelihenki jatkosodan kuvauksessa. Oittinen painotti toisessa painoksessa kansainvälisen työväenliikkeen ihanteena ollutta maailmanrauhaa ja aseriisuntaa. Käytännössä työväenliike oli kuitenkin joutunut monesti taisteluihin sisäisen uhan tai ulkoisen vaaran torjumiseksi.

Oittisen mukaan sosialidemokraatit suhtautuivat armeijan varustamiseen ja maanpuolustuksen parantamiseen 1920-luvulla ”arvostelevasti” ja seuraavalla vuosikymmenellä ”hyvin pidättyväisesti”. Neuvostoliiton sotilasmahdin kasvu herätti kyllä epäilyksiä, mutta vasta Molotov–Ribbentrop-sopimus elokuussa 1939 synnytti Oittisen mukaan laajempaa levottomuutta työväestössä. Mutta sittenkin: ”Sota ei tuntunut mahdolliselta sitä ideologista taustaa vasten, jolta Suomen työväestö oli tottunut sosialistista työläisvaltiota tarkastelemaan.” SDP:n johto oli hänen mukaansa valmis menemään ”varsin pitkälle Neuvostoliiton vaatimusten tyydyttämisessä”. Yllätyksenä alkanut sota oli työväestölle järkytys, mutta se ei kuitenkaan lamauttanut toimintatarmoa. ”Vakaa tietoisuus omasta rauhantahdosta ja oman maan asenteen moraalista oikeutuksesta johdatti myös siihen, ettei mitään epäilyksiä taisteluun suhtautumisessa ilmennyt.” Työväenliike asettui ”kaikin voimin puoltamaan Suomen vapautta ja itsenäisyyttä”.

Yhteenkuuluvuuden taustasta Oittinen tiivistä:

Työväki oli itsenäisyyden aikana oppinut näkemään yhä selvemmin valtiollisen itsenäisyyden merkityksen ja huolimatta monista vastoinkäymisistä ja sisäisistä taisteluista sittenkin tullut siihen käsitykseen, että itsenäisessä Suomessa työväki voi kansanvallan puitteissa varmimmin toteuttaa yhteiskunnalliset uudistussuunnitelmansa.

⁵² Tuomas Tepora, ”Kuinka talvisodan henki hajosi – vai hajosiko?,” teoksessa *Historian kosto: Suomen talvisota kehyksissään*, toim. Henrik Meinander (Helsinki: Siltala, 2015), 301–316.

⁵³ R. H. Oittinen, *Työväenkysymys ja työväenliike Suomessa* (Helsinki: Tammi, 1948), 282–285, lainaukset 284–285.

Työväen asenne ei hänen mukaansa ollut yllätys niille, jotka olivat seuranneet sosialidemokratian sisäistä kehitystä. ”Talvisodan yhtenäisyys ei ollut suinkaan määrätietoisen propagandan tulos, vaan se oli tunteen ja vaakaumuksen sanelema tietoisuus.”⁵⁴

Uraauurtaviin töihin kuuluu myös Juhani Paasivirran teos *Suomen poliittisen työväenliikkeen kehitys*. Alkulauseen mukaan Paasivirta pyrki ”selvittämään kullekin ajankohdalle tunnusomaisia ilmiöitä ja ongelmia tavoitteena työväenliikkeen kehityshistoriallinen arviointi”. Kirjassa kuvataan kiinnostavasti sosialidemokraattien demokratiakäsityksen muutosta lapualaisaikana. Demokratia ei ollut puolueelle vain tarkoituksenmukainen poliittinen menettelytapa, vaan se koettiin arvokkaaksi periaatteeksi. Sitä oli puolustettava, ja juuri se ”antoi takeen edistyksen jatkuvaisuudesta”. Punamultahallitus loi pohjan ”sisäisvaltiolliselle suunnanmuutokselle”. Talvisodan yhtenäisyyttä hän ei kuitenkaan käsitteenä mainitse. Kun Suomi joutui hyökkäyksen kohteeksi, ”asettui sosialidemokraattinen puolue sen käytettävissä olevin keinoin taistellua tukemaan käsittäen, että kysymyksessä oli maan itsenäisyyden ja kansanvaltaisen valtiojärjestyksen puolustaminen”.⁵⁵ Kuvatessaan punamultahallitusta ja neuvostouhkaa myös SDP:n 50-vuotishistoriateos korosti talvisodan yhtenäisyyttä.⁵⁶

Hannu Soikkasen laatimissa SDP:n puoluehistorioissa painopiste on puolueen sisäisissä

kysymyksissä sekä valtiollisessa vaikuttamisessa. Hänen mukaansa oikeistoradikaalin lapuanliikkeen muodostama uhka veti sosialidemokraatteja lähemmäksi maalaisliittoa. Myös Saksan tapahtumat vaikuttivat. Kansanvaltaa haluttiin puolustaa muiden kansanvaltaisten puolueiden kanssa. Vaikka puolue joutui tinkimään tavoitteistaan punamultahallituksessa, kokivat jäsenetkin hallitusyhteistyön myönteisenä. Sen yksityiskohtaisemmin Soikkanen ei kuvaile kansallisen yhteenkuuluvuuden muodostumista. Talvisodan alkaessa puolue oli välittömästi mukana yhteisessä rintamassa.⁵⁷ Kansallisen eheytyksen tai talvisodan hengen kehittyminen ei näy kovin suoraa myöskään Soikkasen teoksessa luovutetun Karjalan työväenliikkeestä.⁵⁸

Muutamakin esimerkki lukuisista työväenyhdistysten historiateoksista riittää kuvaamaan sitä, millä tavoin niissä yleensä viitataan talvisodan yhteenkuuluvuuteen. Niissä sotavuodet on usein ohitettu lyhyesti. Yhteenkuuluvuus korostuu, mutta erilaisia säröjäkään ei unohdeta.⁵⁹

Jyväskylän Työväenyhdistyksen 80-vuotishistoriassa Kari Tapiola korosti punamultahallituksen merkitystä: ”Hallitusvastuun kantaminen vaikutti näin ollen sosialidemokraattien asenteisiin 1930-luvun lopussa, sillä se vahvisti heidän nousuaan toisen luokan kansalaisen asemasta tasa-arvoiseksi yhteiskunnan jäseniksi.” Neuvostojoukkojen ylittäessä rajan ”Suomi oli sisäisesti ehjä kestäämään talvisodan

54 R. H. Oittinen, *Työväenkysymys ja työväenliike Suomessa*, 2. p. (Helsinki: Tammi, 1954), 243–251, lainaukset 243–245.

55 Juhani Paasivirta, *Suomen poliittisen työväenliikkeen kehitys* (Helsinki: WSOY, 1949), 6, 84–89, lainaukset 6, 84, 88.

56 *Suomen sosialidemokraattinen työväenliike 1899–1949* (Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, 1949).

57 Hannu Soikkanen, *Kohti kansanvaltaa: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta*, vol. 1, 1899–1937 (Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, 1975), 480 (kuvateksti), 584–587, 598; Soikkanen, *Kohti kansanvaltaa*, vol. 2), 16–24, 60–65.

58 Hannu Soikkanen, *Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia* (Helsinki: Tammi, 1970).

59 Ks. yleisarviota Seppo Hentilä, ”Päättelimme, että herrat ovat viisaampia...”: Sosialidemokraattinen järjestäväki ja talvisodan henki,” teoksessa *Tuntematon talvisota: Suomi 1939–1940*, toim. Tuija Hietanen & Leena Riska (Helsinki: Helsingin yliopiston poliittisen historian laitos, 1989), 85–102.

koettelemukset”.⁶⁰ Tikkurilan Työväenyhdistyksen 90-vuotishistoriassa Erkki Vasara kuvaa ytimekkäästi hyökkäyksen yhdistävää vaikutusta: ”Stalinin joukkojen hyökätessä kaikkien suomalaisten oli kommunisteja myöten helppoa tarttua aseisiin isänmaan puolustamiseksi.” Työväenliikkeen miehet taistelivat ennen muuta ”yhteisen isänmaan ja demokratian puolesta”.⁶¹

Järjestötoimintaa häittäsi sekin, että syksystä 1939 alkaen moni työväentalo oli reserviläisten majoituspaikkana. Unto Kanerva on tiivistänyt Tampereen Työväenyhdistyksen 100-vuotishistoriateoksessa sodan alun tunnelmia: ”Työväentalossa kiellettiin nyt kaikki muut julkiset tilaisuudet paitsi isänmaalliset juhlat ja teatterinäytännöt.”⁶² Pohjanmaan työväenliikettä tutkinut Olavi Hurri on puolestaan kiteyttänyt hyökkäyshetken tunteja, osin tekemiinsä aikalaisten haastatteluihin tukeutuen: ”Työväestö oli kesän vaaleissa [1939] valloittanut isänmaata elääkseen, nyt se ilmaisi olevansa valmis puolustamaan sitä.”⁶³

Kun historiikit ja muistelmat kuvaavat naisten roolia niin kotirintamalla kuin taistelurintaman välittömässä läheisyydessä, korostetuksi tulee usein Lotta Svärdiin kuuluneiden osuus. Näin siitä huolimatta, että muitakin naisia oli runsaasti yhteisessä puolustusrin-

tamassa. Esimerkiksi työläisnaisilla ja heidän järjestöillään oli hyvin huomattava merkitys kotirintamalla huoltotyössä. Historiikeissa ja muistelmissa kansallinen yhteenkuuluvuus on niin itsestään selvä lähtökohta, että sitä ei juuri erikseen mainita, eikä sen kehkeytymistäkään.⁶⁴ Poikkeuksia päinvastaiseen suuntaan on niukalti, käytännössä vain kansandemokraattiselta puolelta.⁶⁵

Vuosina 1937–1938 tehty solidaarisuustyö ja varojen kerääminen Espanjan sisällissodassa hätää kärsineiden lasten hyväksi merkitsi Sosialidemokraattisen työläisnaisliiton parissa poliittisen tietoisuuden kohoamista. Talvisodan puhkeaminen merkitsi tavanomaisten järjestöaskareiden siirtämistä sivummalle. Marja Lehto on kuvannut sos.dem. naisliikkeen 80-vuotishistoriikissa sitä, miten toimintatarmo suunnattiin kotimaiseen käytännön avustustoimintaan. Ompelukerhotkin olivat ahkerina. Kun samanlaista työtä harrastettiin myös porvarillisten naisjärjestöjen parissa, voimat päätettiin yhdistää joulukuussa 1939 Vapaan huollon keskustoimikunnan alaisuuteen. Talvisodan yhtenäisyys antoi Lehdon mukaan kiinteälle yhteistoiminnalle ideologisen perustan; yhtenäisyyden taustaa hän ei sen enempää kuvannut. Ensimmäisen kerran sitten äänioikeuskamppailun työläisnaisliike

60 Kari Tapiola, *Jyväskylän Työväenyhdistys 80 vuotta 1888–1968* (Jyväskylä: Jyväskylän Työväenyhdistys, 1968), 247.

61 Erkki Vasara, *Työväen ja kotiseudun puolesta: Tikkurilan Työväenyhdistys 90 vuotta 1907–1997* (Vantaa: Tikkurila Säätiö 2000), 227.

62 Unto Kanerva, *Työväenliikkeen taivalta 100 vuotta: Tampereen Työväenyhdistys 1886–1986* (Tampere: Tampereen Työväenyhdistys, 1986), lainaus 325.

63 Olavi Hurri, *Kansanvaltaa rakentamassa: Sosialidemokraattisen työväenliikkeen historiaa Pohjanmaalla* (Vaasa: TSL:n Pohjanmaan Piirijärjestö, 1991), 233.

64 Erja Saraste, ”Talvisodan kotirintama: Tuntemattomien naisten sota,” teoksessa *Tuntematon talvisota: Suomi 1939–1940*, toim. Tuija Hietanen & Leena Riska (Helsinki: Helsingin yliopiston poliittisen historian laitos, 1989), 103–123.

65 HTY:n vuonna 1898 perustettu naisosasto siirtyi sos.dem. naisliiton hajaantuessa 1920 vasemmistososialistien puolelle. Osaston toiminta väheni viitisen vuotta myöhemmin lähes kokonaan virkistykseen uudelleen 1944 kansandemokraattisessa liikkeessä. Historiikissa harmiteltiin, ettei Suomessa pystytty muodostamaan 1930-luvulla sodan ja fasismien vastaista rintamaa. Historiikin mukaan: ”Talvisota ja sitä seurannut jatkosota olivat johdonmukaista seurausta siitä politiikasta, jota Suomessa oli harjoitettu vuodesta 1918 saakka.” Aura Liisa, toim., *HTY:n naisosaston historiasta*, (Helsinki: Helsingin Työväenyhdistys, 1973), 39, 44–45, 52–53, lainaus 52.

ja porvarilliset naisjärjestöt yhdistyivät samojen tunnusten alle. Talvisodan kuluessa tehtiin lisäksi suojeluskuntasopimuksen mukaisesti muodollinen sovinto lottien kanssa.⁶⁶

Sirkka Merikoski kuvaa havainnollisesti tamperelaisen Messukylän sos. dem. naisyhdistyksen historiategoksessa sotavuosien ajan jatkunutta laajaa huolto- ja avustustyötä, jota tehtiin yhteistyössä muiden järjestöjen, kunnan, seurakunnan ja yritysten kanssa. Erillistä kuvausta talvisodan hengen muodostumisesta ei ole, mutta uupumaton työ kotirintaman hädänalaisten hyväksi kuvastaa sitä omalla tavallaan.⁶⁷ Helsingin sosialidemokraattinen naisyhdistys aloitti jo lokakuussa 1939 avustustoimiston Helsingin työväenopiston tiloissa, kuten Hannele Laitinen on kuvannut. Avustettujen yhteismäärä laskettiin kymmenissä tuhansissa. Toimisto suljettiin vasta vuonna 1949.⁶⁸

Seppo Hentilä on löytänyt Työväen Urheiluliiton historiategoksessaan talvisodan yksimielisyyden taustalta kolme keskeistä tekijää. Yksi oli punamultahallituksen toimintavuosien vaikutus, ja toinen oli Molotov–Ribbentrop-sopimus. Kolmantena vaikutti Terijoen kansanhallitus ja sen antama julistus.⁶⁹

Käsitellessään muistelmissaan punamultahallituksen aikaa Väinö Tanner lainasi puheitaan, jonka hän piti kesällä 1938 Naantalissa. Siinä hän kiitteli hallituksen toimintaa ja keskinäistä luottamusta. Suomessa oli siirrytty ”normaaliin oloihin”, ja valtaosa väestöstä oli oloonsa tyytyväinen. Maa oli rauhoittunut,

”ja vähävarainenkin väestön osa, joka aikaisemmin tunsii olonsa turvattomaksi, on jälleen saanut luottamusta tulevaisuuteen”. Kohtuullinen toimeentulo oli turvattu niin maataloudesta kuin teollisuudestakin toimeentulonsa saaville. ”Maan virkamiehistö, joka lapualaisvuosien vaikutuksesta oli heittäytynyt puolueellisuuteen ja mielivaltaan, on vähitellen totutettu lojaalisuuteen ja tasapuolisuuteen.” Sota tuli sitten katkaisemaan myönteisen kehityksen. Tanner viittaa muistelmakirjassaan varsin suoraan talvisodan hengen taustaan todetessaan, että sotaan jouduttaessa ”työväestön elinehdot olivat parantuneet niin suuresti, että heillä oli todella jotakin puolustettavaa, kansa kävi taisteluun yhtenäisenä”.⁷⁰

Tanner viittaa myös yhteen kansallisen yhteenkuuluvuuden ilmentymään Moskovan neuvottelumatkojen yhteydessä loppusyksyllä 1939. Kansalaiset tervehtivät häntä ja Paasikiveä vakavahenkisillä lauluilla, kun itään suunnannut juna pysähtyi rautatieasemilla. Myöhemmin radiopuheessaan talvisodan päättymispäivänä keskiviikkona 13.3.1940 Tanner lausui suomalaisten yksimielisyydestä lyhyesti, että se oli ”ulkonaisen painostuksen aikaansaama”.⁷¹ Paasikivi puolestaan korosti muistelmissaan erityisesti Tannerin ja sosialidemokraattien vaikutusta talvisodan ajan yhteenkuuluvuuden syntyyn.⁷²

Tannerin elämänvaiheita tutkinut Jaakko Paavolainen hämmästeli kirjassaan, ettei talvisodan ajan yksimielisyyttä ollut juurikaan

66 Marja Lehto & Kirsti Valkonen, *Naisen työ: Sosialidemokraattisen naisliikkeen 80-vuotisjuhlakirja* (Helsinki: Sosialidemokraattiset Naiset, 1980), 33–34.

67 Sirkka Merikoski, *Poimintoja sadan vuoden taipaleelta kohti tasa-arvoa: Messukylän Sos. Dem. Naisyhdistys ry:n historia* (Tampere: Messukylän Sos. Dem. Naisyhdistys, 2019), 30–43, talvisodan ajalta 30–37.

68 Hannele Laitinen, *Helsingin Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 75 vuotta, 1920–1995* (Helsinki: Helsingin Sosialidemokraattinen Naisyhdistys, 1995), 29–38.

69 Seppo Hentilä, *Suomen työläisurheilun historia*, vol. 1, *Työväen Urheiluliitto 1919–1944* (Helsinki: Työväen Urheiluliitto, 1982), 485.

70 Väinö Tanner, *Kahden maailmansodan välissä: Muistelmia 20- ja 30-luvuilta*, 4. p. (Helsinki: Tammi, 1966), esim. 93–95, 187–236, lainaukset 202, 203, 236.

71 Väinö Tanner, *Olin ulkoministerinä talvisodan aikana*, 8. p. (Helsinki: Tammi, 1979), 187–188, 194, 359, lainaus 359.

72 Paasikivi, *Toimintani Moskovassa*, 117–118.

pohdittu. ”Mistä tämä yksimielisyyks tuli ja kuka siitä on saava kiitoksen?”⁷³ Myöhemmin hän joutui uudelleen ongelman eteen kertoessaan punamultahallituksen ajasta. Cajanderin hallituksen ”yhteisrintamaa” kuvaillessaan hän viittasi taloudelliseen kasvuun, vilkkaaseen rakentamiseen, sosiaalipolitiikkaan sekä toimintaan poliittisia äärisuuntauksia vastaan. Yhteisiä tunteja nostivat myös suomalaisten saavutukset tieteissä ja taiteissa, vuoden 1940 olympiakisojen odotus sekä Suomen Kulttuurirahaston muodostaminen.⁷⁴

Emil Skog, entinen vuoden 1918 punakaartilainen, sittemmin puhelinasantaja, toimi sotavuosina metallityöväen ammattiliiton toimitsijana. Hän viittasi talvisodan yhtenäisyyttä käsitellessään kansainväliseen kehitykseen: fasismin nousu muutamissa Euroopan maissa kannusti nuoria sosialidemokraatteja maanpuolustustahdon lujittamiseen. Skog ei pitänyt talvisodan yhtenäisyyttä minään ihmeenä. Se oli ”kansan reaktio miehitystyritystä vastaan”.⁷⁵

Puuseppä Veikko Helle, sittemmin pitkäaikainen kansanedustaja, ministeri ja puhemies, esitteli muistelmissaan talvisodan hengen ilmentymiä erityisesti rintamalla. Hänestä tuo henki tarkoitti ”sitä yhtenäisyyden tunnetta, jonka nuo kovat kuukaudet loivat niin rintamalla olleisiin kuin laajemmaltikin suomalaisten keskuuteen”. Helle tiesi asian omasta kokemuksestaan alikersanttina: ”Oltiin aina yhdessä, niin vartiassa, poterossa kuin levosakin. Elettiin kirjaimellisestikin kylki kyljessä teltoissa ja korsuissa ja tultiin perin juurin tuntuiksi.” Seurauksena oli asevelihengen muo-

dostuminen sodan kauhut ja pelot yhdessä kokeneiden kesken.⁷⁶

Kommunistinen näkökulma

Talvisodan henki oli sotien jälkeen varsinkin monille rintamalla olleista kommunisteista ja kansandemokraateista hankala asia. Sitä piti aatteellisen oikeaoppisuuden ja myös neuvostosuhteiden takia vähintäänkin vähätellä, ellei sitten sen olemassaolo kokonaan kielletty. Ainakin oli aiheellista korostaa sodan aikana toista mieltä olleiden lukumäärää ja merkitystä.

Kun sodasta oli 40 vuotta, Erkki Kauppila painotti, että tuota ”kansakunnan historian vaikeata vaihetta” yritettiin edelleen käyttää ajankohtaisessa ”taistelussa työväenliikettä ja demokraattisia voimia vastaan”. Pientä epäröintiä kuitenkin jo oli: hän myönsi, että Kuusisen hallituksen muodostamista voitiin pitää ”poliittistaktisena virheenä”. Myönsipä hän kiertoilmaisulla sodan kansallisen yhtenäisyydenkin, tosin se oli toteutunut vain hetkeksi ja ”erittäin valheellisella ja yltiönationalistisella pohjalla”. Hänen mukaansa todellinen, oikeampi ja parempi kansallinen yksimielisyyks rakentui vasta YYA-sopimuksen myötä.⁷⁷

Kivityömies, reservin alikersantti Arne Saarinen kutsuttiin vuoden 1940 alussa asepalvelukseen pääosin helsinkiläisistä koottuun Ässärykmenttiin. Hän muisteli kokemuksiaan lyhyesti, eikä sanonut suoraan mitään kansallisesta eheytyemisestä. Talvisodan syytminen oli itseopiskelua harrastaneelle ja Neuvostoliittoon myönteisesti suhtautuneelle Saariselle järkytys. Sota perustui hänen mukaansa neu-

73 Jaakko Paavolainen, *Väinö Tanner, patriootti: Elämäkerta vuosilta 1937–1966* (Helsinki: Tammi, 1979), 59.

74 Jaakko Paavolainen, ”Punamultakauden alku,” teoksessa *Tasavallan vuodet 1917–1987*, toim. Yrjö Kaukiainen, Marja Niiniluoto, Jaakko Paavolainen & Carl Henning (Helsinki: Tammi, 1987), 113.

75 Emil Skog, *Sosialisti ja patriootti muistelee* (Helsinki: WSOY, 1971), 82–83, lainaus 83.

76 Veikko Helle, *Puuseppä Suomen eduskunnassa*, toim. Olavi Hurri (Helsinki: Tammi, 1981), 140–143, lainaus 141.

77 Erkki Kauppila, ”Miten tiedostamme kansakuntana talvisotaan johtaneet syyt?” *Kommunisti*, no. 11, 1979, 821–824, lainaukset 822, 924. Ks. myös Kimmo Henriksson, ”Talvisota ja diplomaattiset asenteet,” *Soihtu*, no. 1, 1980, 26–39; *ASS 50 taistelujen vuotta: ASS:n 50-vuotishistoriikki* (Helsinki: Akateeminen Sosialisti-seura, 1975), esim. 18.

vostokommunistien ja -hallituksen ”täysin virheelliseen käsitykseen Suomen kansan todellisista mielipiteistä ja tunteista”. Suomessa oli kyllä voimakasta Neuvostoliiton vastaista mielialaa, myös suoranaista vihankylvöä, mutta se ei suinkaan ollut koko totuus. Jatkosotaan kersantti Saarinen osallistui armeijan huoltoportaan tehtävissä.⁷⁸

Sirola-opiston johtajana toiminut Erkki Salomaa oli taistellut talvisodan rintamajoukoissa. Väli rauhan aikana hän kuului tamperelaisen työläisrintamamiesyhdistyksen johtoon ja joutui Valpon pidättämäksi sekä turvasäilöön. Salomaa kuvasi lyhyesti talvisodan aikaa kiistään samalla kansallisen yhteenkuuluvuuden. Hänen kirjassaan *Suuri Raha & Isänmaa Co* korostuvat muun muassa viranomaisten tehostetut valvontatoimet. Hieman vinosti hän mainitsi, että viranomaisten oli vältettävä karkeita ja näkyviä otteita, sillä käytiinhan sotaa ”Suomen kansan täydellisen yksimielisyyden tunnuksilla”. Pelkäksi työläisille suunnatusti propagandaksi hän luonnehti tammikuun kihlausta ja suojeluskuntasopimusta.⁷⁹

Viranomaisten menettelytavat saattoivat sotavuosina olla hyvin suorasukaisia ja karuja niille, jotka eivät yhteisiin sääntöihin mukautuneet.⁸⁰ Nestori Parkkarin muistelmapohjaisesta teoksesta ei löydy merkkejä suomalaisten kansallisesta yhtenäisyydestä talvisodan aikana. Sotavuosina hänkin, työvelvollinen, oli turvasäilössä. Parkkari sijoitti ”yksimielisyyden” lainausmerkkeihin ja leimasi sen valheeksi, jota ”porvarillinen historiantulkinta vieläkin yrittää syöttää nuorisolle”.⁸¹

Syksyllä 1939 suomalaisen työväenliikkeen sisällä kappailtiin asenteista ja kannatuksista.⁸² Kuvaa tuon ajankohdan eri aatesuuntausten jännittyneistä keskinäistunneista valaisevat myös Kommunistisen internationaalin avautuneet arkistoaineistot.⁸³ Salaiset kirjeet ja muistiot kuvaavat aivan muuta kuin suomalaisten sujuvasti etenevää kansallista eheytymistä. Ne kertovat päinvastoin sen aktiivisesta jarrutuksesta ja estämisestä.⁸⁴

Talvisodan kansallisen yhteenkuuluvuuden ja hengen luonteesta on vielä 2020-luvullakin ollut vasemmistolaisen työväenliikkeen parissa

78 Aarne Saarinen, *Suomalaisen kommunistin kokemuksia* (Helsinki: Tammi, 1984), 20–24, lainaukset 21. Saarinen kertoi osallistuneensa talvisodassa lähinnä ”pakoon juoksemiseen” muiden kanssa. Maininta on tarkoituksellista vähättelyä, sillä sellaisesta ei myönnetty toisen luokan Vapaudenmitalia (Vm 2). Sen hän sai sotilasansioistaan (ks. Tepora, *Sodan henki*, 112).

79 Erkki Salomaa, *Suuri Raha & Isänmaa Co* (Kuopio: Savon Sana, 1961), 212–217, lainaukset 213; ks. myös Erkki Salomaa, *Tavoitteena kansanvalta: Suomen työväenliikkeen vaiheita vuosina 1944–1960*, Työväenliikkeen tietokirjoja 10 (Helsinki: Kansankulttuuri, 1964), 6–7.

80 Turvasäilössä oli laajimmillaan talvisodan lopulla 238 henkilöä. Ks. esim. Tuija Hietaniemi, ”Valtiollinen poliisi talvisodassa,” teoksessa *Talvisodan pikkujättiläinen* (Porvoo: WSOY, 1999), 777–782; Piia Vuorinen: ”Vapaina vaaralliset naiset: Valtiollinen poliisi ja sota-ajan turvasäilökysymys 1939–1944,” teoksessa *Valvottu ja kuritettu työläinen*, toim. Leena Enbom, Pete Pesonen & Sami Suodenjoki, Väki voimakas 33 (Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2020), 95–130; Sari Näre, ”Turvasäilöön ja keskitysleirille: Poliittisten vankien kohtelu sodan aikana,” teoksessa *Ruma sota: Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia* toim. Sari Näre & Jenni Kirves (Helsinki: Johnny Kniga, 2008), 249–308.

81 Nestori Parkkari, *Nuoret taistelun tiellä: Suomen vallankumouksellinen nuorisoliike 1900–1944* (Helsinki: Kansankulttuuri, 1970), 272–275, lainaukset 272, 273.

82 Kommunistien toiminnasta Suomessa ja rajan takana ks. Rentola, *Kenen joukossa*.

83 Internationaalien vaiheista ks. Arvo Santonen, *Kansainvälinen: Utopioita ja vallankumouksia – työväenliike vuoteen 1945* (Espoo: Weilin+Göös, 1988); R. Palme Dutt: *Internationaali: Katsaus internationaalien historiaan*, 2. p. (Tampere: Kansankulttuuri, 1973).

84 Lebedeva, Rentola & Saarela, toim., *Kallis toveri*, esim. 406–408; ks. myös Baryshnikov, ”Leningradin turvallisuuden,” 173–174.

erilaisia tulkintoja. Joskus yksinkertaistetaan kaiken uuden tiedon jälkeenkin vanhaan tapaan: ”Oikeistovetoinen Suomi joutui talvisotaan jatkettuaan vihankylvöään naapuriaan kohtaan yli 20 vuotta.”⁸⁵

Vapaa kansansivistystyö

On erityisen kiintoisaa, ettei laajan ja monitahoisen kansansivistystyön vaikutusta talvisodan yhteenkuuluvuuden kehittymiseen kuvata missään perusteellisemmin. Joskus se sentään sanana mainitaan, kuten Raimo Salokangas tekee *Suomen historian Pikkujättiläisessä*.⁸⁶ Henrik Meinander on hieman kauempana sivunnut sivistysajatuksia. Kommunistien toiminnan kieltämisestä huolimatta työväenkulttuuri säilyi sosialidemokraattisessa asussa, ”jolloin suurin osa kansalaisista saattoi samastua kansakuntaan ja oikeusvaltioon”. Kansalaisliikkeet omaksuivat ”vahvoja vaikutteita Skandinavian maista ja vahvistivat näin Suomen pohjoismaista yhteiskuntakehitystä”.⁸⁷

L. A. Puntilan poliittisen historian perusteos 1960-luvulta on sivistysteeman kannalta merkittävä poikkeus, vaikka siinäkään ei tekijä ei tarkemmin kuvaile sivistystyön vaikutusta. Puntilan mukaan eheytyksen juuret ulottuivat 1920-luvulle. Yllätyshyökkäys ei tuonut hyökkääjän toivomaa tulosta, sillä puolustusvoimat oli koonnut reserviläisiä harjoituksiin. Ennakkotiedot suomalaisten mielialoista oli-

vat virheellisiä. Yhteiskunnan sisäinen uudistustoiminta ”oli koitunut myös työväestön ja pienviljelijäin hyväksi”, Puntila painottaa. ”Opetusoloja oli järjestelmällisesti kehitetty, ja vapaaehtoisten sivistysjärjestöjen työ oli hyvin organisoituna tuottanut tuloksia.” Seuraukset olivat myönteisiä: ”Kansallistunto oli kohonnut, ja itsenäisyydelle oli opittu antamaan arvoa.” Kieliryhmien keskinäinen luottamus oli vahvistunut, ”ja talvisodan puhjetessa voimat olivat koossa”.⁸⁸

Opintotoiminnan Keskusliiton historia-teoksessa Eero Ojanen viittaa talvisotaan lähinnä kuvatessaan liiton toimintaa välirauhan aikana.⁸⁹ Jukka Tuomisto on luonnehtinut ”tammikuun kihlausta” tekijäksi, joka rauhoitti poliittisen tilanteen. Seurauksena kansa yhdistyi.⁹⁰ Annastiina Henttinen on käsitellyt Maaseudun Sivistysliiton historiassaan sotia edeltäviä vaiheita vain niukasti korostaen kulttuurityön merkitystä kansan säilymiselle.⁹¹ Kansan Sivistystyön Liiton juhlaulkaisussa Kari Kantasalmi jättää eheytyksen kuvaamatta ja toteaa yleisesti: ”Vasemmistososialistien sivistystoiminnan kannalta tilanne ennen välirauhaa [1944] oli hankala.”⁹²

Työväen Sivistysliiton (TSL) historiajulkaisuista voi havaita, ettei liiton työn yhteyttä kansalliseen eheytymiseen ole käytännössä juuri lainkaan kosketeltu. Sitä ei käsitelty esimerkiksi teoksessa *Työväen omaehtoisen sivistystyö*, joka

85 Risto Uljas & Päivi Uljas, *Leiväntekijät: Helsingin Leipomotyöntekijäin ammattiosaston tarina 1888–2018* (Helsinki: Helsingin Leipomotyöntekijäin ammattiosasto ry, 2019), 168–170, lainaus 169. Suomen tietoisesta pyrkimyksestä aseelliseen selkkaukseen ks. esim. Juha Ukkonen, ”Suomen tie talvisotaan,” *Kommunisti*, no. 11, 1979, 825–832, 843.

86 Esim. Raimo Salokangas, ”Itsenäinen tasavalta,” teoksessa *Suomen historian pikkujättiläinen*, toim. Seppo Zetterberg (Helsinki: WSOY, 2003), 689.

87 Meinander, *Suomen historia*, 188.

88 L. A. Puntila, *Suomen poliittinen historia 1809–1966*, 6. p. (Keuruu: Otava, 1977), 136, 168.

89 Eero Ojanen, *Oppimisen ilo: Opintotoiminnan Keskusliitto 75 vuotta 1943–2018* (Helsinki: Opintotoiminnan Keskusliitto, 2018), 45–48.

90 Jukka Tuomisto, ”Vapauden kaipuu vapaassa sivistystyössä,” teoksessa *Valituksesta tietämysyhteiskuntaan*, toim. Virve Riikonen (Helsinki: Kansanvalistusseura, 2003), 43–80, erit. 68.

91 Annastiina Henttinen, *Maaseudun Sivistysliitto 1952–2002* (Helsinki: Maahenki, 2002), 22.

92 Kari Kantasalmi, ”Kansan Sivistystyön Liitto: Toimintalinjoja ja reflektiivisyyden pulmia,” teoksessa *Sivistystyön itseymmärrys: Tekstejä järjestöllisestä sivistystyöstä*, Kari Kantasalmi, Liisa Korhonen & Jukka Tainio (Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto, 2004), 7–71, lainaus 27.

julkaistiin vuosien kirjoitus- ja tutkimustyön jälkeen vuonna 1954.⁹³ Talvi- ja jatkosodan aika näkyy teoksessa pienenevinä numeroina toimintatilastoissa ja muutamana mainintana sodan aiheuttamista toimintavaikeuksista.

TSL:n opintosihtööri Pentti Järvinen sai työn ohessa tekemänsä poliittisen historian opinnäytetyön sivistysliiton alkuvaiheista valmiiksi ja hyväksytyksi Helsingin yliopistossa vuonna 1968. Hän piti sotavuosia 1939–1944 hyvin merkittävänä ajanjaksona TSL:n kannalta, sillä tällöin ”murtuivat pääosiltaan ne ennakkoluulot, jota sen harjoittamaa opinto- ja kasvatustyötä kohtaan oli tunnettu erityisesti porvarillisissa piireissä”. Järvinen kuvasi myös lyhyesti sitä, miten TSL:n toiminnalla oli merkitystä demokratian perustan vahvistamisessa. Sivistysliittokin asettui tukemaan talvisodan yhteisiä sotapönnistuksia.⁹⁴

Jorma Kalelan laatima TSL:n historian tutkimussuunnitelma julkaistiin vuonna 1978 kirjan muodossa.⁹⁵ Sotavuodet näkyvät siinä monessakin kohdassa, mutta liiton vaikutusta kansakunnan eheytymiseen tai talvisodan

henkeen siinä ei käsitellä. Satavuotisvuonnaan TSL julkaisi historiastaan Ville Blåfieldin kirjoittaman juhlakirjan, jossa harpataan sota-vuosien yli.⁹⁶

Työväen Sivistysliiton vaiheita on koskeltu myös muistelmaluontoisissa julkaisuissa. Sotavuosia sivutaan harvoin, mutta talvisodan henkeä ei lainkaan.⁹⁷ R. H. Oittisen elämäkerran kirjoittaja Viljo Ripatti kuvaa laajasti Oittisen merkittävää sivistystyötä myös sota-vuosina. Hänen näkökulmansa on kuitenkin pääosin siinä, millaisia vaikeuksia poikkeusolot aiheuttivat TSL:lle.⁹⁸ Oittisen satavuotisseminaarin puheenvuoroissa sivuutettiin kokonaan liiton sotavuodet.⁹⁹

Aimo Halilan elämäkertateos Väinö Voionmaasta kertoo laajasti tämän kansansivistystoiminnasta ja tarjoaa näkökohtia TSL:n panokseen itsenäisen Suomen alkuaikojen rakennustyössä. Kirjassa on suoria viittauksia siihen, millainen merkitys liiton sivistystyöllä on ollut kansakunnan eheytymiselle.¹⁰⁰ Yhteensä runsaan sadan opintojärjestön ja piirin parissa on vuosikymmenien kuluessa laadittu

93 *Työväen omaehtoinen sivistystyö*, Pieni tietokirjasto (Helsinki: Tammi, 1954).

94 Pentti Järvinen, ”Työväen Sivistysliiton perustamiseen ja kehitykseen vaikuttaneet aatteelliset ja poliittiset ristiriidat” (pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, 1968), esim. 84–88, lainaus 84.

95 Jorma Kalela, *Työväen Sivistysliitto 1919–1979: Tutkimussuunnitelma*, Helsingin yliopiston Poliittisen historian laitoksen julkaisuja 2/1978 (Helsinki: Helsingin yliopisto, 1978).

96 Ville Blåfield, *Hengenpimeyttä vastaan: Puheenvuoroja sivistyksestä* (Helsinki: Työväen Sivistysliitto; Edita, 2019).

97 Ks. Sakari Kiuru, *Lyhyin askelin: Puolipoliittiset muistelmani* (Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 2004); Merja Minkkinen, toim., *Oikeastaan aika mielenkiintoinen elämä: Olavi Hurrin muistelmat* (Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 2011); Jussi Pikkusaari, *Työväen omaehtoisen sivistystyön aatteen kantavuus: Työväen Sivistysliitto 1919–2014* (Tampere: Mediapinta, 2014).

98 Viljo Ripatti, R. H. Oittinen, *Työväen sivistäjästä koulun uudistajaksi* (Helsinki: Tammi, 1992).

99 Jorma Turunen, toim., R. H. Oittisen perintö: R. H. Oittinen 100 vuotta -juhlaseminaari 18.9.2012 Helsinki (Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 2013).

100 Aimo Halila, *Väinö Voionmaa* (Helsinki: Tammi, 1969); myös Maria Lähteenmäki, *Väinö Voionmaa: Puolue- ja geopolitiikko* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2014).

101 Ks. esim. Kalle Fjörd, *Aatteen paloa ja tiedon janoa: TSL Mikkelin Opintojärjestö 60 vuotta* (Mikkeli, 2015); Kai Hurskainen & Leena Levonperä, toim., *Sisukasta sivistystyötä: Työväen Sivistysliiton Uudenmaan Piirijärjestö ry 35 vuotta* (Helsinki: Työväen sivistysliiton Uudenmaan piirijärjestö, 2008); Jarmo Metsälä, *Oppia ikä kaikki: Työväen Sivistysliiton Vammalan seudun opintojärjestö r.y. 20 vuotta* (Vammala: Työväen sivistysliitto, Vammalan seudun opintojärjestö, 1993); Leena Levonperä, toim., *Lohjalaisen Työväenkulttuurin 80 vuotta: Työväen Sivistysliiton Lohjan Seudun Opintojärjestö* (Lohja: Lohjan kotiseututkimuksen ystävät, 2006); Terttu Tuomi-Koskelin, *Työväen Sivistysliiton Etelä-Hämeen Piirijärjestö ry. Otteita toiminnasta 1971–2000* (Hämeenlinna: Työväen sivistysliiton Etelä-Hämeen piirijärjestö, 2001).

verraten vähän historiateoksia, ja harvoin niissä edes käsitellään sotiemme vuosia.¹⁰¹

Kaikesta edellä olevasta havaitsee, että talvisodan yhteenkuuluvuuden ja ihmeen taustaa selittäviä näkökulmia on paljon ja sävyjä vielä enemmän. Katsaus ei ole kattava, mutta ehkä se auttaa hahmottamaan aiheen moninaisuutta. Myötämielisesti voisi ajatella, että jokainen tulkinta- tai selitysmalli kuvastaa yhtä mahdollista, isompaa tai ohuempaa siivua suuresta kokonaisuudesta.

Lähteet

- Ahto, Sampo. *Talvisodan henki: Mielialoja Suomessa talvella 1939–1940*. Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisuja no. 17. Helsinki: Suomen Sotatieteellinen Seura, 1989.
- ASS:n 50-vuotishistoriikki. Helsinki: Akateeminen Sosiaalistiseura, 1975.
- Aura, Liisa, toim. *HTY:n naisosaston historiasta*. Helsinki: Helsingin Työväen Yhdistys, 1973.
- Baryshnikov, Vladimir. ”Leningradin turvallisuuden haasteesta.” Teoksessa *Historian kosto: Suomen talvisota kehyksissään*, toimittanut Henrik Meinander. Helsinki: Siltala, 2015.
- Bläfield, Ville. *Hengenpimeyttä vastaan: Puheenvuoroja sivistyksestä*. Helsinki: Työväen Sivistysliitto; Edita, 2019.
- Burke, Joanna. ”Uusi sotahistoria.” Teoksessa *Ihminen sodassa: Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, toimittaneet Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki. Helsinki: Minerva, 2006.
- Fröjd, Kalle. *Aatteen paloa ja tiedon janoa: TSL Mikkelin Opintojärjestö 70 vuotta 1945–2015*. Mikkeli, 2015.
- Hakalehto, Ilkka. ”Kunnallisen kansanvallan kehitys, kunnallisvaalit ja -valtuustot.” Teoksessa *Suomen kaupunkilaitoksen historia*. Vol. 3, *Itsenäisyyden aika*, toimittanut Päivi Tommila. Helsinki: Suomen Kaupunkiliitto, 1984.
- Halila, Aimo. *Väinö Voionmaa*. Helsinki: Tammi, 1969.
- Harinen, Olli, Göran Lindgren & Erkki Nordberg. *Talvisodan Ässärykmentti*. Helsinki: WSOY, 2010.
- Helle, Veikko. *Puuseppä Suomen eduskunnassa*, toimittanut Olavi Hurri. Helsinki: Tammi, 1981.
- Henriksson, Kimmo. ”Talvisota ja diplomaattiset asenteet.” *Soihtu*, 1/1980.
- Hentilä, Seppo. ”Päättelimme, että herrat ovat viisaampia...”: Sosialidemokraattinen järjestöväki ja talvisodan henki.” Teoksessa *Tuntematon talvisota: Suomi 1939–1940*, toimittanut Tuija Hietaniemi & Leena Riska. Helsinki: Helsingin yliopiston poliittisen historian laitos, 1989.
- Hentilä, Seppo. *Piikät varjot: Muistamisen historia ja politiikka*. Helsinki: Siltala, 2018.
- Hentilä, Seppo. *Suomen työläisurheilun historia*. Vol. 1, *Työväen Urheiluliitto 1919–1944*. Helsinki: Työväen Urheiluliitto, 1982.
- Henttinen, Annastiina. *Maaseudun Sivistysliitto 1952–2002*. Helsinki: Maahenki, 2002.
- Hietaniemi, Tuija. ”Valtiollinen poliisi talvisodassa.” Teoksessa *Talvisodan pikkujättiläinen*, toimittanut Jari Leskinen & Antti Juutilainen. 4. painos. Helsinki: WSOY, 2006.
- Hokkanen, Kari. *Maalaisliitto-Keskustan historia*. Vol. 3, *Maalaisliitto sodan ja vaaran vuosina 1939–1950*. Helsinki: Otava, 1996.
- Houni, Topi. ”Kansan eheyttäminen: Käsitteen merkityskerrostumat ja käytön historia.” *Historiallinen Aikakauskirja* 120: 1 (2022): 57–69.
- Huhtinen, Aki-Mauri. ”Maanpuolustus.” Teoksessa *Maamme Suomi*, toimittanut Allan Tiitta. Espoo: Weilin & Göös, 2007.
- Hurri, Olavi. *Kansanvaltaa rakentamassa: Sosialidemokraattisen työväenliikkeen historiaa Pohjanmaalla*. Vaasa: TSL:n Pohjanmaan Piirijärjestö, 1991.
- Hurskainen, Kai & Leena Levonperä, toim. *Sisukasta sivistystyötä: Työväen Sivistysliiton Uudenmaan Piirijärjestö ry 35 vuotta*. Helsinki: Työväen sivistysliiton Uudenmaan piirijärjestö, 2008.
- Häggglund, Gustav. ”Johdanto.” Teoksessa *Me olimme nuoria sotilaita: Tuntemattomat sotakuvat kertovat*, Gustav Häggglund, John Lagerbohm & Matti Simula. 3. painos. Helsinki: Otava, 2009.
- Häikiö, Martti. ”Yksin ja yhdessä.” Teoksessa *Historian kosto: Suomen talvisota kehyksissään*, toimittanut Henrik Meinander. Helsinki: Siltala, 2015.
- Ilmjärvi, Magnus. ”Kahden diktatuurin välissä.” Teoksessa *Historian kosto: Suomen talvisota kehyksissään*, toimittanut Henrik Meinander. Helsinki: Siltala, 2015.
- Inrinceev, Bair. *Talvisota venäläisin silmin*. Helsinki: Minerva, 2012.
- Jakobson, Max. *Diplomaattien talvisota: Suomi maanpolitiikassa 1938–40*. 8. painos. Helsinki: WSOY, 2009.
- Jokinen, Arto. ”Myytti sodan palveluksessa: Suomalainen mies, soturius ja talvisota.” Teoksessa *Ihminen sodassa: Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, toimittaneet Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki. Helsinki: Minerva, 2006.

- Julkunen, Martti. ”Talvisodan henki – yhteinen taistelu.” Teoksessa *Kansakunta sodassa*. Vol. 1, *Sodasta sotaan*. Toimittanut Silvo Hietanen. Helsinki: Opetusministeriö, 1989.
- Julkunen, Martti. *Talvisodan kuva: Ulkomaisten sotakirjeenvaihtajien kuvaukset Suomesta 1939–40*. Espoo: Weilin & Göös, 1975.
- Jussila, Osmo, Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi. *Suomen poliittinen historia 1809–1999*. 3. uudistettu painos. Helsinki: WSOY, 2000.
- Jussila, Osmo. ”Talvisota neuvostohistoriassa.” Teoksessa *Tunteeton talvisota: Neuvostoliiton salaisen poliisin kansiot*, toimittaneet Timo Vihavainen & Andrei Saharov Helsinki: Edita, 2009.
- Järvinen, Pentti. ”Työväen Sivistysliiton perustamiseen ja kehitykseen vaikuttaneet aatteelliset ja poliittiset ristiriidat.” Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, 1968.
- Kalela, Jorma. *Työväen Sivistysliitto 1919–1979: Tutkimussuunnitelma*. Helsingin yliopiston Poliittisen historian laitoksen julkaisuja 2/1978. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1978.
- Kanerva, Unto. *Työväenliikkeen taivalta 100 vuotta: Tampereen Työväenyhdistys 1886–1986*. Tampere: Tampereen työväenyhdistys, 1986.
- Kantasalmi, Kari. ”Kansan Sivistystyön Liitto: Toimintalinjoja ja reflektiivisyyden pulmia.” Teoksessa *Sivistystyön itseymmärrys: Tekstejä järjestöllisestä sivistystyöstä*, Kari Kantasalmi, Liisa Korhonen & Jukka Tainio. Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto, 2004.
- Katajisto, Kati. *Sodasta sovintoon*. Helsinki: Otava, 2018.
- Kauppila, Erkki. ”Miten tiedostamme kansakuntana talvisotaan johtaneet syyt?” *Kommunisti*, 11/1979.
- Kautto, Antero, toim. *Puna-armeijan marssiopas Suomeen 1939*. Hämeenlinna: Karisto, 1989.
- Kiuru, Sakari. *Lyhyin askelin: Puolipoliittiset muistelmani*. Helsinki: Työväen Sivistystyön Liitto, 2004.
- Kivimäki, Ville. ”Suomen sosiaali- ja kulttuurihistoria 1939–1945.” *Sotahistoriallinen Aikakauskirja* 39 (2019).
- Koivisto, Keijo. *Itsenäisen Suomen kanta-aliupseeriston synty, koulutus, rekrytointitausta ja palvelusehdot*. Jyväskylä Studies in Humanities 98. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2008.
- Koivisto, Mauno. *Kaksi kautta*. Vol. 2, *Historian tekijät*. Helsinki: Kirjayhtymä, 1995.
- Komissarov, Juri. *Suomi löytää linjansa: Neuvostoliittolaisen historian tutkijan näkemys Suomen tasavallan vaiheista*. 2. painos. Helsinki: Otava, 1974.
- Korhonen, Keijo. *Turvallisuuden pettäessä: Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan*. Vol. 2, *1933–1939*. Helsinki: Tammi, 1971.
- Koskimaa, Matti. *Suomen kohtalon ratkaisut: Talvisota ja jatkosota 1939–1944*. Jyväskylä: Docendo, 2013.
- Kulha, Keijo K. *Aseveljien aika: Suomalaisen aseveljehengen ja aseveliliikkeen historiaa 1940–1945*. Helsinki: WSOY, 1980.
- Laaksonen, Lasse. ”Puolustusjärjestelyt sodan kynnyksellä.” Teoksessa *Historian kosto: Suomen talvisota kehyksissään*, toimittanut Henrik Meinander. Helsinki: Siltala, 2015.
- Laaksonen, Lasse. *Eripuraa ja arvovaltaa: Mannerheimin ja kenraalien henkilösuhteet ja johtaminen*. Täydennetty juhlapainos. Jyväskylä: Docendo, 2014.
- Lagerstedt, Ilpo. *Amerikkalainen talvisotanaätelmä*. Helsinki: Readme, 2020.
- Laine, Antti. ”Suomi sodassa.” Teoksessa *Suomen historian pikkujättiläinen*. Toimittanut Seppo Zetterberg. Helsinki: WSOY, 2003.
- Laitinen, Hannele. *Helsingin Sosialidemokraattinen Naisyhdistys 75 vuotta: 1920–1995*. Helsinki: Helsingin Sosialidemokraattinen Naisyhdistys, 1995.
- Lebedeva, Natalia, Kimmo Rentola & Tauno Saarela, toim. *’Kallis toveri Stalin!’: Komintern ja Suomi*. Helsinki: Edita, 2002.
- Lehto, Marja & Kirsti Valkonen, *Naisen työ: Sosialidemokraattinen naisliike 80-vuotta*. Helsinki: Sosialidemokraattiset Naiset, 1980.
- Levonperä, Leena, toim. *Lohjalaisen Työväenkulttuurin 80 vuotta: Työväen Sivistysliiton Lohjan Seudun Opintojärjestö*. Lohja: Lohjan kotiseutututkimuksen ystävät, 2006.
- Lähteenmäki, Maria. *Väinö Voionmaa: Puolue- ja geopolitiikko*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2014.
- Meinander, Henrik. ”Historia.” Teoksessa *Maamme Suomi*, toimittanut Allan Tiitta. Helsinki: Weilin+Göös, 2007.
- Meinander, Henrik. *Suomen historia: Linjat, rakenteet ja käännekohtat*. Korjattu painos. Helsinki: WSOY, 2010.
- Merikoski, Sirkka. *Poimintoja sadan vuoden taipaleelta kohti tasa-arvoa: Messukylän Sos. Dem. Naisyhdistys ry:n historia*. Tampere: Messukylän Sos. Dem. Naisyhdistys, 2019.
- Metsälä, Jarmo. *Oppia ikä kaikki: Työväen Sivistysliiton Vammalan seudun opintojärjestö r.y. 20 vuotta*. Vammala: Työväen sivistysliitto, Vammalan seudun opintojärjestö, 1993.
- Minkkinen, Merja, toim. *Oikeastaan aika mielenkiintoinen elämä: Olavi Hurrin muistelmat*. Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 2011.
- Mylly, Juhani. *Maalaisliitto-Keskustapuolueen historia*. Vol. 2, *Maalaisliitto 1918–1939*. Helsinki: Kirjayhtymä, 1989.

- Mälkki, Juha. *Herrat, jätkät ja sotataito: Kansalaisotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla 'talvisodan ihmeksi'*. Bibliotheca Historica 117. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2008.
- Nevakivi, Jukka. ”Tuntematon talvisota.” Teoksessa *Tuntematon talvisota: Suomi 1939–1940*, toimittaneet Tuija Hietaniemi & Leena Riska. Helsinki: Helsingin yliopiston poliittisen historian laitos, 1989.
- Näre, Sari. ”Turvasäilöön ja keskitysleirille: Poliittisten vankien kohtelu sodan aikana.” Teoksessa *Rumasaota: Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia*, toimittaneet Sari Näre & Jenni Kirves. Helsinki: Johnny Kniga, 2008.
- Oittinen, R. H. *Työväenkysymys ja työväenliike Suomessa*. Helsinki: Tammi, 1948; 2. painos. Helsinki: Tammi, 1954.
- Ojanen, Eero. *Oppimisen ilo: Opintotoiminnan Keskusliitto 75 vuotta 1943–2018*. Helsinki: Opintotoiminnan Keskusliitto, 2018.
- Olsson, Pia. *Myytti ja kokemus: Lotta Svärd sodassa*. Keuruu: Otava, 2005.
- Paasikivi, J. K. *Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939–1941*. 4. painos. Helsinki: WSOY, 1979.
- Paasivirta, Juhani. *Suomen poliittisen työväenliikkeen kehitys*. Helsinki: WSOY, 1949.
- Paavolainen, Jaakko. ”Punamultakauden alku.” Teoksessa *Tasavallan vuodet 1917–1987*, toimittaneet Yrjö Kaukiainen, Marja Niiniluoto, Jaakko Paavolainen & Carl Henning. Helsinki: Tammi, 1987.
- Paavolainen, Jaakko. *Väinö Tanner, patriotti: Elämäkerta vuosilta 1937–1966*. Helsinki: Tammi, 1979.
- Pakaslahti, Aaro. *Talvisodan poliittinen näytelmä: UM:n poliittisen osaston päällikön päiviä ja öitä*. Helsinki: WSOY, 1970.
- Palme Dutt, R. *Internationaali: Katsaus internationaalien historiaan*. 2. korjattu painos. Tampere: Kansankulttuuri, 1973.
- Parkkari, Nestori. *Nuoret taistelun tiellä: Suomen valankumouksellinen nuorisoliike 1900–1944*. Helsinki: Kansankulttuuri, 1970.
- Pikkusaari, Jussi. *Työväen omaehtoisen sivistystyön aatteen kantavuus: Työväen Sivistysliitto 1919–2014*. Tampere: Mediapinta, 2014.
- Pilke, Helena. ”Hengennostatusta, maisemakuvauksia ja hiven huumoria: Sanallista sotapropagandaa Suomessa ja Suomesta vuosina 1939–1944.” Teoksessa *Sotapropagandasta brändäämiseen: Miten Suomi-kuvaa on rakennettu*, toimittaneet Virpi Kivioja, Olli Kleemola & Louis Clerc. Poliittisen historian julkaisuja 5. Jyväskylä: Docendo, 2015.
- Pohlekin, V. V. *Suomi vihollisena ja ystäväenä 1714–1967*. 3. painos. Helsinki: WSOY, 1969.
- Puntila, L. A. *Suomen poliittinen historia 1809–1966*. 6. painos. Helsinki: Otava, 1977.
- Pöytäkirja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen XVII puoluekokouksesta Helsingissä 25–28.5.1936*. Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, 1936.
- Rasila, Viljo, Eino Jutikkala & Keijo K. Kulha. *Suomen poliittinen historia 1809–1975*. Vol. 2, *Vuodet 1905–1975*. Helsinki: WSOY, 1977.
- Raunio, Ari. ”Suomen puolustusvoimien ensimmäinen vuosisata.” Teoksessa *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*, toimittanut Mikko Karjalainen. Helsinki: Edita, 2018.
- Rautkallio, Hannu. ”Välinpitämätön Washington.” Teoksessa *Historian kosto: Suomen talvisota kehyksissään*, toimittanut Henrik Meinander. Helsinki: Siltala, 2015.
- Rentola, Kimmo. ”Komintern ja Suomi 1934–1944.” Teoksessa *'Kallis toveri Stalin!': Komintern ja Suomi*, toimittaneet Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola & Tauno Saarela. Helsinki: Edita, 2002.
- Rentola, Kimmo. *Kenen joukossa seisot?: Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945*. Helsinki: WSOY, 1994.
- Rentola, Kimmo. *Stalin ja Suomen kohtalo*. Helsinki: Otava, 2016.
- Ripatti, Viljo. R. H. Oittinen. *Työväen sivistäjistä koulun uudistajaksi*. Helsinki: Tammi, 1992.
- Saarela, Tauno. ”Kommunistinen internationaali ja suomalainen kommunismi 1919–1935.” Teoksessa *'Kallis toveri Stalin!': Komintern ja Suomi*, toimittaneet Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola & Tauno Saarela. Helsinki: Edita, 2002.
- Saarikoski, Vesa. *Keskustajääkäri Aarne Sihvo: Demokraatti ja eheyttäjää murrosaikojen asevoimissa. Näkökulma aseellisen voiman ja yhteiskunnan vuorovaikutukseen itsenäistymisen murroksesta paasikiviläiseen toiseen tasavaltaan*. Bibliotheca Historica 25. Helsinki: Suomen historiallinen seura, 1997.
- Saarikoski, Vesa. ”Stählbergiläinen jääkäri: Aarne Sihvo ja kansallisen eheyttämisen idea.” Teoksessa *Valta, vapaus, edistys ja kasvatus: Liberaalisten liikkeiden ja liberaalisen ajattelun vaiheita Suomessa ja Ruotsissa 1800-luvulta 1960-luvun puoliväliin*, toimittanut Vesa Vares. Jyväskylä, 2002.
- Saarinen, Aarne. *Suomalaisen kommunistin kokemukset*. Helsinki: Tammi, 1984.
- Saharov, A. N. ”Toinen sota.” Teoksessa *Tuntematon talvisota: Neuvostoliiton salaisen poliisin kansiot*, toimittaneet Timo Vihavainen & Andrei Saharov (Helsinki: Edita, 2009).

- Salokangas, Raimo. ”Itsenäinen tasavalta.” Teoksessa *Suomen historian pikkujättiläinen*, toimittanut Sep-po Zetterberg Helsinki: WSOY, 2003.
- Salomaa, Erkki. *Tavoitteena kansanvalta: Suomen työväenliikkeen vaiheita vuosina 1944–1960*. Työväenliikkeen tietokirjoja 10. Helsinki: Kansankulttuuri, 1964.
- Salomaa, Erkki. *Suuri Raha & Isänmaa Co*. Kuopio: Savon Sana, 1961.
- Santonen, Arvo. *Kansainvälinen: Utopioita ja vallankumouksia – työväenliike vuoteen 1945*. Espoo: Weilin+Göös, 1988.
- Saraste, Erja. ”Talvisodan kotirintama: Tuntemattomien naisten sota.” Teoksessa *Tuntematon talvisota: Suomi 1939–1940*, toimittanut Tuija Hietaniemi & Leena Riska. Helsinki: Helsingin yliopiston poliittisen historian laitos, 1989.
- Seppälä, Helge. *Itsenäisen Suomen puolustuspolitiikka ja strategia*. Helsinki: WSOY, 1974.
- Skog, Emil. *Sosialisti ja patriootti muistelee*. Helsinki: WSOY, 1971.
- Soikkanen, Hannu. *Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta: Maalaiskuntien itsehallinnon historia*. Helsinki: Maalaiskuntien Liitto, 1966.
- Soikkanen, Hannu. *Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia*. Helsinki: Tammi, 1970.
- Soikkanen, Hannu. *Kohiti kansanvaltaa: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta*. Vol. 1, 1899–1937. Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, 1975.
- Soikkanen, Hannu. *Kohiti kansanvaltaa*. Vol. 2, 1937–1944. Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, 1987.
- Soikkanen, Timo. *Kansallinen eheytyminen – myytti vai todellisuus?: Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933–1939*. Helsinki: WSOY, 1984.
- Soikkanen, Timo. ”Vakiintuvan kansanvallan vuosikymmenet.” Teoksessa *Vuosisatamme Suomi*, toimittanut Seppo Zetterberg. Helsinki: WSOY, 1992.
- Soikkanen, Timo. ”Temppelinharjalla ja vaa’an kielellä: Kansallisen Edistyspuolueen kivimäkiläiset ja cajanderiläiset 1930-luvun sisä- ja ulkopolitiikassa.” Teoksessa *Valta, vapaus, edistys ja kasvatus: Liberaalisten liikkeiden ja liberaalisen ajattelun vaiheita Suomessa ja Ruotsissa 1800-luvulta 1960-luvun puoliväliin*, toimittanut Vesa Vares. Jyväskylä, 2002.
- Soikkanen, Timo. ”Kansallinen eheytyminen.” Teoksessa *Talvisodan pikkujättiläinen*, toimittanut Jari Leskinen & Antti Juutilainen. 4. painos. Helsinki: WSOY, 2006.
- Soikkanen, Timo. ”Talvisodan henki.” Teoksessa *Talvisodan pikkujättiläinen*, toimittanut Jari Leskinen & Antti Juutilainen. 4. painos. Helsinki: WSOY, 2006.
- Soikkanen, Timo. *Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 1899–1949*. Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, 1949.
- Suomi, Juhani. *Talvisodan tausta: Neuvostoliitto Suomen ulkopolitiikassa 1936–1938*. Helsinki: Tammi, 2014.
- Tanner, Väinö. *Kahden maailmansodan välissä: Muistelmia 20- ja 30-luvuilta*. 4. painos. Helsinki: Tammi, 1966.
- Tanner, Väinö. *Olin ulkoministerinä talvisodan aikana*. 8. painos. Helsinki: Tammi, 1979.
- Tapiola, Kari. *Jyväskylän Työväenyhdistys 80 vuotta 1888–1968*. Jyväskylä: Jyväskylän Työväenyhdistys, 1968.
- Tarkka, Jukka. *Max Jakobson: Kylmän sodan diplomaatti*. Helsinki: Otava, 2010.
- Tepora, Tuomas. *Sinun puolestas elää ja kuolla: Suomen liput, nationalismi ja veriuhrit 1917–1945*. Helsinki: WSOY, 2011.
- Tepora, Tuomas. *Sodan henki: Kaunis ja ruma talvisota*. Helsinki: WSOY, 2015.
- Tepora, Tuomas. ”Kuinka talvisodan henki hajosi – vai hajosiko?” Teoksessa *Historian kosto: Suomen talvisota kehyyssissään*, toimittanut Henrik Meinander. Helsinki: Siltala, 2015.
- Tuomikoski, Pekka, toim. *Finlandija: Puna-armeijan Suomi-opas 1939*. Helsinki: Minerva, 2013.
- Tuomisto, Jukka. ”Vapauden kaipuu vapaassa sivistystyössä.” Teoksessa *Valituksesta tietämysyhteiskuntaan*, toimittanut Virve Riikonen. Helsinki: Kansanvalistusseura, 2003.
- Työväen omaehtoinen sivistystyö*. Pieni tietokirjasto. Helsinki: Tammi, 1954.
- Tuomi-Koskelin, Terttu. *Työväen Sivistysliiton Etelä-Hämeen Piirijärjestö ry: Otteita toiminnasta 1971–2000*. Hämeenlinna: Työväen sivistysliiton Etelä-Hämeen piirijärjestö, 2001.
- Turunen, Jorma, toim. *R. H. Oittisen perintö: R. H. Oittinen 100 vuotta -juhlasesinaari 18.9.2012 Helsinki*. Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 2013.
- Uitto, Antero & Ossi Kamppinen. *Stalinin lavastukset: Näytösoikeudenkäynnit 1936–1938*. Jyväskylä: Docendo, 2020.
- Ukkonen, Juha. ”Suomen tie talvisotaan.” *Kommunisti*, 11/1979.
- Uljas, Risto & Päivi Uljas. *Leiväntekijät: Helsingin Leipomotyöntekijäin ammattiosaston tarina 1888–2018*. Helsinki: Helsingin Leipomotyöntekijäin ammattiosasto ry, 2019.
- Uudelle taipaleelle: TSL 60-vuotta*. Helsinki: Työväen sivistysliitto, 1979.

- Vahtola, Jouko. *Suomen historia jääkaudesta Euroopan unioniin*. Helsinki: Otava, 2003.
- Vares, Vesa & Ari Uino. *Suomalaiskansallinen kokoomus: Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1929–1944*. Helsinki: Edita, 2007.
- Vasara, Erkki. *Työväen ja kotiseudun puolesta: Tikkurilan Työväenyhdistys 90 vuotta 1907–1997*. Vantaa: Tikkurila Säätiö, 2000.
- Vihavainen, Timo, Ohto Manninen, Kimmo Rentola & Sergei Zuravljov. *Varjo Suomen yllä: Stalinin salaiset kansiot*. Jyväskylä: Docendo, 2017.
- Viitala, Heikki Mikko. *Vasemmistolainen työväenliike Suomessa*. Vol. 1, *SKP – parlamentaarinen ja valankumouksellinen puolue 1918–1988*. Kommunismi-lehden julkaisusarja 1/88. Helsinki: Suomen Kommunistinen puolue, 1988.
- Vuorinen, Piia. ”Vapaina vaaralliset naiset: Valtiollinen poliisi ja sota-ajan turvasäilökysymys 1939–1944.” Teoksessa *Valvottu ja kuritettu työläinen*, toimittaneet Leena Enbom, Pete Pesonen & Sami Suodenjoki. Väki voimakas 33. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2020.
- Ylikangas, Heikki. *Suomen historian solmukohdat*. 4. painos. Helsinki: WSOY, 2012.
- Ylönen-Peltonen, Raija. ’*Vain sodassa kuollut mies: Kadonnut kaatunut teloitettu*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2020.
- Zetterberg, Seppo. *Uusi Viron historia*. Kirjokansi 137. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2017.

Vuonna 2024 Rakennusliitto täyttää sata vuotta. Järjestämme juhlanäyttelyn Työväenmuseo Werstaalla ja julkaisemme liiton historiakirjoituksen jatko-osan. Lauantaina 8.6. kokoonnumme kesäpäiville Tampereelle juhlimaan. Tervetuloa mukaan!

Vapaus oppia!

JOKAISELLA ON OIKEUS OPPIA, tulla kuulluksi ja olla aktiivisia yhteisön jäseniä. Tuemme kansalaisaktivismia ja edistämme yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia.

TUEMME OPPIMISTASI ajantasaisilla menetelmillä, tarjoamme koulutusta, julkaisuja ja kulttuuriaktivismia.

KSL **OPINTO-KESKUS**

www.ksl.fi

KARIKKOINEN HALLITUSOHJELMA

Anu-Tuija Lehto

VT, LL.M, SAK:n lakimies emerita

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman työelämää koskevia kirjauksia lukiessa näyttää siltä, että kirjausten suhdetta Suomea sitoviin kansainvälisiin sopimuksiin ei ole arvioitu. Tällaisia kirjauksia ovat esimerkiksi henkilöön liittyvän irtisanomisperusteen muuttaminen sekä puuttuminen lakko-oikeuteen ja työehtosopimusneuvotteluihin.

Palvelussuhteen päättämistä koskevan kansainvälisen työjärjestön (ILO) sopimuksen numero 158 mukaan irtisanominen edellyttää pätevää perustetta. On varsin sattumanvaraista, mikä adjektiivi otetaan kansalliseen lainsäädäntöön, jos pätevä-sanaa ei haluta käyttä. Myöskään vertailu muiden maiden teksteihin ei tämän vuoksi ole mielekästä.

Saatettaessa ILO-sopimusta voimaan valittiin ”pätevän” synonyymiksi Suomessa ”erityisen painava syy” ja ”asiallinen peruste” tai ”muu viranhoidollisiin näkökohtiin perustuva erityisen painava syy”. Vuonna 2001 erityisen painava syy muutettiin ”asialliseksi ja painavaksi syyksi”. Tämä muutos oli lainsäätäjän mukaan vain kielellinen.

Selvää on, että jos ensin on edellytetty erityisen painavaa syytä ja asiallista tai muuta erityisen painavaa syytä ja sitten asiallista ja painavaa syytä, edellytyksen muuttaminen pelkäksi asialliseksi syyksi laskee irtisanomiskynnystä. Mistään ei voi tehdä sellaista johtopäätöstä, että irtisanomista voitaisiin kansainvälisiä sopimuksia rikkomatta helpottaa.

Kansainvälisiin velvoitteisiin törmäävät myös hallituksen kaavailemat toimenpiteet vientivetoisen työmarkkinamallin vahvistamisesta. Vientivetoisella työmarkkinamallilla tarkoitetaan sitä, että vientialat määrittelevät palkankorotusten tason. Valtiovalta voi kui-

tenkaan kansainvälisten sopimusten ja oikeuskäytännön mukaan vain poikkeuksellisesti puuttua ammattiyhdistysten oikeuteen tehdä työ- ja virkaehtosopimuksia.

Poliittiset työtaistelut on tarkoitus rajoittaa vuorokauden mittaisiksi. Laillisia tukityötaisteluita olisivat vain ne, jotka olisivat kohtuullisia suhteessa tavoitteisiin ja joiden vaikutukset kohdistuisivat vain työriidan osapuoliin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan tuki- ja myötätuntotyötaisteluiden käyttämiselle ei saa asettaa muita kuin sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Lakko-oikeuden rajoittamista merkitsisi myös laittomista työtaisteluista tuomittavien hyvityssakkojen korottaminen. Sakko olisi vähintään 10 000 ja enintään 150 000 euroa. Ammattiosastoilla ei ole varaa maksaa tällaisia sakkoja. Ne saavat varansa jäsenmaksuista, eikä niistä kerry tällaisia summia. Suuret sakot estäisivät tosiasiallisesti lakko-oikeuden käyttämisen.

Myös Euroopan unionin lainsäädäntö näyttää olevan Orpon hallitukselle vierasta. Hallitus aikoo selvittää, onko pelastushenkilöstön työajoista mahdollista poiketa. Pelastushenkilöstön työaikoja säätelee ns. työaikadirektiivi, jonka mukaan niistä voi poiketa vain suuronnettomuuksien ja muiden vastaavien tilanteiden yhteydessä. Mitään selvitetävää ei siten ole.

Jään odottamaan, miten hallitus luovii näissä karikoissa.

ORPONOMICS MURENTAA HYVINVOINTIVALTIOTA JA HEIKENTÄÄ PALKANSAAJIEN ASEMAA

Patrizio Lainà

VTT, STTK:n pääekonomisti

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen talouspoliittinen linja, Orponomics, keskittyy hyvinvointivaltion heikentämiseen ja palkansaajien aseman polkemiseen mutta ei julkisen talouden vahvistamiseen. Hallitusohjelma sisältää merkittäviä leikkauksia sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä sosiaaliturvaan. Yhteensä leikkauksia on tarkoitus toteuttaa neljän miljardin euron verran. Eriarvoisuus kasvaa, mutta epäselvää on, kuinka paljon. Riskinä on yhteiskunnallinen epävakaus.

Työttömyysturvan porrastus leikkaa ansiosidonnaista työttömyysturvaa rajusti. Työttömyysturvan lapsikorotusten poistaminen lisää lapsiperheiden köyhyyttä. Asumistuen leikkaukset vaikeuttavat tilannetta entisestään. Yhteensä näiden vaikutus on työttömyyden kohdatessa yhden lapsen keskituloista yksinhuoltajaa noin 400 euron menetys hänen kuukausituloihinsa. Sen lisäksi työttömyysturvaa heikennetään lukuisilla muilla tavoilla.

Orponomicsin kylmintä kyytiä palkansaajille ovat kuitenkin työmarkkinoiden rakenteelliset uudistukset eli lakko-oikeuden rajoittaminen, työrauhan kiristäminen, irtisanomis- suojan heikentäminen, paikallisen sopimisen ohituskaista ja palkankorotuskatto valtakunnansovittelijalle. Ne eivät vahvista julkista taloutta ollenkaan, mutta heikentävät merkittävästi palkansaajien neuvotteluasemaa. Todennäköistä on, että palkkakehitys hidastuu ja muut työehdot heikentyvät.

Palkansaajien ja pienituloisten aseman radikaali yksipuolinen heikentäminen tuskin on omiaan kansalliselle eheydelle ja yksituumaisuudelle, jotka ovat olleet näihin aikoihin asti Suomen kivijalka. Riskinä on yhteiskunnallisen vastakkainasettelun ja epävakauden lisääntyminen. Globaalien jännitteiden kasvaessa olisi ensiarvoisen tärkeää vaalia ja rakentaa kansallista yhtenäisyyttä sen hajottamisen sijaan, kuten presidentti Sauli Niinistökkin totesi suurlähettiläspäivillä.

Verotus kevenee yli neljä miljardia

Hallitusohjelman päätösperäiset verolinjaukset eivät kokonaisuutena ole kummoiset. Kaikki veromuutokset yhteensä ovat karkeasti nolla euroa. Julkisen talouden vahvistamiskeinoissa ammottaakin valtava epätasapaino, kun keskitytään leikkauksiin mutta verotus unohdetaan kokonaan.

Orponomicsin veropolitiikka ei hahmotu tarkastelemalla ainoastaan hallitusohjelmaa. Keskeisempää on se, mitä jätetään tekemättä. Kokonaisveroasteen ennustetaan laskevan hallituskauden aikana 1,7 prosenttiyksikköä eli euroissa yli neljä miljardia.

Laskun taustalla on veropohjan rapautuminen. Haittaveroja ei ole sidottu indeksiin eli verotus kevenee automaattisesti inflaation laukatessa ja talouden kasvaessa. Lisäksi verotuloja kertyy vähemmän, kun raskaammin verotetusta fossiilisesta energiasta siirrytään uusiutuvaan. Vihreä siirtymä on toki myönteis-

nen ja välttämätön asia, mutta sen aiheuttama verovaje olisi paikattava.

Pitämällä kokonaisveroaste vuoden 2022 tasolla olisi voitu välttää kaikki hallituksen päättämät leikkaukset – eikä verotus olisi edes kiristynyt. Lisäksi hallitusohjelmaan on leivotu sisään ylimääräisiä veronkevennyksiä, joita ei ole huomioitu vero-ohjelmassa. Nyt riskinä on, että Orpon hallituksen aikana verotus kevenee vielä enemmän kuin menoja leikataan – eli julkinen talous on lopulta entistä huonommassa kunnossa, ja hyvinvointivaltio riekaleina.

Nyt olisi ollut oikea aika osallistaa yrityksiä julkisen talouden vahvistamiseen, sillä koronapandemian aikana niitä tuettiin avokätisesti. Esimerkiksi listaamattomien yhtiöiden osinkoverohuojennukseen olisi vihdoin voitu puuttua. Sen sijaan yritysten taloudellista tilannetta parannetaan entisestään samalla, kun palkansaajien ja työttömien asemaa heikennetään rajusti.

Finanssipolitiikkaa ylläpidetään myymällä varallisuutta

Vaalipuheista huolimatta Orponomicsin finanssipolitiikkaa ei voi pitää erityisen kireänä. Neljän miljardin euron leikkaukset osaltaan kiristävät finanssipolitiikkaa, mutta samaan aikaan yli neljän miljardin euron verotuksen alentuminen keventää sitä. Verotuksen alentuminen syö pois leikkausten julkista taloutta vahvistavan vaikutuksen.

Lisäksi hallitusohjelmassa on luvattu toteuttaa neljän miljardin euron kertaluontoinen investointiohjelma myymällä valtion omaisuutta. Osittain tässä myös kierretään leikkauksia, sillä osa leikatuista väylähankkeista rahoitetaankin tämän ohjelman avulla. Investointiohjelma joka tapauksessa elvyttää taloutta.

Vaikka finanssipolitiikka ei kovista puheista huolimatta juuri kiristy Orpon hallituskaudella, ”velaksi eläminen” saattaa loppua ainakin väliaikaisesti. Näin siksi, että julkisen sektorin alijäämää rahoitetaan velkaantumisen sijaan myymällä omaisuutta. Julkisen talouden vahvistuminen on tällöin näennäistä, sillä velan välttäminen myymällä omaisuutta ei ole sen kestävämpää talouspolitiikkaa.

Hallitusohjelma lykkää finanssipolitiikan ”kiristyspommin” seuraavalle hallitukselle, kun kertaluontoinen investointiohjelma päättyy ja aiemmin omaisuutta myymällä rahoitetut väylähankkeet pitääkin rahoittaa muilla keinoilla – tai lopettaa.

Orpon hallituksen neutraali finanssipolitiikan viritys voi hyvin olla perusteltua heikenevän suhdannetilanteen näkökulmasta. Sen sijaan julkisen talouden kestävää tai oikeudenmukaista vahvistamista se ei toteuta. Orponomicsin perinnöksi jää hyvinvointivaltion murentaminen ja palkansaajien aseman heikentäminen. Riskinä on yhteiskunnallisen vastakkainasettelun ja epävakauden lisääntyminen.

Tradeka - etuja ja enemmän

Tradeka on suomalainen osuuskunta ja vastuullinen omistaja useissa suomalaisissa yrityksissä. Olemme iso työllistäjä ja maksamme verot Suomeen. Jäsenille tarjoamme rahanarvoisia etuja ja tuloksestamme palautamme takaisin yhteiseen hyvään **noiin 10 %**.

Liity jäseneksi. Tehdään yhdessä hyvää.

tradeka.fi/liity

 Tradeka

TYÖVÄENPERINTEEN FORREST GUMP

Esa Lahtinen

FM, arkistonjohtaja emeritus, Työväen Arkisto

Tämä esitys perustuu vahvasti muistoihini ja on siten hyvin henkilökohtainen. Väitän, että työväenperinteen tallentaminen on toteutettu Suomessa paremmin kuin missään muualla. Kehityksen kaari on pitkä, ja siinä on sekä nousuja että laskuja. Matkalla on välillä ollut suunnitelmallisuutta ja välillä puhdasta sattumaa. Itse olen ollut mukana tässä kehityksessä vähän niin kuin elokuvan Forrest Gump. Aktiivisesti olin mukana erityisesti 1970-luvun lopulta 1990-luvun alkuun, jolloin työväenperinteen tallentamisen eri organisaatiot saivat muotonsa.

Kaikki sai alkunsa Työväen Arkiston perustamisesta vuonna 1909. Arkisto perustettiin pohjoismaisen mallin mukaan sekä arkistoksi että kirjastoksi. Sisällissodan aikana aineistoa tuhoutui jossain määrin sekä työväenliikkeen itsensä toimesta että valkoisten kustotoimenpiteinä. Kommunistilakien vuoksi valtava määrä työväenliikkeen materiaalia takavarikoitiin 1930-luvun alussa, mutta palautettiin Työväen Arkistoon jo ennen sotia. Kun vielä otetaan huomioon Karl Harald Wiikin valtava kansainvälinen yhteistyö ja lähinnä painetun aineiston hankinta ulkomailta, voidaan todeta, että Työväen Arkiston kokoelmat muodostuivat kansainvälisestäkin vertailtuina erittäin laajoiksi.

Sotien jälkeen perustettiin SKP:n arkisto, joka muutaman vuoden jälkeen muuttui Kansan Arkistoksi. Kun Kansan Arkiston arkistohoitajaksi tuli Anna Wiik, siitä muodostui Työväen Arkistoa muistuttava organisaatio. Rouva Wiik oli työskennellyt aiemmin Työväen Arkistossa arkistohoitajana.

Työväen Arkiston tase oli 1950-luvulla vahva, ja arkisto hyvässä kunnossa, mutta SDP:n

puoluehajaannus tuhosi sen talouden lähes kokonaan. Kuusikymmenluvun alussa valoa toimintaan toi kansainvälisestäkin merkittävä työväenkulttuuriprojekti, työväen muistitiedon keruu Matti Kuusen ja Matti Hakon johdolla.

Työväenliikkeeseen ja työväestöön kohdistunutta tieteellistä tutkimusta ei 1970-luvun alkuun mennessä ollut juuri lainkaan; vain Juhani Paasivirta, Hannu Soikkanen ja Arne Mattila olivat harjoittaneet sitä laadukkaasti. Yliopistoissa heräsi kiinnostusta, erityisesti Helsingin Yliopiston poliittisen historian laitoksella, jossa oli innokkaita nuoria tutkijoita. He myös perustivat Työväen Sivistysliiton yhteyteen työväen historiatoimikunnan. Näitä tutkijoita olivat muun muassa Jorma Kalela, Seppo Hentilä, Lauri Haataja, Pauli Kettunen, Jussi Turtola, Päivö Puhakainen, Eino Ketola ja Tero Tuomisto.

Kun laki yksityisluontoisten arkistojen valtionavusta tuli voimaan vuonna 1975, huomasiin sattumalta *Suomen Sosialidemokraatissa* ilmoituksen avoimista tutkijan ja arkistoapulaisen paikoista Työväen Arkistossa. Hain molempia paikkoja. En ollut vielä valmis maisteri, joten tutkijan paikan saaminen oli enemmän kuin epävarmaa, mutta toisaalta – vakituinen työpaikka kiinnosti. Opiskelut olin rahoittanut osin lainalla ja osin myymällä viinaa Kautiaisten Alkossa. Tulini valituksi arkistoapulaiseksi, ja Matti Simola tutkijaksi.

Tutkijat ja henkilökunta tekivät tuolloin töitä Työväen Arkistossa noin 30 neliön huoneessa. Meitä oli viisi henkilöä, arkistohoitaja Matti Nieminen, arkistoavustaja Maire Lindholm, tutkija Matti Simola, työväen muisti-

tietotoimikunnan sihteeri Heimo Huhtanen sekä minä. Sosiaalitoija ei ollut.

Viihdyin työssäni hyvin. Aloitin urani järjestämällä arkistossa olleet työväenyhdistysten arkistot. Pääosin työskentelin kellarissa arkistomakasiinissa, mutta nousin välillä maan pinnalle kirjoittamaan arkistokortit puhtaaksi vanhalla kirjoituskoneella. Arkistoihmisen näkökulmasta arkistossa vallitsi täysi kaos. Kirjasto oli jotenkuten signuminmukaisessa järjestyksessä, mutta arkisto oli aivan levällään. Avaamattomia laatikoita oli 1930-luvulta alkaen. Ainoa luettelo oli muovitaskussa ollut noin sentin paksuinen nivaska.

Parin vuoden kuluttua arkistoon saatiin lisää tilaa, ja itsekin ylenin arkistoavustajaksi. Niemisen Matti oli arkistonhoitajana aika passiivinen, ja niinpä me Simolan Matin kanssa katselimme tulevaisuuden näkymiä. Kun satumalta sain tietää, että Tukholmassa pidetään vuonna 1977 työväenarkistojen pohjoismaisen kokous, esitin rohkeasti Niemiselle, että voisin sinne lähteä. Niinpä sitten matkustin Viking viitosella Tukholmaan. Minut otettiin ystävällisesti vastaan. Ruotsin arkisto oli saanut juuri uudet tilat Upplandskatanilta – kokonaisen talon. Olin kuin puulla päähän lyöty, sillä tilat olivat niin uskomattoman hienot. Sain mielikuvan siitä, millainen arkisto voisi olla. Toisaalta tapasin kollegoja, joista suurin osa oli hämmästyksenä itseni ikäisiä. Sukupolvenvaihdos oli meneillään muissakin Pohjoismaissa. Oli helpompi keskustella vertaistensa kanssa. Näin saatiin pohjoismaiset suhteet avatuiksi.

Työväen Arkisto oli liittynyt 1970-luvun lopulla IALHI:n (International Association of Labour History Institutions) jäseneksi. Arkiston johto oli tuolloin siirtynyt Simolan Matille. Vuonna 1980 lähdimme Tukholmaan IALHI:n vuotuisen konferenssiin. Matka oli hyvin opettavainen, sillä tutustuimme kansainvälisiin kollegoihin. Suurin osa osanottajista kuului ikäluokkaamme. Meille alkoi valjeta, että Työväen Arkisto oli itse asiassa yksi suurimmista työväenarkistoista maailmassa.

Arkiston johtaja tositoimissa uuden makasiinitilan hyllystöjä kokoamassa vuonna 1994. Kuva: Työväen Arkisto.

Matkan kohokohta oli tietysti illanvietto, johon osallistui Olof Palme.

Olin pikkuhiljaa etenemässä arkistourallani tutkijaksi. Kun Työväen Arkiston arkistonhoitajan virka tuli avoimeksi vuonna 1981, päätin pitkän harkinnan jälkeen hakea virkaa. Tärkeää oli se, että olin tehtävään muodollisesti pätevä, sillä kontrolloihan Valtionarkistoon toimintaamme tarkasti. Kun olin työväenliikkeen historian tutkijoiden kokouksessa Oslon, sain yllättäen puhelun. Simolan Matti soitti ja kertoi, että minut oli valittu tehtävään. Muutaman kuukauden pätkäilyn jälkeen asetin itselleni toimintatavoitteet, jotka aioin viedä läpi kymmenessä vuodessa. Jälkikäteen saatoin todeta, että onnistuin melkein kaikissa niistä. Ehkä Forrest Gumpista poiketen toimin määrätietoisesti enkä sattuman varassa.

Poliittisella ilmapiirillä oli vaikutuksensa työväenperinnetoimintaan 1980-luvulla. Opetusministeriö asetti Koiviston II:n hallituksen

aikaan ja opetusministeri Kalevi Kivistön johdolla Työväenperinnetyöryhmän I, jota johti Kotiseutuliiton puheenjohtaja, rehtori Olli Vuorinen. Työryhmä oli kovin virkamiesmäinen, ja sen mietintökin jäi ympäröityksi. Vasta Sorsan III ja IV hallitusten aikana alkoi todella tapahtua. Kalevi Sorsa itse oli paras esimerkki työväenkulttuurin voimahahmona. Hän alkoi määrätietoisesti luovuttaa omaa aineistoaan Työväen Arkistoon. Joka vuosi aineistoa tuli kolme neljä laatikkoa suljettuun varastoon arkistomakasiinin perukalle. Aloimmekin kutsua paikkaa Sorsa-komeroksi. Hänen aikanaan 1980-luvun alussa asetettiin SDP:n alaisuuteen työväenperinnetyöryhmä, jota johti Veikko Helle. Tämän työryhmän kautta koordinoitiin puolueen työväenperinetyötä. Olin ryhmän jäsen.

Kalevi Sorsan lisäksi työväenperinteen edistämiseen vaikuttivat vahvat opetusministerit Kaarina Suonio ja Pirjo Ala-Kapee. Suonio vaikutti myöhemmin ratkaisevasti Työväen keskusmuseon syntyyn Tampereelle, jonne hän oli siirtynyt apulaiskaupunginjohtajaksi. Ala-Kapee oli puolestaan historiantutkija, joka oli ollut kirjoittamassa SAK:n historian ensimmäistä osaa ja joka tunsu hieman sisältä käsin työväenperinteen ongelmia. Eduskunnassa oli lisäksi muutama kansanedustaja, jotka omistautuivat työväenperinteen hankkeisiin. Suomen kirjastoseuran puheenjohtaja Pentti Lahti-Nuutila Tampereelta oli erityisen aktiivi. Vaikka 1980-luvun alussa taistolaiset hallitsivat vielä jossain määrin kulttuurielämää, ei heidän toiminnallaan ollut vaikutusta työväenperinetyöhön. Vasemmiston yhteistyö sujui kerrassaan mallikkaasti, kiitos kollegani Anna-Maija Nirhamon. Lisäksi eduskunnassa oli Kalevi Kivistön lisäksi muutama työväenperinteestä erityisesti kiinnostunut SKDL:n edustaja. Aina konsensukseen pyrkivänä ihmisenä minulla ei koskaan ole ollut vaikeuksia tulla toimeen eri lailla ajattelevien ihmisten kanssa.

Tehokkaaseen toimintaan tarvitaan rahaa. Työväenliikkeen organisaatioilla oli 1980-luvun alussa kyllä varallisuutta, mutta tahto

sijoittaa työväenperinteeseen ei vielä ottanut tulta. Rahaa piti siis hakea yhteiskunnalta eduskunnan kautta. Ensimmäinen työväenperinteeseen tarkoitettu määräraha valtion budjettiin tuli Paula Eenilän aloitteesta. Raha meni kuitenkin Museoviraston käyttöön. Hankkeen takana oli tietysti Paulan tuolloinen mies Jukka Eenilä, joka työskenteli Museovirastossa. Asiat oli kuitenkin saatu aluilleen. Vuonna 1981 Työväen Arkisto sai opetusministeriöltä jonkin verran työväenperinnerahaa Uudellamaalla ja Pohjanmaalla tapahtuvaan keruutoimintaan. Innostuneen kerääjän Kari Urpilaisen ansiosta keruu onnistui Pohjanmaalla yli odotusten.

Käänteentekevä oli kuitenkin vuosi 1982. Tuolloin lähti liikkeelle useita asioita, jotka toisiinsa limittyen johtivat muutamassa vuodessa mullistuksiin työväenperinteen saralla. Ensimmäinen iso asia oli Pirjo Ala-Kapeen läpiajama määräraha Työväen Arkiston kirjaston kunnostamiseksi. Määräraha oli huomattavan suuri, 400 000 markkaa, mutta sen saaminen arkistolle ei onnistunut suoraan. Opetusministeriön keskustalainen virkamies Juhani Hakkarainen torppasi hankkeen yksityisarkistolain vastaisena. Hänen tulkintansa mukaan arkisto ei voinut saada harkinnanvaraista valtionapua toimintaansa, koska se sai lakisäätetystä valtionapua. Onneksi TSL:n pääsihteeri Jussi Pikkusaari keksi keinon määrärahan kierrättämisestä TSL:n kautta. Näin kirjastoprojekti saatiin alkuun. Tämän prosessin seurauksena oli käynyt selkeästi ilmi, etteivät Työväen ja Kansan Arkiston hallussa olleet kirjasto- ja museokokoelmat kuuluneet lakisäätetyn valtionavun piiriin. Arkistojen työvoimaa sai käyttää ainoastaan arkistotoimintaan.

Olenaisinta työväen perinnetoiminnan kehitykselle Suomessa oli kuitenkin Opetusministeriön vuonna 1982 asettama työväenperinnetyöryhmä II. Sen työlle antoi hyvät lähtökohdat SDP:n puolueuuevoston kannanotto työväenperinetyön kehittämistä. Työryhmän puheenjohtajaksi tuli Jorma Kalela ja

Aineistojen asettaminen oikeille paikoille hyllystöihin on aikaa vievää työtä. Ollaan 1980-luvun puolivälissä. Kuva: Työväen Arkisto.

sihteeriksi Tero Tuomisto. Jormalla oli ilmiömainen kyky innostaa työryhmän jäseniä.

Sekä SDP:n että opetusministeriön työryhmät olivat asettaneet ensisijaisiksi päämääriksi Työväen keskusmuseon perustamisen, arkistojen tukemisen, tutkimustoiminnan kehittämisen ja teollisen ympäristön kartoittamisen. Työväenperinnetyöryhmän II kokoonpano antoi tähän erinomaiset edellytykset. Ryhmää asetettaessa ei kuitenkaan osattu ennakoida arkiston oman kirjaston tulevaisuutta, ja niinpä asialistalle nousi ykkösluokan kysymykseksi yllättäin erillisen Työväenliikkeen kirjaston perustaminen.

Työväen Arkiston kirjastolle saatu 400 000 markan avustus oli varsin merkittävä. Rahalla saatiin palkatuksi projektiin 2–4 työntekijää. Kirjaston makasiinit uudistettiin; vanhojen puisten hyllyjen tilalle tulivat Lundian liukuhyllyt. Hyllyjen purkamisen ja rakentamisen ohella piti tietysti myös siirtää aineisto. Hel-

singin yliopiston kirjaston Martti Blåfieldin ohjeiden mukaan hankimme kirjastoon kortistolaatikot ja 200 000 kirjastokorttia, kopiokoneen ja muutakin varustusta. Jälkikäteen ajateltuna olivat aika turhia hankintoja. Kirjastoalan kehitys ei vielä tuolloin Suomessa ollut edennyt tietokoneaikaan.

Työväen Arkiston kirjaston projektivaihetta veti ansiokkaasti Veikko Rytönen yhdessä Markku Metsänrannan kanssa. Kirjastoon tuli koko ajan uusia luovutuksia, esim. HTY:n noin 5 000 teoksen kirjasto, Kulutusosastoiminnan keskusliiton kirjasto, Kiljavan ay-opiston kirjasto vain muutamia mainitakseni. Samalla poistettiin kokoelmista valtava määrä kaunokirjallisuutta ja kaksoiskappaleita muun muassa Helsingin yliopiston kirjastoon. Paljon meni kyllä ihan suoraan paperinkeräykseen. Kirjaston luetteloinnissa ja kortistoinnissa neuvoja antoi Martti Blåfield. Kirjasto-projektin yhtenä ongelmana oli rahoituksen

epävarmuus ja siitä johtuva työntekijöiden vaihtuvuus.

Työväenperinnetyöryhmä II:ssa opetusministeriön edustajana toimineen Kari Poutasuon ideasta kirjastolle suunnattu määräraha ohjattiin jatkossa tätä tarkoitusta varta vasten perustetulle Työväenperinne – Arbetartadition ry:lle. Yhdistyksen perustamisella oli määrärahan saamiseksi kiire, ja sen vuoksi perustajia oli aluksi vain kolme, Työväen Arkiston Säätiö, Työväen Sivistysliitto ja Kansan Sivistysrahasto. Työväenliikkeen eri tahoja oli etukäteen informoitu yhdistyksen perustamisesta, jotta nämä voisivat liittyä myöhemmin mukaan. Puheenjohtajaksi tuli järjestöelämän vanha kettu Olavi Hurri. Hänen suhteidensa avulla järjestö rekisteröitiin pikavauhtia patentti- ja rekisterihallituksessa. Muutamassa vuodessa yhdistyksen jäsenmäärä nousi yli kolmekymmenen, jolloin se edusti käytännössä kaikkia työväenliikkeen eri sektoreita, puolueita, ay-liikettä, sivistysjärjestöjä, taloudellisia järjestöjä ja jopa eläkeläisjärjestöjä. Aika pian sihteeriksi saatiin SKDL:n puolelta Pirjo Kaihovaara. Palkanmaksua ja kirjanpitoa hoitamaan saatiin Hilikka Kujala Kotien Puolesta Keskusliitosta. Minun kontolleni jäivät hallintohommat, suunnittelu ja valtionapuhakemukset eli kaikki paperityöt sekä työvoiman rekrytointi. Siinäähän ne hoituivat oman työn ohessa talkootyönä monta vuotta.

Varsin pian Työväenperinne ry aloitti selvitys- ja julkaisutoiminnan. Kirjaston perustamista varten Matti Simola laati selvityksen, jota täydensi myöhemmin Tarja Nikanderin selvitys. Opetusministeriön työväenperinnetyöryhmän II toimesta teetettiin useita selvityksiä, jotka sitten julkaistiin Työväenperinne ry:n toimesta. Näistä voidaan mainita Pirjo Kaihovaaran selvitys työväen keskusmuseon perustamisesta, Ulla-Maija Peltosen työväen muistitietoa koskenut sekä Maire Mattisen teollisia ympäristöjä koskenut selvitys.

Kesällä 1986 oltiin jo niin pitkällä, että Työväenliikkeen kirjasto päätettiin perustaa. Sen oli määrä aloittaa toimintansa virallisesti

seuraavana vuonna. Muistan hyvin, kun kirjaston ensimmäinen kirjastonhoitaja Leena Saarinen tuli jättämään hakupaperinsa kesällä 1986. Meillä oli tuolloin tapana arkistossa tehdä joitakin siivousurakoita talkootyönä porukalla, ja minä olin tikkailla lukusalin yläikkunoita pesemässä. Taisi Leena vähän hämmästellä sitä, mihin pesään päänsä laittaa.

Joka tapauksessa Leena valittiin tehtävään, ja hän alkoi heti toimeen syksyllä. Seuraavaan vuoteen mennessä saatiin kirjaston yhdistetty lukusali ja työtila kalustetuksi. Vähän myöhemmin saatiin henkilökunnalle työtilat. Kirjaston avajaiset pidettiin vuonna 1987. Syntyessään Työväenliikkeen kirjasto oli maamme suurimpia tieteellisiä kirjastoja. Painotuotteita oli pitkälti yli 120 000 kappaletta. Kirjoja, sanoma- ja aikakauslehtiä sekä pienpainatteita oli noin 1,5 hyllykilometriä. Jostain syystä Leena ei halunnut ottaa kirjaston taloushallintoa kontolleen, vaan ne jäivät edelleen hoidettavakseni. Leenan tehtävänä oli luoda kirjastolle paikkatieteellisten kirjastojen joukossa.

Tiettyjen asioiden läpivieminen edellyttää usein tiedon ja kokemuksen hankkimista. Arkistoalalla olin jo osallistunut kansainväliseen toimintaan, erityisesti Pohjoismaissa, mutta museopuoli oli vielä hakusessa. Keväällä 1983 osallistuin Norjan Sulitjelmassa pohjoismaiseen seminaariin, jossa käsiteltiin työväenperinnelaitoksia pohjoismaissa, erityisesti museohankkeita. Alustin arkistoista ja kirjastoista sekä Suomen tilanteesta yleensä. Mukana ollut Tampereen museotoiminnan johtaja Martti Helin alusti museoista. Todettiin, että jokaisessa Pohjoismaassa oli vireillä työväenmuseohanke. Meillä hanke oli vielä työryhmätasolla, mutta Norjassa oli jo vireillä Rjukanin teollisuusmuseo, Tanskassa työväenmuseo ja Ruotsissa työn museo. Pisimmällä oltiin Tanskassa, jossa perustamistoimet olivat museonjohtaja Peter Ludvigsenin kertoman mukaan jo alkaneet. Sattumalta sain samoihin aikoihin Suomen Kulttuurirahaston apurahan, jonka turvin lähdimme vaimoni Outin kanssa puo-

likuntoisella volkkarilla ensin Kööpenhaminaan, sieltä Amsterdamiin ja lopulta Bonniin. Tutustuin Kööpenhaminan Arbejdermuseettiin ja Tanskan työväenarkistoon ABA:aan. Museossa oli jo ensimmäinen näyttely avattu vanhassa työväentalossa, mutta muuten oltiin alkutekijöissä.

Amsterdammassa sijaitsee maailman suurin työväenarkisto, International Institute of Social History. Tuohon aikaan laitos sijaitsi esikaupungissa teollisuusalueella. Muutamaa vuotta myöhemmin arkisto sai kyllä upeat tilat kaupungin keskustasta vanhasta kaa-kaomakasiinista. Laitos oli karu ja aika iso. Arkistokokoelmat eivät laajuudeltaan olleet isompia kuin meillä, mutta kirjasto oli suuri, ja kuvakokoelmat laajoja. Bonnissa kävin Friedrich-Ebert-Stiftunfgin (FES) arkistossa. Myös Bonnissa pääpaino oli kirjastossa. Tuohon aikaan Saksassa oli kymmenkunta työväenarkistoa, kirjastoa tai tutkimuslaitosta. Kymmenen vuoden päästä suurin osa oli sulautunut FES:iin. Paluumatkalla poikkesin vanhassa työpaikassani Fuldassa.

Työväenperinnetyöryhmä II pani nopeasti alulle myös museoprojektin. Se käynnistyi Työväen Arkiston ja Kansan Arkiston museo-kokoelmien järjestämisellä. Työväen Arkistossa oli paljon esineitä, lippuja, taidetta ja julisteita. Jostain syystä Kansan Arkisto perusti yhteyteensä Työväenperinteen museon, joka toimikin erillään muutaman vuoden. Museon sijaintipaikasta käytiin jonkin verran keskustelua. Tarjolla oli vaihtoehtoja Helsingistä, Turusta, Riihimäeltä ja Tampereelta. Osallistuin sekä museo- että kotiseutupäiville, ja molemmissa minua yritettiin kovasti lobata. Työväenperinteen puheenjohtaja Olavi Hurri teki selvitystyötä, ja valinta kohdistui oikeastaan itsestään selvästi Tampereelle. Sieltä tultiin hyvin vastaan, koska apulaiskaupunginjohtajana oli Kaarina Suonio ja museotoimenjohtajana Martti Helin. Tampereelle perustettiin sitten toimipiste, johon palkattiin Pontus Blomster ja Kimmo Kestinen sekä vähän myöhemmin Lea Oksiala.

Kun museo oli vielä projektin tasolla, se joutui muuttaman useamman kerran Tampereella. Varastotilat olivat osuustoimintaliikkeen varastoissa, ja hallinto välillä jopa Tampereen kaupungintalolla. Lopulta saatiin tilapäiset tilat Finlaysonin alueella olevasta hieman uudemmasta rakennuksesta, joka oli määrä purkaa myöhemmin. Martti Helinin johdolla koottiin museon perustamiseksi työryhmä, johon kuuluivat muun muassa Kaarina Suonio, Jukka Eenilä, Anna-Maija Nirhamo ja Marjaana Valkonen. Pontus Blomster laati syksyllä 1987 museon perustamista koskeneen selvityksen, jonka pohjalta perustettiin Työväen keskusmuseoyhdistys viemään hanketta eteenpäin. Museo perustettiin virallisesti vuonna 1993. Museonjohtajaksi valittu Blomster ajoi tarmokkaasti omalla räiskyvällä tyylillään varsinaisen museon sijoittamista nykyisiin tiloihinsa. Itse olin kahteen otteeseen myös museon hallituksen jäsenenä.

Työväenperinteeseen kohdistunut tutkimus- ja julkaisutoiminta lähti myös toden teolla liikkeelle 1980-luvulla. Työväen muistitieto-toimikunta oli jo 1960-luvulta lähtien julkaissut antologioita, Työväen Sivistysliitto julkaisi useita opaskirjasia ja Työväen Arkistolla sekä Kansan Arkistollakin oli omaa julkaisutoimintaa 1980-luvun alusta alkaen. Työväenperinnetyöryhmä II:n puolestaan julkaisi aluksi työväenperinnetyöryhmä II:n selvityksiä ja myöhemmin muun muassa bibliografioita. Tutkimus- ja julkaisutoiminnan kannalta olennaisinta oli kuitenkin Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran perustaminen vuonna 1984. Senkin hallituksessa ehdin olla muutaman vuoden. Seura alkoi järjestää vuotuisia seminaareja Voionmaan opistolla. Ideana oli edistää historian alan ammattilaisten ja harrastajien yhteistoimintaa. Seminaariesitelmät julkaistiin *Väki voimakas*-sarjassa. Näin on tehty tähän päivään asti. Seuraa johti pitkään Tampereen yliopiston professori Olli Vehviläinen, jonka oppilaana olin itsekin ollut Helsingissä. Erittäin suuri merkitys on ollut myös *Työväentutkimus Vuosikirjalla*. Se lähti liikkeelle

Leena Saarisen aloitteesta 1980-luvun lopulla monisteena, mutta on nykyään merkittävä tieteellinen julkaisu. Työväen muistitietotomikunnan *Tallentaja*-lehti yhdistettiin siihen 1990-luvun alussa.

Kun IALHI:n konferenssi järjestettiin Helsingissä vuonna 1990, olin mielestäni saavuttanut arkistonjohtajaurani alussa asettamani tavoitteet. Olin järjestön koordinaatiokomiteassa Pohjoismaiden edustajana. Saatoin hengähtää hetken, mutta ongelmat olivatkin heti nurkan takana. Tuli lama ja Esko Ahon porvarihallitus. Työväenperinnelaitokset joutuivat stressitestiin. Arkistot selvisivät yksityisarkistolain turvin pienin leikkauksin. Kirjastolta leikattiin kolmasosa valtionavusta, museon perustamista koetettiin jarruttaa ja työväenperinnerahat poistaa kokonaan. Keskustalainen opetusministeri Tytti Isohökkanen-Asunmaa otti meidät suurennuslasin alle. Arkistossa turvauduimme lomarahojen leikkauksiin ja pikkusäästöihin. Työväen Arkiston ja Työväenliikkeen kirjaston vuokranantaja HTY oli itsekin vaikeuksissa ja joutui luopumaan ravintolatoiminnasta. Rakensin vuokrapaketin, jossa osa kirjaston vuokrasta siirrettiin arkiston kontolle. Autoimme jonkin verran myös materiaalipuolella. Siitä huolimatta kirjasto joutui vähentämään henkilökuntaansa. Lopulta kirjasto nousi jaloilleen päästyään mukaan tieteellisten kirjastojen verkostoon. Kirjaston johtajakin oli vaihtunut Kirsti Lumialaan. Museota auttoi erityisesti se, että Tampereen kaupunki oli sitoutunut huolehtimaan museon kiinteistökuiluista. Museokin pääsi pikkuhiljaa valtakunnalliseksi erikoismuseoksi. Työväenperinteen projektejakin leikattiin, mutta näytöt olivat niin vahvat verrattuna talonpoikaispuoleen, että ministeri perääntyi. Stressitesti siis onnistui. Vaikka ns. punapäöma kaatuikin laman seurauksena, niin muu työväenliike, erityisesti ammattiyhdistysliike, saatiin voimakkaasti mukaan tukemaan työväenperinnetyötä. Myös Kulusosustoiminnan keskusliitto KK ja Palkan-saajasäätiö tulivat apuun hädän hetkellä. Tässä

yhteydessä on syytä korostaa, että apua ei pyydetty vastikkeettomasti. Tukea vastaan järjestettiin ja säilytettiin aineistoa.

Vastaisuuden varalle aloitettiin aloitteestani yksityisarkistojen yhteiset palaverit, jotka johtivat yksityisarkistoyhdistyksen syntyyn. Keskeisenä ajatuksena oli yhteistoimintaa tiivistämällä ehkäistä eduskunnan poliittisten voima-suhteiden vaikutus arkistojen rahoitukseen.

Lopuksi muutamia olennaisia asioita työväenperinnetyön onnistumisen syistä. Aiemmin tulivat mainituiksi jo Kalevi Sorsa ja lukuisat muut poliitikot, mutta käytännössä joululahjarahat ja muut valtionapuun liittyvät hankkeet junailin yhdessä SDP:n eduskuntaryhmän sihteerin Kari Laitisen kanssa. Lisäksi täytyy nostaa esille muutama virkamies ja luottamushenkilö, joilla oli näissä yhteyksissä erityisen suuret ansiot. Opetusministeriön Kari Poutasuo ja Matti Lähdeoja olivat kullannarvoisia, idearikkaita ja vahvoja viemään päätöksiä läpi. Kirjaston ja museon perustamisasioissa oli tärkeässä roolissa Vesa Karvinen, joka toimi ensin Työväenperinne ry:n ja myöhemmin Työväen keskusmuseoyhdistyksen puheenjohtajana. Vesan kanssa olin tehnyt yhteistyötä muun muassa professori Hannu Soikkasen kirjoittamien SDP:n historiateosten laadinnassa. Olin toimikunnan sihteeri, ja Vesa taittoi kirjat. Valtionarkiston (Kansallisarkiston) johdossa oli Veikko Litzen, ja hänen alaisuudessaan arkistoneuvokset Pirkko Rastas ja Raimo Pohjola, jotka olivat tarkkoja mutta reiluja, kunhan asiat hoidettiin kunnolla ja rehellisesti. Myöhemmin asiat hoituivat sujuvasti Jussi Kuusamäen kanssa. Toimin jonkin aikaa myös Arkistoyhdistyksen varapuheenjohtajana. Ei sovi unohtaa Sulo Penttilää ja Maj-Len Remahlia, jotka organisoivat tukea ammattiyhdistysliikkeeltä. SDP:n hallintopäällikkö, ”kultasormi” Maunu Ihalainen hoiti asioita taustalla ja piikasi minut ylittämään itseni.

Koko 1980-luvun ajan vastasin pääosin laitojen ja projektien henkilökunnan rekrytoineista. Onneksi minulla on aina ollut kyky haistaa itseäni viisaampien henkilöiden kyvyt.

Suurimmaksi osaksi rekrytoinnit onnistuivat hyvin. Palkkaamistani työntekijöistä kymmenkunta on väitellyt myöhemmin tohtoriksi. Monet ovat edenneet yliopisto- ja korkeakoulu-uralla, tutkijoina, virkamiehinä, kansanedustajina jne. Omalta osaltani tein työtä nöyränä, katse koko ajan päämäärässä. Se edellytti usein notkeaa niskaa ja rupisia polvia. Monesti olivat kyljet kipeänä, kun vedettiin kölin alta.

Olen vain hieman seurannut kehitystä eläköitymiseni jälkeen, mutta kuten alussa totesin, niin Suomessa on kestävä ja maailman

paras työväenperinnelaitosten organisaatio. Monissa maissa laitoksia on kokonaan hävinnyt tai ne ovat kutistuneet murto-osaan aiemmasta. Aloittaessani Työväen Arkistossa vuonna 1975 työväenperinteen parissa työskenteli vajaa kymmenen työntekijää. Tänä päivänä työntekijöitä on yli 30 vakituista ja toinen mokoma määräaikaisia. Tietääkseni missään muussa maassa ei ole ollut samanlaista kehitystä. Lopuksi kuitenkin varoituksen sana. Poliittiset olosuhteet ovat nyt huonot, mutta eiköhän tulevasta stressitestistä selvitä.

**Kyllä
joku
hoitaa.**

JHL.FI
/LIITY

Joku hoitaa sen, mitä muut eivät tule ajatelleeksi. Ja se joku on usein yksi meistä rautaisista ammattilaisista.

Tuodaan työ näkyväksi.

Julkisten ja hyvinvointialojen ammattiliitto JHL
jhl.fi/liity

**JULKISTEN JA
HYVINVOINTIALOJEN
AMMATTILIITTO • JHL.FI**

Kuulostaako tutulta?

Liity osaksi suurempaa joukkoa: proliitto.fi
Alle 36-vuotiaiden jäsenyys nyt 8,25 euroa kuukaudessa.

proliitto.fi ammattiliitto **pro**

YKSITYISET KESKUSARKISTOT RY:N EDUNVALVONTATYÖ YKSITYISARKISTOJEN TOIMINTAEDELLYTYSTEN PUOLESTA 2021–2023

Petri Tanskanen

FM, Työväen Arkiston johtaja

Enintään 80 prosenttia toimintamenoihinsa saavat yksityiset valtionapuarkistot perustivat vuonna 1999 yhteistyöelimekseen Yksityiset Keskusarkistot ry:n (YKA). Sen jäsenarkistoja ovat Kansan Arkisto, Keskustan ja maaseudun arkisto, Porvarillisen Työn Arkisto, Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto, Suomen Urheiluararkisto, Svenska centralarkivet, Toimihenkilöarkisto, Työväen Arkisto ja Urho Kekkosen arkisto. Yhdistyksen ulkopuolelle jäävät Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Svenska Litteratursällskapet i Finland. Toimintansa aikana yhdistys on tehnyt yhteistyötä ennen kaikkea arkistoalan käytäntöjen kehittämisessä ja aineistojensa digitoinnissa, mutta kolmen kuluneen vuoden aikana yhdistyksen edunvalvontarooli on kasvanut ja korostunut huomattavasti.

Vuoden 2020 keväällä Kansallisarkisto lähetti ennakoivan tiedustelun yksityisille valtionapuarkistoille siitä, miten ne varautuisivat mahdollisiin eriasteisiin vuodelle 2021 kohdistuviin valtionapujen leikkauksiin. Perimmäisenä syynä tähän oli käynnissä oleva keskustelu Veikkauksen rahapelituottojen alenemisesta.

Syksyllä 2020 yksityisten valtionapuarkistojen tilanne kuitenkin näytti vuoden 2021 valtionavustusten suhteen hyvältä, sillä Kansallisarkiston esittämä summa oli sisällytetty

sellaisenaan valtiovarainministeriön budjettiesitykseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, maa- ja metsätalousministeriö sekä valtiovarainministeriö asettivat loppuvuodesta 2020 Erkki Liikasen johdolla toimivan työryhmän selvittämään varautumista rahapelitoiminnan tuoton alentumisen vaikutuksiin. Työryhmän raportti julkaistiin helmikuussa 2021. Työtä jatkoi vuoden 2021 kuluessa valtioneuvoston nimeämä valtiosihteeristä koostuva työryhmä, joka sai alkuvuodesta 2022 valmiiksi ehdotuksen rahapelituotoilla rahoitettavien yleishyödyllisten toimintojen uudesta rahoitusmallista ja rahoitustasosta. Uuden rahoitusmallin mukaisen toiminnan olisi tarkoitus käynnistyä 1.1.2024. Uuden rahoitusmallin tavoitteena on turvata rahapelien tuotolla toimineille avustuksensaajille ennustettava, vakaa ja edunsaajien autonomian turvaava rahoitus.

Marinin hallitus teki kevään 2021 kehysriihessä päätöksen, että vuodelle 2022 ei Veikkauksen hupenevia tuottoja olisi enää korvattu edunsaajille täysimääräisesti. Puhuttiin noin 10, pahimmillaan jopa 40 prosentin leikkauksista valtionavustuksiin. Tämä oli lopullinen kimmoke sille, että YKA päätti ryhtyä valmistelemaan julkista vetoamista yksityisarkistojen toimintaedellytysten turvaamisen puolesta.

Julkinen vetoamus yksityisarkistotoiminnan puolesta leikkauksia vastaan otsikolla ”Kansakunta vaarassa menettää muistinsa” julkistettiin 31.8.2021 eri kanavissa, sittemmin myös saman vuoden Työväentutkimus Vuosikirjassa. YKA:n jäsenarkistot keräsivät siihen yhteensä yli 250 nimeä erityisesti tiede- ja kulttuuripiirien edustajilta. Vetoamus levisi laajalti paitsi arkistojen sosiaalisen median kautta, myös STT:n tiedotteena sekä viestinä Suomen Historiallisen Seuran jäsenistölle. Lisäksi vetoamus uutisoitiin lukuisissa lehdissä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö julkisti 12.10.2021 tiedon siitä, että vuonna 2022 yksityisten arkistojen valtionavustukset supistuisivat kompensatio huomioiden noin 1,6 miljoonaa euroa vuoden 2021 tasosta (6,33 miljoonaa), mikä olisi tarkoittanut 28,5 prosentin leikkausta toimintamenoihin. Tämä olisi ollut suhteessa huomattavasti enemmän kuin tieteen ja tutkimuksen edistämiseen osoitettavien rahapelivarojen ja tuoton alenemisen kompensatation leikkaukset yleisesti (8,3 miljoonaa euroa, 10,9 prosenttia). Syiksi mainittiin sekä veikkausvoittovarojen väheneminen että koronapandemian vaikutukset valtiontalouteen.

Poliittisista arkistoista lähetettiin jo seuraavien kahden päivän aikana erilliset vetoamusviestit suoraan pääministeri Marinille, taustapuolueiden puoluesihteerille ja eduskuntaryhmille, eduskunnan valtionvarainvaliokunnan tiede- ja sivistysjaoston sekä sivistysvaliokunnan jäsenille. Leikkauksia vastustava ja arkistojen toiminnan turvaamista käsittelevä yksityisarkistojen yhteinen lausunto lähetettiin valtionvarainvaliokunnan tiede- ja sivistysjaostolle 15.10.2021. Samana päivänä uutisoitiin, että hallitus oli perunut kaavailut kulttuurialan, urheilun, tieteen ja nuorisotyön leikkaukset ja päätyneet kompensoimaan vuonna 2022 kaikille edunsaajille Veikkauksen tuottojen alenemisen sataprosenttisesti.

Tähän liittyen YKA laati 18.10.2021 sivistysvaliokunnalle lausunnon, jossa toivottiin yksityisarkistojen rahoituksen siirtyvän jossain vaiheessa budjetin puolelle. Lisäksi sivistys-

valiokunta kuuli asiassa asiantuntijoina muun muassa YKA:n puheenjohtajaa, Porvarillisen Työn Arkiston johtaja Riku Keski-Rauskaa.

Ensimmäisen vetoamuksen pohjalta päätettiin valmistella toinen vetoamus, joka lähetettäisiin arkistoja lähellä olevien poliittisten sidosryhmien avainhenkilöille sekä tarpeen vaatiessa muille päättäjille kevään 2022 aluevaalien jälkeen. Valtionavustusten leikkausuhkan ainakin hetkellisesti väistyttyä ja Ukrainan sodan sytyttyä jäsenarkistot päättivät kuitenkin vetää edunvalvontatyössä toistaiseksi matalampaa profiilia.

Loppuvuodesta 2022 kuului tieto siitä, että yksityisten valtionapuarkistojen avustuksiin olisi vuodelle 2023 mahdollisesti tulossa seitsemän prosentin leikkaus. Välittömästi tämän jälkeen poliittisista arkistoista lähti jälleen leikkauksia vastustavat vetoamusviestit sivistysvaliokunnan ja valtionvarainvaliokunnan jäsenille.

Eduskuntavaalien jälkeen, hallitusneuvottelujen kynnyksellä keväällä 2023 YKA jatkoi edunvalvonta- ja vaikuttamistyötään arkistojen toimintaedellytysten turvaamiseksi. Poliittiset arkistot tiedottivat puoluesihteeritään arkistojen aseman ja rahoituksen turvaamisesta. Lisäksi YKA:n delegaatio vieraili samoihin aikoihin OKM:n ylijohtajan Atte Jääskeläisen luona keskustelemassa yksityisten valtionapuarkistojen asemasta ja tulevaisuuden näkymistä.

Aktiivisen vaikuttamistyön tuloksena – etenkin yhdistyksen puheenjohtajan Riku Keski-Rauskan ja Svenska centralarkivetin johtajan Lena Karhun ansiosta – yksityiset valtionapuarkistot saivat kesäkuussa 2023 julkistettuun hallitusohjelmaan erillisen kirjauksen, jossa todettiin seuraavasti: ”Hallitus tunnistaa yksityisten valtionapuarkistojen merkityksen osana kansallista tutkimusinfrastruktuuria ja turvaa niiden toimintaedellytykset. Hallitus turvaa kulttuuriperinnön säilymistä digitoinnin avulla.” Yksityisten keskusarkistojen jäsenarkistot onnistuivat tekemään tehokasta, yksityisten valtionapuarkistojen etua ajavaa vaikuttamis- ja edunvalvontatyötä yli puolue-

rajojen, ilman poliittisia erimielisyyksiä päämäärästä. Tätä on pidettävä erittäin hyvänä saavutuksena.

Yksityiset keskusarkistot ry:n jäsenarkistot uskovat siihen, että hallitusohjelman kirjaus luo tiettyä turvaa ja vakautta lähivuosiksi. Hallitusohjelmakirjaus osoittaa, että myös

valtiovalta tunnustaa yksityisarkistotoiminnan yhteiskunnallisen merkityksellisuuden. Edunvalvontatyö ei kuitenkaan lopu yhteen hallitusohjelmakirjaukseen. Historia osoittaa, että rahoitukselliset äkkijarrutukset tulevat varoittamatta, ja juuri siksi arkistojen välistä yhteistyötä on entisestään tiivistettävä.

Historiallista materialismia päivittämässä

Ilmastonmuutos, luontokato, kuudes sukupuuttoaalto sekä muut vallitsevan planetaarisen ekologisen kriisin ilmentymät merkitsevät suurta materiaalista mullistusta elonkehässä. Mullistus ei kuitenkaan ole ollut ainoastaan luonnontieteiden tutkimuksen ja selittämisen kohteena, vaan se on aiheuttanut paradigman muutoksen myös filosofian sekä muiden humanistis-yhteiskuntatieteellisten alojen kentällä. Kysymys luonnon ja yhteiskunnan käsitteistä ja niiden välisistä suhteista on noussut uudella tavalla keskeiseksi filosofiassa. Näin filosofia osaltaan toteuttaa sitä tehtävää, jonka G. F. W. Hegel (1770–1831) muotoili olevan aikansa käsittämistä ajatuksin.

Pro gradu -tutkielmani kantavana ajatuksena on pyrkiä uudistamaan marxilaista historiallisen materialismin perinnettä tekemällä kriittinen interventio niihin keskusteluihin ja kritiikkeihin, joita eräät modernit marxilaiset ajattelijat ovat käyneet muiden teoriaperinteiden, erityisesti uusmaterialismin ja ranskalaisen yhteiskuntateoreetikko Bruno Latourin (1947–2022) ajatteluun perustuvan toimijaverkostoteorian kanssa. Näissä keskusteluissa on kyse siitä, miten meidän tulisi määritellä luonnon ja yhteiskunnan käsitteiden sisältö ja niiden välinen suhde. Kiistan voi yksinkertaisesti esittää niin, että marxilaiset historiallisen materialismin edustajat kannattavat ajatusta luonnon ja yhteiskunnan erottamisesta analyttisesti. Uusmaterialistit, toimijaverkostoteoreetikot, posthumanistit ja muut niin sanotun ”dissolutionismin” puolestapuhujat sen sijaan katsovat, ettei näitä kahta voida erottaa toisistaan käsitteellisesti eikä käytännöllisesti.

Erityisesti ruotsalainen marxisti Andreas Malm (1977–) on teoksessaan *The Progress*

of This Storm (Verso, 2018) polemisoinut vahvasti dissolutionistisia teorioita vastaan ja marxilaisen niin kutsutun metabolisen repeämän teorian (*metabolic rift*) puolesta. Tutkielmassani tarkastelen kriittisesti Malmin polemiikkaa. Osoitan, ettei se perustelluista argumenteistaan huolimatta käsittele kritisoi- miaan teorioita ja teoreetikkoja kaikilta osin tasapainoisesti. Malmin ”oikeaoppiseksi” esittelemät näkemykset marxilaisen luonto–yhteiskuntasuhteen teoreettisesta käsittämisestä eivät vastaa Marxin omia, huomattavasti vi- vahteikkaampia muotoiluja.

Tältä pohjalta esitän, että toteuttaakseen paremmin sitä tehtävää, joka filosofialla on Hegelin mukaan, tulee historiallisen materia- lismien perinteen olla avoimempi muille materia- lismiin sitoutuneille teoriaperinteille. Kai- kissa filosofisissa teorioissa on vahvuutensa ja sokeat pisteensä, mutta niitä yhdistelemällä ja tiukkaa ortodoksiaa torjumalla voidaan pääs- tää tyydyttävämpiin lopputuloksiin. Tällainen metodologinen pluralismi auttaa marxilaista ajattelua esimerkiksi ottamaan paremmin huomioon ei-inhimillisen elämän ja materia- n. Pluralistinen lähestymistapa tarjoaa välineitä ymmärtää luontoa ja yhteiskuntaa alati muut- tuvassa ja kriisiytyvässä maailmassamme. Tut- kielmassani annan konkreettisia ehdotuksia tämän toteuttamisesta.

Akseli Ekola

Kohti uutta historiallista materialismia: Karl Marx, Bruno Latour ja uusmaterialismi luonnon ja yhteiskunnan välissä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, filosofia, 2023.

Kokemuksia toivosta, elämän merkityksestä ja voimaantumisen työttömien kirjoituskilpailun tarinoissa

Työttömyys on elämänvaihe, joka voi osua kenen tahansa kohdalle. Se voi vaikuttaa heikentävästi työttömän fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. Erityisen suuria vaikutukset ovat pitkäaikaistyöttömillä. Hyvinvointi taas koostuu useista osatekijöistä, kuten sosiaalisista suhteista, hyvästä terveydestä ja riittävästä toimeentulosta. Hyvinvointi toimii hyvän ja mielekkään elämän peruspilarina. Toivo vaikuttaa vahvasti yksilön hyvinvointiin ja sen myötä hyvän ja mielekkään elämän muodostumiseen. Niin ikään toivo sisältää lupauksen siitä, että asiat voivat muuttua ja tulevat muuttumaan. Se myös enteilee mielekästä ja parempaa tulevaisuutta. Työttömän täytyy löytää toivoa muualta kuin työpaikalta.

Tutkimukseni yhtenä tehtävänä oli selvittää, kuinka työttömät ovat kokeneet toivon, elämän merkityksen ja voimaantumisen työttömyytensä aikana. Toisena tarkoituksena oli selvittää, kuinka viranomaiset voivat tukea työtöntä toivon ja elämän merkityksen löytämisessä sekä voimaantumisen prosessissa.

Aineistona käytin vuoden 2018 Työttömän tarina -kirjoituskilpailun (aineisto FSD3393 valtakunnallisesta Tietoarkistosta) kertomuksia. Niiden analysointiin käytin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Analyysiäni taustoittivat Esa Nordlingin käsitykset toipumisorientoivasta työotteesta ja toipumisen prosessista. Toipumisorientaatio on ajattelua ja toimintaa ohjaava viitekehys, jonka tunnustekijöitä ovat positiivinen mielenterveys, osallisuus, toivo, merkityksellisyys ja voimavarakeskeisyys. Toipumisorientaatio on ollut jo pitkään mielen-terveys- ja päihdetyötä ohjaava viitekehys. Itse halusin tarkastella sitä, soveltuuko toipumisorientaatio myös työttömien kanssa tehtävän työn tutkimiseen. Lähestymistapani kumpuavat sosiaalityön pääaineopinnoistani.

Toivon monet ilmiöt tulivat esiin työttömien tarinoissa. Toivo näkyi uskona hyvään tulevaisuuteen ja jokaisen yhtäläisiin mahdol-

lisuuksiin. Toivoa herättivät tärkeät ihmissuhteet. Perheen ja muiden läheisten lisäksi tärkeitä ihmissuhteita löydettiin vertaistukiryhmistä ja viranomaisten parista.

Voimaantumista kuvattiin työttömien kirjoituksissa henkilökohtaisen vastuunoton lisäksi elämänhallintana ja vahvuuksiin keskittymisenä. Työttömien tarinoissa korostui kaksi keskeistä elämänhallinnan näkökulmaa; oman talouden sekä oman ajan hallinta. Vahvuuksiaan työttömät löysivät esimerkiksi harrastusten parista. Taide ja käsityöt tuovat iloa, minkä lisäksi niiden koettiin vievän pois ylimääräistä aikaa ja ahdistusta. Lemmit, liikuntaharrastukset, elokuvat, musiikki ja kirjoittaminen olivat melko tyypillisiä harrastuksia. Toivo lisää toimintakykyä ja hyvinvointia, mikä tekee mielekkään elämän rakentamisesta helpompaa. Työttömien kirjoituksista ilmeni, että mielekkyyttä elämään toivat ympärillä olevat läheiset, lapset ja lapsenlapset, lemmikit sekä ylipäätään mahdollisuus tehdä asioita, joihin töissä käydessä ei ole ainaakaan riittävästi aikaa (harrastukset, matkustelu, opiskelu, vapaaehtoistyö).

Tutkimuksessani ilmeni, että sosiaalityöntekijä voi tukea työtöntä mielekkääseen elämään hyödyntämällä toipumisorientoivaa työotetta. Mielekäs ja antoisa elämä koostuu yksilöllisistä valinnoista, joihin sosiaalityöntekijä antaa tukea ja ohjausta. Sosiaalityöntekijä voi auttaa työtöntä löytämään omia voimavarojaan ja suunnittelemaan omaa elämäntulkuaan. Sosiaalityöntekijä edistää työttömän toipumista myös tarjoamalla erilaisia sosiaalipalveluita. Sosiaalijärjestelmän tulee osaltaan mahdollistaa palveluiden järjestäminen.

Hanna Fager

”Sinällään työttömyys voi olla parasta mitä ihminen voi kokea”: Työttömien kokemuksia toivosta ja elämän merkityksellisyydestä Työttömien kirjoituskilpailun tarinoissa. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, sosiaalityö, 2023.

Sosiaalidemokraatit Elinkeinoelämän valtuuskunnan vaikuttamisen kohteena 1970-luvulla

Elinkeinoelämän keskeiset järjestöt perustivat vuonna 1974 Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) osin keskustelukerhokseen ja osin mahdolliseksi mielipidevaikuttajaksi laajemmalla toimintakentällä kuin millä perinteiset etujärjestöt toimivat. Vuorineuvokset olivat kuitenkin erimielisiä uuden järjestön tarkoituksesta ja toimivallasta. Osa talouspiirien taustavaikuttajista halusi valtuuskunnan toimivan lähinnä hiljaisesti ja sen johtajan toimivan ”harmaana eminenssinä”. Tämä olisi tarkoittanut pysymistä poissa parrasvaloista, lähinnä eri taloussektorien järjestöjen välisen keskustelun fasilitointia ja kullisien takaista vaikuttamistyötä. EVA:n toimitusjohtajaksi diplomaattiuralta siirtynyt entinen suurlähettiläs Max Jakobson ryhtyi kuitenkin julistamaan markkinatalouden ilosanomaa koko kansalle, ottaen näkyvän roolin julkisuudessa. Tämä aiheutti EVA:ssa sisäisiä ja sen asemaa elinkeinoelämän järjestökentässä ruotineita ristiriitoja.

Julkisten esiintymistensä lisäksi Jakobson käynnisti suljettujen ovien takana tapahtuneen EVA:n määrätietoisen vaikuttamistyön Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) johtavia poliitikkoja, erityisesti sen puheenjohtaja Kalevi Sorsaa kohtaan. Jo ensimmäisenä toimitusjohtajavuotenaan 1975 Jakobson puhui tiukasti elinkeinoelämän edustajille, että nämä lopettaisivat sosiaalidemokraattien pitämisen vihollisenaan ja sen sijaan ryhtyisivät rakentamaan toimivaa yhteistyötä SDP:n kanssa. Taustalla oli vähintäänkin osittainen kylmä tosiasioiden tunnustaminen: SDP oli noussut 1970-luvun kuluessa niin keskeiseen asemaan suomalaisessa politiikassa, että sen sivuuttaminen ei yksinkertaisesti ollut mahdollista. Jakobson itse ryhtyi luomaan yhteistyösuhdetta puheenjohtaja Sorsaan, ja EVA:n

toimistolla työskennellyt Juha Sipilä puolestaan sai aisaparikseen SDP:n puoluetoimistosta Paavo Lipposen.

EVA vaikuttaakin olleen SDP:n keskeinen kanava yhteydenpidossa oikeistolaiseen talouselämään 1970-luvulla syntyneessä konsensuspolitiikassa, jonka tunnetuimpia käsitteitä on Korpilammen henki. Huolimatta pääministeri Sorsan päinvastaisista vakuutteluista vaikuttaa todennäköiseltä, että EVA:n toiminta oli keskeinen innoittaja Sorsan II hallituksen järjestämälle talouspoliittiselle konferenssille, jonka yhteydessä kyseinen käsite syntyi.

Tutkielmani valottaa vuosien 1975–1979 osalta Jakobsonin ja Sorsan sekä heidän edustamiensa järjestöjen eli EVA:n ja SDP:n välisiä suhteita sekä EVA:n SDP:hen kohdistuneen vaikuttamisen tavoitteita. Lyhyesti sanottuna EVA pyrki aktiivisesti vaikuttamaan SDP:n ajatteluun ja eri tavoin vakuuttamaan puoluetta elinkeinoelämälähtöisen talouspolitiikan tarpeellisuudesta. Alkuvuodesta 1977 SDP tekikin suuren muutoksen talouspoliittiseen linjaansa – tosin puolueen omien toimijoiden parissa muutos nähdään käänteen sijaan osana jatkumoa. En kuitenkaan pyri osoittamaan kausaliteettia EVA:n lobbaamisen ja SDP:n suunnanmuutoksen välillä. Itse asiassa EVA–SDP-yhteydet olivat tiiviimmillään vasta vuonna 1978 eli Korpilammen hengen materialisoiduttua, ja ne hiipuivat vuosikymmenen loppua kohden. 1980- ja 1990-luvut sisältäisivät kuitenkin varmasti paljon materiaalia uudelle tutkimukselle.

Pauli S. Kettunen

Konsensuksen rakentajat: Elinkeinoelämän valtuuskunnan suhde Suomen Sosialidemokraattiseen Puolueeseen 1975–1979. Maisterintutkielma. Helsingin yliopisto, poliittinen historia, 2023.

Valta ja Vasemmistoliitto

Tarkastelen maisteritutkielmassani valtasiirtymää Vasemmistoliitossa. Puolue valikoitui tutkimuskohteeksi, koska se on jäänyt jäsen-demokratiaa koskevien tutkimusten osalta sivuun. Vasemmistoliiton tutkiminen avaakin työväen perinteisiin pohjautuvan joukkopuolueen jäsenten näkemyksiä vallasta ja jäsen-demokratiasta.

Tutkielmassani selvitan, onko Vasemmistoliitossa tapahtunut valtasiirtymää, onko valta toisin sanoen siirtynyt jäsenistöltä puolue-eliitille. Lisäksi tutkin sitä, miten valta on jakautunut eri toimielinten välille, ja sitä, kuinka tyytyväisiä puolueessa ollaan jäsen-demokratian toteutumisen suhteen. Kysyn, miten vallan jakaantuminen puolueessa selittää suhtautumista jäsen-demokratiaan. Tutkielmani aineistona on kyselytutkimus, jonka lähetin Vasemmistoliiton jäsenille marraskuussa 2021. Tarkastelen tätä aineistoa lineaarisen regressioanalyysin keinoin.

Regressioanalyysiin valitsin *selitettäväksi muuttujiksi* puolueen puheenjohtajan, puoluehallituksen ja puoluekokouksen. Selittävät muuttujat edustavat puolue-eliimiä kolmella eri toimintatasolla (julkinen toimintataso, keskusorganisaatio ja kenttätaso). Selitettäviä muuttujia puolestaan analysoin *selittävien muuttujien* avulla. Selittäviksi muuttujiksi valitsin jäsenten tyytyväisyyden puoluedemokratiaa kohtaan sekä joukon kontrollimuuttujia. Näitä ovat vastaajien ikä, liittymisvuosi puolueeseen, koulutustaso sekä rooli puolueessa. Ennen regressioanalyysin ajoa operationalisoim selittävät muuttujat dummy-muuttujiksi. Tämä mahdollistaa luokitteluasteikollisten

muuttujien käytön lineaarisessa regressioanalyysissä. Selittävät muuttujat kertovat, mikä jäsenten taustaan liittyvä tekijä selittää parhaiten heidän näkemyksiään puolue-elinten vallasta.

Aineistosta käy ilmi, että valtasiirtymähypoteesi pitää paikkansa Vasemmistoliitossa. Vastausten perusteella valtaa oli enemmän julkisen toimintatason elimillä, kuten puheenjohtajalla, varapuheenjohtajilla ja eduskuntaryhmällä, kuin muiden toimintatasojen elimillä.

Regressioanalyysi osoittaa, että mitä tyytyväisempi jäsen on jäsen-demokratiaa kohtaan, sitä enemmän puolue-elimillä on hänen mielestään valtaa. Tyytyväisyyttä mittaavien muuttujien merkittävyyssasteet ovat tilastollisesti merkittäviä myös silloin, kun otetaan huomioon kontrollimuuttujat. Vuosina 2000–2009 ja 2016–2021 puolueeseen liittyneet sekä iältään 26–45-vuotiaat ja 45–65-vuotiaat samoin kuin puoluerooliltaan aktiiviset ja kunnallisessa luottamustehtävässä toimivat jäsenet ovat kontrollimuuttujia, jotka omaavat myös itsenäistä selitysvoimaa. Näillä muuttujilla on siis vaikutusta siihen, miten puolue-elimillä arvioidaan olevan valtaa. Merkittävimmän arvioita puolue-elinten vallasta selittää kuitenkin koettu tyytyväisyys.

Eetu Kukila

Valtasiirtymä jäsenistöltä puolue-eliitille: Miten jäsenten tyytyväisyys Vasemmistoliiton jäsen-demokratiaan selittää käsityksiä puolue-elinten vallasta. Maisteritutkielma. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, politiikan ja viestinnän maisteriohjelma, 2023.

Hanna Rannan tie sosiaalidemokraattisen työläisnaisliikkeen aktiiviksi 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa

Vuoden 1908 alussa *Tjömies*-lehdessä oli ilmoitus Vaasan eteläisessä vaalipiirissä avoinna olleesta piiripuhujan toimesta. Paikkaa haki kaikkiaan viisitoista henkilöä, joista naisia oli kaksi. Valituksi tuli Helsingistä hakemuksen lähettänyt Hanna Ranta. Vaasan läänin eteläinen vaalipiiri oli sosialistien kannalta hyvin haastavaa aluetta, sillä siellä vaikutti vahvoja uskonnollisia herätysliikkeitä. SDP:n vaalikannatus olikin alueella valtakunnallisesti katsoen todella alhainen. Ranta kuitenkin lunasti paikkansa haastavalla alueella – osittain jopa sukupuolensa takia. Näyttävästi pukeutunut ja hiuksiaan kähertänyt naisagitaattori oli konservatiivisella Pohjanmaalla ihmetyksen aihe, joka veti tupia täyteen.

Ranta esiintyi helsinkiläisenä vaikkei suinkaan ollut sieltä kotoisin. Hän oli syntynyt Iisalmen pitäjässä mökkinsä menettäneen mäkitupalaisen perheeseen. Rannan elämän alkutaival oli siis erittäin köyhä. Hän oli kuitenkin lahjakas ja pääsi kansakouluun, minkä jälkeen hän lähti ensin Kuopioon ja sieltä Helsinkiin töihin. Helsingin Työväenyhdistyksen naisosaston piirissä Ranta hankki ensimmäiset kokemuksensa sekä luottamustoimissa että puhujana. Siellä luodut kontaktit osoittautuivat tärkeiksi myös eduskuntavaaliagitaatioissa, sillä sekä vuoden 1907 että vuoden 1908 vaaleissa Ranta toimi agitaattorina sellaisissa vaalipiireissä, joiden ainoina naisehdokkaina olivat Helsingin työväenyhdistyksen naisosaston jäsenet. Nämä ehdokkaat olivat Maria Laine ja Fiina Pietikäinen. Ensimmäinen heistä oli ehdokkaana vuonna 1907 Hämeen vaalipiirissä ja jälkimmäinen vuotta myöhemmin Vaasan eteläisessä vaalipiirissä. Tutkielmassani osoitan heidän valituksi tulemisensa olleen merkittävässä määrin Rannan agitaation ansiota. Tätä varsinaisten tutkimuskysymysten ulkopuolelta nousutta havaintoa pidän tutkielmani

tärkeimpänä löytönä. Kenttäagitaattorien vaikutus puolueen vaalimenestykseen on ymmärtääkseni vielä historiassa tutkimaton alue.

Tutkimukseni on mikrohistoriallinen biografinen tutkimus, jonka tavoitteena on kertoa vuonna 1916 kansanedustajaksi nousseen Hanna Kohosen (aik. Ranta) (1885–1944) henkilöhistoriallista taustaa sekä hänen poliittisen toimintansa alkuvaihetta. Tutkimukselliseksi haasteeksi nousi se, että Rannan tuottamia dokumentteja oli käytössä erittäin vähän. Lähteet olivat sirpaleisia tai epäsuoria, niin sanottuja sekundaarilähteitä. Pääasiallisina lähteinä toimivat aikakauden sanomalehdet sekä työväenyhdistysten pöytäkirjat. Niiden välittämän kuvan pohjalta pyrin rekonstruoimaan mahdollisimman todenmukaisen kuvan Hanna Rannasta. Tiedostan täysin, että muodostamani kuva on vain yksi mahdollinen henkilökuvakin hänestä.

Aloittaessani tutkimusta kuvittelin Rannan elämäntarinan olevan riittävän pienen, juuri sopivan pro gradu -työhön. Tutkimukseni edetessä huomasin ennakoasenteeni ”pienestä” elämäntarinasta vääräksi, minkä vuoksi jouduin lopulta supistamaan tutkimukseni käsittämään vain Rannan poliittisen toiminnan alkuvaiheet vuoteen 1909 asti. Jatkan mikrohistoriallista biografista lähestymistapaa tekeillä olevassa väitöskirjassani, jossa tutkin Rannan ja hänen miehensä Jalo Kohosen (1884–1935) elämäkerroista avautuvia yhteiskunnallisia näkymiä.

Malla Lepistö

”Eteenpäin kohisevan kosken lailla”: Hanna Rannan tie sosiaalidemokraattisen työläisnaisliikkeen aktiiviksi 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, historia, 2023.

Kommunistit ja kansallisuusaate vuosina 1944–1967

Tarkastelen pro gradu -työssäni Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) ja Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) jäsenistön suhdetta kansallisuusaatteeseen vuosina 1944–1967 hyödyntämällä aihetta käsittelevää kirjallisuutta, lehtikirjoituksia sekä puolueiden sisäisiä asiakirjoja.

Suomalaiset kommunistit navigoivat vaikeilla vesillä mitä tuli kansallisuusaatteeseen. Aatteellisesta näkökulmasta kansallisen identiteetin yhdistäminen luokkaidentiteettiin ei ollut mutkatonta. Yrityksiä vaikeutti Neuvostoliitto, joka suhtautui kylmästi etupiirissään toimivien kommunistien puolueiden pyrkimykseen luoda omaa identiteettiään. Suomalaisille kommunisteille jäi vain vähän liikkumavaraa. Lisäksi vankilavuodet ja kommunistivainot kaiversivat SKP:n johtoa, joka oli kasvanut Suomen sijaan lähemmäs Neuvostoliittoa.

Tästä huolimatta kansallisuusaatteen vetoa ei voinut sivuuttaa. Toisessa maailmansodassa suomalaiset työläiset olivat osallistuneet taisteluun sosialismin emämaata vastaan, mikä osoitti, että omista riveissä luokkaidentiteetti ei ollut yksinomaan määräävä maailmankatsomuksellinen tekijä. Myös kansallinen identiteetti oli tärkeässä asemassa. Laillisen toiminnan käynnistyttyä jatkosodan jälkeen kommunistit kilpailivat äänestäjistä muiden puolueiden tavoin, ja kansallisuusaatteesta nähtiin mahdollisuuksia, joilla suuret joukot voitiin yhdistää SKDL:n taakse. Haluttiin korjata myös käsitystä kommunistien epäisänmaallisuudesta. Tällaista käsitystä olivat luoneet sotien välisenä aikana avoin aseellinen vallankumoukseen pyrkiminen, valkосуomalainen kulttuurihegemonia sekä Terijoen hallituksen kaltaiset virheaskeleet.

Kommunistinen kansallisuusaate oli primordialistista eli kansoja, kansallisvaltioita ja

jopa kansanluonteita pidettiin yhteiskuntien itsestään selvinä komponentteina. Tästä huolimatta SKP:n johdon varovaisuus kansallisuusaatteen suhteen johti linjattomuuteen, jossa aatteelle ei muotoiltu kovin selvää sisältöä. Keskeisempää oli sen sijaan porvarillisen nationalismin kritiikki. Se oli kommunistisessa tulkinnassa kansan hyväksikäyttöä varten kehitetty luomus. Tyypillisen kommunistisen narratiivin mukaan porvaristo hyödynsi tavallisten kansalaisten autenttista isänmaarakkautta usuttaakseen kansat vihanpitoon porvarillisten intressien palvelemiseksi. Viholliskuviin painottuvan sisältönsä johdosta kommunistinen kansallisuusaate palveli suurimmalla osalla tarkasteluajanjaksoa populistista pyrkimystä; se oli luomassa jakolinjaa kansan ja eliitin välille. Tällä tavoin kommunistit hyödynsivät kansallisuusaatetta luokkasotaa koskevien argumenttinsa tukena.

Jyrkkä vastakkainasettelu alkoi murtua vasta 1960-luvun puolivälissä, kun SKP:n 20 vuotta lähes muuttumattomana pysynyt puoluejohto vaihtui, suomalainen yhteiskunta kääntyi askeleen vasemmalle, ja kulttuuri alkoi liberalisoitua. Siinä missä vanhan puoluejohdon aikana esimerkiksi SKP:n ja SKDL:n sisäisissä linjauksissa kehoitettiin korostamaan porvariston valmiutta myydä isänmaansa jokaisessa käänteessä, uusi puoluejohto pyrki sen sijaan irrottautumaan menneistä kaunoista. Johto painotti, että historian haavojen kaivelu ei palvele kommunistista politiikkaa.

Mathias Liimatta

”Todellinen ja valheellinen isänmaallisuus”: Suomalaisten kommunistien kansallisuusaate vuosina 1944–1967. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, poliittinen historia, 2023.

Toisen sukupolven somalit suomalaisilla työmarkkinoilla

Suomessa syntynyt maahanmuuttajien toinen sukupolvi on vielä varsin nuorta. Siihen kuuluvista monet ovat koulussa tai opiskele-massa. Ei kuitenkaan mene kauan aikaa, kun merkittävä osa heistä saavuttaa työiän. Gra-dussani tutkin sitä, miten toisen sukupolven somalit kokevat ja näkevät asemansa suomala-isilla työmarkkinoilla.

Rajasin tutkittavan ryhmän toisen sukupol-ven somaleihin siksi, että he ovat taustamaan mukaan tarkasteltuna yksi suurimmista ulko-maalaisryhmistä Suomessa. Teemahaastattelin seitsemää 24–31-vuotiasta toisen sukupolven somalia, jotka ovat joko syntyneet Suomessa tai muuttaneet maahan nuorena, valmis-tuneet johonkin tutkintoon tai ammattiin ja ovat mukana työelämässä. Rajauksella halusin varmistaa sen, etteivät haastateltavieni mah-dolliset työllistymisongelmat olisi selitettävissä koulutuksen tai kielitaidon eli inhimillisen pääoman puutteilla, jolla maahanmuuttajien työllistymisen vaikeuksia usein perustellaan. Tilastollisesti Suomen somalien työmarkkina-asema on ulkomaalaistaustaisista ryhmistä huo-noimpia, ja sitä leimaavat alityöllisyys, työt-tömyys sekä syrjintä.

Temaattisen analyysin avulla löysin työ-markkinoilla sekä hyötyä tuottavia että sitä ra-joittavia tekijöitä. Hyötyä tuottivat muun muassa myönteiset kokemukset koulussa, van-hempien koulutusmyönteisyys, somaliyhteisö sekä taustan tuottama osaaminen. Rajoituksia aiheutti muun muassa ulkomaalaiseksi katego-risoiminen, josta seuraa kokemuksia ulkopuo-lisuudesta samoin kuin siitä, että pitää tehdä enemmän voidakseen osoittaa ansaitsevansa paikkansa. Haastateltavat eivät myöskään hyötynyt työmarkkinoilla vanhempiensa so-siaalisista verkostoista.

Tutkittavien joukossa vanhempien akateemi-nen koulutus vaikutti kouluttautuneisuuteen.

Kuitenkin vanhempien puutteet sosiaalisessa pääomassa, siltä osin kuin ne koskivat verkosto-itumista eli ”oikeiden ihmisten” tuntemista, jäi-vät vajaiksi. Tämä vaikuttaa toisen sukupol-ven maahanmuuttajien mahdollisuuksiin olla tasavertaisessa asemassa työmarkkinoilla.

Toisaalta somaliyhteisö toimi voimavara-na. Haastatellut saivat yhteisöstä esimerkiksi työpaikkoja ja roolimalleja. Lisäksi maahan-muuttajataustan tuoma kielitaito ja kulttuu-rin tuntemus hyödytti haastateltuja erityisesti sote- ja kasvatusalalla. Jää kuitenkin nähtäväksi, muuntautuvatko nämä sellaisiksi pääomiksi, jotka tunnustetaan työmarkkinoilla laajasti hyödyllisiksi.

Toisen sukupolven somaleille ei yksin riitä, että he ovat kasvaneet Suomessa, käyneet tääl-lä koulunsa ja omaavat työmarkkinoilla tar-vittavan inhimillisen pääoman. He toimivat työmarkkinoiden sosiokulttuurisessa todelli-suudessa, jossa työn saaminen riippuu ennen kaikkea siitä, miten sosiaalinen ja inhimillinen pääoma huomioidaan ja hyväksytään. Heidän täytyy ponnistella täyttääkseen vaateet suoma-laisuudesta.

Haastatteleman nuoret aikuiset eivät halua hyväksyä sitä asemaa, joka on osoitettu edel-tävälle sukupolvelle, heidän vanhemmilleen. Tämän uuden sukupolven somalit haluavat enemmän, ja he ovat valmiita tekemään töitä sen eteen. Kuitenkin huoli mahdollisista esteistä, joita tausta voi tuoda, seuraa varjona rinnalla. Tilanteen muuttaminen ei ole heidän käsissään, vaan vaatii yhteiskunnallisia toimia.

Marika Väisänen

Toisen sukupolven somalit suomalaisilla työ-markkinoilla. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatiede, 2023.

Kuka koputtaa ovellesi

Agnessa Haikara. *Kuka koputtaa ovellesi: Kuolansuomalaisen kohtalo Stalinin vainoissa*. Minerva Kustannus, 2023. ISBN 978-952-375-764-6.

Käsillä on kiintoisa aihe, joka liittyy sekä suomalaisen diasporaan että Venäjän ja Neuvostoliiton historian tutkimukseen ja ymmärtämiseen. Kuolan- tai Muurmannin suomalaiset muuttivat Jäämeren rannalle 1800-luvun puolivälissä, ja talvisodan jälkeen Neuvostoliitto karkotti muun muassa Neuvosto-Karjalaan kaikki ne, joita Stalinin terrori 1930-luvulla ei ollut tavoittanut. Max Engman on kirjoittanut tästä teoksessaan *Suureen Itään: Suomalaiset Venäjällä ja Aasiassa* (2005). Aihe ei siis ole täysin tuntematon Suomessa. Kattavampi ja viimeistellympi käsittely, kun nyt julkaistussa teoksessa, olisi ollut aiheelle eduksi.

Toimivimman ja yksilönäkökulmasta kiinnostavimman osan kirjasta muodostavat muistitieto- tai muisteluaineistoon nojaavat kuvaukset tekijän omien sukulaisten ja tuttavaperheiden kokemuksista. Neuvostoliiton rikoslain vastavallankumouksellisesta toiminnasta rankaisevan pykälän 58 esittely on myös varsin hyödyllinen. Keskeinen ongelma on sen sijaan teoksen ristiriitainen lähtökohta ja rajallinen aineisto. Vaikka takakannessa ja tekijän johdannossa kirja on ”dokumenttiteos”, niin tekstissä puhutaan (s. 16) tutkimuksen lähtökohdista. Myös saatesanoissa (s. 9) kirjan kerrotaan ”nojaavan perusteelliseen, alkuperäisaineistoa käyttävään tutkimukseen”. Siksi sitä voi arvioida tutkimuksen näkökulmasta. Kirjassa jää epäselväksi, mistä lähtökohdista kuolansuomalaisen traagisia kokemuksia pyritään avaamaan.

Merkittävin käsite on ”kansanmurha”. Vaikka Stalinin kansallisiin vähemmistöihin kohdistamasta terrorista voidaan keskustella sekä kansanmurhana että etnisenä puhdistuksena, ei tekijä kerro, miksi hän on valinnut kansanmurhan keskeiseksi käsitteekseen. Sillä kuvataan usein pyrkimystä etnisen ryhmän totaaliin fyysiseen tuhoamiseen, jonka kohteeksi

joutuivat esimerkiksi armenialaiset Osmanien valtakunnassa ja juutalaiset natsi-Saksassa. Kuolansuomalaisiin kuten muihinkin kansallisiin vähemmistöihin kohdistunutta valtioneurotia voi tarkastella myös etnisen puhdistuksen ja -väkivallan käsitteiden kautta, joita muun muassa Andrei Kotljarchuk esittelee artikkelissaan *The Nordic Threat: Soviet Ethnic Cleansing on the Kola Peninsula* (2014).

Vaihtelevasti dokumentoitua muistitietoaineistoa lukuun ottamatta Haikaran kirja perustuu muutamiiin valikoituihin venäläisiin tai venäjäksi käännettyihin tutkimusartikkeleihin, lehtiartikkeleihin sekä asiakirjajulkaisuihin lähinnä 1990-luvulta ja 2000-luvun alusta. Vaikka kielitaito selittäisi rajausta, venäjäksiin löytyy tuoreempaa tutkimusta.

Terrorin uhrien listasta (s. 78–118) ei käy ilmi, miltä pohjalta se on kerätty ja miksi juuri nämä henkilöt on valittu. Esimerkiksi Erta Rojalan (Rajala) aviomies Hans on jätetty pois, vaikka molemmat olivat terrorin uhreja, toinen teloitettuna, toinen karkotettuna. Muurmannin suomalaisista muun muassa Hans olisi löytynyt uhrimatrikelista *Книга памяти финнов* (Гильди & Браудже 2010).

Kronologinen rakenne on periaatteessa selkeä. Toimitustyön puutteet eivät kuitenkaan helpota tekstin seuraamista. Sivuille on jäänyt runsaasti toistoja sekä katkonaista kerrontaa, ikään kuin useita aloituksia. Tekstiin jääneet vuosilukujen lyöntivirheet katkaisevat myös helposti ajatuksen, kuten esimerkiksi sivun 39 merkinnöissä saman avioparin avioliitto- (1890) ja asumisvuosista (1872). Kuvallitteessa sivujen 126 ja 127 välissä oleva kuva tekijästä, hänen äidistään ja isoäidistään on kuvatekstin mukaan vuodelta 1883.

Kirjasta jää vaikutelma nopealukuisena, mutta harmillista kyllä epäyhtenäisenä esityk-

senä Kuolan ja Muurmannin suomalaisten yhteisöstä Neuvostoliiton historian dramaattisissa käännekohtissa. Kirja olisi helposti enemmän edukseen muisteluihin painottavana suku- ja tuttavakronikkana, jossa yksilöiden kokemuk-

set ja sukupolvien väliset kontaktit nousivat keskeisiksi.

Aappo Kähönen
dosentti, Helsingin yliopisto

Ihmiskohtaloita syvällisesti ja ajankohtaisesti

Maria Lähteenmäki. *Punapakolaiset: Suomalaisnaisten elämä ja kohtalo Neuvosto-Karjalassa*. Gaudeamus, 2022. 453 s. ISBN 978-952-345-193-3.

Professori Maria Lähteenmäki on vuonna 2022 ilmestyneessä kirjassaan *Punapakolaiset: Suomalaisnaisten elämä ja kohtalo Neuvosto-Karjalassa* vahvuusalueillaan niin maantieteellisesti kuin myös ajankohdan osalta. Kirjaa voikin luonnehtia isojen tapahtumien ja rakenteiden sekä pienten ihmisten kohtaloiden vuoropuheluksi. Viimeksi mainituissa Lähteenmäki käyttää uutta näkökulmaa tarjoavaa aineistoa, Petroskoissa sijaitsevan Karjalan Tiedeakatemian tiedekeskuksen arkistoon tallennettuja suomalais- ja karjalaisnaisten omaeläkertoja ja kertomuksia. Aineisto mahdollistaa kirjan ytimenä olevan mikro- ja kokemushistoriallisen lähestymistavan. Toisaalta kirja sisältää paljon muutakin kuin vain Neuvosto-Karjalan suomalaisnaisten tarinoita.

Kirjoittaja itse tiivistää kokonaisuuden neljään teemaan: Punapakolaisten siirtymiseen uusiin oloihin, Venäjän naisasialiikkeeseen, Karjalan tasavallan rakentamiseen sekä Suomen valtion suhtautumiseen punapakolaisiin. Näistä sivumääräisesti laajin on rakentamisen näkökulma sisältäen sekä fyysisen rakentamisen että aatteellisen uudelleenorientoitumisen. Jälkimmäisen taustana oli sisällissodan jälkeiseen pakolaisuuteen liittynyt kokemusmaailma, joka uudessa kotimaassa kytkeytyi sosialistiin ja feministisiin virikkeisiin. Yhtenä tulemana tästä oli Lähteenmäen korostama väkivallan kulttuurin hyväksyminen, joka konkretisoitui karmivalla tavalla 1930-luvun vainoissa.

Punapakolaiset sisältää monia perehtyneisyydestä kertovia nostoja. Sellainen on esimerkiksi naisten kertomuksista nouseva ennakkokäsitysten ja todellisuuden välinen huutava ristiriita. Varsinkin toimeentulon perässä Neu-

vosto-Venäjälle loikanneet olivat sinisilmäisiä niin vastaanoton, toimeentulon kuin elinolojen osalta. Heille paljastui, kuinka yhteiskunta oli periaatteessa samalla tavalla eriarvoinen ja yläluokkaa suosiva kuin parjatussa kapitalismissakin. Monet tulivat katumapäälle, mutta takaisin pääsy oli hankalaa. Punapakolaisia jäikin lopulta monipaikkaiseen välitilaan, kun juuria Suomeen oli, mutta sen enempää valtiolta kuin oma puoluekaan ei ollut heistä järin kiinnostunut.

Maria Lähteenmäki liikkuu sujuvasti kahdella tasolla. Hän rakentaa kokonaiskuvan Neuvosto-Karjalasta alueena ja paikantaa siihen suomalaiset ja karjalaiset. Hän erittelee ansiokkaasti tutkimuksen kohteena olevat ihmiset määrästä ja ikäjakaumasta aina rangaistusperusteisiin saakka. Kun tähän kontekstiin sijoitetaan ihmiskohtaloiden elämänmakuisuus, usein raastavuus ja epäoikeudenmukaisuus, on lopputulos sekä hallittu että syvälinen. Sitä paitsi kirja on erityisen ajankohtainen Ukrainan tapahtumien, mutta myös suomalaisen poliittisyhteiskunnallisen ilmaston näkökulmasta. Rasismista, tasa-arvosta ja ihmisoikeuksista käydyssä keskustelussa on aika ajoin toistettu vanhaa mantraa, että ”äärioikeiston hirmuteoista kyllä huudetaan, mutta kommunistien vainoja hyssytellään”. No ainakaan tämä kirja ei hyssyttele vaan muistuttaa osuvasti, ”ettei väkivalta yhteiskuntaa ohjaavana välineenä eivätkä ääriliikkeiden ideologiat pysty kannattamaan toimivaa valtiorakennelmaa”.

Arto Nevala
dosentti, vanhempi yliopistonlehtori
Itä-Suomen yliopisto

Utopiaa rakentamassa

Samira Samamo. *Building That Bright Future: Soviet Karelia in the Life Writing of Finnish North Americans*. University of Toronto Press, 2022. 267 s. ISBN 978-1-4875-2349-7 (painettu), ISBN 978-1-4875-3093-8 (sähköinen).

Samira Samamo käsittelee kirjassaan *Building That Bright Future* Yhdysvalloista ja Kanadasta Neuvosto-Karjalaan 1930-luvulla muuttaneita amerikansuomalaisia heidän kirjeenvaihtoaan ja muistelmiaan lähteinä hyödyntäen. Muuttaneiden elämää ja arkea tarkastellaan muun muassa elinolojen, työn ja Stalinin vainojen kautta.

Kolmikymmenluvun alussa Karjalaan muutti noin 6 500 amerikansuomalaista. Alue tarvitsi osaavia työntekijöitä työskentelemään erityisesti puuteollisuudessa, ja ammattitaitoiset amerikansuomalaiset nähtiin työhön sopivina. Näille kutsu tuli hyvään aikaan, sillä Pohjois-Amerikassa elämää hankaloittivat muun muassa lama ja poliittinen turbulenssi. Karjala taas tarjosi propagandan mukaan työtä, terveydenhuoltoa ja tasa-arvoa kaikille. Valtaosa kutsuun tarttuneista oli kasvanut vallankumouksellisessa hengessä, mutta kommunistipuolueen jäsenet olivat selvästi vähemmistössä. Karjalaan lähdettiin rakentamaan sosialistista utopiaa, parempaa tulevaisuutta itselle ja muille. Todellisuus osoittautui kuitenkin toisenlaiseksi. Alussa etuihin oikeuttanut erityisasema vaihtui muutamassa vuodessa painolastiksi vainoissa, jotka vaativat lopulta lukuisten amerikansuomalaistenkin siirtolaisten hengen.

Saramo keskittyy läpi kirjan kirjoittajien tapoihin kertoa elämästä Neuvosto-Karjalassa; mitä kerrottiin, miten ja miksi. Pohjois-Amerikkaan 1930-luvun alussa lähetettyjen kirjeiden monesti liioitellunkin positiiviset kuvaukset sekä kertoivat kotiväelle kaiken olevan hyvin että vakuuttivat projektin etenevän suunnitellusti. Ilmapiirin kiristyessä 1930-luvun edetessä olojen ylistys vaihtui kirjeissä muihin aiheisiin, kuten perheen merkityksen korostamiseen. Vaikeuksista kirjoitettiin seurausten pelossa korkeintaan kierrellen. Jälkikäteen kirjoitetuissa teksteissä epäkohdat ovat aikalaiskirjeitä selvemmin näkyvissä, mitä saattaa selittää kirjoittajien tietoisuus tarinan lopputuloksesta. Vaikeuksista ja erityisesti traumatisoivista vainoista kertominen oli kuitenkin tasapainoi-

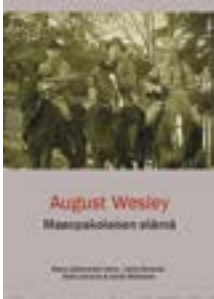
lua kirjoittajien omien tunteiden kohtaamisen, totuuden etsimisen ja vastaanottajien reaktioiden välillä. Monet valitsivat vaikenemisen, ja nekin, jotka vainoista kertoivat, keksivät ajoittain tyyllisiä keinoja etäännyttääkseen itseään tuskallisista muistoista.

Erityisen kiinnostava aihe kirjassa ovat amerikansuomalaisten ja paikallisten väliset suhteet. Rekrytointiretoriikassa amerikansuomalaiset saapuivat Karjalaan sivistämään ja modernisoimaan aluetta. Tämä näkyi 1930-luvun alkupuoliskolla heidän monina etuoikeuksinaan niin elinolosuhteissa kuin työelämässään. Vaikka Pohjois-Amerikasta muuttaneiden elintaso laski aiempaan verrattuna, se kuitenkin erottui selvästi paikallisten elintasosta. Tämä aiheutti kateutta ja epäluuloa – työpaikoille neuvomaan tulleet amerikansuomalaiset nähtiin määrällijoina ja kotiensa sisustuksella koreilevat porvarillisina hienostelijoina. Parempia ruokia ja kulutustavaroita kadeldettiin, kun itse kärvisteltiin puutteessa. Sivistäjän roolinsa – joskaan ei yläluokkaisuutensa – ainakin osittain allekirjoittaneilla amerikansuomalaisilla taas oli ihmettelemistä esimerkiksi paikallisten työtavoissa ja hygieniakäsityksissä.

Saramo kutoo kirjassaan taitavasti yhteen amerikansuomalaisten elämän Karjalassa, heidän taustansa Pohjois-Amerikassa sekä 1930-luvun muuttuvan neuvostoilmapiirin ja -kulttuurin. Lähteinä käytettyjen aineistojen intiimiyden ansiosta lukija pääsee todella kiinni siirtolaisten arkipäivään toiveineen ja pettymyksineen. Yksilöiden elämäntarinoiden ohella piirtyy kuva kollektiivin tarinasta. Aihe on niin kiinnostava, että siitä olisi halunnut lukea lisää. Kirjoittajan päätös lopettaa tarkasteltava ajanjakso toisen maailmansodan alkuun on perusteltu mutta hieman harmittava. Onneksi tutkimuskirjallisuutta ja muistelmia on helposti saatavilla myös lisää tietoa aiheesta kaipaavalle lukijalle.

Heta Tolvanen

FM, tutkija, Työväen Arkisto

Muuan värikäs elämänkulku

Maria, Lähteenmäki (toim.), Jukka Partanen, Matti Lackman & Juhani, Meriläinen. *August Wesley: Maanpakolaisen elämä*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2022. 232 s. ISBN 978-952-7466-11-7.

August Anselm Wesslin syntyi Tampereella elokuun kolmantena päivänä 1877. Sittemmin Wesleynä tunnettu mies eli elämän, johon mahtui monenmoisia käännteitä ja roolivaihdoksia. Karjalan Jaakkiman vuosien jälkeen matka jatkui Yhdysvaltojen Massachusettsiin vuonna 1904. Venäjän kautta Suomeen mies palasi heinäkuun lopulla 1917. Sisällissodan lopulla matka vei Pietariin, josta Muurmannin kautta Tallinnaan. Wesleyyn vaiheet ovat askeleita etenkin Pohjois-Karjalassa, jossa Sakari Tahvanainen ja Juhani Meriläinen ideivat teosta alueen sosialidemokraattisena piirisihteerinäkin toimineen vallankumouksellisen elämästä. Kirjahankkeen toteuttivat Maria Lähteenmäki, Jukka Partanen, Matti Lackman ja Juhani Meriläinen, jotka ovat kirjoittaneet omat lukunsa Wesleyyn vaiheista. Ratkaisu tuottaa teokseen jäntevän ja lukijajästyvällisen rakenteen. Kokeneet tutkijat sijoittavat kohdehenkilönsä monimuotoista lähdeaineistoa oivallisesti hyödyntäen yhteiskuntien suuriin muroksiin.

Maria Lähteenmäki on ollut ”paikan päälläkin” jäljittämässä Wesleyyn Amerikan vaiheita. Miehen edesottamuksia kuvatessaan professori valaisee samalla Yhdysvaltain työväenliikkeen suuntataisteluita. Laajaan kirjeaineistoon tukeutuen Lähteenmäki piirtää kohteestaan työväestön järjestökulttuuriin kiinnittyneen sankaruuden tavoittelijan. Mukaan mahtuvat niin kirjallisen sivistyksen hankkiminen kuin säännöllinen urheiluharrastus ruumisihanteineen. Amerikassa Wesleystä tulikin ”painija, agitaattori, mantereen halki kulkija, auringonpalvoja sekä oman elämänsä kirjailija ja tunteellinen runoja lausuva mies” – ja myös mies, joka tunsii ”siirtolaisen paratiisiin” pettäneen hänet kuten monen muunkin.

Kahdessa artikkelissaan Jukka Partanen kuvaa Suomen poliittisiin kahinoihin palannutta Wesleytä. Pohjois-Karjalaan palanneella vallankumouksellisella oli käyttöä piiriluen-

noitsijana, järjestyskaartin johtajana ja lakko-kenraalina. Wesley näki, että suurlakon ja punakaartien perustamisen jälkeen ei vallankumouksen tielle lähtemiseltä ollut enää paaluuta. Wesley oli vakuuttunut kaartien sotilaallisesta menestyksestä ja toimikin aktiivisesti niiden aseistamisessa. Valkoisten saatua vallan Pohjois-Karjalassa Wesley teki Toivo Saarisen kanssa uskomattoman pakomatkan valkoisten vartioketjujen läpi Lappeenrantaan. Sieltä matka vei Suomen Punaisen kaartin yleisesikunnan päälliköksi. Miehen avuina pidettiin tarmokkuutta ja halua strategiseen suunnitteluun. Huhtikuun lopulla sodan hävinneen osapuolen johtaja pakeni Pietariin.

Matti Lackman arvioi tekstissään Wesleyyn toimintaa ja roolinvaihdoksia vuosina 1917–1919. Jos miehen aiemmat vaiheet olivat olleet arvoituksellisia, niin Lackmanin tarkastelemana aikana elämänkulkuun tulee vielä lisää kirjoja. Wesley näyttäytyy seikkailijaksi, keikariksi ja monilla korteilla pelaajaksi niin yksityiselämässään kuin politiikassakin. Monen muun työläisjohtajan tavoin Wesley ei saanut toiminnastaan ”synninpäästöä”, Lackman toteaa.

Kirjan epilogina Juhani Meriläinen kuvaa Wesleyyn Viron vuosia, joissa niissäkin riittää käännteitä ja arvoituksellisuutta. Rooleja olivat ainakin virkamies ja toimittaja sekä pätkätyöläinen ja työnhakija. Vuonna 1941 Wesleyyn jäljet katosivat Leningradiin, jossa hänet nähtiin tuolloin viimeisen kerran.

August Wesleyyn vaiheita valaiseva tutkija-osaamisella hyvin kirjoitettu teos on kuin jännityskertomus, jossa yksittäinen henkilö purjehtii suurten murrosten myrskyissä tehden omia valintojaan. 53-vuotiaana kadonnut vallankumouksellinen on ansainnut elämänsä vaiheiden kirjaamisen.

Hannu Itkonen

professori emeritus, Jyväskylän yliopisto

Agenttiromaanin ja tutkimuksen välimaastossa

Laura Halminen. *Upseeri ja vakooja: Suomalaisloikkari Emil Vaateri*. Docendo, 2023. 271 s. ISBN 978-952-382-529-1.

Toimittaja Laura Halminen muistetaan roolistaan *Helsingin Sanomien* Puolustusvoimien viestikeskusta käsitelleessä artikkelissa. Hänen alaansa ovat turvallisuus ja turvallisuuspolitiikka. Upseeri ja vakooja -kirjassa Halminen paneutuu puna-armeijassa kapteeniksi ylenneneen lappeenrantalaislähtöisen Emil Vaaterin lyhyeksi jääneeseen elämään. Halminen yllättää lukijan avaamalla tapahtumakulkua, jonka seurauksena Vaaterin surmaaja sekä rajan kahta puolta asuneet punaupseerin jälkeläiset löysivät toisensa. Kirja on kaksijakoinen, ja viehätyn enemmän jälkimmäisestä, odottamattomia ja inhimillisesti liikuttavia elementtejä sisältäneestä osiosta.

Alkuosa käsittelee siis Emil Vaaterin elämää Suomessa ja sisällissodan jälkeen Neuvosto-Venäjällä. Vaateri koulutautui naapurimaassa upseeriksi ja opiskeli Lännen vähemmistökansallisuksien yliopistossa. Sotilasuran lisäksi Vaateri oli myös siviilipuolella, mutta kiinnittyi vahvasti puna-armeijaan ja sotilastiedusteluun, vaikka kaikkia yksityiskohtia ei tiedetäkään. Kirjan alkuosassa on liikaa poliittista ja sota-historiallista kehystä, jolloin ydinasia jää paikoin mainintojen varaan. Olennaista kuitenkin on, että jatkosodan alussa heinäkuussa 1941 punaupseeri Emil Vaateri törmäsi Suistamo-Suojärvi-alueella suomalaispartioon ja sai surmansa tulitaistelussa. ”Taisit sitten ampua suomalaisen”, totesi asetoveri partion johtajalle. Kävikö todella näin, oli pitkään epävarmaa, kunnes asia lopulta varmistui 2010-luvun alussa.

Toisessa osassa Halminen rakentaa kiehtovan kertomuksen sinnikkyuden, sattumien ja yllätysten värittämästä tapahtumaketjusta, jonka lopputuloksena Emil Vaaterin Suo-

messä ja Venäjällä asuneet sukulaiset saivat tietää toisistaan ja tapasivat. Jälkeläisten ketjuun liittyi myös kirjoittaja sukulaismutkan kautta. Ennen kuin tähän päästään Halminen kuvaa laveasti Vaaterin sukulaisten elämää molemmissa maissa. Varsinaiset tapahtumat laittoi liikkeelle Karjalassa kesällä 1941 suomalaispartiota johtaneen upseerin poika. Hän löysi isänsä jäämistöstä venäjänkielisen passin, kunniamerkin, kokardin ja valokuvia, jotka olivat kuuluneet surmatulle sotilaalle. Pojan päätös selvittää sotilaan taustaa Suomessa johti likipitään uskomattoman sattuman kautta Vaaterin Suomessa asuneiden sukulaisten löytymiseen: surmaajan ja surmatun sukulaiset tapasivat, purkivat tuntojaan ja tapaus tuntui olevan loppuun käsitelty.

Vuosikymmentä myöhemmin nuorempaan sukupolveen kuulunut Vaaterin jälkeläinen innostui kuitenkin selvittämään sukunsa vaihteita. Nyt oli internet tärkeässä roolissa, mutta myös kielitaitoa ja verkostoja tarvittiin. Monien mutkien kautta Emil Vaaterin Suomessa ja Venäjällä asuneet sukulaiset lopulta tapasivat, tiedot Emilistä yhdistettiin ja hänen kohtalonsa varmistui. Samalla nousivat esiin erilaiset tulokset: toisille loikkari ja punaupseeri Emil oli sankari, toisille ei. Tämä kuvaa osuvasti historian tulkintojen aika- ja kulttuurisidonnaisuutta. Samaa painottaa myös se, että kirjan kannalta olennaisten tietojen saaminen tai yhteyksien rakentaminen idän suuntaan olisi nykypäivän tilanteessa paljon vaikeampaa – ellei mahdollonta.

Arto Nevala

dosentti, vanhempi yliopistonlehtori
Itä-Suomen yliopisto

Rauhan ja ystävyyden performanssia Moskovan nuorisofestivaalilla

Pia Koivunen. *Performing Peace and Friendship: The World Youth Festivals and Soviet Cultural Diplomacy*. Rethinking the Cold War, vol. 9. De Gruyter, 2023. 303 s. ISBN 978-3-11-075844-3 (painettu), ISBN 978-3-11-076116-0 (sähköinen).

Pia Koivusen väitöskirjaan (2014) pohjautuva tutkimus on julkaistu saksalaisessa sarjassa, joka keskittyy monikansallisiin toimijoihin sosialistisissa maissa kylmän sodan aikana. Jos Neuvostoliiton kulttuuridiplomatiaa kylmässä sodassa onkin tutkittu viljalti, Koivusen teos on ensimmäinen Moskovan arkistolähteisiin perustuva tutkimus kansainvälisten nuorisofestivaalien historiasta.

Tutkimus keskittyy Maailman nuorison ja ylioppilaiden festivaalien kasvuvaiheeseen – siihen, miten Prahassa vuonna 1947 käynnistynyt ja kansandemokratioissa joka toinen vuosi jatkunut festivaalien sarja huipentui vuonna 1957 – suurimpaan ja kauneimpaan – Moskovan festivaaliin. Maailman nuoriso toivotettiin tervetulleeksi rauhan ja ystävyyden juhliin, joiden muutokieli muistutti olympiakisojen ja maailmannäyttelyiden kaltaisia megatapahtumia. Festivaali oli parasta, mitä sosialismi saattoi maailman nuorisolle tarjota.

Festivaalien sarjan voi tulkita kylmän sodan lämpömittariksi: Prahassa juhliittiin vuonna 1947 sodan päättymistä verrattain vilpittömässä ilmapiirissä, mutta kylmän sodan syttyminen myrkytti ilmapiirin, minkä saattoi aistia Budapestissa vuonna 1949. Lännessä festivaalit tulkittiin Moskovan propagandavaikuttamiseksi, eikä maineesta koskaan päästy eroon, vaikka festivaalien roisi kylmän sodan kuvasto vaihtui Stalinin kuoleman jälkeen neutraaliksi rauhan ja ystävyyden tematiikaksi. Moskova onnistui luomaan ainutlaatuisen ja vetovoimaisen kulttuurituotteen, joka ei kuitenkaan kelvannut koko maailmaan nuorisolle.

Moskovaa edeltäviä festivaaleja kuvatesaan Koivunen tarkentaa käsitystä festivaalien luonteesta ja isännyydestä, joka oli kansandemokratioille pikemminkin rasite kuin kunnia. Tutkimuksen lähdeaineisto, jossa yhdistyy ylätaso, kuten neuvostoviranomaisten kokoama valvonta- ja raportointiaineisto, sekä ruohon-

juuritason toimijoilta kerätty muistitieto ja kirjalliset tulkinnat (festivaaliosallistujien päiväkirjat, muistelmat ja matkakertomukset), rikkoo festivaalijärjestäjien kiillotettua julkikuvaa ja korjaa festivaalivastustajien tulkintojen ylilyönnejä.

Tutkimuksen otsikon termi *performing* viittaa sekä rauhan ja ystävyyden esittämiseen festivaaliosallistujien kansainvälisissä kohtaamisissa että kansandemokratioiden esittämiseen sosialismin kulisseinä festivaalien aikana. Festivaaliosallistujat olivat sosialismille myötämielisiä työläisnuoria, mutta 1950-luvun suojasään kaudella mukaan lähti myös ei-sosialistisia nuoria, osa silkasta uteliaisuudesta. Festivaalijärjestäjien tavoittelema rauhan ja ystävyyden performanssi tarkoitti neuvostomallisen rauhan ”puolustamisen” hyväksymistä ja sen toteuttamista festivaaleilla usein ilman yhteistä kieltä, tanssien, laulaen ja lahjaesineitä vaihtaen.

Festivaalin tuominen Moskovaan pian Stalinin kuoleman jälkeen oli Moskovan päättäjiltä tietoinen riski. Suljetun maan pääkaupunkiin kutsuttiin yli 30 000 kansainvälistä vierasta, joiden edesottamuksia oli mahdotonta kontrolloida. Hruštšev oli saman vuoden salaisessa puheessaan tuominut Stalinin henkilöpalvonnan ja julisti nyt rauhanomaista rinnakkaiseloa. Festivaalikin ilmensi uutta avoimuutta: myös kansainvälinen lehdistö kutsuttiin todistamaan nuorison juhlintaa. Neuvostoliitosta sai kirjoittaa ilman sensuuria.

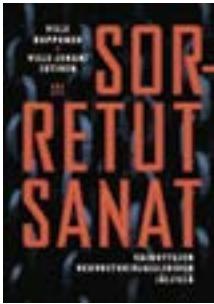
Koivusen tutkimuksen painopiste on Moskovan festivaalin kuvauksessa ja analyysissä sekä festivaalin käyttämisessä peilinä ja prismana neuvostohistorian vaiheelle, jota muistellaan lämmöllä Putinin Venäjällä. Riskinotto kannatti: festivaali onnistui hyvin ja pelätyt lieveilmiöt jäivät marginaalisiksi. Tutkimuksessa käydään ansiokkaasti läpi festivaalin poikkeusolosuhteiden Moskovaan avaamia tiloja ja järjestäjien kannalta ei-toivottua kanssakäymistä.

Koivusen tutkimus on uraauurtavaa koke-mushistoriaa, joka kunnioittaa ruohonjuuri-tason toimijoita ja avaa uutta näkökulmaa perinteiseen tapaan kirjoittaa kylmän sodan historiaa. Viimeisen sanan saa brittiläinen lauluntekijä Leon Rosselson, joka haastattelussa vakuuttaa, etteivät festivaalikävijät koke-neet olleensa neuvostopropagandan robotteja,

vaikka heidät sellaisiksi tulkittiin. Kun tuhannet nuoret kokoontuivat, ideoiden vapaata vaihtoa oli mahdotonta ohjailla. Se, mitä Moskovan festivaalilla tapahtui, ei ollut puoluebyrokraattien kontrollissa.

Joni Krekola

dosentti, Helsingin yliopisto

Sorretut sanat

Ville Ropponen & Ville-Juhani Sutinen: *Sorretut sanat: Vainottujen neuvostokirjailijoiden jäljillä*. SKS Kirjat, 2022. 373 s. ISBN 978-951-858-351-9.

Suomenkielinen tietokirja venäjänkielisestä kirjallisuudesta ei tässä maailmanpoliittisessa ilmapiirissä vaikuta erityisen myyvältä aiheelta. Niinpä *Sorretut sanat. Vainottujen neuvostokirjailijoiden jäljillä* -teoksen tekijät Ville Ropponen ja Ville-Juhani Sutinen sekä kustantaja SKS ansaitsevat kiitokset rohkeasta aihevalinnasta. On hienoa, että suomalaisen lukijan ulottuville on tuotu teos, joka valottaa nyky-Venäjän intellektuaalista tilaa sen lähihistorian näkökulmasta. Tällaisia kirjoja ei nyky-Suomessa liikaa kirjoiteta eikä julkaista.

Toki tekijöiden valitsema näkökulma – yksilön vapauden rajoittaminen ja kirjailijavainot – on ajankohtaisuudessaan myyvä juuri nyt, kun sananvapautta rajoitetaan Venäjällä maan johdon aloittaman hyökkäyssodan nimissä lakeja säättämällä ja kansalaisoikeuksia polkemalla. Sanan- ja ilmaisunvapaus on koetuksella nyky-Venäjällä tavalla, joka on saanut monet venäläiset luovan luokan edustajat sekä tutkijat ja analyytikot vertaamaan Putinin Venäjää Neuvostoliittoon.

Kirjan ajankohtaisuudesta ja muista ihailtavista päämääristä huolimatta täytyy kuitenkin tunnustaa, että tutkijana on vaikeaa lukea teosta, josta puuttuu systemaattinen lähdeviitteistö. Lähteitä on käytetty, ja ne ovat ns. kuranttia tavaraa, mutta niihin viitataan silloin tällöin, sattumanvaraisesti. *Venäläisen kirjallisuuden historian* (Gaudeamus, 2015) toisena toimitta-

jana olisin toivonut, että teoksen neuvostokirjallisuutta käsitteleviin laajoihin ja asiantunteviin lukuihin olisi viitattu lukujen kirjoittajien Kirsti Ekosen, Tomi Huttusen ja Marja Sorvarin nimillä. Oli kuitenkin ilo huomata, että kirjan lopussa tekijät kiittävät ”faktatarkistuksesta” sekä alan emeritusprofessoria että aihepiiristä väitöskirjaa valmistelevaa tutkijaa.

Asiantuntijoiden käyttäminen ”esilukijoina” ei kuitenkaan tarkoita, että mahdolliset asiavirheet olisivat kyseisten asiantuntijoiden kontolla. Eikä se etenkään tarkoita, että ”faktat” olisivat ainut tekijä, joka neuvostokirjallisuuden historiaesityksessä vaatii kriittistä silmää. Faktoihin täytyy valita näkökulma, niitä täytyy yhdistellä ja tulkita ja, ennen muuta, ne täytyy pystyä asettamaan omaan yhteiskunnalliseen ja poliittiseen kontekstiinsa. Prosessissa on olennaista paitsi tekijöiden oma näkemys myös tekijöiden tapa käyttää lähteitä eli nojaaminen edeltävään tutkimukseen.

Siihen nähden, että teoksen muutoin meritoituneet kirjoittajat eivät ole hankkineet kannuksiaan Venäjän tai venäjänkielisen kulttuurin tutkijoina, on heidän esipuheessa asettamansa päämäärä hyvin kunnianhimoinen. Tekijät pyrkivät löytämään ”tuoreita näkökulmia Neuvostoliiton kirjalliseen historiaan”. Valitettavasti tekijöiden valitsema, sananvapauden puutteen ympärille kietoutuva näkökulma ei kuitenkaan tarjoa tähän erityisiä mahdollisuuksia, sillä

toistaahan valinta kenties yleisintä lähtökohtaa, jota neuvostokirjallisuuden tarkasteluun on erityisesti läntisessä tutkimuksessa ja populaariteieteellisissä esityksissä sovellettu.

Neuvostoajan venäjänkielinen kirjallisuus on laaja ilmiö, jonka kokonaiskuvaa keskittyminen sananvapauteen saattaa jopa kaventaa. Se voi hämätä huomaamasta muita seikkoja, joihin kansainvälinen tutkimus on viime vuosina ottanutkin kantaa. Valtion harjoittamasta kirjailijan ammattiin sekä julkaisu- ja levittämistoimintaan kohdistamasta kontrollista huolimatta Neuvostoliitossa tuotettiin valtava määrä korkeatasoista fiktiivistä kirjallisuutta, proosaa ja runoa, joka levisi sekä Neuvostoliitossa että lännessä ja joka tänä päivänä luetaan 1900-luvun maailmankirjallisuuksien kärkikastiin. Tämän kirjallisuuden vaikuttavuus – olipa se tuolloisten virallisten valtion julkaisukanavien tai *samizdat/tamizdat* -kanavien levittämää – myöhäisen sosialismin ajan venäjänkielisiin yhteisöihin ja neuvostoväestöön sekä näiden maailmankuvaan on ensisijaisen tärkeä asia-tila, jota toivoisi nostettavan esille useammin.

Valittu näkökulma nostaa esille ajankohtaisen kysymyksen siitä, mikä neuvostoajan ve-

näjänkielisessä kirjallisuudessa, usein sananvapauden koettelemisen rajoissa tuotetussa, oli sellaista, joka voisi selittää venäläisen imperiaalisen ja kolonialistisen ajattelun jatkumon yli neuvostoajan aina nyky-Venäjän väestöön. Miksi myös ne kirjailijat, jotka toimivat neuvostovallan marginaalissa, sen vainoamina ja mahdollisesti kotimaansa jättäen, kuitenkin uskoivat venäjän kielen mahtiin sen valta-asemaa kyseenalaistamatta ja, kuten usein tapahtui, toisintivat venäjänkielisen kirjallisuuden imperiaalisia ja kolonialistisia merkityksiä?

Sanna Turoma

professori, Tampereen yliopisto

Kirjoittajalta on ilmestynyt Yhdysvalloissa ja Venäjällä Joseph Brodskya jälkikolonialistisesta näkökulmasta käsittelevä monografia sekä Ropposen ja Sutisen ”Jälkisanassa” mainitseman Dmitri Bykovin projektin ”kansalainen runoilija” kriittinen luenta yhteistoimitetussa kokoomateoksessa *Cultural Forms of Protest in Russia*. Toim. B. Beumers, A. Etkind, O. Gurova & S. Turoma. Routledge, 2017.

Tuo punainen itänaapuri CCCP eli SSSR

Anna Helle & Pia Koivunen (toim.). *Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2022. 276 s. ISBN 978-951-858-444-8.

Despootti Stalin, vankileirit, muumio Brežnev, onneton talous, jonot, toisinaajattelijain ahdinko, Tšekkoslovakian miehitys, maailman paras jääkiekkjoukkue Punakone, oudon makuinen bisse, mutta erinomainen vodka sekä Gorbatšov, se erilainen. Siinä muutamia omia mielikuviani ja muistumiani vuosien 1922–1991 Venäjältä, Neuvostoliitosta. Kun sain käsiini Anna Hellen ja Pia Koivusen toimittaman teoksen *Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa*, arvelin, että tarjolla on kiintoisaa luettavaa kannesta kanteen. En pettynyt. Kirja on kiehtova ja avartava lukukokemus.

Neuvostoliitto oli olemukseltaan ja suhteessa omaan kansaansa paitsi suurvalta, yksi toisen maailmansodan voittajista ja kylmän sodan toinen pääosapuoli Yhdysvaltain rinnalla, myös ja ennen kaikkea diktatuuri, jossa kansalaisten perustavaa laatua olevat ihmisoikeudet olivat heikoissa kantimissa. Se oli yhteiskunta, jonka sosialismi sortui yksipuoluediktatuurin ja siihen kytkeytyneen korruption alle. Jättivaltion hajottua joulukuussa 1991 lännessä ajateltiin Venäjän ottavan nyt suunnan kohti länsimaisia demokratiaa. Aluksi näyttikin siltä, että näin kävisi, mutta 1990-luvun suurten taloudellisten

ongelmien vuoksi ja maan ajaututtua muutoinkin uudenlaiseen heikkouden tilaan, demokraatiakehityskin ryvettyi, minkä sinetöi vuonna 2000 maan johtoon nousseen Vladimir Putinin ratkaisu johdattaa maansa pikkuhiljaa jälleen diktatuuriin yhteiskunnan terveen kehityksen kustannuksella. Kaiken huipuksi Venäjä aloitti Putinin johdolla rikollisen sodan Ukrainaa vastaan helmikuussa 2022, jolloin Hellen ja Koivusen toimittama kirja oli juuri valmistumassa. Kuten he toteavat esipuheessaan, olosuhteet ovat tehneet heidän teoksestaan ”valitettavan ajankohtaisen”.

Kirjoittajina on laaja joukko historian, kirjallisuuden ja kulttuurin tutkijoita, ja artikkeleiden myötä neuvostoyhteiskunnan ilmiöitä tarkastellaan laaja-alaisesti eri teemakokonaisuuksissa. Teos jakautuu neljään päälukuun, jotka käsittelevät Neuvostoliitto-uutisointia suomalaisessa mediassa, propagandaa ja satiiria, neuvostomenneisyyttä venäläisessä ja suomalaisessa nykykirjallisuudessa sekä Neuvosto-Viron muistamista ja suomalaisen populaarikulttuurin Viro-kuvaa. Artikkeleita kirjassa on yhteensä yksitoista.

Ensimmäisen osion kolme artikkelia Laika-koiran, ensimmäisen avaruudessa käyneen elävän olennon kohtalosta, Neuvostoliiton jääkiekkomaajoukkueesta, maailmanmestaruuksia kahmalokaupalla 1960- ja 1970-luvuilla voittaneesta Punakoneesta sekä NKP:n viimeisen pääsihteerin Mihail Gorbatšovin Suomen-vierailusta vuonna 1989 avaavat kirjan kokonaisuuden oivallisesti valottaessaan suomalaisten näkemyksiä itänaapurista mitä erilaisimmissa yhteyksissä.

Neuvostoliiton historian ahdistavimmat vaiheet osuivat jättivaltion kolmelle ensimmäiselle vuosikymmenelle, jolloin johdossa vaikutti Josif Stalin, murhamies vailla vertaa ja yksi Venäjän nykydiktaattorin idoleista. Anna Laakkosen artikkeli *Punaisessa Karjalassa* toimittajana 1920- ja 1930-luvuilla vaikuttaneen nimimerkki Kustaan eli suomalaisen Jukka Toivolan kohtalosta on varsin valaiseva. Toivola kirjoitti pakinoita, joissa pilkkasi vanhaa yhteiskuntaa samoin kuin neuvostoyhteiskunnassa tavalla tai toisella ilmenneitä epäonnistumisia. Hän toimi eittämättä NKP:n oppien mukaisesti, mutta

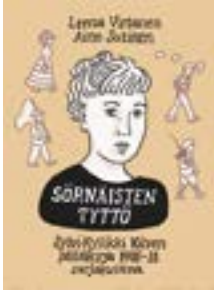
palkintona oli joutuminen lopulta tuomituksi kuolemaan Stalinin muun muassa vähemmistökansallisuuksiin kohdistamissa vainoissa vuonna 1938.

Oleellisia piirteitä neuvostoyhteiskunnassa olivat myös Stalinin jälkeen aina Gorbatšovin vuosiin asti kaikentasoinen propaganda ja epäkohtien peittely sen osana. Jälkimmäisiä riittikin asuntopulasta sekä vajavaisesta kulutustavara- ja elintarviketuotannosta alkaen. Kulttuurielämä oli valjastettu puolueen oppien mukaiseksi. Vähemmistökansallisuuksien tasavaloilla oli lisäksi omat ongelmansa suhteessa isovenäläiseen väestöön. Kaikki Hellen ja Koivusen toimittaman teoksen artikkelit avaavat kiintoisesti uusia näkökulmia Neuvostoliiton todellisuuteen – ja ”todellisuuteen”. Mainittakoon tässä niistä vaikkapa Mika Perkiömäen kirjoitus neuvostomenneisyyden muistamisesta viimeaikaisessa venäjänkielisessä dokumentaarisessa proosassa ja Anna Hellen esitys inkerinsuomalaisen kohtaloista.

Kiintoisa on myös teoksen viimeinen, Viroa koskeva osio kokonaisuudessaan. Sen kaksi artikkelia valottavat toisaalta virolaisten muistumia Neuvosto-Eestistä – kaikki ei ollut täysin mustavalkoista – sekä Suomen ja Viron erikoista yhteyttä kulttuurin suunnalta tarkasteltuna ennen ja jälkeen Neuvostoliiton hajoamisen. Itse kyseiset elokuvat nähneenä mieleeni jäi Riiikka Taavetin toteamus: ”Vaikka Sofi Oksasen palkittuun romaaniin perustuva *Puhdistus* (2012) ja Endel Nelisin elämäntarina pohjautuva *Miekkailija* (2015) kuvaavat Viron historiaa, ne voi molemmat lukea myös kuvitelmina siitä, miten Suomelle olisi käynyt, jos toisen maailmansodan lopputulos – tai sotaa edeltävät valinnat – olisivat olleet toisenlaisia.”

Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa on mitä kiinnostavin, artikkeleidensa moninaisesta aiheistosta ja kiintoisista näkökulmista voimaa ammentava esitys itänaapurimme vaiheista vuosina 1922–1991. Se täydentää oivallisesti viime vuosien runsasta Neuvostoliitto-kirjallisuutta, jota on arvioitu muun muassa vuosien 2021 ja 2022 vuosikirjassamme.

Erkki Vasara
dosentti, Helsingin yliopisto

Nuoren tytön päiväkirja sarjakuvana

Leena Virtanen & Aino Sutinen. *Sörnäisten tyttö: Sylvi-Kyllikki Kilven päiväkirja 1915–18 sarjakuvana*. Suuri kurpitsa, 2022. 135 s. ISBN 978-952-7160-58-9.

Leena Virtanen ja Aino Sutinen ovat tarttuneet Sylvi-Kyllikki Sinervon (myöh. Kilpi) julkaisuun nuoruuspäiväkirjaan ja laatineet sen sekä muiden täydentävien lähteiden pohjalta sarjakuvakirjan *Sörnäisten tyttö*. Formaattina sarjakuvakirjat ovat oiva historian popularisoimisen keino, jolla voidaan tavoittaa uutta, varsinkin nuorempaa lukijakuntaa. Tästä genrestä erinomaisia aiempia esimerkkejä ovat esimerkiksi *Anne Frankin päiväkirjat* (2019) ja antologia *Sisaret 1918* (2018), jossa myös Sutinen oli mukana.

Sarjakuvamuotoinen päiväkirjaosuus käsittää 131 sivua, kun taas Kilven vuonna 1963 julkaisemassa päiväkirjassa on tiivistä tekstiä noin 180 sivua. Paljon valikointia ja karsintaa on siis pitänyt tehdä, mutta mielestäni tekijät ovat onnistuneet tässä mallikkaasti. He ovat halunneet nostaa tässä sarjakuvassa sisällissodan merkittävään asemaan, sillä se saa suhteessa paljon enemmän sivuja kuin mitä sille on omistettu alkuperäisessä päiväkirjassa. Tämä on toki ymmärrettävää, sillä kevät 1918 oli Sylvi-Kyllikillekin varsin tapahtumarikas ja tarjoaa tekijöille paremman draaman kaaren kuin pelkkä koulutyön arki.

Päiväkirjan alkaessa Sylvi on juuri täyttänyt 16 vuotta. Kirjassa piiryy kuva nuoresta työstä, joka on kiinnostunut yhteiskunnallisesta tilanteesta ja pohtii syvällisiä asioita, mutta tämä kuva ei ole liian siloteltu. Kyse on nimenomaan nuoresta työstä, jolloin myös epävarmuus, häpeä omasta köyhästä taustasta ja halu olla joku muu kuin on, on kirjassa vahvasti läsnä. Sylvi-Kyllikki kipuilee paljon sen kanssa, että on vanhimpana lapsena saanut mahdollisuuden opiskella yhteiskoulussa, kun taas muu perhe joutuu säästämään kaikesta. Päiväkirja kertoo myös ensimmäisen maailmansodan mukanaan tuomasta pula-ajasta sekä levottomuuksista, jotka valtaavat Helsingin.

Päiväkirjan edetessä Sylvi-Kyllikki kasvaa työstä nuoreksi naiseksi. Ollessaan 17. vuotensa kynnyksellä hänessä herää poliittinen kiinnostus ja hän suunnittelee liittyvänsä työläisnaisliittoon ja ryhtyvänsä taistelemaan naisten ja työläisten puolesta, kunhan saa ensin käydyksi koulunsa loppuun. Virtanen ja Sutinen toteavat, miten muun muassa juuri näissä naisasiaa korostavissa kohdissa näkyy se, että Kilpi 1960-luvulla muokkasi päiväkirjansa tekstiä ennen sen julkaisemista ajan henkeen sopivammaksi.

Sisällissota on luonnollisesti maailmaa mullistava tapahtuma myös Sylville. Sodan syttyä hän menee vallankumousoikeuteen konekirjoittajaksi ja laittaa hihaansa punaisen nauhan. Hän tuntee kuitenkin olevansa kahden maailman välissä. Porvarilliset tutut pitävät häntä punaisena sosialistina ja osa työläisistä taas liian herraskaisena, kun hän on käynyt kouluja. Päiväkirjalleen hän julistaa kuitenkin olevansa sosialisti ja punainen. Sodan päätyttyä naapurit ilmiantavat hänet, mutta kotona käyvät valkoiset eivät kuitenkaan vie häntä mukanaan. Rangaistus punaisten auttamisesta tulee kuitenkin toista kautta: häntä ei huoliteta enää takaisin Kallion yhteiskouluun, koska hän on avustanut kapinallisia. Myös hyvän ystävän vanhemmat yrittävät estää tyttöjen yhteydenpitoa, koska eivät pidä Sylvi-Kyllikkiä enää sosiaalisesti hyväksyttävänä seurana tyttärelleen. Se parempiosaisen yhteisö, johon Sylvi oli kurtotellut, tuomitsee hänen käytöksensä, vaikka valtiorikosoikeus ei sitä tehnyt. Sylvi-Kyllikki sisuuntuu kuitenkin näistä vastoinkäymisistä ja päättää vielä näyttää kaikille, ettei häntä ole nujerrettu. Sarjakuvakirjan merkinnät päättyvät näihin uhmakkaisiin tunnelmiin toukokuussa 1918.

Kirjan lopusta löytyy vielä epilogi Sylvi-Kyllikin myöhemmistä elämänvaiheista sekä

pari valokuvaa hänestä ja tuon ajan Helsingistä. Lisäksi kirjan sivuille on sijoitettu aikakauden sanomalehtimainoksia, jotka tuovat kirjaan ajan autenttista henkeä sekä toimivat näppärästi siirtyminä kalenterivuodesta seuraavaan. Luin sarjakuvakirjaa rinnakkain alkuperäisen

päiväkirjan kanssa. Virtanen ja Sutinen ovat antaneet Kilven tarinalle uuden, helposti lähestyttävän muodon varsin onnistuneesti.

Tiina Lintunen
yliopistonlehtori, Turun yliopisto

Sisällissotaa Hämeessä

Tuomas Hoppu. *Vilppulasta Tampereen porteille*. Vastapaino, 2022. 272 s. ISBN 978-951-768-975-5

Tuomas Hoppu. *Kaupunkisotaa ja pako Tampereelta*. Vastapaino, 2023. 266 s. ISBN 978-952-397-020-5.

Suomen sisällissotaa on viime aikoina tutkittu perin pohjin eri kulmilta, ja välillä tuntuu, että kaikki olennainen on jo löydetty. Nyt kuitenkin historiantutkija Tuomas Hoppu on kirjoittanut mielenkiintoisen trilogian, joka saa kyynisenkin lukijan kiinnostumaan. Tätä kirjoitettaessa on allekirjoittaneen käsiin osunut valitettavasti vain sarjan kaksi ensimmäistä osaa, joten tutkimuksen loppuhuipentumaa joutuu vielä odottelemaan.

Alkusanojensa mukaisesti Hoppu keskittyy sisällissodan taisteluihin Hämeessä. Näistä tapahtumista muodostuu kolme itsenäistä tarinaa, jotka voi lukea joko yksittäin tai yhtenäisenä kertomuksena. Sarjan ensimmäinen osa käsittelee taisteluja Tampereen pohjoispuolella aina punaisten hyökkäyksestä rintaman romahtamiseen ja perääntymiseen Tampereelle. Toisessa osassa puolestaan tutustutaan Tampereen verisiin taisteluihin, jotka päättyivät valkoisten voittoon 6. huhtikuuta. Kirjan lopussa lukija pääsee Tampereelta lähteneen punaisten pakojoukon mukaan matkalle pois saaretusta kaupungista kohti punaisten hallussa olevia alueita.

Varsinkin sarjan ensimmäisessä osassa kerronta keskittyy kolmen paikkakunnan ihmisiin: Lapuan, Helsingin ja Vesilahden. Lapualta lähdettiin vapauttamaan Suomea ja Helsingistä sekä Vesilahdelta tekemään vallankumousta. Osasy siihen, miksi keskiössä ovat kyseiset paikkakunnat, on lähteiden saatavuus. Lapualaisten osallisuudesta sotaan, samoin kuin Vesilahden tapahtumista, on runsaasti lähteitä. Helsingiläisistä punakaartin yksiköistä seppien komppanian osallistuminen sisällissotaan on monia muita komppanioita paremmin dokumentoitavissa. Tarinan edetessä mukaan tulee uusia kertojia muilta paikkakunnilta siten, että kertojakaarti laajenee käsittämään lähes koko Suomen.

Trilogian ensimmäinen osa alkaa lyhyellä selostuksella elinolosuhteista vuosisadan vaihteessa. Sen jälkeen seuraa esittely sisällissodan alkuvaiheista. Myös helsinkiläisen seppien komppanian alkutaival selvitetään. Pian jo siirrytään punaisten ja valkoisten kohtaamiseen Vilppulassa ja Ruovedellä. Punaisten huonosti organisoitu hyökkäystoiminta panssarijunia apuna käyttäen ei tuota tulosta, ja valkoisten

hyökätessä rintama romahtaa. Taistelut siirtyvät lähemmäksi Tamperetta, ja valkoisten joukot alkavat saartaa kaupunkia. Sen jälkeen ollaankin verisessä kaupunkisodassa. Punaisten yritykset murtaa kaupungin saarrostus eivät onnistu.

Toisessa osassa käydään Pohjoismaiden suurinta kaupunkitaistelua. Taistelut tuottavat runsaasti tappioita molemmille osapuolille, ja tykistön tulitus ja tulipalot tuhoavat kaupungin rakennuskantaa. Pala palalta valkoiset etenevät kohti kaupungin keskustaa, ja vihdoin 6. huhtikuuta punaiset joutuvat antautumaan. Ennen antautumista punaisten johtajat suorittavat Näsijärven jään yli huiman pakoretken Vesilahdelle. Tämän pakolaisjoukon eteneminen kohti omia joukkoja on jo sinänsä mielenkiintoinen kertomus.

Tuomas Hopun teksti on mukaansa tempaa-

vaa, eikä hän suuremmin asetu kummankaan osapuolen puolelle. Virallisten dokumenttien lisäksi Hoppu on käyttänyt runsaasti muistitietoa, mikä elävöittää tekstiä. Monessa tapauksessa muistelmat ovat ainoa tapa selvittää tapahtumia. Hoppu on myös pyrkinyt todentamaan lähteiden avulla kaatuneiden, teloitettujen ja haavoittuneiden lukumääriä eri taisteluissa. Näin hän pyrkii oikomaan tappioiden osalta mahdollisia virheitä, joita on esiintynyt aiemmissa tutkimuksissa.

Tuomas Hopun trilogia on oiva lukupaketti. Itse odotan innolla, että pääsen lukemaan sarjan kolmannen osan ja saan näin tarinan päätökseen.

Mikko Kosunen

FM, erikoistutkija, Työväen Arkisto

Eetu Salin – saarnamies työväen asialla

Pertti Rajala. *Eetu: Kertomuksia työväenjohtaja Eetu Salinin elämästä*. Wäreliä, 2022. 267 s. ISBN 978-952-387-024-6.

Pitkän linjan tietokirjailijan Pertti Rajalan elämäkerta suutari Eetu Salinista (s. 18.3.1866 Asikkala, k. 6.4.1919 Sörnäisten vankila, Helsinki) kertoo monipuolisesti suomalaisen työväenliikkeen legendaarisen vaikuttajan tarinan. Teksti on elävää ja yleisestä yksityiskohtiin tarkentavaa. Salinin elämäntulkua ja hänen persoonansa on aiemmin esitelty kattavimmin Kalevi Kalemaa vuonna 1975 julkaistussa elämäkerrassa. Rajalan kirja täydentää aiempaa Salin-kirjallisuutta hyödyntämällä erityisesti eri henkilöiden muistitietoa. Yksityistä ja julkista kuljetetaan rinnakkain, olihan Salinin elämä lähes erottamattoman tiiviisti sidoksissa työväenliikkeen nousuun ja kriisiin vuonna 1918.

Isänsä verstaassa suutarin töitä 9-vuotiaasta tehnyt Salin lähti 18-vuotiaana lapsuudenkodistaan harjoittamaan ammattiaan eri puolille Suomea ja koki syvästi kansan keskuudessa kohtamansa puutteen ja kurjuuden. Salin siivisti itseään hyödyntämällä kirjastoja ja luke-

malla hyvin laaja-alaisesti. Hänestä kehittyi johtohahmo poliittisen ja ammatillisen työväenliikkeen itsenäistymiskamppailuissa 1800-luvun lopulla. Hän täydensi ymmärrystään työväen oloista matkustamalla Ruotsiin, Saksaan ja Yhdysvaltoihin. Omana aikanaan Salin tuli tunnetuksi sosialistina, joka oli muodostamassa Suomen työväenpuoluetta sekä rakentamassa sen ohjelmaa, ja joka toimi myös työläisjoukkoja aktivoivana matkapuhujana, toimittajana sekä työväenlehtien perustajana. Suorapuheisuutensa vuoksi hän joutui istumaan vankilassa majesteettirikoksesta. Porvaripiireissä häntä kutsuttiin myös ”punaiseksi pedoksi”.

Salinin kohtalon sinetöi hänen osallistumisensa sisällissotaan keväällä 1918 Kansanvaltuuskunnan *Tiedonantaja*-lehden toimittajana, joskin kertomansa mukaan pakotettuna ja vastentahtoisesti. Piileskely Tannerien luona Espoossa toi vain väliaikaisen suojan. Viimeisissä kirjeissään Sörnäisten vankilasta Ida-vaimolle

hän totesi olevansa levollisin mielin, omatunto puhtaana.

Kirjassa pääsevät esille useiden työväenliikkeen voimamiesten ohella myös Ida-vaimo sekä Linda Tanner, jonka muisteluita Salinista siteerataan. Salinin alkoholiongelma, toiminta kuppiloiden pyörittäjänä ja politikoijana Porissa sekä maanviljelijänä Ylöjärvellä saavat omat lukunsa. Salinin luonnetta valottavat myös kuvaukset työväen järjestöjen kokouksista ja eduskunnan istunnoista. Rajala panostaa keronnassaan työväenliikkeen taitekohtiin. Esimerkiksi suurlakkoajasta Tampereella muodostuu elävä kuva aikalaisten runoin ja muistelmin.

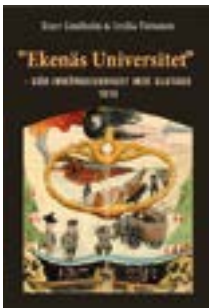
Tekijä tuo analyysissään esiin sen, miten Salinin sanomaa on tulkittu yhtäältä sekä suoriaksi uhkauksiksi että toisaalta neutraalimmiksi

varoituksiksi porvaristolle työtä tekevän köyhälistön voimasta. Sekä sosialidemokraatit että kommunistit ovat löytäneet Salinista juuri oman linjansa esitaistelijan. Kirjan monissa näytteissä esitellään Salinin omintakeista tyyliä kirjoittajana ja puhujana: sanoma vaihteli räiskyvistä saarnoista hieman maltillisemmän kaunopuheisuuden pidätelyyn voimaan sekä runoihin.

Rajalan teoksen lähdeluettelon merkinnät ovat hieman vaillinaiset. Esimerkiksi Kansallisarkisto on mainittu, mutta tarkempaa sisältöä ei ole yksilöity. Tätä pidän pienenä miinuksena, vaikka tietokirja onkin suunnattu suurelle yleisölle akateemisen tutkijayhteisön sijaan.

Iris Olavinen

VTM, tutkija, Työväen Arkisto

Pakkotyöyliopisto?

Sture Lindholm & Cecilia Toivanen. *Ekenäs Universitet: Där inbördeskriget inte slutade 1918*. Proclio, 2022. ISBN 978-952-67524-6-4.

Sture Lindholm ja Cecilia Toivanen ovat halunneet kirjassaan selvittää, mitä poliittisista rikoksista tuomittuja miehiä säilöneessä Tammisaaren pakkotyölaitoksessa tapahtui syksystä 1918 kesään 1930. He ovat katsoleet laitosta ennen muuta henkilökunnan ja poliittisten vankien näkökulmasta. Kartat ja kuvat laitoksen alueesta ja rakennuksista antavat hienon pohjan orientoitua laitoksen elämään. Sitä valaisevat myös vuonna 1921 määritellyt vankien oikeudet sekä vuonna 1925 tehdyt ryhmittelyt, vankien päivärytmi, työtehtävät ja rankaisumuodot sekä esimerkit vankien ja vartijoiden suhteista.

Kirjassa on eritelty monipuolisesti vankien vastarintaa. Esiin nousevat esimerkiksi marssi vappuna 1920 ja *Internationaalin* laulaminen herätyksen jälkeen vappuna 1923, oman *Elämää yössä* -lehden tekeminen vuodesta 1923 alkaen, työtahdin hidastaminen ja kieltäytyminen 10-tuntisesta työpäivästä 1920-luvun lopulla sekä valitukset poliittisten vankien

oikeuksien rikkomisista. Kirjassa on mainittu, että varsinkin Suomen sosialistinen työväenpuolue (SSTP) ja Sosialistinen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestö (STPV) pitivät esillä vankien asiaa lehdissä ja eduskunnassa.

Kirjan otsikossa puhutaan Tammisaaren yliopistosta, mutta varsinaista opiskelua on tarkasteltu vähän. Vankilaeloa voitaneen yleisesti pitää opetteluna. Arkistoihin talletetut opiskeluvihot olisivat antaneet mahdollisuuden arvioida opiskelun luonnetta konkreettisesti. Opiskelua olisi myös voinut rinnastaa laitoksen tavoitteeseen kasvattaa vangeista yhteiskuntakelpoisia kansalaisia. Suhteesta siihen toki kertoo vankien haluttomuus osallistua jumalanpalvelukseen. Kirjassa on ansiokkaasti jäljitetty yliopistoluonnehinnan alkuperää, mutta käsitteen käyttöä olisi ollut mahdollista tarkastella laiveammin.

Kirjassa on todettu asiallisesti, että laitoksessa käytiin luokkataistelua. Sitä on kuitenkin hahmotettu yksipuolisesti Suomen kommu-

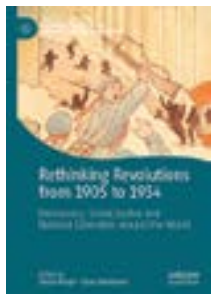
nistisen puolueen (SKP) perustamisvaiheen ajatuksilla. SSTP:n ja STPV:n vaatimukset työläisten aseman parantamisesta ja kansalaisoikeuksien kunnioittamisesta ovat jääneet sivuun. Nuo vaatimukset todennäköisesti motivoivat vankilaan joutuneiden vastarintaa selvemmin kuin sisällissodan jatkaminen. Niiden pohjalta vastustettiin konkreettisesti sitä, miten tärkeä sija Tammissaaren pakkotyölaitoksella ja kontrollikoneistolla oli Suomen valtaapitävien ajattelussa.

Kirjassa on todettu vankien kytkökset suomalaiseseen kommunismiin. Tekijät eivät ole valitettavasti tarkastelleet johdonmukaisesti, oliko sillä, millä perusteella henkilöt oli tuomittu vankilaan ja miten he olivat sosiaalistuneet suomalaiseen kommunismiin, vaikutusta käyttäytymiseen vankilassa. Se toki käy selväksi, että SKP:n vuosina 1919–1920 Suomeen lä-

hettämistä henkilöistä osa menetti uskonsa sen lähtökohtiin. Sen sijaan SSTP:n perustajien ja johtohenkilöiden sekä sosialidemokraattisen ja sosialistisen nuorisoliiton lakkautusten yhteydessä vangittujen asenteita on kuvattu turhan paljon Väinö Salmen muistelmien pohjalta. Niiden perua saattaa olla myös höllä tapa käyttää termejä "terrori" ja "punainen ohra" kommunistien vankilassa harjoittamasta painostuksesta.

Ekenäs universitet kokoaa mainiosti yhteen pakkotyölaitoksen elämää. Tarkastelu olisi epäilemättä hyötynyt siitä, että pohjaksi olisi eritelty muistelmien ja tutkimusten tapoja arvioida vankilaelämää.

Tauno Saarela
dosentti, Helsingin yliopisto

Vallankumoustutkimus

Stefan Berger & Klaus Weinhauser (toim.). *Rethinking Revolutions from 1905 to 1934: Democracy, Social Justice and National Liberation around the World*. Palgrave Studies in the History of Social Movements. Palgrave Macmillan, 2023. ISBN 978-3-031-04464-9 (painettu), 978-3-031-04465-6 (sähköinen).

Vallankumousten historiallinen tutkimus on muuttunut huomattavasti viidenkymmenen viime vuoden aikana. 1970-luvulla johtavaksi tutkimussuunnaksi nousi strukturalistinen tarkastelutapa, joka suuntasi huomion rakenteisiin: tutkittiin luokkia, valtiota, eliittejä, sotavoimia suurissa – Englannin, Ranskan, Venäjän ja Kiinan – vallankumouksissa. 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla huomiota alettiin kiinnittää vallankumousta tehneiden ihmisten toimintaan ja motiiveihin – vallankumoustutkimus kytkeytyi yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimukseen. Ideologian ja kulttuurin merkitys vallankumousten mobilisoinnissa ja tavoitteissa nousi myös tärkeäksi tekemäksi. Niiden sijaa Ranskan vallankumouksessa oli toki tutkittu jo aiemmin.

Muutokset ovat merkinneet vallankumoustutkimuksen vapautumista ja monipuolistumista: aiemmin tutkittiin ennen muuta onnistuneita vallankumouksia, nyt tarkastellaan yrityksiä muuttaa poliittisia instituutioita mobilisoimalla

joukkoja ei-institutionaalisiin toimiin. Stefan Bergerin ja Klaus Weinhauserin toimittamassa kirjassa on hahmotettu tutkimuksen uutta vaihetta tarkastelemalla kansallisvaltiopohjaisia tapaustutkimuksia uusien kysymysten laajemmassa kehityksessä. Se tarkoittaa kysymyksiä demokratiasta, oikeuksista, yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta ja kansallisesta vapautumisesta. Tekijöille on ollut tärkeää myös tarkastella vallankumouksellista toimintaa eri puolilla maailmaa – Euroopan ohella Kiinassa, Yhdysvalloissa, Australiassa, Latinalaisessa Amerikassa ja Etelä-Afrikassa – sekä pohtia vallankumouksien transnacionaalisuutta.

Vallankumouksen uudelleen pohdiskelussa on pidetty tärkeänä laajentaa aikaväliä ja nostaa alkupisteeksi Venäjän vallankumous vuonna 1905. Sen vaikutuksia esimerkiksi Suomeen tai Venäjän vallankumouksiin vuonna 1917 on tarkasteltu aiemminkin. Tapahtumat Venäjällä eivät kuitenkaan aina olleet suosittuja vallan-

kumouksellisille, sillä ne lisäsivät myös vastustajien kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä Euroopan suurvalloissa. Kirjassa on – fasismin nousuun viitaten – nostettu Espanjan autonomisen maakunnan Asturian vallankumous vuonna 1934 Venäjistä inspiroituneiden vallankumousten päätepisteeksi.

Kirjassa ei ole pyritty vertailuihin, mutta artikkelit Suomen ja Saksan vallankumouksista kannattaa lukea rinnan. Kirjassa ei liioin ole artikkeleita, joissa kerrottaisiin, miten vallankumous käsikirjoitettiin aiempien käsitysten pohjalta, kuten kirjassa *Scripting Revolution: A Historical Approach to the Comparative Study of Revolutions* vuodelta 2015. Analyysi Kiinan vallankumouksen toteuttamisesta vuonna 1911 kertoo kuitenkin kulttuurin muuttamisesta ja uuden sanaston omaksumisesta.

Kulttuuriset kytkökset nousevat keskiöön myös alkuperäisväestöön kuuluneiden talonpoikien ja anarkististen liikkeiden suhteissa Meksikossa 1900-luvun alussa. Talonpojista on myös muistutettu, että bolševikit oppivat vasta valtaansa puolustaessaan tulemaan toimeen talonpoikien kanssa. Ottomaanien valtakunnan alueella on puolestaan arveltu rajaseudun olleen vallankumousliikkeiden syntypaikkana.

Monet *Rethinking Revolutions* -kirjan uudet kysymykset ovat tuttuja Suomessakin, mutta monipuolisuudellaan se epäilemättä herättää ajatuksia vallankumousten ja yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimukseen.

Tauno Saarela

dosentti, Helsingin yliopisto

Puoluehajaannusta idän ja lännen välissä

Mikko Majander. *Kylmän sodan ja ristiriitojen puolue: SDP:n historia 4, 1952–1957*. Siltala, 2022. 480 s. ISBN 978-952-388-143-3.

Viime vuoden lopulla saatiin kauan odotettua jatkoa Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) historiankirjoitukseen, kun dosentti Mikko Majanderin vuosia 1952–1957 tarkasteleva teos ilmestyi. Majander jatkaa Hannu Soikkasen 1970–1990-luvuilla aloittamaa työtä, ja hänen jälkeensä puolueen historiankirjoittajan kapula on jo siirtynyt dosentti Matti Hannikaiselle.

Majander hyödyntää tutkimuksessaan SDP:n ja sen keskeisten toimijoiden arkistomateriaalin lisäksi runsaasti aiempaa tutkimusta, muistelmia ja päiväkirjoja, joiden monia tulokintoja hän myös haastaa omien lähteidensä pohjalta. Majander on käynyt myös useissa ulkomaisissa arkistoissa lukemassa diplomaattien raportteja Suomesta, mikä tuo kiinnostavia näkökulmia tutkimukseen ja SDP:n kansainvälisiin suhteisiin.

Kirja kattaa vain viisi vuotta, joten lähes 500 sivussa päästään käsittelemään laajaa kirjoa aihepiirejä päiväpoliittisista käänneistä ja puolueriidoista aatteelliseen kehitykseen, kansain-

välisiin suhteisiin, teollistamiseen, maatalouskysymyksiin, väestölliseen kannatuspohjaan, työläisurheiluun ja naisten asemaan puolueessa.

Majander valottaa kattavasti ja tarkkanäköisesti yhtä kirjansa keskeisimmistä teemoista, puolueen ja koko sosialidemokraattisen työväenliikkeen hajaannusta 1950-luvulla. Jakautumista puheenjohtaja Emil Skogin ja puoluesihteerin Väinö Leskisen mukaan nimettyihin ryhmäkuntiin eivät ajaneet etupäässä aatteelliset tai poliittiset erimielisyydet, vaan kiharaiset henkilötason ristiriidat. Tätä kuvastaa vaikkapa se, miten puolueen oikeistosiipeen luettu kansanedustaja ja ministeri Aarre Simonen lähti vasemmistolaisempaan pidetyn ”skogilaisen” vähemmistön matkaan.

Hajaannukseen vaikuttaneista asiakysymyksistä tärkeimpiä oli Majanderin mukaan muiden työväenliikkeen organisaatioiden – erityisesti SAK:n ja TUL:n – suhde puolueeseen. SAK:n sosialidemokraattien enemmistö oli niin ikään skogilaisten takana Leskisen pyrkiessä

hillitsemään ammattiyhdistysliikkeen vaikutusvaltaa puolueessa.

Suhde Neuvostoliittoon ja kommunismiin aiheutti toki sekin ristivetoa. Kommunistit ja kokoomus olivat 1950-luvulla suomalaisen poliittisen kentän ääripäät, joita pyrittiin patoamaan. Tosin varsinkin ”leskisläiset” pohtivat kokoomuksen kanssa aseveli- tai työmarkkinahallituksen mahdollisuutta. Punamultayhteistyö maalaisliiton kanssa useissa hallituksissa ei ollut ruusuilla tanssimista puolueen johtajassa moninkertaisen pääministerin ja vuonna 1956 presidentiksi nousseen Urho Kekkosen persoonan ja idänsuhteisiin.

Ystävällisiä suhteita Neuvostoliittoon piti SDP:nkin pitää yllä, mutta puolue ei silti juuri tinkinyt antikommunismistaan. Siksi se saikin CIA:n rahoitusta, mistä Majander on jo aiemmin julkaissut kirjan. Kommunismin vastustajana tunnetun Leskisen idänsuhteet jäivät pinnallisiksi, ja erityisesti puolueen iäkäs valtiomies Väinö Tanner oli pysyvästi neuvostojohtajien epäsuosiossa. Tämän paluu puheenjohtajaksi vuonna 1957 viilensi suhteita entisestään ja sai Neuvostoliiton edistämään puolueen hajaannusta tukemalla skogilaista vähemmistöä.

Aatteellisesti ja sisäpoliittisesti kirjan kiinnostavinta antia on SDP:n suhtautuminen suunnitelmatalouteen ja valtiojohtoiseen teollistamiseen, josta olisi mielusti lukenut enemmänkin. Kekkonen vei yhteishallituksissa kunniaa Pohjois-Suomen teollistamisen edistämisestä ja esimerkiksi Kemijoki Oy:n perustamisesta,

joka oli vahvasti SDP:n sekä kauppa- ja teollisuusministeri Penna Tervon hanke. Moni maalaisliiton ministeri ja kansanedustaja pikemminkin vierasti valtion osallistumista yritystoimintaan tällaisessa mitassa. Majanderin mukaan SDP ei kuitenkaan saanut teollistamisesta aikaan ”selväpiirteistä, iskevää ohjelmaa” ja joutui toteamaan, että valtionyhtiöt jäivät pitkälti osakeyhtiöiksi muiden joukossa, porvarillisten ammattijohtajien käsiin.

Paikoin tutkimuksessa jää kaipaamaan taloudellisen ja yhteiskunnallisen tilanteen taustoitusta tarkemmilla tilastotiedoilla. Esimerkiksi syksyn 1953 kustannuskriisiä, joka johti Kekkonen III hallituksen kaatumiseen, on kontekstualisoitu varsin niukasti. Myös hallitusten ja SDP:n puolue-elinten kokoonpanojen painaminen liitteiksi kirjan loppuun auttaisi lukijaa. Nootit on yleistyvän käytännön mukaisesti sijoitettu loppuviitteiksi alaviitteiden sijaan, joten lukukokemus katkeilee joka tapauksessa sivujen kääntelyyn.

Kaiken kaikkiaan Mikko Majander on kirjoittanut erittäin sujuvan ja perusteelliseen lähde-työskentelyyn nojaavan tutkimuksen, joka tuo tuoreita näkökulmia SDP:n toimintaan 1950-luvulla ja yleisemminkin ajan poliittiseen historiaan. Se saa myös odottamaan malttamattomana puolueen historian seuraavia osia.

Ilkka Kärrylä

VTT, yliopisto-opettaja, Turun yliopisto

Säröjä Suomen historia(kuva)an: Uusi antologia on kunnianhimoinen pyrkimys asemoida Suomi osaksi länsimaisen kolonialismin ja rasismien historiaa

Raita Merivirta, Leila Koivunen ja Timo Särkkä (toim.). *Finnish Colonial Encounters: From Anti-Imperialism to Cultural Colonialism and Complicity*. Cambridge Imperial and Post-Colonial Studies. Palgrave Macmillan, 2021. 336 s. ISBN 978-3-030-80610-1.

Kuluvan vuosisadan aikana rasismien ja siirtolaisvastaisuuden kaltaiset ilmiöt sekä kysymykset suomalaisten globaalista vastuusta ovat johtaneet uusiin näkemyksiin ei vain suomalaisen kansallisvaltion nykyisyydestä, vaan myös menneisyydestä. Kyseenalaiseksi on joutunut muun muassa pitkälti 1900-luvulta välittynyt

kuva Suomen valtiosta kansainvälisesti katsoen pienenä ja neutraalina toimijana, jonka historiallisia harteita eivät paina esimerkiksi kolonialismi, orjakauppa tai rasistinen rotuajattelu. Näissä keskusteluissa Suomi on seurannut viiveellä muita Pohjoismaita, joissa alettiin jo 1990-luvun lopulla kyseenalaistaa kuvaa pie-

nistä Skandinavian maista viattomina statistein maailmanpolitiikan ja -historian näyttämöllä. Nykyisyyden ja historian yhdistäviä kipukohtia koskevan tutkimuksen tienraivaajina ovat Suomessa toimineet ennen kaikkea yhteiskunta- ja kirjallisuustieteellisesti suuntautuneet tutkijat. Monia heidän teksteistään yhdistää *colonial complicity* -käsitteellä ilmaistu ajatus transhistoriallisen Suomen ja suomalaisten osallisuudesta tai myötäsyyllisyydestä eurooppalaisen kolonialismin ja imperialismin sortoon ja riistoon.

Historiantutkijat ovat myös aktivoituneet tarkastelemaan kolonialismin ja Suomen välisiä yhteyksiä uusilla tavoilla. Hyvä johdatus suomenkieliseen tutkimukseen on *Historiallisen Aikakauskirjan* Kolonialismi ja Suomi -teemanumero vuodelta 2020. Osa numeron tekijöistä kuuluu myös käsillä olevan englanninkielisen antologian kirjoittajiin. Antologia on kiinnostava pyrkimys valottaa suomea ja ruotsia osaamattomille lukijoille Suomen ja suomalaisuuden kytköksiä eurooppalaisen imperialismin, kolonialismin ja rotuajattelun polveilevaan historiaan. Kirja on jaettu temaattisesti kolmeen osaan, joissa käsitellään kolonialismin suhdetta valtioon ja kansakuntaan Suomessa, siirtomaajan ilmiöiden ja ihmisten kohtauspintoja suomalaisessa yhteiskunnassa sekä suomalaisiksi hahmotettujen henkilöiden toimintaa Britannian kaltaisten koloniaalisten imperiumien siirtomaissa.

Antologian artikkeleissa hyödynnettyjä teoreettisia apuvälineitä niin Suomen kuin muiden alueiden historian tutkimiseen ovat olleet esimerkiksi asuttajakolonialismi sekä tiedonhistorian parissa kehitetyt, koloniaalista tiedettä ja tiedontuotantoa problematisoivat lähestymistavat. Niitä käyttäen kirjan artikkelit käsittelevät muun muassa käsityksiä saamelaisista ennen ja jälkeen Suomen itsenäistymisen, Petsamon lyhyttä kautta siirtomaanurmien ja kolonisaation kohteena, lähetystoiminnasta kertovien karttojen merkitystä maailmankuvien rakentajana Suomessa 1800-luvun lopulla sekä suomalaisiksi määriteltyjen henkilöiden osallisuutta brittiläisen imperiumin valloitus- ja asutuspolitiikkaan eteläisessä Afrikassa. Etenkin Aleksi Huhdan, Leila Koivusen ja Jukka Nyysösen artikkelit erottuvat edukseen.

Antologian artikkelien ehdoton vahvuus on metodologisen nationalismien sudenkuoppien välttäminen tavalla, joka sekä tekee näkyväksi että nyrjäyttää sijoiltaan monia aiemmin sisäsyntyisen suomalaisina pidettyjä kehityskulkuja ja ajattelu- ja toimintatapoja. Huomionarvoista on kuitenkin talous- ja sosiaalishistoriallisten perspektiivien puuttuminen sekä se, että useissa kirjan artikkeleissa Suomen historia typistyy vaikeasti ymmärrettäväksi.

Johan Ehrstedt

FM, väitöskirjatutkija, Åbo Akademi

Sota vailla loppua

Svetlana Aleksijevič. *Sinkkipojat*. Tammi, 2023. 431 s. ISBN 978-952-04-4720-5.

Ukrainassa syntyneen ja Valko-Venäjällä pitkään asuneen Svetlana Aleksijevičin dokumentaarinen romaani *Sinkkipojat* ilmestyi alun perin vuonna 1991, ja teoksen toinen laitos julkaistiin vuonna 2013. Suomeksi teos ilmestyi Aleksijevičin Nobel-voiton vanavedessä vuonna 2023 Pauli Tapion erinomaisena käännöksenä.

Teosta varten Aleksijevič kokosi Afganistanin sotaan (1979–1989) osallistuneiden neuvostoliittolaisten kokemuksia eräänlaisina todistajalausuntoina. Lisäksi kirjailija haastatteli kaatuneiden perheenjäseniä, pääosin äitejä. Aleksijevič ei kommentoi teoksessa keräämiään lausuntoja, mutta on toimittanut niitä ja

järjestänyt ne siten, että lukija saisi mahdollisimman kattavan käsityksen siitä, mitä sotaan osallistuneet kokivat. Lausunnoissa toistuvat samat asiat eri kertojien kuvaamina, mikä tekee niistä erityisen painokkaita ja alleviivaa niiden ristiriitaa Neuvostoliiton ”virallisen totuuden” kanssa: ”Lehdissä kirjoitettiin, että meidän sotilaat rakentavat siltoja ja istuttavat ystävyyslehtikujia ja että meidän lääkärit hoitavat Afganistanin naisia ja lapsia.” (s. 41) Näin totesi yksi todistajista, joka esitellään kirjassa sotamieheksi ja sinkoampujaksi.

Neuvostoliittolaiset lähtivät Afganistaniin usein vilpittömästi levittämään sosialismin ilosanomaa, mutta raaka sota ja kaikkialla läsnä oleva simputus ja keinottelu karistivat nopeasti heidän illuusionsa. Moni palasi sodasta fyysisesti ja henkisesti vammautuneena. Eräs todistaja, joka esitellään yliuutnantiksi ja tykkipatterin päälliköksi, kuvaa kokemuksiaan:

”Muistan hyvin ne julisteet: ’sotilaat, vahvistamme synnyinmaamme eteläisiä rajoja’, ’Emme häpäise liittomme kunniaa’, ’Puhkea kukkaan, oi Leninin synnyinmaa!’, ’Kunnia Neuvostoliiton kommunistiselle puolueelle!’ Mutta kun palasin kotiin sieltä... Siellä oli pelkästään pieniä peilejä, mutta täällä on isoja. Katsoin – enkä tunnistanut itseäni.” (s. 208)

Sodassa olivat vastakkain Neuvostoliiton tukemat Afganistanin hallituksen joukot ja islamistitaistelijat. Neuvostoliiton vetäytyttyä sota muuttui sisällissodaksi ja konfliktit jäivät kytemään. Sodasta palanneet neuvostosotilaat kokivat itsensä ulkopuolisiksi yhteiskunnassa. Moni ajautui alkoholismiin ja muihin riippuvuuksiin tai käyttäytyi väkivaltaisesti läheisiään kohtaan. Sotilaiden ja etenkin kaatu-

neiden omaiset puolestaan ahdistuivat ensin sodan vaikutusten salailusta ja myöhemmin sotilaiden kokemusten vähättelystä ja sodan merkityksen kyseenalaistamisesta.

Teoksen nimi *Sinkkipojat* viittaa arkkuihin, joissa kaatuneet lähetettiin kotiin haudattaviksi. Kuten kirjan lausunnoista käy ilmi, arkut olivat usein myös puuta (ja toisinaan niistä putoili matoja, kuten eräässä lausunnossa kuvattiin).

Kirja tuo ilmi sodan raakuuden, järjettömyyden ja kaikenkattavan kammottavuuden. Lukijan ahdistusta ei ainakaan lievennä se, että kirjan lopussa on dokumentoitu oikeudenkäyntiprosessi, johon kirjailija joutui teoksen ilmestymisen jälkeen – totuutta ei olisi saanut kertoa.

Sinkkipojat on mahdollista lukea myös ymmärtääkseen paremmin Venäjän hyökkäyssotaa Ukrainassa. Toisaalta kirjan välittämä kuva Afganistanin sodasta ja tämänhetkinen uutisointi ukrainalaisten kärsimyksistä ovat niin samanlaisia, että lukukokemus voi olla turhauttava, ahdistavakin – eikö aikaisemmista sodista ole opittu mitään? Putin pyrki jo ensimmäisellä presidenttikaudellaan palauttamaan Afganistanin veteraanien kunnian, eivätkä hänen sotaa ihannoivat ulostulonsa ole vuosien varrella ainakaan vähentyneet. Tästä syystä Aleksijevitšin teos on surullisen ajankohtainen.

Sinkkipojat ei välttämättä vastaa kysymyksiin Venäjän sotaisuuden taustoista, vaan päinvastoin herättää kysymään, ehkä entistä painokkaammin: *miksi?*

Silja Pitkänen
tutkijatohtori

Turun yliopisto, Jyväskylän yliopisto

Kurin kurjuudesta

Janne Autto (toim.). *Talouskuri tuli Suomeen*. Vastapaino, 2023. 244 s. ISBN 978-952-397-021-2.

Kevään 2023 eduskuntavaalien alla ilmestynyt artikkelikokoelman ajankohtaisuutta tuskin kirjoittamishetkellä arvattiinkaan. Kuluva vuosi

on nostanut koronan, sodan ja ekokatastrofin *monikriisin* myötä kuolleeksi jo monien taholta oletetun – ja toivotun – talouskurin jälleen po-

liittiseen hegemoniaan. EU:n vihreän siirtymän projektit nuukaillaan unionin tasolla mitättömiksi, ja Suomessa oikeistohallitus juonii valtavia leikkauksia suhdanteista välittämättä.

Sami Outinen avaa artikkelissaan suomalaisen talouskurin historiaa. Suomessa noudatettiin toisen maailmansodan jälkeen länsimaaisia keynesiläisen sääntelyn trendejä, vaikka vastasykliseen talouspolitiikkaan oli täällä vähemmän intoa. 1970- ja 1980-luvuilla keskeiseksi talouspolitiikan tavoitteeksi nousi työllisyyden sijaan inflaation hillintä ja vientikiilpailukyky. Laman romahduksen jälkeen Ahon ja Lipposen hallitukset laittoivat valtion säästökuurille täyttääkseen lainoittajien luottamuksen sekä saavuttaakseen eurokunnon. Suomalaista talouskurisuhteen pitkää linjaa luonnehtiikin Outisen mukaan itse tuotettu menokuripakko Euroopan vientimarkkinoille pääsemiseksi ja kilpailukyyn turvaamiseksi.

Christer Lindholm ruotii talouskurin retorista puolta. Ongelmallinen on hänen mukaansa ennen kaikkea ns. *kotitalousmetafora*, jossa julkisen talouden kuripakkoa perustellaan rinnastamalla se yli varojensa elävään kotitalouteen. Yksityinen ja julkinen kulutus ovat kuitenkin symbioottisessa suhteessa, minkä lisäksi nyörin kiristyksillä saatetaan syödä myös tulevaisuuden kasvun hedelmät.

Valtion velan pelko palasi Timo Harjuniemen artikkelin mukaan suomalaiseen julkiseen keskusteluun eurokriisin myötä. Lyhyen elvytysinnon jälkeen välttämätön budjettikuri nousi julkisuutta hallitsevaksi talouspolitiikan vaatimukseksi, vaikka myös kriittisiä ääniä esiintyi. Eliittivetoinen talouskeskustelu ei kuitenkaan juuri tarjonnut vaihtoehtoja valitulle linjalle.

Myöhemmissä luvuissa talouskurin häviäjiksi nousevat ympäristö, sukupuolten tasa-arvo ja lapsiperheet. Talouskurin diskurssissa ne määrittyivät vähemmän välttämättömiksi, ”ylimääräisiksi”, joihin on varaa törstätä vain hyvinä aikoina. Teoksessa tuodaan ansiokkaasti esiin se, että talouskurin laaja-alaisia sosiaalisia ja ekologisia seurauksia on ymmärrettävä ja että oikeanlaisen talouspolitiikan löytäminen ei ole vain talouteen liittyvä tekninen asia. Myös poliittisen vastareaktion tuottaessaan talouskuri voi kääntyä tarkoituseriään vastaan.

Kirjan loppuluvussa kirjoittajat jättävät talouskurin tulevaisuuden avoimeksi. Esimerkiksi korona-aika osoitti kurimenetelmien keinotekoisuuden. Toisaalta Euroopassa on palattu vaatimaan tarkan euron linjaa ennen kaikkea nousseiden korkojen myötä. Teoksen Eurooppakeskeisyys estää ehkä kuitenkin hahmottamasta laajempaa kuvaa, jossa nimenomaan Eurooppa on nyt muista blokeista poiketen kurittamassa itseään hengiltä. Jopa Yhdysvallat, joka muuten on muuttunut poliittisesti lähes hallitsemattomaksi, pystyy panostamaan vihreän siirtymän infrastruktuuriprojekteihin.

Taloussosiologi Wolfgang Streeck on korostanut, että myös EU:n sisällä on omat talouskurin hyötyjänsä, ennen kaikkea Saksan vientiteollisuus. Talouskurin moniulotteisesta suhteesta kapitalismiin olisikin voitukin kirjoittaa teoksessa enemmän. Kokonaisuudessaan kirja on kuitenkin arvokas lisä keskusteluun avartaessaan suomalaista talouskurisuhdetta.

Riku Luostari

VTM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto

Sosiologian ja sosiaalipornon välimaastossa

Stephanie Land. *Palveluksessanne: Duunariäidin selviytymistäistelu*. Tammi, 2022. 342 s. ISBN 978-952-04-4307-8.

Stephanie Land on yhdysvaltalainen kirjailija ja suosittu puhuja erilaisissa tilaisuuksissa.

Hänen omaelämäkerrallinen kirjansa *Palveluksessanne: Duunariäidin selviytymistäistelu*

(*Maid: Hard Work, Low Pay and a Mother's Will to Survive*, 2019) on hänen esikoisteoksensa. Se on saanut osakseen runsaasti huomiota, ja esimerkiksi Netflix teki kirjaan pohjautuvan sarjan. Landilta ilmestyy syksyllä 2023 toinen kirja, *Class: A Memoir of Motherhood, Hunger, and Higher Education*, minkä lisäksi hän on kirjoittanut runsaasti artikkeleita köyhyydestä ja taloudellisesta epätasa-arvosta.

Palveluksessanne-teoksen alussa Land kertoo olevansa kuin kuka tahansa yhdysvaltalainen nuori: hän työskentelee kahvilassa ja haaveilee college-opinnoista. Land tapaa baari-illan loppuksi Jamien, jonka kanssa muuttaa pian yhteen. Muutaman kuukauden seurustelun jälkeen Land huomaa olevansa raskaana. Hän päättää pitää lapsen, mutta Jamie ei halua isäksi. Lopulta lapsesta käydään huoltajuustaistelu, jonka Land voittaa. Vähävaraisena hän kuitenkin joutuu asumaan lapsen kanssa yhteiskunnan tukemissa asunnoissa ja vastaanottamaan ruoka-apua.

Palveluksessanne on kirkas analyysi yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta, avustusohjelmista ja niihin pääsemisen vaikeudesta sekä kokemuksista sosiaalivun hakemisessa. Land kokee jatkuvasti häpeää ja epäonnistumisen tunnetta:

Olin kiitollinen sosiaalituista, jotka ruokkivat perheeni, mutta kannoin kotiin aina myös kassillisen häpeää ja painin joka kerta sen ajatuksen kanssa, mitä kassatyöntekijä mahtoi minusta ajatella, vauvaa kantoliinassa kantavasta naisesta, joka ostaa ruokaa sosiaalituilla. (s. 43)

Lisäksi *Palveluksessanne* on kertomus perheen menettämisestä, unelmien sortumisesta ja illuusioiden romahtamisesta. Land eroaa väkivaltaisesta ja välinpitämättömästä poikaystävästään, ja hänen vanhemmillaan, jotka hekin ovat eronneet, ei ole mahdollisuuksia tai halua auttaa häntä. Land muistelee usein lapsuuttaan onnellisena ja äitiään ja isäänsä omistautuneina ja rakastavina vanhempina, mutta nyt he ovat etäisiä ja piittaamattomia. Lisäksi Landin äiti asuu Euroopassa ja tuntuu etäiseltä myös pitkän välimatkan vuoksi.

Land pyrkii kohentamaan taloudellista tilannettaan ja pestautuu töihin siivousfirmaan. Tarinat siivoojakollegoista, siivottavista kodeista ja kotien omistajista ovat kirjan ytimessä – tähän viittaa teoksen nimikin. Siivoustyöhön liittyvistä kuvauksista tulee kuitenkin hieman kiusaantunut olo. Yhdysvaltalainen yhteiskunta on toki paljon suomalaista eriarvoisempi, mutta joka tapauksessa Land tuntuu tarkastelevan kollegoitaan hieman alaviistoon, ja toisinaan hän myös kauhistelee siivoamiaan koteja sekä niiden asukkaita. Näissä kohdissa muutoin ansiokas sosiologinen analyysi köyhyydestä ja eriarvoisuudesta lipsahtelee sosiaalipornon puolelle. Syykin mainitaan teoksessa useita kertoja enemmän tai vähemmän eksplisiittisesti: Land kokee, että taustaltaan keskiluokkaiseksi hänen ei pitäisi joutua kuuraamaan wc-pönttöjä. Samaan aikaan siivoustyö on kuitenkin arkea lukuisille ihmisille, edelleen valtaosin naisille ja Yhdysvalloissa varsinkin rodullistetuille naisille. Landilla on kuitenkin myös ymmärrystä ja empatiaa samassa tilanteessa olevia kohtaan:

Mietin ihmisiä, jotka jonottivat rinnallani avustuksia, mutta joilla ei ollut samanlaista [keskiluokkaista] menneisyyttä muisteltavana. Jakoivatkohan he rahtuakaan siitä luottamuksesta? Kun joku on liian syvällä rakenteellisessa köyhyydessä, siitä ei ole mitään nousujohtetta. Elämä on kamppailua eikä mitään muuta. Mutta minulle monet päätöksistäni lähtivät siitä oletuksesta, että elämäni alkaisi ennemmin tai myöhemmin kohentua. (s. 306)

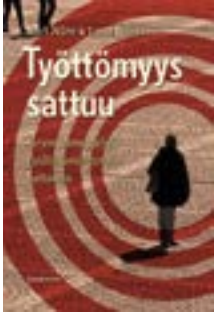
Landin elämä tosiaan alkaa kohentua, ja hänen kohdallaan tarinalla on onnellinen loppu: hän pääsee opiskelemaan luovaa kirjoittamista, ja hänestä tulee menestyskirjailija. Yhdysvaltalainen ryysyistä rikkauksiin -unelma on toteutunut, ja *Palveluksessanne*-teoksessa unelman toteutuminen kuvataan yksityiskohdaisesti ja kauniisti.

Markus Juslinin käänös on sujuva, mutta anglismit tai liian suorat käännökset pistävät toisinaan silmään.

Silja Pitkänen

tutkijatohtori

Turun yliopisto, Jyväskylän yliopisto

Työttömyys todellakin satuttaa

Sari Näre & Lena Näre. *Työttömyys sattuu: Arjen kamppailuja työllistämistoimien rattaissa*. Gaudeamus, 2022. 360 s. ISBN 978-952-345-169-8.

Työttömien tarinoiden sitaatit viiden vuoden takaa ovat absurdiä luettavaa – järjestelmä, jonka on odottanut edistävän työmahdollisuuksia, estää kouluttautumista ja siten työmahdollisuuksia; ihmiset, jotka tasapainoilevat sairauden ja työttömyyden välillä, tulevat ennemminkin sivuutetuiksi kuin autetuiksi. Korkeasti koulutetut eivät olekaan työttöminä arvokkaita, vaan pummeja ja vapaamatkustajia, joille tulee puhuteltaessa kokemus tyhmyydestä (s. 205).

Sari ja Lena Näreen *Työttömyys sattuu* teoksen kantava voima, eli työttömien tarinat, kerättiin vuonna 2018 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimesta Markus Jäntin ja Lena Näreen ideoimana. Tavoitteena oli uusien vuoden 1993 lama-ajan aineistonkeruu nykyisissä olosuhteissa. Laadullisena tutkimuksena teos antaa onnistuneesti arvoa aineistolle, sitaatit herättävät lukijassa vahvoja tuntemuksia. On kuitenkin heti perään todettava, että kertomukset eivät asetu teoksessa vain henkilökohtaisiksi tarinoiksi. Niiden avulla Näre ja Näre piirtävät yksityiskohtaista ajankuvaa Suomen työvoimapolitiikan sekä terveys- ja sosiaaliturvan ristiriitaisista toimintakäytännöistä katutasolta käsin, aikana ennen koronaa, Juha Sipilän hallituksen aktiivimallin tultua käyttöön. Tarinoita kerättiin kaiken kaikkiaan 126. Kirjoittajat kuvaavat aineistoaan sanoin ”määrällisesti hyvä ja korkealaatuinen” (s. 13), ja lukijan on helppoa yhtyä tähän näkemykseen pitkien sitaattien perusteella.

Kirja on jaettu kolmeen osioon, joissa käsitellään työttömyyden ja työn jatkumoa, työllistämistoimen raitaita sekä arjen kamppailuja. Nämä osiot kuvastavat löyhästi sitaateista esiin tulevia teemoja. Samalla kun varsin vapaamuotoinen etenemistyyli antaa tilaa työttömien tarinoille, saattaisi valinta olla tiiviyttä korostavan tutkimuskentän näkökulmista haasteellinenkin. Kirjoittajat eivät tuo esiin yllätyksellisiä johtopäätöksiä, vaan ottavat osaa

jatkumoon, jonka puitteissa työvoimapolitiikan ristiriitaisuuksia on tutkimuksissa viime vuosina käsitelty. Teos kuitenkin kuvaa työttömyyttä tässä ajassa mielenkiintoisesti liminaalitraumana – eli kärsimystä aiheuttavana pitkittyneenä väliatilana, jonka päättymisestä ei ole tietoa (s. 249–270). Kyseinen käsite tuo esiin työttömyyden vahingoittavuuden rangaistuksia korostavissa työvoimapolitiikoissa, joissa paradoksaalisesti tätä vahingoittavuutta ei kovin vahvasti tunnusteta. Lukijana jää pohtimaan, selittääkö liminaalitrauman käsite kunnolla sitä, miten työvoimapolitiikat vahingoittavat työttömiä. Liminaalitrauman ohella voitaisiin painottaa institutionaalisen väkivallan käsitettä, jolloin katse kohdistuu vahvasti työvoimapolitiikkojen kärsimystä tuottaviin käytäntöihin: ”Rakenteellinen väkivalta kumpuaa järjestelmän ehdoilla tapahtuvasta toiminnasta, joka jyrää yksilöiden tarpeet ja oikeudet. Byrokratialle ominaisella tavalla tärkeintä on muutoseikkojen sujuvuus eikä käsiteltävien asioiden hoitaminen yksilöitä kunnioittavalla tavalla.” (s. 143.)

On virkistävää lukea perinteinen laadullinen tutkimus, jossa rikkaan aineiston antia ei ole tiivistetty liian kapeaan analyysiin ja vain tutkimusartikkeleiksi. Toivoisi tämän tyyppisen kirjallisuuden olevan jatkossakin suomalaisille kustantajille kannattavaa, sillä laajaa lukijakuntaa palvelee yhteiskuntatieteellisen tiedon saatavuus. Aineistoa erityisen hyvin arvostavan toteutustapansa vuoksi *Työttömyys sattuu* on suositeltava teos aivan kaikille, vaikkakin sen tarkka ajankuva tarjoaa juuri nyt hyödyllistä mietittävää erityisesti päätöksentekijöille kuin myös työvoimapolitiikan sekä terveys-, kuntoutus- ja sosiaaliturvan käytännön tason toimijoille.

Kaisa Haapakoski

YTT, yliopistonopettaja, laillistettu sosiaalityöntekijä, Jyväskylän yliopisto

Tiheää tarkastelua ja tulkintaa

Eva Rönkkö. *Mukana ulossuljettuna: Etnografinen tutkimus ulkomaalaistaustaisten naisten ohjatusta ryhmäliikunnasta*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, 2023. ISBN 978-951-39-9248-4 (painettu), ISBN 978-951-39-9247-7 (sähköinen).

Mukana ulossuljettuna on teos, jossa Eva Rönkön tavoitteena on selvittää ja ymmärtää liikuntatoimintaa ulkomaalaistaustaisten liikuntaa harrastavien naisten näkökulmasta. Naisten näkökulman lisäksi tutkijan kiinnostuksen kohteina ovat toiminnan institutionaaliset puitteet ja asemat sekä liikuntatilanteita muovaavat suhteet ja ohjauskäytännöt. Näitä ulottuvuuksia yhteen sitovana juonteena kulkee ymmärrys ulkomaalaistaustaisuuteen usein kiinnittyvästä toiseudesta. Tutkimuksen poliittinen selkänoja on rakennettu yleisistä yhdenvertaisista liikuntatoimintaan osallistumisoikeuksista, jotka toteutuvat valikoidusti.

Tutkimuksen ensisijaiset aineistot on koottu havainnoimalla matalan kynnyksen monikulttuurisia liikuntaryhmiä kahdella paikkakunnalla sekä haastatteleamalla toimintaan osallistuneita naisia ja ohjaajia. Näissä liikuntaryhmissä henkilökohtaiset liikuntasuhteet ja naisten kokemukset ovat isossa osassa – mutta niin ovat myös institutionaaliset toiminnan (usein vähätelevät) paikantamiset ja ohjaajien työsuhteongelmat. Tutkimuksessa onkin tehty tulkintoja myös liikuntatoiminnan fyysisten puitteiden ja rakenteiden merkityksestä kohteena olevassa ilmiökentässä.

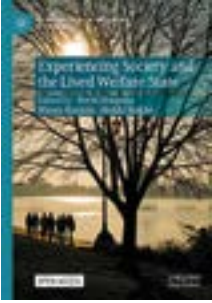
Rönkkö kuvaa tarkasti, mitä tutkimuksen kohteena olevissa tilanteissa ja niiden taustalla tapahtuu ja miten tämä kaikki vähitellen avautuu analyttisen pohdinnan sisällöiksi. Kirjoittaja on astunut havainnoimiinsa tiloihin ja todellisuuksiin avoimin mielin. Hänen suhteensa naisten moninaiisiin etnisiin taustoihin on oivaltava: liikuntaryhmät hahmottuvat omat toimintakulttuurinsa luovina, niitä uusintavina ja osallistujille tärkeinä liikuntayhteisöinä. Luki-

jan mieleen painuu myös se, miten sensitiivisellä oteella työskentelevän ohjaajan merkitys toiminnan onnistumisessa on ilmeinen yhdessä ryhmistä. Toiminnasta viranomaistasolla vastaavien tahojen soisikin arvostavan tällaista liikuntatoimintaa huomattavasti nykyistä vahvemmin.

Rönkön tutkimus on sekä liikuntapoliittisesti että -tieteellisesti tärkeä. Sen asetelma on uniikki ja empiriaa kunnioittava, ja sen toteutuksessa on nähty paljon vaivaa. Ajatukset matalan kynnyksen harrastusryhmistä ja liikunnan voimasta on usein otettu annettuina erilaisissa integraatiohankkeissa – sillä oletuksella, että liikunnan universaali, kineettinen kieli ylittää hankaluudet, joiden on ajateltu kahlitsevan monikulttuurista toimintaa. Rönkkö ei ole astunut tähän ansaan vaan oivaltanut, että kulttuuri rakentuu jatkuvasti uudeksi toiminnassa, tilanteissa ja vuorovaikutussuhteissa. Tutkimuksellisenä lähtökohtana ja tulemana tämä näkemys on tärkeä. Hienovaraiset huomiot havainnoinnin kohteina olevista tilanteista, samoin kuin tulkinnat tutkimukseen osallistuneiden naisten puheista, ovat sosiologista etnografiaa parhaimmillaan.

Eva Rönkön tutkimuksella voi nähdä olevan käytännöllistä painoarvoa muussakin kuin liikuntatoiminnassa. Tutkimuksessa tarkastellun liikuntatoiminnan analyysi avaa perspektiivejä, joiden varassa voi kehittää myös muunlaisia erilaisista taustoista tuleville toimijoille tarkoitettuja yhteisiä ja ohjattuja toimintoja.

Päivi Armila
dosentti, yliopistonlehtori
Itä-Suomen yliopisto

Kokemuksen historia hyvinvointivaltion tutkimuksena

Pertti Haapala, Minna Harjula ja Heikki Kokko (toim.). *Experiencing Society and the Lived Welfare State*. Palgrave Studies in the History of Experience. Palgrave Macmillan, 2023. 379 s. ISBN 978-3-031-21662-6 (painettu), 978-3-031-21663-3 (elektroninen). Open access.

Kokemuksen historian huipputyö HEX on Suomen Akatemian ja Tampereen yliopiston suuri tutkimushanke. Tutkijat ovat kehittäneet jännittävän yhteiskuntahistoriallisen lähestymistavan kokemuksen käsitteen varaan ja soveltavat sitä kolmeen pääteemaan: uskontoon, kansakuntaan ja hyvinvointivaltioon. Näitä he tarkastelevat ”elettynä” ja siten koettuina historiallisina ilmiöinä, joissa arjen toimijuus ja yhteiskunnan rakenteet yhdistyvät. Kahdesta ensiksi mainitusta pääteemasta HEX on jo edellisvuosina julkaissut teoksia Pirjo Markkolan, Raisa Maria Toivon ja Ville Kivimäen toimittamassa *Palgrave Studies in the History of Experience* -kirjasarjassa. Pertti Haapalan, Minna Harjulan ja Heikki Kokon toimittama *Experiencing Society and the Lived Welfare State* osoittaa lähestymistavan voimaa kolmannen pääteeman käsittelyssä.

Toimittajien kirjoittaman johdannon jälkeen kirjassa on viisitoista lukua. Kirjoittajina on yhteensä kahdeksantoista tutkijan kansainvälinen joukko. Kairauksia Suomen hyvinvointivaltioon täydentävät tapaustutkimukset Tanskasta, Portugalista, Chilestä ja Singaporesta.

Teoreettis-metodologisessa osuudessa Heikki Kokko ja Minna Harjula kehittävät kokemuksen käsitettä. He yhdistävät omaperäisesti Reinhart Koselleckin sekä Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin ajatuksia. Kokemuksen ajallisesta monikerroksisuudesta Kokko ja Harjula avaavat uuden näkökulman toimijuuden ja rakenteiden suhteeseen yhteiskunnallisessa muutoksessa. Tämä on hieno kehittäminen. Kaikkia kirjan lukuja yhdistäväksi teoriaksi tai metodiksi sitä ei kuitenkaan ole nostettu. Eri kirjoittajat antavat kokemuksen käsitteelle vaihtelevia merkityksiä, mutta väljänä lähestymistapanakin kokemuksen historia yhdistää luvut kokonaisuudeksi.

Toimijuuden olennaisena ainesosana kokemus osoittautuu merkitykselliseksi tutkittaessa niin hyvinvointivaltion toimien kohteina olevia

kuin näitä toimia suunnittelevia ja toteuttavia ihmisiä. Elettynä ja koettua työstävinä toimijoina tulevat tarkasteluun useat erilaiset ryhmät: köyhät 1800-luvun lopun Tanskan kaupungeissa (Leonora Lottrup Rasmussen) ja nyky-Suomen leipäjonoissa (Anna Sofia Salonen), asukkaat sodanjälkeisen asutustoiminnan ravistelemisessä maalaisyhteisöissä (Ville Erkkilä) ja uusissa moderneissa lähiöissä (Kirsi Saarikangas, Veera Moll ja Matti O. Hannikainen), sosiaalityöntekijät Chilessä ennen 1900-luvun puoliväliä (Maricela González ja Paula Caffarena) ja Suomessa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana (Minna Harjula) samoin kuin sosiaalipolitiikan suunnannäyttäjät oikeistodiktatuurin ajan Portugalissa (Ana Carina Azevedo), koloniaalista perintöä kantavassa Singaporessa (Chi Tim Ho) sekä suurta rakennemuutosta kokeneessa ja odottaneessa Suomessa (Sophy Bergenheim).

Tutkittavina ovat myös hyvinvointivaltiolaisen yhteiskunnan kokemisesta rakennetut narratiivit. Kokemukset hyvin toimivasta hyvinvointivaltiosta näyttävät rajautuvan median ja erityisesti sosiaalisen median rakentamien narratiivien ulkopuolelle (Maria Mäkelä), ja lasten kokemukset välittyvät mediassa asiantuntija-aikuisen äänellä (Heidi Kurvinen). Yhteiskuntatieteilijöiden 1950- ja 1960-luvuilla luoma narratiivi hyvinvoivasta työväenluokasta läntisessä runsauden yhteiskunnassa osoittautuu kritiikin kohteena edelleen ajankohtaiseksi (Jussi Lahtinen).

Kirjan viimeisissä luvuissa arvioidaan suomalaisen – ja pohjoismaisen – hyvinvointivaltion tulevaisuutta. Juho Saari ja Pertti Haapala ovat optimisteja, eikä tämä näytä johtuvan vain siitä, että kirja on kirjoitettu ennen uutta hallitusta. Saari pitää reilun hyvinvointivaltion narratiivia perustellumpana kuin hyvinvointivaltion kriisin ja lisääntyvän eriarvoisuuden narratiivia. Hän vetoaa hyvinvointivaltion institutionaaliseen kestävytyteen ja kokemuspohjaiseen po-

liitteseen legitimiin. Myös Haapala korostaa hyvinvointivaltion nauttimaa, kokemuksista kumpuavaa kannatusta. Hän päätelee, että ihmisten elämänmenoa rakenteistaessaan hyvinvointivaltio on tullut keskeiseksi siinä, miten ihmiset käsittävät ja kokevat ”yhteiskunnan”.

Kiinnostavaa päättelyä voi jatkaa. Pohjoismaisissa tavoissa käsittää ja kokea yhteiskunta oli jo ennen hyvinvointivaltiota sellaista, mikä loi edellytyksiä hyvinvointivaltiolle. Valtiota kutsuttiin lämpimästi yhteiskunnaksi. Hyvinvointivaltion kehityksessä ihmiset saattoivat syyttää yhteiskuntaa kokemistaan vaikeuksista ja vä-

ryyksistä, mutta myös odottaa yhteiskunnalta turvaa ja oikeutta. Hyvinvointivaltion laaja kannatus näkyy siinä, että mitä moninaisimpia poliittikkatoimia, kuten sosiaaliturvan heikennyksiä, perustellaan hyvinvointivaltion pelastamisella. Tämä herättää kysymyksiä. Kestääkö hyvinvointivaltio keinoja, joilla sitä pelastetaan? Säilyttääkö se, mitä kutsumme yhteiskunnaksi, eletyn hyvinvointivaltion kokemukseen perustuvan hyväksyntänsä?

Pauli Kettunen

professori emeritus, Helsingin yliopisto

Nationalismi ja demokratia hyvinvointivaltion ytimessä

Pauli Kettunen, Saara Pellander & Miika Tervonen (toim.). *Nationalism and Democracy in the Welfare State*. Edward Elgar Publishing, 2022. 264 s. ISBN 978-1-78897-657-2.

Hyvinvointivaltion kriisi ja sen tulevaisuuden näkymät ovat viime vuosikymmeninä olleet jatkuvan poliittisen ja akateemisen keskustelun aiheina. Huoltosuhteen heikkeneminen ja syntyvyyden lasku, globalisaatio, sosiaali- ja terveydenhuollon rahoituksen huolestuttavat näkymät, konfliktoituvat työmarkkinat sekä julkisen talouden kestävyysvaje luovat asetelmaa, jossa kysymykset hyvinvointivaltion historiasta ja tulevaisuudesta sekä sen merkityksistä ja arvoista ovat yhä ajankohtaisempia. Keskustelun käydessä kuumana poliittisilla areenoilla on tutkimuksella erityinen rooli näiden prosessien historiallisen kehityskulun avaajana sekä edellä mainittujen teemojen välisen vuorovaikutuksen ja yhteyksien selittäjänä.

Nationalism and Democracy in the Welfare State tarkastelee ja analysoi nationalismin ja demokratian moninaisia rooleja modernien hyvinvointivaltioiden instituutioiden, rakenteiden ja ideologisten vastakkainasettelujen rakentamisessa ja uudistumisessa. Esipuheessa kirjan toimittajat Pauli Kettunen, Saara Pellander ja Miika Tervonen kuvaavat, kuinka demokratia ja nationalismi ovat toisaalta kietoutuneita yhteen, mutta ajoittain ristiriidassa keskenään. Ilman niiden suhteen tarkastelua keskustelu

hyvinvointivaltion kohtalonkysymyksistä jäisi kuitenkin toivottoman vajaaksi.

Teos onnistuuikin tarjoamaan kattavasti erilaisia tarttumakohtia, joihin paneutua keskeisen käsiteparinsa välillä ja ympärillä. Solidaarisuus ja osallisuus, yhteiskunnan polarisaatio sekä poliittisen legitimitietin kysymykset arvojen ja ideologioiden välisten vastakkainasettelujen paikkoina ovat läsnä useissa teoksen luvuissa. Niitä ja muita hyvinvointivaltion kestävä ja pitkäjänteisen rakentamisen kannalta keskeisiä teemoja käsitellään sekä teoreettisemmin (muun muassa Kurunmäki, Jessop ja Faist) että eri Pohjoismaiden kehityskulkuja vertaillen (muun muassa Kärrylä, Tervonen ja Outinen).

Teoksen näkökulma on historiallinen ja hyvinvointivaltion pitkien linjojen hahmottamiseen keskittyvä. Moninaisia teemoja kuljetetaan taitavasti rinnakkain. Asia on painavaa, ja sitä on paljon. Kokoelmateoksille tyypillisestä teemasta, näkökulmasta ja lähestymistavasta toiseen loikkimisesta huolimatta lukijalle on selvää, että kaikki luvut kertovat yhteistä tarinaa.

Eryityisesti Jessopin ja Outisen lukujen lukeminen peräjälkeen ja yhdessä tuntuu palkitsevalta. Ne johdattavat lukijan syvälle toisen maailmansodan jälkeisten vuosikymmenten työ-

lisyys- ja talouspoliittisiin kamppailuihin ja kysymyksiin siitä, miten hyvinvointivaltioiden ydintoimijat ovat vastanneet globaaleista ideologisista virtauksista ja ympäristönsä muutoksista nouseviin haasteisiin. Outisen teksti käy ajoittain erinomaisesti keskustelua Jessopin luvun kanssa ja syventää siinä rakennettuja ajatuksia. Vastaavaa vuorovaikutusta olisin toivonut näkeväni vahvemmin myös teoksen muissa teksteissä.

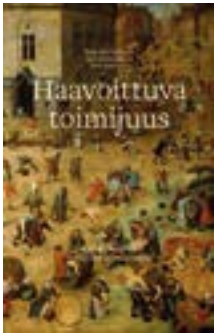
Kansallisen ja kansainvälisen suhde on luonnollisesti keskiössä teoksen viimeisen osion luvuissa, jotka keskittyvät maahanmuuttoon ja ihmisten ylijarjaiseen liikkuvuuteen. Nämä luvut tarjoavat kunnioitettavan lisän

pohjoismaiseen maahanmuuttopolitiikan ja sen taustalla vaikuttavan pidemmän aikavälin ideologisen muovautumisen historian tutkimuksen jatkumoon. Pohdittavaa annetaan osiossa niin helppolukuista ja tiivistä yleisesitystä kaipaavalle lukijalle kuin myös kokeneemmille maahanmuuton tutkimuksen tekijöille.

Uskon teoksen tarjoavan arvokkaita huomioita kaikille hyvinvointivaltion kehityksestä sekä nationalismiin ja demokratian käsite- ja aatehistoriasta kiinnostuneille yli tieteenalarajojen.

Emilia Lakka

FM, YTM, väitöskirjatutkija
Jyväskylän yliopisto

Hoivan suhteita ja toimijuuden mahdollisuuksia

Marja-Liisa Honkasalo, Leila Jylhäkangas & Anna Leppo (toim.).
Haavoittuva toimijuus: Sairastaminen ja hoiva hyvinvointivaltion laitamilla. Vastapaino, 2022. 310 s. ISBN 978-951-768-994-6.

Kirja *Haavoittuva toimijuus* keskittyy siihen, miten hoito ja hoiva näyttäytyvät sitä tarvitsevien aikuisten ja heidän läheistensä ja hoitajiensa elämässä ja kokemana. Hyvin keskeisesti kyse on siitä, millainen ja miten toimijuus on mahdollista silloin, kun sen toteuttamiselle on monenlaisia fyysisiä, psyykkisiä sekä ympäristön tuottamia rajoituksia.

Teos koostuu toimittajien johdannosta, seitsemästä pääosin empiirisiin tutkimuksiin pohjaavasta luvusta sekä Marja-Liisa Honkasalon kirjoittamista loppusanoista. Toimittajat nostavat johdannossa esiin käsitteet *haavoittuvuus*, *toimijuus* ja *hoiva*, joista kaikista on runsaasti aiempaa käsitteellistä analyysia ja empiiristä tutkimusta, mutta ei samalla tavalla toisiinsa kiedottuina. Sekä haavoittuvuutta että toimijuutta tarkastellaan suhteissa olemisena ja riippuvuutena, jotka liitetään hoivan eetokseen. Kirjoittajien tavassa käsitteellistää hoivaa näen jotakin samaa kuin 1970- ja 1980-lukujen brittitutkijoilla, jotka kutsuivat läheisten ja ennen kaikkea naisten antamaa hoivaa rakkauden

työksi (labour of love, Finch & Groves 1983). Kirjoittajat osoittavat hoidon ja hoivan, tai *hoito-hoivan* kuten Honkasalo kirjan lopussa ehdottaa, olevan raskasta työtä, mutta keskiössä ovat siihen liittyvät suhteet ja sidokset. He ottavat kantaa myös suomalaisen hyvinvointivaltion muutoksiin ja siihen, miten vastuuta hoidosta ja hoivan tarvisijoista on sysätty haurastuvalta julkiselta puolelta sekä ihmisille itselleen aktiivisina kuluttajatoimijoina että heidän läheisilleen.

Kaksi ensimmäistä, sinällään kiinnostavaa empiiristä lukua, Karoliina Ahsosen suomalaisen mielenterveyspolitiikan muutosta analysoiva sekä Anna Leppon ja Riikka Perälän huumeidenkäyttäjien opioidikorvaushoitoa käsittelevä luku, jäävät teemoiltaan valitettavasti hieman irrallisiksi kirjan kokonaisuudessa.

Loput luvut käsittelevät, Kirsi Hokkila nuoria hoivaajia käsittelevää lukua lukuun ottamatta, ikääntyneiden ja muistisairaiden ihmisten toimijuutta ja erityisesti puolisoiden omaishoivan kokemuksia. Hokkila kysyy, miksei Suo-

nessa sen enempää tutkimuksellisesti kuin ammatillisestikaan ole tunnistettu lasten ja nuorten perheenjäsenilleen antamaa hoivaa. Jari Pirhosen luku analysoi hoivakodin usein varsin huonokuntoisten asukkaiden toimijuuden mahdollisuuksia. Luvussa on erityisen kiinnostavaa hänen tekemänsä autonomian ja toimijuuden käsitteiden erottelu. Leila Jylhänkangas, Ulla Tikkanen ja Liina Sointu käsittelevät luvuissaan omaishoitoa ja siihen liittyviä suhteita ja sidoksia. Niissä paneudutaan koskettavalla tavalla siihen, miten parisuhde muuttuu hoivasuhteeksi, millaisia tunteita tähän muutokseen liittyy ja miten muutos vaikuttaa arkeen. Pääpaino on omaishoitajien kokemuksissa, mutta erityisesti Jylhänkangas pyrkii tuomaan esiin myös muistisairaiden oman äänen. Näistä luvuista metodisesti kiinnostavin on Tikkasen luku, jossa hyödynnetään visualisointia, tila-aikapolkua, joka tekee näkyväksi omaishoidon arkea, suhteita ja riippuvuuksia sekä tarjoaa myös kosketuspintaa viralliseen palvelujärjestelmään. Sointu puolestaan jäsentää kiinnostavasti omaishoitajan työtä *tuntevan toimijuuden* käsitteen avulla. Hän liittyy tämän käsitteen ruumiillisuuteen, toisen ihmisen tun-

temiseen pitkään sekä kiintymykseen ja haavoittuvuuteen.

Kirjassa on siis vahva painotus epävirallisen hoivan kysymyksiin, mutta siitä kiinnostuneet lukijat eivät teosta otsikon eivätkä edes takakanen esittelyn perusteella välttämättä löydä. Esitetty käsitteellinen jäsenyys on kunnianhimoinen, mutta se ei aivan kannan empiirisiin lukuihin. Erityisesti kirjan keskeinen käsite, haavoittuvuus, jää luvuissa valitettavan vähälle huomiolle eivätkä kirjoittajat juuri pohdi sitä, mitä se merkitsee juuri heidän tutkimuksensa ja tutkittaviensa kannalta. Kokonaisuutena teos jääkin hieman hajanaiseksi, kuten toimitetut teokset valitettavan usein jäävät. Silti se on hyvin kiinnostava sekä käsitteellisen jäsenyksenä että empiiristen tulostensa vuoksi.

Marjo Kuronen,
professori, Jyväskylän yliopisto

Lähde
Finch, Janet & Dulcie Groves (toim.). *A Labour of Love: Women, Work and Caring*. London: Routledge & Kegan, 1983.

Satavuotias kisällilaulu

Timo Tuovinen. *Suomalainen työväenlaulu: Kisällilaulajien aikakausi*. Rosebud, 2022. ISBN 978-952-7313-47-3.

Timo Tuovinen on kirjallaan kisällilaulajien aikakaudesta halunnut kunnioittaa satavuotias-ta kisällilaulua, jonka tarkastelulle osana suomalaista työväenlaulua Pekka Gronow, Ilpo Saunio, Vesa Kurkela ja Tuovinen itsekin ovat luoneet pohjaa. Kirjassa on myös julkistettu Työväen Sivistysliiton vuosina 2016–2018 järjestämän Työväenkulttuuri talteen ja eläväksi -keräyksen tuloksia.

Tuovinen on keskittynyt eri vuosikymmeni- en keskeisten ryhmien, niiden taustajoukkojen sekä kisällilaulujen sanojen ja sävelten esittelyyn. Hän on eritellyt esimerkkien avulla suo-

malaisen kommunismin, sosialidemokraattien ja kansandemokraattien piirissä syntyneitä ryhmiä 1920-luvulta 1960-luvun puoliväliin. Esille tulevat Rajamäen poikien eri vaiheet 1920-luvulla, Meijän poikien nousu propagandaryhmien esikuvaksi 1920-luvun lopulla, Laulavat kisällit ja Tapanilan Hyrskynmyrsky tärkeinä sosialidemokraattisen työläisnuorisoliiton ryhmänä 1930-luvulla sekä Kulosaaren kisällitaret ja Voikkaan kisällit sekä Hiilipojat tunnettuina sodanjälkeisinä lauluryhminä. Ryhmien määrästä on tietoa valitettavasti vain 1920-luvun lopulta.

Kirjassa on esitelty kiitettävästi kunkin vaiheen tärkeimpiä tekstintekijöitä mutta muistutettu myös tekstien muuttumisesta, kun ryhmät sovelsivat niitä omalle paikkakunnalleen. Ryhmien laulujen teemoista ja luonteesta on kerrottu sanoitus- ja sävellesimerkkien avulla. Ryhmien ohjelmistoa on lisäksi jaoteltu kisällilauluihin ja viihteeseen tai poliittisiin ja muihin lauluihin, mutta jakoperusteet eivät käy selviksi. Laulujen luonteen vaihtelusta eri vaiheissa ja tilanteissa olisi ollut mukava lukea enemmän. Tuovinen on kiitettävästi hahmottanut laulukokoelmia julkaisseiden ja ohjelmia välittäneiden ohjauselinten eroja.

Tekijä on korostanut kuplettilaulajien merkitystä kisällilaulajien esikuvina. Heidän myötäan vaikutteita tuli myös revyyaulusta. Teksteihin puolestaan otettiin mallia kansanlauluista, junttalauluista ja arkkiviisuista. Esikuvista on nimetty myös Ruotsin sosialidemokraattisen nuorisoliiton piirissä 1920-luvun lopulla syntyneet laulavat kisällit. Sen sijaan Neuvostoliitossa 1920-luvulla vaikuttaneiden sinipaitojen ja Euroopan kommunistiuorten vaalirevyiden esikuvallinen merkitys on jäänyt kertomatta. Niiden malli ohjasi kuitenkin 1920-luvun laulu-

ryhmien syntyä paljon enemmän kuin Suomen kommunistinen puolue tai nuorisoliitto. Niiden avulla kisällilaulu olisi myös rinnastunut laajemmin Euroopan vasemmiston esiintymisryhmiin.

Laulujen merkitys työväenpuolueissa ja vastustajien silmissä ja korvissa on jäänyt vähälle. Tuovinen on toki viitannut niiden merkitykseen sosialidemokraattien Jo riittää -kampanjassa. Jälkimmäisestä puolestaan kertoo oikeusjuttu Kuopion lauluveikkoja vastaan vuonna 1950.

Tuovinen on huomannut tarkkasilmäisesti, että 1920-luvun ryhmät eivät olleet kisälliryhmiä vaan laulu- tai propagandaryhmiä. Hän on arvellut, että kansandemokraattisella puolellakin hyväksyttiin 1940-luvun jälkipuolella Ruotsin sosialidemokraateilta peräisin ollut nimitys siksi, että monet henkilöt olivat 1930-luvulla esiintyneet kisälliryhmissä ja omaksuneet niiden tyylin. Asiaa olisi kuitenkin aiheellista selvittää lisää.

Timo Tuovisen kirja on arvokas lisä kisällilauluista kertovaan kirjallisuuteen. Se osoittaa myös, että aihepiirissä on edelleen tutkittavaa.

Tauno Saarela

dosentti, Helsingin yliopisto

Sivistysliitosta perusteellisesti

Tero Tuomisto. *Työväkeä, Sivistystä, Liikettä: Satavuotias Työväen Sivistysliitto*. Osa 2. Työväen Sivistysliitto & Into Kustannus, 2023. 552 s. ISBN 978-952-393-077-3.

Työväen Sivistysliiton (TSL) satavuotishistorian toinen osa ilmestyi vuosi edeltäjänsä jälkeen. Arvioidessani ensimmäisen osan päädyin tulkitaan, että järjestön vaiheet oli kirjattu laveasti. Tero Tuomiston historiateokseen ensimmäiseen osaan oli kertynyt 426 sivua, ja toinen osa panee reilut toistasataa sivua paremmaksi. Näin ollen sivistysjärjestön toimet ovat tulleet kirjatuiksi perusteellisesti.

TSL:n historian toisessa osassa suunnataan katseet toisen maailmansodan jälkeisiin aikoihin. Tapahtunutta tarkastellaan kolmen pääotsikon alla: Sotienjälkeinen suuri murros;

Työväenkulttuurin lipunkantajana; Tietoyhteiskunnan suuntaan. Päälukujen nimeämisen olisi voinut tehdä toki toisinkin, sillä kuvataan niiden alla jälleenrakennuksen aikaa, hyvinvointivaltion pystytytyötä sekä eriytyvän ja nopeasti muuttuvan yhteiskunnan käytäntöjä. Kaikissa muutoksissa Työväen Sivistysliitolla on ollut merkittävä tehtävä.

Eriytyisen kiinnostavaa luettavaa ovat Tuomiston dokumentoimat tasavuosisikymmenten juhlallisuudet. Niiden aikanahan on luotu katseita niin menneisyyteen kuin arvioitu liiton omaa tilaa sekä suunnattu katseita tulevai-

suuteen. Juhlavuosien runsas ohjelma on sisältänyt kulttuuritapahtumia ja -katselmuksia, seminaareja sekä lukuisia juhla- ja muita tilaisuuksia.

Liiton pääsihteeri Jorma Turunen kirjoitti lehtikolumnissaan vuonna 2009, että järjestön pitkäaikaisen toiminnan kuluessa on tapahtunut useita muutoksia. Liiton perustehtävän, yhteiskunnallisen ja sivistyksellisen tasa-arvon edistämisen, kirjoittaja arvioi säilyneen kestävässä. Toiminnan ajureina ovat olleet demokratia ja suvaitsevaisuus. TSL:n puheenjohtajanakin pitkän rupeaman toiminut Ilkka Kantola määritteli työväen sivistyksen tasa-arvon, rauhan aatteen, suvaitsevaisuuden ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseksi ja puolustamiseksi niin kotimaassa kuin kansainvälisesti, niin työpaikoilla kuin poliittisessa toiminnassa.

Tuomiston laaja-alainen yhteiskunnallisten muutosten tarkastelu ja TSL:n toimien kiinnittäminen niihin on valaisevaa luettavaa. Näin menetellessään kirjoittaja on runsasta lähdeaineistoa hyödyntäen nivaunut tutkimuskohteensa sosiaaliseen ja kulttuuriseen todellisuuteen. Sivistysliiton toimintamuotoihin ovat vaikuttaneet valtiovallan tukitoimet ja yleisemmät hallintokäytännöt, jotka on omaksuttu myös järjestötoimissa. Kirjassa kuvataan esimerkiksi sitä strategiatyötä, jolla TSL:n päättäjät ovat viime vuosikymmeninä suunnanneet toimintojaan.

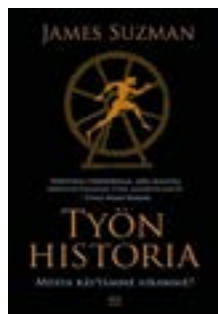
Tuomisto on hyödyntänyt teosta kirjoittaessaan myös lukuisten paikallisten opintojär-

jestöjen aineistoja. Tekijällä onkin syvälinen kokonaisnäkemys järjestötoiminnan kaikista tasoista: paikallisesta, alueellisesta ja valtakunnallisesta. Opintokerhotoiminta ja muut sivistysriennot on esitetty perusteellisesti myös numerotietoina. Jos johonkin haluaisi suunnata kohdennettuja katseita jatkossa, niin opintojärjestöjen vaiheiden kirjaaminen saattaisi lisätä ymmärrystä paikallisen sivistystyön haasteista. Myös sivistysliiton ja sen jäsenjärjestöjen muuttuvien suhteiden intensiivisempi tarkastelu syventäisi ymmärrystämme alati muuttuvista sivistystarpeista.

Työväen Sivistysliitto on saanut arvoisensa historiateoksen. Kirja ei ole pelkästään satavuotisen taipaleen tapahtumien kirjaus, vaan teoksessa kuvataan järjestössä vaikuttaneiden sukupolvien valintoja ja kulloisiinkin yhteiskunnan haasteisiin vastaamista. Näin ollen kirja on myös kunnianosoitus niille lukemattomille puurtajille, jotka ovat vaivojaan säästämättä ahertaneet sivistystoimissa. Tulevaisuudessaakin järjestölle riittää tekemistä, sillä rauhan, solidaarisuuden, tasa-arvon ja ympäristöhallinnan kysymyksiin ei löydy vastauksia ilman sivistystä. Sivistysjärjestön tehtävänä onkin toimia vastavoimana epähuumanille populismille. Sivistyksestä syrjäytyminen on nimittäin yksi osa sitä polarisaatiota, mikä tuottaa kansalaisten välistä eriarvoisuutta.

Hannu Itkonen

professori emeritus, Jyväskylän yliopisto

Työn antropologiaa ajatuksia herätellen

James Suzman. *Työn historia: Mihin käytämme aikamme?* SKS Kirjat, 2022. 339 s. ISBN 978-951-858-286-4.

Sirpaleista tiedonlevitystä ja laskevia kirjojen myyntilukuja haastamaan on noussut viime vuosina niin kutsuttu *Brainy books* -ilmiö. Näitä tietokirjoja luonnehtii pyrkimys haastaa rohkeasti vanhoja käsityksiä kansantajuisesti ja usein myös provosoivasti. Poikkitieteellisissä teoksis-

sa pyritään muutaman sadan sivun synteeseihin, joilla vastataan suuriin tieteellisiin kysymyksiin. Joukon vahvistukseksi on hiljattain saatu myös antropologi James Suzmanin *Työn historia*.

Suzman esittelee heti teoksen alussa rohkean pyrkimyksensä haastaa taloustieteen ka-

pea käsitys työnteosta. Tähän pyrkimykseen nähden teoksessa on käsitelty vain vähän viimeaikaisia taloustieteilijöitä teorioineen. 1700-luvulla eläneen Adam Smithin tai 1900-luvulla vaikuttaneen John Maynard Keynesin käsittely tuskin vakuuttaa nykyekonomisteja. Suzman esittelee suuren joukon ilmiöitä, tutkijoita ja teorioita oppihistorioineen aina ihmisperustaisen evoluutiosta ja eläinten domestikaatiosta nykypäivän taloudelliseen epätasa-arvoon, tekoälyn ja ilmastonmuutoksen aiheuttamiin huoliin. Teoksessa tutustutaan niin muinaiisiin metsästäjä-keräilijöihin kuin liialliseen työnteokseen kuoleviin japanilaisiin. Muutamassa kohdassa Suzman retkeilee kauemmaksi itse työnteosta, mutta palaa lopulta taas itse asiaan. Itse ainakin nautin näistä lenkeistä.

Kuten muistakin yleisteoksista, myös *Työn historiasta* voi aina sanoa puuttuvan jotain. Kuvaavampaa olisi kutsua teosta työn antropologiaksi ja vähemmässä määrin myös arkeologiaksi. Maanviljelykseen päästään teoksen puolenvälin tienoilla, ja ensimmäiseen höyrykoneeseen sekä tehdastyöhön sen jälkeen yllättävänkin nopeasti. Keskiaika ja varhaismoderni aika jäävät kovin viitteellisiksi. Ilkeästi sanottuna teollistumisen syyksi riittää savu- ja hiilipöly, vaikka nykyluokittajat pitävät tekno-

logista kehitystä vain yhtenä teollistumisen edellytyksistä. Varhaismodernin toimeentulon, kulutuksen ja yhteiskunnan historiasta saa detaljikkaamman käsityksen esimerkiksi Jan de Vriesin kirjasta *The Industrious Revolution* (2008).

Monien eri teemojen käsittely johtaa myös ongelmallisten väitteiden esittämiseen. Suzman kuvaa 1700-luvulla eläneen väestöteoreetikko Thomas Malthusin aliarvostettuna nerona. Kuitenkin moni taloushistorian yleisesitys kuvaa esiteollisen ajan taloutta nimenomaan malthusilaisena taloutena, mikä viitannee Malthusin talousmallin suosioon. Reilumpaa olisi ollut todeta, että Malthus jakaa syystäkin mielipiteitä tutkijoiden parissa. Malthusin teorian ongelmista on kirjoittanut muun muassa Miikka Voutilainen kirjassa *Nälän vuodet* (2017).

Kokonaisuutena *Työn historia* on kuitenkin älykäs ja kiinnostava keskustelunavaus, joka herättää ajattelemaan ja opponoimaan väitteitään. Se on riittävän ilmeisesti kirjoitettu kevyeksi iltalukemiseksi, mutta sen teemat ovat parhailaan tukevasti kiinni tässä ajassa.

Heikki Kämäräinen

FM, väitöskirjatutkija, Jyväskylän yliopisto

Socialismin mahdollisuuksia tutkailemassa

Pelle Dragsted. *Pohjoismainen sosialismi: Kohti demokraattista taloutta*. Vastapaino, 2023. 307 s. ISBN 978-952-397-015-1.

Millaisen demokraattisen talouden haluamme rakentaa? Minne me haluamme päästä? Ja miten me pääsemme sinne? Nämä kysymykset tanskalainen kirjailija, aktivisti ja poliitikko Pelle Dragsted esittää tutkiessaan sosialismin mahdollisuuksia pohjoismaisissa yhteiskunnissa. Kirjoittaja hakee vastauksia myös kysymyksiin: Miten demokratia on laajennettavissa talouden piiriin ja työelämäämme? Mitä tarkoittaa omistamisen demokratisointi, ja kenen tulee

loppujen lopuksi omistaa? Miten me luomme talouden, joka tarjoaa yksilölle mahdollisimman paljon vapautta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia ja joka samalla käyttää yhteiskunnan resurssit optimaalisesti?

Dragstedin lähtökohtana on, että ei ole olemassa sen enempää puhdasta kapitalismia kuin sosialismiakaan. Vaikka kapitalismi näyttäisi olevankin tällä erää niskan päällä, sen kyseenalaistamiselle löytyy runsaasti perusteita,

niin sosiaalisia kuin ekologisikin. Sosiaalisesti oikeudenmukainen ekologinen jälleenrakennus edellyttää vahvaa julkista sektoria, tuotantjärjestelmien demokratisointia ja kansalliset rajat ylittävää yhteistoimintaa. Dragsted nostaa esiin yhtenä demokraattisen suunnittelun mahdollisuutena brittiläisen taloustieteilijä Kate Raworthin mallin donitsitaloudesta. Sen mukaan sisimmäinen ympyrä koostuu ruoan, veden, terveydenhuollon, koulutuksen, asumisen ja sosiaalisen turvallisuuden kaltaisista perustarpeista, jotka ovat välttämättömiä hyvälle elämälle. Ulompi ympyrä rajaa niitä planeetaarisia olosuhteita, joista olemme riippuvaisia voidaksemme elää maapallolla. Donitsimallin toteuttaminen edellyttää demokraattista suunnittelua, joka ei näytä toteutuvan kapitalismin oloissa.

Dragsted tyrmää ajatuksen niin kapitalismin jatkumisesta kuin totaalisesta siirtymisestä sosialismiin. Kirjoittaja esittää, että historiallisesti tarkasteltuna enempää suunnittelutaloutta kuin markkinataloutta ei ole koskaan ollut olemassa puhtaassa muodossa. Kaikista markkinatalouksien maista löytyy voimakkaita suunnittelutalouden piirteitä. Tällöin yhteiskunnat näyttäytyvät hybrideinä, joissa käydään jatkuvaa kamppailua politiikan suunnasta. Sosialismin kannattajien näkökulmasta on olennaista, miten onnistutaan kokoamaan demokraattista yhteiskuntaa rakentavia ”joukkueita” niin kan-

sallisesti kuin kansainvälisestikin. Markkinavallan syrjään työntäminen edellyttääkin poliittisen enemmistön tukea.

Tulevan pohjoismaisen sosialismin ääriviivoja Dragsted hahmottelee viidellä periaatteella: radikaalisti demokraattiseen muutokseen tähtäävällä politiikalla; valtioskeptisyydellä; vahvan julkisen sektorin sisältävällä moniarvoisella omistuksella; markkinoiden ja suunnittelun yhdistämisellä; uteliaisuudella ja luovilla kekeiluilla.

Teoksensa loppupuolella Dragsted esittää konkreettisia uudistuksia, jotka voisivat toimia ensimmäisinä askeleina kohti pohjoismaista sosialismia. Vaikka esitetyt uudistukset eivät olisi toteutettavissa sellaisenaan, antavat ne lukijalle runsaasti pohtimisen aiheita. Vasemmistopoliitikkojenkin olisi hyödyllistä tutkailla, millaisia uusia avauksia yhteiskunnan uudistamiseksi ja keskustelujen virittämiseksi tulisi tehdä. Itse asiassa tällainen tutkailu paljastaisi hegemonisia asetelmia, joita ei suinkaan tule pitää muuttumattomina. Erityisen tarpeellista tällainen pohdiskelu olisi Suomessa, jossa tätä kirjoitettaessa istuu rajua leikkauspolitiikkaa harjoittava, palveluja yksityistävä ja luottamusyhteiskunnan rakenteita purkava oikeistohallitus.

Hannu Itkonen

professori emeritus, Jyväskylän yliopisto

Merimies–Unioni

Kohti tulevaisuuden haasteita

Jukka Peltokoski & Henrik Jaakkola (toim.). *Tulevaisuuden vasemmisto*. Into Kustannus, 2023. 232 s. ISBN 978-952-351-943-5

Mikko Lievonen & Otto Köngäs (toim.). *Sosiaalidemokratia 2020-luvulla: Näkemyksiä edistyksestä politiikasta*. Kalevi Sorsa -säätiö, 2022. ISBN 978-952-5689-92-1 (painettu), ISBN 978-952-5689-93-8 (sähköinen).

Vasemmistoliiton ja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen joukot ovat laatineet kaksi keskustelukirjaa: *Tulevaisuuden vasemmisto* ja *Sosiaalidemokratia 2020-luvulla: Näkemyksiä edistyksestä politiikasta*. Uusi sukupolvi ja uudet haasteet tekevät tulojaan, kuten aina. Aiheet ovat hieman ennalta-arvattavia, mutta silti molemmat kirjat ovat lukemisen arvoisia. Kirjoittajat ovat henkilöitä politiikan ytimestä ja liepeiltä.

Pohjimmiltaan molemmissa teoksissa esitään vastausta siihen, mikä tulee olemaan Suomen, Euroopan ja ihmiskunnan tie. Kun teokset yhdistää, on esseitä leegio. Ne nostavat esille niin eksistentiaalisia kysymyksiä työväenliikkeestä ja yhteiskuntaluokista kuin vasemmistolaisen politiikan imagosta ja viestinnästä. Vasemmistolla riittää ideoita, mutta miten niihin saisi nostetta? Esseet ovat pitkälti aikalaisanalyyssejä: niissä nostetaan esille probleemeja. Herää kuitenkin kysymys, onko teoksissa riittävästi argumentteja? Muutamat artikkelit ansaitsevat myös erityishuomiota, kuten esimerkiksi Anna Kontulan artikkeli, jossa hän nostaa esiin sen, että vasemmiston on toimittava tosiasioiden pohjalta. Kontula on profiloitunut ennakkoluulottomana ja perusteellisena keskustelijana. Hänessä on samaa kuin saksalaisessa Sahra Wagenknechtissä tai ruotsalaisessa Åsa Linderborgissa: eleganttia ja älyllisesti stimuloivaa kulmikkautta.

Vasemmisto on suurten kysymysten äärellä. Oikeisto radikalisoituu ympäri maailmaa. Itä-

Euroopan entiset liberaalidemokraatit ovat paljastumassa autoritaarisen harvainvallon kannattajiksi, ja samanlaisia tendenssejä on myös lännessä. Suursota, ydinaseet, ilmastonmuutos ja tulevat pandemiat uhkaavat ihmiskuntaa. Neuvostokommunismin täydellistä epäonnistumista käytetään yhä vasemmiston kompromettoimiseen. Monet tärkeät, ajankohdittaiset teemat loistavat näissä kirjoissa poissaolollaan. Vasemmiston identiteetti saa sen sijaan paljon tilaa. Sekin on tärkeä aihe, mutta ei vie riittävästi eteenpäin.

Kumpikin teos on oivallista ajankuvaa. Muutamat ilmaisut pistävät silmään, kuten esimerkiksi "totuudenjälkeinen aika", joka syntyi ja vakiintui 2010-luvulla iskusanaksi. Kyseessä on fiktiivinen ilmaisu, kuten Hans Blixin *Avvåpna Irak* (Bonnier fakta, 2004) muistuttaa. Jokainen aikakausi tuottaa kuitenkin sisältömiä, iskeviä ilmaisuja. "Totuudenjälkeinen aika" voi silti kuvata ainakin sitä, kuinka tärkeäksi henkilöbrändien rakentaminen on tullut politiikassa niin suosittujen sovellusten kuin imagonrakennusalan yritysten seurauksena. Voiko enää olla varma, mitä jokin julkisuuden tavoittelija oikeasti ajattelee – vai onko kyse vain kyynisestä laskelmoimisesta, siitä, että puolue ja kannanotot valitaan omiin karriäristisiin tarpeisiin? Catherine Liu on analysoinut tätä kriittisesti teoksessaan *Virtue Hoarders: The Case Against the Professional Managerial Class* (University of Minnesota Press, 2021).

Muutamia nostoja on syytä tehdä. Jukka Peltokoski muistuttaa, että ”[k]aupallinen kaupunkitila on lopulta vain suppea elinpiiri”. Vaapaat rantakaistaleet ovat taistelukysymys, joka on parhaimmillaan myös keino mobilisoida ihmisiä. Tällaisissa käytännön kamppailuissa ilmenee myös demokratian ja harvainvallan ristiriita. Teppo Eskelinen puolestaan avaa äärimmäisen rikkauten problematiikkaa. Rikastuminen on helpompaa, jos on alkujaankin rikas. Eskelinen kysyy myös, kannattaako vasemmiston sosiaalisen eriarvoisuuden torjumisessa vedota ”IMF:n kaltaisten toimijoiden auktoriteettiin ja samalla oikeuttaa sen muilta osin ongelmallista politiikkaa vai sanoittaa politiikkaa omista lähtökohdistaan”. Vaikka Eskelinen on ansainnut paikan vasemmiston luottoskribenttinä, edellisessä huomiossa on jotain samaa kuin hyökkäävässä kävelytyylissä. Kenenkään lähtökohdat eivät ole täysin omia: maailma on yhteinen.

Tero Toivanen avaa kiehtovien nostojen avulla siirtymää ympäristökestävyyteen, mutta hänen kirjoituksensa oivalluksia rajoittaa rahoitushakemuksen tuntu. Hän esittää ”teollisen murroksen suunnitteluyksikköä perustettavaksi pääministerin alaiseen valtioneuvoston kansliaan”. Sen suunnitelmat olisivat avoimesti ”valtioonhallinnon, poliittisten päättäjien ja yritysten hyödynnettävissä”. Toivanen ei kuitenkaan tuo kunnolla esiin, mitä hän tarkoittaa sillä, että suunnitteluyksikölle ”ohjautuisi aidosti yhteiskuntaa suuntaavaa valtaa”. Hän ei myöskään kerro, mikä olisi suunnitteluyksikön ”vahva kytkös” demokraattiseen päätöksentekoon. Entä mikä varmistaisi sen, että yksikköön valikoituisi paras mahdollinen osaaminen? Voisiko yliopistotutkimuksen rahoittaminen olla tehokkaampaa? Prestiisi on toki suurempi valtiollisen valankäytön ytimessä.

Kukaan tuskin huomaisi, vaikka kirjojen otsikot vaihtaisivat paikkaa – ja hyvä niin, työväenliikkeen aatetaustahan on yhteinen, samoin ihmiskunnan tulevaisuus. Mikko Lievonon korostaakin, ettei sosialidemokraattinen ideologia ole sama kuin puolue. Jotkut oikeistolaiset ovat käyttäneet tätä myös hyödykseen; on ollut muodikasta brändätä itsensä vaikkapa tannerilaiseksi. Lähinnähän tällaisissa on kysymys mielikuvista, sinänsä harmittomasta hassutte- lusta. Eveliina Heinäluoma tarttuu tyylikkäästi turvallisuuspolitiikkaan ja sotaan. Hän puntaroi,

taustoittaa ja perustelee – uskottavasti ja asiallisesti. Turvallisuuspoliittisessa keskustelussa se on jo itsessään ansio. ”Paluuta vanhaan ei ole” on kuitenkin toteamus, jonka merkitys riippuu perspektiivistä. Lukijalla on kaikki syy toivoa, että Heinäluoma on oikeassa kirjoittaessaan: ”Se maailmanaika, jossa presidentti Putin tuntuu elävän, on historiaa”. Valitettavasti voi olla myös toisin. Venäjän politiikka asetti meidät olosuhteisiin, joita emme itse valinneet. Naton kuitenkin valitsimme – ja toivotaan (!), että se osoittautuu kestäväksi valinnaksi.

Pinja Perholehto tarkastelee kriittisesti meritokratiaan sisältyvää ajatusta, jonka mukaan voittaminen on ansaittua vain reilussa pelissä. Ajatus on tärkeä, tosin porvarillisten mielipidevaikuttajien ja poliitikkojen väärinkäyttämä, kuten Nina Björk on osoittanut kirjassaan *Om man älskar frihet: tankar kring det politiska* (Wahlström & Widstrand, 2020). Perholehto nostaa esille tärkeitä huomioita; epäreilua pe- liä voidaan legitimoida meritokratia-sanalla, jos ei välitetä siitä, toteutuuko meritokratia oikeasti. Petter Larsson on kirjoittanut samasta asiasta kirjassaan *Hur tron på meritokratin minskar chansen till en klassresa* (Atlas, 2023). Meritokratia edellyttää radikaalia yhteiskuntapoli- tiikkaa, mahdollisuuksien tasa-arvon ottamista vakavasti. Se on toki vaikeampaa kuin asian ottaminen kevyesti!

Vielä lyhyt sukellus yhteen kirjan tärkeään teemaan: vasemmiston viestin näkyvyyteen. Miten kamppailla mielipidetilasta 2020-luvulla? Miten keskustella yhteiskunnasta ja maailmas- ta, jos kirjoja tai pidempiä esseitä ei enää lueta ja jos lyhyet, iskevät videot korvaavat debatin? Korvaako röyhkeys ja nasevuus pohdiskelun? Kysymys on dystooppista laatua. Tässä yh- teydessä ei ole edes mahdollista pohtia, mitä kaikkea tekoäly voi tehdä yhteiskunnalliselle keskustelulle. Jokaisessa esseessä näkyy kir- joittajan oma eletyn elämän kokemusmaailma – ja hyvä niin.

Vanhan viisauden mukaan ihminen voi joko tyytyä kohtaloonsa tai taistella sitä vastaan. Molemmat kirjat tarjoavat sytykkeitä jälkimmäi- seen, jossa niin älyllinen uteliaisuus, rohkeus kuin realismikin ovat avuksi.

Ville Okkonen

VTT, tutkijatohtori, Turun yliopisto

Sodassa on puhuttava rauhasta

Pertti Koistinen & Ilpo Salonen (toim.). *Ukrainan sota ja maailma sen jälkeen: Sota, rikos ja sovitus*. Vastapaino, 2022. 215 s. ISBN 978-952-397-008-3.

Jos rauhantutkijalta kysyy, alkavatko sodat sattumalta, on vastaus ehdottomasti ei. Vaikka hyökkäyssota on YK:n peruskirjassa säädetty laittomaksi, on valtioiden välinen väkivalta syvällä nykyisen maailmanjärjestyksen perusteissa.

Ukrainan sotaa valmisteltiin Venäjällä pitkään. Sota ei alkanut vahingossa, vaan Venäjän johdon tietoisten valintojen tuloksena. Itäisessä Ukrainassa sotaa on käyty jo Venäjän vuonna 2014 suorittamasta Krimin miehityksestä alkaen. Taloudellinen ja muu materiaallinen varautuminen sodan laajentamiseksi alkoi hyvissä ajoin ennen Venäjän helmikuussa 2022 käynnistämää suurhyökkäystä. Venäläisten mielenmaiseman muokkaaminen Ukrainan sotilaallisen ja kulttuurisen alistamisen edellyttämään asentoon alkoi sekin jo kauan sitten.

Tästä huolimatta Venäjän helmikuussa 2022 kiihdyttämä sota tuli monille yllätyksenä. Hyökkäyksen onnistuessa sota olisi myös päättynyt nopeasti. Ukraina olisi palautettu takaisin Moskovan käskyvaltaan, läntiseksi etuvartioksi Valko-Venäjän rinnalle. Ukrainan vastarinta teki nämä suunnitelmat kuitenkin tyhjiksi. Toisena sotavuotena seurattiin Ukrainan vastahyökkäyksen etenemistä. Sodan inhimillinen ja ekologinen hinta kipusi viikko viikolta yhä korkeammalle.

Pertti Koistisen ja Ilpo Salosen toimittama artikkelikokoelma *Ukrainan sota ja maailma sen jälkeen* pyrkii tarkastelemaan sodan problematiikkaa valtajulkisuudesta poikkeavassa valossa. Siinä missä Ukrainan sodan uutisvirtaa ja analyysyjä hallitsevat sotatapahtumien ja osapuolten kyvykkyyksien selostaminen urheilukisoja muistuttavalla tavalla, tarkastelevat teoksen kirjoittajat sotaa rauhantutkimuksen keskustelutraditiosta käsin.

Tradition voisi kiteyttää niin, että kun puhutaan sodasta, on puhuttava rauhasta ja sen edellytyksistä. Sodan luodessa oman, putki-

näköä muistuttavan mielentilansa ja julkisuutensa rauhantutkimus tarjoaa sille vaihtoehdon. Katse on tarkennettava ”sodan sumun” läpi: nykyisen tilanteen yli tulevaan rauhaan ja sen edellytyksiin mutta myös taaksepäin, sotien rakenteellisiin ja välittämiin syihin.

Sodan oman logiikan mukaan rauhan edellytykset luodaan taistelukentällä. Rauhantutkijalle näin saavutettu rauha on korkeintaan uuden sodan lähtöasema. Kestävä rauha edellyttää muutoksia ajattelutavoissa, valtioiden toimintatavoissa, sosioekonomisessa tasavertaisuudessa, resurssien jaossa ja niin edelleen. Rauha edellyttää myös henkistä sovintoa.

Tällaiset rauhan olot ja edellytykset tuntuvat vielä kaukaisilta Ukrainan ja Venäjän välillä. Kuten Sirkka Ahonen teoksessa huomauttaa, maailmasta löytyy mittasuhteiltaan vaihtelevia konflikteja, jotka ovat jatkaneet vireää elämänsä ihmisten mielisissä ja sydämissä vielä kymmeniä vuosia aseiden vaihtua.

Kirjan kymmenkunta lukua tarjoavat ilahduttavan monipuolisen katsauksen rauhantutkimuksen keskeisiin kysymyksiin ja näkökulmiin. Suomalaisen rauhantutkimuksen grand old man Unto Vesa muistuttaa, kuinka sodat eivät syty tai puhkea, vaan ne sytytetään. Ukrainan sota ei alkanut unissakävelynä, vaan marssittamalla joukkoja määrätietoisesti.

Kun tarkastellaan kestävän rauhan edellytyksiä, ei ajatusta valtioiden ja yhteiskuntien keskinäisistä siteistä, vuorovaikutuksesta ja riippuvuudesta ole syytä heittää romukoppaan, vaikka Vladimir Putin onkin löytänyt keinon hyödyntää taloudellista keskinäisriippuvuutta vihamielisen vaikutuksen välineenä.

Tuoreimmillaan kirja on luvuissa, joissa käsitellään sodan kasvoja kulttuuristen kuvastojen kautta (Aino-Kaisa Koistisen ja Jyrki Korpuan artikkeli), nykyhetken pakolaisuuden ulottuvuuksia Euroopassa (Anitta Kynsilehto) ja sotakokemusten aiheuttamia traumoja (Raija-

Leena Punamäki). Paitsi että traumat ovat ihmisille ylittettäviä ja selvitettäviä asioita, voivat traumaattiset kokemukset toimia lähtökohtana jonkin uuden ja paremman rakentamiselle. Punamäki myös muistuttaa, ettei sotatraumoista ja niiden ylisukupolvisesta periytyvyydestä tule vetää turhan yksioikoisia johtopäätöksiä.

Tarja Väyrysen korostama ekologinen näkökulma on vain vahvistunut Ukrainan sodan ja sen tuhojen laajetessa. Artikkelin välittämä kuva on jokseenkin lohduton. Ympäristöajattelu on viime vuosina vahvistunut, mistä muun muassa ilmastonmuutoksen vastaiset toimet ovat osoituksena, mutta varsinainen eheyttävä, ihmisen ja koko biosfäärin tasapainoon pohjautuva ”rauhan ekologia” lukeutuu vielä utopioiden piiriin. Heikki Hiilamon ja Pertti Koistisen luku sosiaalipolitiikasta rauhan politiikkana ve-

tää hyvin yhteen 1900-luvun sosiaalipolitiikan kehityksen vastauksena vuosisadan suurimpiin konflikteihin, mutta 2000-luvun globaalin, ylikansallisen sosiaalipolitiikan aihiot ovat vielä luonnosten tasolla.

Ukrainan sota on tarkastelun lähtökohta, jonka pohjalta teoksen kirjoittajat pohtivat sodan ja rauhan yleistä problematiikkaa sekä ihmiskunnan kohtalonkysymyksiä. Sotaa käyville ukrainalaisille ja venäläisille ei teos tarjoa polkua rauhaan. Selväksi käy, kuinka suuria muutoksia rauhanomainen maailma ihmiskunnalta edellyttää. Eloonjäämistalusteluun käyvä ukrainalainen jatkaa taisteluaan – parempaa maailmaa odottaessaan.

Juhana Aunesluoma

professori, Helsingin yliopisto

Opettajani ja ystäväni Jorma Kalelan (1940–2022) muistolle

Kuva: Kari Hulkko.

Turun yliopiston poliittisen historian professori emeritus Jorma Kalela kuoli pitkään sairastettuaan Helsingissä 2. marraskuuta 2022. Hän oli syntynyt 12. marraskuuta 1940 Helsingissä.

Kalelalle, joka oli ensimmäinen akateeminen opettajani, suoritin syksyllä 1967 poliittisen historian approbaturin. Tammikuussa 1968 haikeduin hänen proseminariinsa, joka oli muistaakseni Jorman uran ensimmäinen seminaari. Siitä alkoi yli 50 vuotta kestänyt yhteistyömme. Jorma oli opettajani, opinnäytteitteni tärkein ohjaaja, työoverini ja lopulta kovin kilpailijani kahdessa professorin viranhaussa. Niistä oli tuloksena tasapeli.

Jorma Kalela oli historiantutkijana uudistaja ja uuden etsijä. Hänen tavoitteenaan oli irrottaa oppiaineemme poliittinen historia perinteisestä humanistisesta historiasta ja tehdä siitä yhteiskuntatiede muiden yhteiskuntatieteiden joukkoon. Käytännössä se tarkoitti muissa yhteiskuntatieteissä käytettyjen menetelmien soveltamista historiantutkimukseen. Selkeimmin tämä pyrkimys näkyi Kalelan varhaisessa metodioppaassa *Historian tutkimusprosessi* (1972).

Hänen vuonna 1971 valmistunut väitöskirjansa *Grannar på skilda vägar* käsitteli Suomen ja Ruotsin suhteita 1920-luvulla. Myöhemmissä tutkimuksissaan Kalela syventyi 1920- ja 1930-lukujen talous- ja sosiaalipolitiikkaan.

Pulapolitiikka-julkaisu ilmestyi vuonna 1987 ja *Työttömyys 1900-luvun suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa* kahta vuotta myöhemmin. Jorma Kalela vaikutti keskeisesti arjen, muistitiedon ja työväen historian tutkimukseen Suomessa. Paperiliiton historiahanke rakentui 1980-luvulla tutkivien opintokerhojen verkostoksi.

Kalelan kärjekkäät puheenvuorot eivät miellyttäneet historiakirjoitusta hallitsevaa establistia. Niinpä nähtiin sellainenkin kumma jainen, että Kalela julistettiin poliittisen historian professorin viranhaussa vuonna 1979 epäpäteväksi, vaikka hänet oli todettu saman viran haussa vuonna 1973 kiistattomasti päteväksi. Jorma päätteli katkerasti, että hänen edellisten kuuden vuoden aikana tekemänsä tutkimus oli asiantuntijoiden mielestä pelkkää dismeriittiä.

Jorma Kalelalla oli poikkeuksellisen tiiviit kansainväliset yhteydet Pohjoismaihin, Britanniaan ja Saksaan. Hän työskenteli kahden otteeseen Englannissa, St. Anthony's Collegessa Oxfordissa sekä British Academysssä Lontoossa. Uransa loppupuolella ja emerituksena Kalela keskittyi historiantutkimuksen periaatekysymyksiin. Hänen teoksensa *Historiantutkimus ja historia* (2000) sekä *Making History* (2012) ovat vaikuttaneet monien opiskelijoiden ja tutkijoiden ajatteluun.

Pitkäaikaisesta yhteistyöstämme nousee esiin pari kolme piirrettä. En tunne ketään toista, joka olisi suhtautunut uusiin ajatuksiin yhtä innostuneesti ja ennakkoluulottomasti kuin Jorma. En muista, että hän olisi koskaan syylistynyt toisten kadehtimiseen ja heistä takanapäin pahaa puhumiseen. Ihailin häntä myös siitä, miten hienosti hän jaksoi kantaa vaikean sairautensa ja suhtautua elämäänsä valoisasti ja toiveikkaasti.

Seppo Hentilä

professori emeritus, Helsingin yliopisto

Elina Katainen (1957–2023), VTT, poliittisen historian tutkija

Työväenliikkeen historian tutkija, etenkin vasemmistonaisten toiminnan ja sukupuolijärjestelmän tulkitsija Elina Katainen menehtyi vaikeaan sairauteen 23.4.2023 Helsingissä 66-vuotiaana. Hän oli syntynyt 14.4.1957 Järvenpäässä. Elinaa jäivät kaipaamaan sisarukset, tytär sekä laaja joukko ystäviä ja entisiä työtovereita.

Kahdeksankymmenluvulla Elina oli aktiivinen jäsen siinä työväen muistiorganisaatioiden uudelleen järjestäytymisen liikkeessä, jossa Työväen Arkisto ja Kansan Arkisto näyttelivät keskeistä roolia ja jonka seurauksena perustettiin Työväenmuseumo Werstas, Työväenliikkeen kirjasto sekä Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Monimuotoinen liikehdintä loi pohjan myös *Työväentutkimus Vuosikirjalle* samoin kuin alkuvuosina Voionmaa-opistolla järjestetyille työväen historiaan fokuoituneille kesäseminaareille.

Helsingin yliopiston poliittisen historian oppiaineessa Elina teki maisteritutkielmansa (1988) kansandemokraattisten naisten historiasta sekä väitteli tohtoriksi (2013) tutkimuksella *Vapaus, tasa-arvo ja toverillinen rakkaus*. Väitöskirjassaan Elina nostaa esille suomalaisista keskustelua tutkimalla muutamia avaintoimijoita, kuten Aleksandra Kollontaita ja hänen yhteyksiään Suomessa. Teoksestaan Elina sai Vuoden työväentutkimus -palkinnon vuonna 2014. Myös artikkeleissaan, joiden teemat summautuvat hänen väitöstutkimuksessaan, Elina osoitti kiinnostusta erityisesti yksittäisten naispolitiikkojen elämänkaariin sekä toimintamahdollisuuksiin ja -kulttuureihin. Hän kirjoitti muun muassa artikkelin Jenny Nuotiosta sekä Mimmi Kanervon ja Sandra Lehtisen pieniselämäkerrat yhdessä Riitta Oittisen kanssa *Yksi kamari – kaksi sukupuolta* -kokoelmaan (1997) samoin kuin artikkelin Betty Peltosesta 1920-luvun kommunistisen liikkeen kontekstissa (1998). Vuonna 2002 ilmestyi Elinan artikkeli *Punaisen amatsoonin jäljillä*, joka kertoo Neuvostoliittoon siirtyneestä Toini Mäkelästä. Ei sovi myöskään unohtaa kirjoitusta Lyyli Heinosesta (1994) eikä artikkelia *Kansan Uutisissa* työskennelleestä Aili Mäkisestä. Kaiken kaikkiaan Elinaa voi perustellusti luonnehtia vasemmistonaisten historian uranuurtajaksi.

Kuva: Työväen Arkisto.

Elina osallistui myös laajempaan suomalaisen naisliikkeen historian tallentamiseen ja arviointiin, näin muun muassa toimittajana *Oma pöytä* -kokoelmassa (2005), jossa asemoidaan naisia suomalaiseen historiankirjoitukseen. Häntä voisi kuvata myös akateemiseksi sekatyöläiseksi. Elina työskenteli arkistoissa, toimitti kirjoja ja lehtiä, teki kielenhuoltoa, penkoi visuaalista materiaalia, kirjoitti tilaustutkimuksia, luennoi kotimaassa ja ulkomailla sekä järjesteli asioita tieteellisissä yhdistyksissä, kuten Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seurassa, Suomen Historiallisessa Seurassa sekä Tutkijaliitossa. Niin ikään hän toimi assistenttina Poliittisen historian laitoksella Helsingin yliopistossa. Elina osallistui myös historia-aiheisten näyttelyiden tekoon ja antoi asiantuntija-apuaan monenlaisena taustavaikuttajana. Loppuvuosinaan hän ehti työskennellä myös Tieteentekijöiden liitossa.

Laaja ystäväpiiri, entiset opiskelijatoverit ja kollegat jäivät kaipaamaan Elina Kataisen myönteistä, huumorintajuista, auttavaista ja vaatimatonta läsnäoloa, johon liittyi terävä havainnointikyky. Vapaa-ajallaan Elina oli luontoihminen ja monenlaisen kulttuurin suurkuluttaja; etenkin elokuvat ja kuvataide olivat lähellä hänen sydäntään. Ei sovi unohtaa myöskään iloista ja juhliin valmista Elinaa: häntä ajatellaan tulee mieleen monen monta hauskaa muistoa. Kiitos niistä.

Maria Lähtenmäki
professori, Itä-Suomen yliopisto

Pekka Kalliokosken muistoa kunnioittaen

Kollegamme Pekka Kalliokoski nukkui pois 9.2.2023. Hän työskenteli yli 30 vuoden ajan ammattiyhdistysarkistojen parissa.

Pekka syntyi Pohjanmaalla 5.7.1952 agronomi-isän ja Karjalasta evakuoituneen äidin perheeseen. Perhe muutti Helsingin Töölöön, jossa Pekka vietti lapsuutensa ja nuoruutensa. Hän aloitti historian opinnot Helsingin yliopistossa vuonna 1971. Opiskelijaelämä vei Pekan mukanaan, ja hänestä kehkeytyi opiskelija-aktivisti. Tämä osaltaan pitkitti hänen opintojaan. Pekka valmistui humanististen tieteiden kandidaatiksi, mutta hänen päästessään työelämään opiskelu jäi.

Pekka tutustui arkistoalaan 1970-luvun lopulla työskennellessään Kansallisarkistossa. Ammattiyhdistysarkistojen maailmaan hän päätyi työskennellessään lyhyitä aikoja eri ammattiliittojen arkistoissa.

Vuonna 1983 Pekka aloitti vakituisen työn SAK:n Ammattiyhdistysarkistossa, josta tuli hänen pitkäaikaisin työpaikkansa. Hän eteni vuonna 1985 SAK:n arkistonhoitajaksi ja toimi virassaan aina vuoteen 2009 saakka. Ammattiyhdistysarkiston ja Työväen Arkiston yhdistyessä vuonna 2010 Pekka siirtyi Työväen Arkistoon, jossa hän vastasi SAK:n arkistosta.

SAK:n arkiston järjestämisestä muodostui Pekan uran keskeisin työtehtävä. Työntekijänä hänet muistetaan velvollisuudentuntoisena ja ahkerana. SAK:n historian kirjoittaja Tapio Bergholm muistelee Pekkaa erityisen avuliaana arkistonhoitajana.

Pekka osallistui pohjoismaiseen ja kansainväliseen arkistoyhteistyöhön jo työskennellessään SAK:ssa. Työväen Arkistossa hän kan-

Kuva: Matti Ylirotu / Työväen Arkisto.

toi päävastuuta kolmivuotisesta HOPE (Heritage of the People's Europe) -projektista, jonka päämääränä oli eurooppalaisten työväenliikkeen arkistojen digitoitujen aineistojen vieminen yhteiseen portaaliin. Pekka toimi myös Työväen muistitietotoimikunnan jäsenenä 1980-luvun loppupuolella ja kuului vuonna 1999 perustetun Yksityiset keskusarkistot -yhdistyksen perustajajäseniin.

Jo nuoresta pitäen Pekkaa kiinnosti Ranskan kulttuuri, ja hän matkusteli paljon Ranskassa opiskellen kieltä ja kirjallisuutta. Lisäksi hän harrasti valokuvausta. Pekan ottamia kuvia nähtiin esimerkiksi *Demari*-lehden Pori Jazz-reportaaseissa.

Pekka Kalliokoski eläköityi erikoistutkijan virastaan 61-vuotiaana vuonna 2013.

Anna Piispanen

FM, va. tutkija, Työväen Arkisto

TYÖVÄENPERINNE RY/ TYÖVÄENLIIKKEEN KIRJASTO

Työväenperinne ry 40 vuotta

Työväenperinne – Arbetartradition ry merkittiin yhdistysrekisteriin 9.6.1983. Kuluva vuosi on siten yhdistyksen 40. toimintavuosi. Yhdistyksen suomenkielinen nimi on myöhemmin muutettu muotoon Työväenperinne ry ja ruotsinkielinen muotoon Arbetartradition rf. Yhdistyksen päätehtävänä oli aluksi Työväenliikkeen kirjaston ja Työväenmuseo Werstaan perustaminen. Sittemmin keskeiseksi tehtäväksi tuli Työväenliikkeen kirjaston ylläpitäminen. Laajempaan tarkoituksena on edistää työväenperinteen tallennusta ja tutkimusta. Yhdistyksen perustamista edelsi opetusministeriön asettamien työväenperinnetyöryhmien työ, minkä jälkeen päätettiin työväenperinteen tallennuksen valtakunnallisesta työnjaosta.

Työväenliikkeen kirjasto aloitti toimintansa vuonna 1987 opetusministeriön myöntämän valtionavun turvin. Kirjasto toimii ministeriön osoittamissa toimitiloissa. Rahoitus pohja on suurimmalta osaltaan riippuvainen valtiolta saadusta harkinnanvaraisesta toiminta-avus-

tuksesta Työväenliikkeen kirjaston toimintaan tieteen edistämiseksi. Toiminta-avustuksesta yli kolmasosa menee toimitilojen vuokraan. Vuokran ja muiden kustannusten merkittävän nousun takia on tärkeää, että valtionavustusten uhatut leikkaukset eivät kohdistuisi Työväenliikkeen kirjaston toiminta-avustukseen, jonka turvin työväentutkimuksen erikoiskirjasto hoitaa sille valtakunnallisesti annettua tehtävää työväenperinteen alalla. Jäsenjärjestöjä Työväenperinne ry:llä on tällä hetkellä 37. Oman varainhankinnan tärkeimmän osuuden muodostavat jäsenmaksut.

Työväenliikkeen kirjastoa tukeva Työväenkirjaston ystävät – Arbetarbibliotekets vänner ry täytti tänä vuonna 10 vuotta, ja sen toiminta on edelleen hyvin aktiivista, erityisesti yleisötapahtumien järjestämisessä.

Tuija Siimes

VTM, kirjastonjohtaja,
Työväenliikkeen kirjasto

Vuoden työväentutkimus

Työväentutkimuspalkintoraatiin kuuluivat tänä vuonna puheenjohtajana dosentti Matias Kaihovirta sekä muina jäseninä tutkijatohtori Mikko Kemppainen, tutkijatohtori Silja Pitkänen, VTM, kotiseutuneuvos Tero Tuomisto ja YTM Elina Vainikainen. Raadin sihteerinä toimi tietoasiantuntija **Alpo Väkevä**. Raati luonnehti voittajia seuraavasti (otteita perusteluista):

Vuoden työväentutkimus -palkinto myönnettiin **Harri Vanhalalle** teoksesta *Kommuuna Kylväjä: Amerikansuomalainen kolhoosi Donin aroilla* (Siirtolaisuusinstituutti, 2021). Tietokirjailija ja diplomi-insinööri Harri Vanhalan kirja on mukaansatempaava kertomus amerikansuomalaisten työläisten perustamasta Kylväjä-kommuunista 1920- ja 1930-lukujen Neuvostoliitossa. Teos on taidokkaasti kirjoitettu, suurelle yleisölle suunnattu historiateos aiheesta, josta muun muassa puutteellisen lähdeaineiston vuoksi on kirjoitettu hyvin vähän.

Keskiössä ovat kommuunin rakentamiseen osallistuneet ja siellä asuneet henkilöt, erityisesti Vanhalan isovanhemmat Clas Collan ja Laina Paajanen, joiden vaiherikkaiden elämien selvittäminen on toiminut Vanhalalle tutkimuksen innoittajana. Vanhalan teos on korkeatasoinen harrastajatutkijan työ, jolla on arvoa myös historiantutkimuksen ammattilaisille. Kirjoittaja on tehnyt merkittävän tutkimustyön selvittääkseen Kylväjän syntyä sekä sen asukkaiden kohtaloita. Vanhala on kaivanut esille paljon sellaista tietoa, mitä erityisesti nykytilanteessa on vaikeasti saatavilla. Rikasta lähdeaineistoa on käytetty taitavasti, ja yksittäisten henkilöiden elämänvaiheet nivoutuvat sulavasti osaksi laajempaa historiallista kontekstia.

Vuoden työväentutkimus -kunniamaininta myönnettiin **Sirpa Puhakalle** teoksesta *Kari Uotila: Telakan senaattori* (Kulttuurisuususkunta Partuuna, 2022). Teos on monella tapaa työ-

väentutkimusta parhaimmillaan sen valaistessa monipuolisesti, yhteiskuntaluokkien, työn ja politiikan näkökulmista työväenluokkaista elämää. Konstailematon ja napakka elämäkerta ihmisestä, joka rikkoi monia lasikatkoja, purki

stereotyyppistä vasemmistolaisen duunaripoliitikon roolia ja kykeni tulokselliseen yhteistyöhön yli puoluerajojen, ansaitsee paikkansa työväentutkimuspalkinnon kärkijoukossa.

Työväenliikkeen kirjaston kokoelman analyysia

yhteensä	2425	5165	662	39749	605	2195	2934	12481	11940	78156

Työväenliikkeen kirjaston kokoelmapolitiikka ja hankintasuunnitelma on päivitetty. Kokoelmapolitiikan päivittämistä varten Helka-tietokannasta otettiin kyselyjä sekä kokoelmien ja kautumisesta eri aihealueisiin että aineistojen julkaisuviivakauden. Myös lainaustilastoista saatiin tietoa aineistojen käytöstä.

Teosten määrä

Kuten ylläoleva taulukko kertoo, Työväenliikkeen kirjaston kokoelmassa oli 30.9.2022 luettelotilana 78 156 monografianimekettä (sisältyen yhteensä 92262 nidettä).

Luokat sisältävät seuraavat aihealueet:

- 0) Tieto (sis. media)
- 1) Filosofia (sis. sosialismi, psykologia)
- 2) Uskonto
- 3) Yhteiskuntatieteet (sis. yhteiskunnan/politiikan tutkimus, puolueaineistot, talous-, oikeus-, sosiaali- ja kasvatustieteet)
- 5) Luonnontieteet, matematiikka (sis. ekologia, ympäristönsuojelu)
- 6) Sovellatut tieteet, lääketiede, tekniikka (sis. liike-elämä/kauppa, teollisuudenhaarat)
- 7) Taide, kulttuuri, urheilu
- 8) Kirjallisuudentutkimus (sis. kaunokirjallisuus)
- 9) Historia (sis. paikallishistoria, henkilöhistoria, eri maiden historia)

Ylivoimaisesti laajin luokista on 3 eli Yhteiskuntatieteet (39 749 nimekettä), johon sisältyvät muun muassa yhteiskunnan ja politiikan tutkimus, puolueaineistot, talous-, sosiaali- ja kasvatustieteet, sukupuolentutkimus sekä omana laajana kokonaisuutenaan Suomen sisällissota -kokoelma. Tämä luokka sisältää

suuren osan kirjaston kannalta keskeisistä karttakohteista ja kattaa yli puolet kirjaston luetteloidusta kokonaisnimekemäärästä. Luokan kokoon vaikuttaa käytännöksi muodostunut aihepainotteinen luokittelu: mukana on esimerkiksi teoksia, jotka sopisivat menetelmiensä ja aikarajaustensa suhteen myös historialuokkiin.

Kaksi muuta määrällisesti esiin nousevaa luokkaa ovat 8, Kirjallisuudentutkimus (12481 nimekettä), sekä 9, Historia (11940 nimekettä). Kirjallisuudentutkimuksen luokka sisältää kielitieteen ja kirjallisuudentutkimuksen lisäksi kaunokirjallisuuden (proosa, lyriikka, näytelmät). Vaikka kaunokirjallisuuden luokka keskittyy työläiskirjallisuuteen, luokkaa kasvattaa työväenyhdistysten kokoelmista lahjoituksena tullut yleinen, aikanaan suosiossa ollut kaunokirjallisuus. Myös näytelmäkokoelma on huomattavan laaja ja sisältää varsinaisten työläisnäytelmien lisäksi kevyitä huvinäytelmiä ja klassikoita, joita on esitetty työväen näyttämöillä ympäri Suomea.

Historia-luokka sisältää sekin useita suurempia kokonaisuuksia, joista tärkeimmät ovat paikallishistoria, henkilöhistoria (elämäkerrat) sekä yleinen historia eri maiden, erityisesti Suomen ja Venäjän osalta. Luokka sisältää myös historianfilosofian, metodien ja kulttuurihistorian alaluokat, jotka ovat nidemääriltään pienempiä mutta kokoelman kannalta keskeisiä.

Huomionarvoinen on myös Filosofia-luokkaan kuuluva vasemmistolaisten aatesuuntausten kokonaisuus (alaluokka 141.8), jossa on 3076 nidettä. Alaluokka sisältää niin sosialismia, marxismia, marxismi-leninismiä, syndikalismia kuin anarkismiakin käsitteleviä julkaisuja. Mukana on ennen kaikkea vanhoja julkaisuja, joista vasemmistolaiset ovat aikoinaan etsi-

neet ideologialleen pohjaa, mutta aineistoon sisältyy runsaasti myös uudempaa tutkimuskirjallisuutta. Teoksista moni on ensipainoksia ja alkuperäiskielisiä; erityisesti saksan- ja ranskankielisiä teoksia on paljon. Vanhimmat julkaisuista on kirjoitettu fraktuuralla.

Pienimmät luokat ovat 2, Uskonto (662 nimekettä) sekä 5, Luonnontieteet (605 nimekettä). Niissä on erityisesti lahjoituksena saatua työväenyhdistysten vanhojen kokoelmien aineistoa ja uudempaa populaaria tietokirjallisuutta. Luonnontiede-luokassa erityisesti uusi aineisto on painottunut ympäristön ja luonnon-suojelun sekä kestävän kehityksen ajatteluun ja liikkeisiin, ja luokan kartunta keskittyikin näihin aihealueisiin.

On huomioitava, että kirjastossa on myös suuri määrä luettelomatonta tai erilliskokoelmiin luetteloitua aineistoa (Työväen Arkiston ja Kansan Arkiston kirjastot, Koskenkylän, Kallisen, Wille ja Hertta Kuusisen, Kedon kokoelmat jne.). Luettelomatta on runsaasti muun muassa puolueiden paikallisosastojen aineistoja. Luettelomattomia aineistoja ei ole otettu huomioon kokoelman analyysissä.

Kokoelman ikärakenne

Työväenliikkeen kirjaston luetteloidussa kokoelmassa on eniten 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä julkaistua aineistoa (11 481 nimekettä). Lähes yhtä paljon on 1990-luvulla julkaistua aineistoa (10 862 nimekettä). 2010-luvulla julkaistuja nimekkeitä on huomattavasti vähemmän, vain 6 560. Yksi syy 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen painottumiseen voi olla se, että raportit yms. julkaistiin tuolloin usein painettuna. Tällaisten aineistojen osalta on 2010-luvulla siirrytty pääsääntöisesti sähköiseen julkaisemiseen. Erityisesti työ- ja talousluokissa tällaista aineistoa on huomattavan paljon. Osasyynä 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä ilmestyneiden julkaisujen suureen määrään voi myös olla se, että kirjasto on saanut suuren osan aineistostaan lahjoituksina. Lahjoitusten osalta aineisto on väistämättä hieman vanhempaa. Lisäksi projektirahoituksella tehtävä luettelointi suuntautuu usein vanhoihin aineistoihin.

Laina- ja käsikirjastokokoelman pääluokkiin luetteloidusta aineistosta puolet on julkaistu ennen vuotta 1990 (47 876 nimekettä). Tästä

aineistosta suuri osa on kuulunut alun perin Työväen Arkiston ja Kansan Arkiston kokoelmiin, ja siirretty kirjastoon sen perustamisen yhteydessä. Aineisto kertoo kirjaston taustasta Työväen Arkiston ja Kansan Arkiston kirjastojen yhdistäjänä ja tuo esiin kirjaston roolin poliittisen ja kulttuurihistoriallisen aineiston säilyttäjänä. Kuten tyyppillistä erikoiskirjastolle, Työväenliikkeen kirjaston kokoelmalla on ns. ”pitkä häntä” – vanha aineisto ei kerää niin paljon lainakertoja mutta sisältää harvinaisuutensa vuoksi arvokkaita nimekkeitä niin tieteellisen kuin harrastajatutkimuksenkin näkökulmasta. Lukumäärällisesti laajan, vuosikymmeniä vanhan kirjallisuuden seassa on kuitenkin väistämättä myös vanhentunutta tutkimusta tai tiettyyn ajanjaksoon sidottua vanhenevaa aineistoa (esim. oppikirjoja/ohjeistuksia), joiden säilyttämistarve tulee erikseen arvioida.

Tilaston mukaan Työväenliikkeen kirjaston luetteloidussa kokoelmassa on ennen vuotta 1900 ilmestyneitä teoksia 973 nimekettä. Näin vanhoja teoksia sisältyy todennäköisesti myös iältään tuntemattomien teosten joukkoon, joita on 545 nimekettä. Huonokuntoisemmat ja harvinaisemmat teokset on sijoitettu kokoelmaan, jonka aineistoja saa tutkia vain kirjaston tiloissa. Kuitenkin osa vanhoista aineistosta on lainakokoelmassa, näin varsinkin sellaiset teokset, joista on saatavilla useita niteitä. Tässä korostuu kirjastollemme ominainen luottamus asiakkaaseen sekä rooli aktiivisena tiedontarjoajana.

Luokissa 1, 2 ja 8 (Filosofia ja ideologiat/ Sosialismi, Uskonto, Kirjallisuudentutkimus) on huomattavan paljon vuosien 1900 ja 1939 välillä julkaistua aineistoa, kun asiaa tarkastellaan prosentuaalisesti, suhteessa muihin luokkiin. Tämä on ymmärrettävää, sillä 1900-luvun alku oli voimakasta kehityskautta suomalaisen työväenliikkeen ideologiselle ajattelulle, ja samalla työväenliikkeen suhde uskuntoon herätti keskustelua. Kaunokirjallisuuden luokassa 1900-luvun alun aineisto on pääosin peräisin lahjoituksina tulleista työväenyhdistysten kirjastoista.

Nimekkeiden lainamäärät

Työväenliikkeen kirjaston prosentuaalisesti laskettuna lainatuin aineisto on julkaistu 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Tätä

selittää se, että kirjastossa on nimekkeitä lukumäärällisesti enintään juuri kyseiseltä vuosikymmeneltä.

Lainojen määrä vähenee kategorisesti, kun mennään ajassa taaksepäin. Luokat 1, 2 ja 8 tekevät myös tässä poikkeuksen: näistä luokista lainataan muita luokkia enemmän 1900-luvun alkupuolen aineistoa. Ennen 1900-luvun alkua julkaistujen teosten lainamäärät ovat hyvin pieniä. On mahdollista, että niitä tutkitaan lähinnä kirjaston tiloissa.

Nidetasolla tarkasteltuna lainatilastoissa näkyy kirjaston kaksijakoinen rooli toisaalta Helsingin yliopiston kirjaston liitännäiskirjastona, toisaalta työväentutkimuksen, työelämän

ja työn erikoiskirjastona. Lainatuimmat teokset ovat lähtökohtaisesti yhteiskuntatieteiden sekä sosiaali- ja kasvatustieteiden kurssikirjoja, kuten Janne Seppäsen ja Esa Väliiverosen *Mediayhteiskunta* (2012) tai Paulo Freiren *Sorrettujen pedagogiikka* (2005), mutta myös tiiviisti kirjaston omaan alaan liittyviä klassikoita, kuten Ulla-Maija Peltosen *Muistin paikat: Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta* (2003) tai Lauri Haatajan ja kumppaneiden kirjoittama *Suomen työväenliikkeen historia* (1976). Huomiota herättää myös se, että kaikki teokset kirjaston lainatuimpien kirjojen top10-listalta kuuluvat yhteiskuntatieteiden luokkaan.

TYÖVÄENLIIKKEEN KIRJASTON LAINATUIMMAT TEOKSET TOP 10	Lainat	Varaukset
Kasvatustieteologia / Ari Antikainen, Risto Rinne, Leena Koski.	146	31
Mediayhteiskunta / Janne Seppänen & Esa Väliiveronen.	99	18
Vanhemmen ja terveys / Tiina-Mari Lyyra, Aila Pikkarainen, Pirjo Tiikkainen (toim.).	99	6
Muistin paikat : vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta / Ulla-Maija Peltonen.	84	0
Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa / toimittanut Markku Jahnukainen.	70	7
Suomen työväenliikkeen historia / kirj.: Lauri Haataja ... [ja muita].	70	1
Johdatus sosiaalipsykologiaan / Klaus Helkama [ja 8 muuta].	67	15
Koulun pirulliset dilemmat / Jari Salminen.	64	6
Muuttajat : kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta / toimittaneet Tuomas Martikainen, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä.	62	2
Sorrettujen pedagogiikka / Paulo Freire.	59	0

Anu Turunen

FM, kirjastonhoitaja, Työväenliikkeen kirjasto

TYÖVÄEN ARKISTO

Helsingin Työväenyhdistyksen arkisto

Unescon kansalliseen Maailman muisti -rekisteriin

Työväen Arkiston säilyttämä Helsingin Työväenyhdistyksen arkisto valittiin Unescon kansalliseen Maailman muisti -ohjelman rekisteriin. Unescon ohjelma suojelee asiakirjallista ja kirjallista kulttuuriperintöä sekä edistää sen saavutettavuutta.

Helsingin Työväenyhdistyksen arkisto kuvaa ainutlaatuisella tavalla suomalaisen työväenliikkeen, työväenkulttuurin ja yhteiskunnan kehitystä 1880-luvulta aina 2000-luvulle saakka. Niin aatteen kehityksestä kuin tavallisten työläisten arjesta kertovat aineistot ovat syntyneet työväestön omaehtoisen toiminnan

tuloksena. Suomen vanhimman työväenyhdistyksen arkisto rikastaa ja moniäänistää viranomaistoimijoiden ja usein yhteiskunnallista yläluokkaa edustaneiden merkkihenkilöiden arkistojen välittämää kuvaa suomalaisen hyvinvointivaltion rakentumisesta.

Valinta Unescon kansalliseen rekisteriin julistettiin 26. tammikuuta Kansallisarkistossa. Kunniakirjan tilaisuudessa vastaanotti arkistonjohtaja Petri Tanskanen.

Petri Marjeta

FM, erikoistutkija, Työväen Arkisto

Sateenkaarihistoriahanke ja pohjoismaista verkostoitumista

Työväen Arkisto on vastannut yhdessä Työväenmuseumuseo Werstaan kanssa sateenkaarihistorian tallentamisesta Suomessa 2000-luvun alkupuoliskolta lähtien. Arkisto käynnisti viime vuoden puolella uuden Sateenkaariaineistot talteen -hankkeen ja tiedotuskampanjan, joi- sa tarkoituksena on kartuttaa arkiston kokoel- mia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen aineistolahjoituksilla ja tallentaa niihin kuulu- vien henkilöiden muistoja kohdennetun muis- titietokeruun myötä. Aineistohankinta on ollut hyvässä vauhdissa: aineistoluovutuksia on tätä kirjoitettaessa syyskuussa 2023 kertynyt jo 22 kappaletta. Muistitietoa on kerätty tähän mennessä 36 henkilöltä. Aineistolahjoituksia ja muistitietoa on saatu kokoelmiin niin yksityis- henkilöiden, esiintyjien ja aktivistiryhmien kuin virallisten järjestöjenkin toiminnasta. Nämä aineistot mahdollistavat osaltaan entistä monipuolisemman tutkimuksen tekemisen esimer- kiksi sateenkaarevista ilmiöistä. Seksuaali- ja

sukupuolivähemmistöjen aineistoja otetaan vastaan tavalliseen tapaan hankkeen aktiivi- vaiheen päätyttyä.

Työväen Arkisto on kannattajajäsen Sateen- kaarihistorian ystävät ry:ssä, ja arkistolla on edustus yhdistyksen hallituksessa sekä kulu- neena vuonna perustetussa pohjoismaisessa arkistoverkostossa NnAQH (Nordiskt nätverk för queera arkiv och historieverksamheter). NnAQH järjestää kolme yleisölle avointa seminaaria vuosina 2023–2024 kokoamalla yhteen sateenkaariaineistojen ja -teemojen parissa toimivia arkistotyöntekijöitä, tutkijoita ja aktivisteja. Ensimmäisen, Helsingissä 10.–11.10.2023 järjestettävän seminaarin järjestelyissä myös Työväen Arkisto on mukana.

Iris Olavinen

VTM, tutkija, Työväen Arkisto

Muistitietoa yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta lapsuudessa

Työväen muistitietotoimikunta aloitti keväällä 2023 muistitietokeruun *Lapsena liikkeessä: Yhteiskunnalliset liikkeet lapsen kokemana 1900- ja 2000-luvun Suomessa*. Keruu järjestetään yhteistyössä Turun yliopiston tutkijakollegiumin TIAS:in tutkijan, dosentti Heidi Kurvisen kanssa. Keruu on osa Kurvisen lapsuuden yhteiskunnallista aktiivisuutta käsittelevää tutkimushanketta *Children in Social Movements, 1959–1989: Political Agency in Childhood and its Effects on Adulthood Participation in Finland*.

Keruuissa tallennetaan lapsuusmuistoja yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta. Tavoitteena on tallentaa, miten eri tavoin lapset ovat olleet osallisina yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnassa: miten lapset ovat kokeneet liikkeiden ajamat asiat ja oman roolinsa liikkeissä ja miten yhteiskunnallinen aktiivisuus on vaikuttanut aktivismiin aikuisiällä?

Projekti jakautuu jo päättyneeseen kirjoituskeruuseen ja muistitietohaastatteluihin. Kirjoituskeruussa tallennettiin kevään aikana 12 muistelmaa 10 kirjoittajalta. Muistitietohaastatteluita tehdään sekä Työväen muistitietotoimikunnan että tutkija Heidi Kurvisen voimin. Tämä esittely keskittyy muistitietotoimikunnan (allekirjoittaneen) tekemien työväenliikkeen toimijoiden haastatteluihin. Kurvisen haastattelujen yhteiskunnallinen aktiivisuus kohdistui työväenliikkeen sijaan enimmäkseen rauhanliikkeeseen, ympäristöliikkeeseen ja feministiseen toimintaan.

Muistitietotoimikunta on tähän mennessä toteuttanut 17 haastattelua keruussa. Haastateltavat ovat työväenliikkeen varttuneita jäseniä (1930–1950-luvuilla syntyneitä), jotka ovat toimineet liikkeen parissa eri toimissa ja tehtävissä lapsuudesta eläkeikään. Haastateltavat on rekrytoitu kahden eri eläkeläisjärjestön – SDP-taustaisen Suomen Wanhojen Towerien sekä SKDL-/SKP-taustaisen eläkeläisnuoriliittolaisten ELNU:n – jäsenistä.

Kaikki haastateltavat ovat sitoutuneet työväenliikkeen toimintaan jo lapsuudessa ja toimineet eri lapsi- ja nuorisojärjestöissä. Haastateltavia yhdistävät pitkät työurat työväenliikkeen eri tehtävissä ja – mielenkiintoisena yksityiskohtana – muodollisen koulutuksen puuttuminen, sillä haastateltavien korkein koulutusaste on ylioppilas, vaikkakin suurin osa on keskikoulun käyneitä. Akateemisen koulutuksen sijaan lähes kaikki haastateltavat ovat suorittaneet vähintään yhden oppilasvuoden työväenliikkeen omissa opinahjoissa – Työväen Akateмиassa tai Sirola-opistossa. Eläkeläisnuorisoliittolaishaastateltavista enemmistö on jatkanut opintojaan Sirola-vuoden jälkeen Moskovan puoluekoulussa. Muistelijat korostavat suomalaisen työväenliikkeen oppilaitosten laadukasta opetusta ja professoritason opettajia. Työväenliikkeen oman koulutuksen korostuminen vahvistaa kuvaa työväenliikkeen elinvoimaisesta rinnakkaiskulttuurista ja liikkeen sivistyksellisestä merkityksestä. Aihe on mitä ajankohtaisiin nykyhallituksen vapaaseen sivistystyöhön ajamisen leikkaussuunnitelmien aikana.

Haastattelut ovat elämäkertahaastatteluita, ja niistä piiryy mielenkiintoinen kuva 1960–1970-lukulaisten toiminnasta työväenliikkeessä. Haastattelut tarjoavat mielenkiintoisen lähdeaineiston työväenliikkeen kansainvälisyyteen, sisäisiin eroihin ja yhteneväisyyksiin. Aineiston mielenkiintoa lisäävät myös haastattelumuistojen kuvaukset molempien puoluesuuntausten sisäisistä jakautumisista ja ristiriidoista.

Haastatteluhanke on vielä käynnissä, ja haastatteluita tehdään kesään 2024 asti. Haastattelut litteroidaan ja järjestetään osaksi Työväen muistitietotoimikunnan kokoelmia, jossa ne ovat tutkijoiden vapaasti käytettävissä.

Pete Pesonen

erikoistutkija, Työväen muistitietotoimikunnan sihteeri, Työväen Arkisto

Aineiston noutokeikka Itä-Suomeen

Työväen Arkisto tekee aineistojen saamiseksi talteen noutokeikkoja silloin tällöin ympäri Suomen. Kesäkuussa hakureissu suuntautui Joensuuhun, Lieksaan ja Kuopioon.

Kohteena oli ensin Joensuu, josta kyytiin kerättiin Joensuun seudun JHL 310:n aineistoa. Seuraavana päivänä siirryttiin Lieksaan, josta mukaan otettiin paikallisen työväenyhdistyksen aineiston lisäksi kunnallisjärjestön sekä yli 10 muun arkistonmuodostajan aineistoa. Lieksassa ehdittiin tehdä lyhyt paikalliskierros ennen kuin auton nokka suunnattiin kohti Kuopiota. Siellä kyytiin lastattiin Lapinlahden sosialidemokraattien aineisto. Lisäksi käytiin noutamassa Niuvanniemen sairaalan idylliseltä alueelta sairaalan henkilökunnan ammatti-

osaston vanhaa arkistoainestoa, jonka olemassaolosta osasto oli saanut tietää vasta aivan äskettäin. Aineisto oli näet sijoitettu komeroon, jonka ovi löydettiin sattumalta taukhuoneen jääkaapin takaa.

Seuraavana päivänä kuormaa täydennettiin vielä Kuopion kaupungin JHL 862:n sekä parin jo lakkautetun osaston aineistoilla, minkä jälkeen noutajajoukko saattoi suunnata takaisin Helsinkiin. Ajokilometrejä keikalle kertyi 1 127, joten aivan lyhyt se ei ollut. Jälleen saatiin kuitenkin arkiston kokoelmia kartutetuksi.

Mikko Kosunen

FM, erikoistutkija, Työväen Arkisto

Anton Kaukiainen ja Mikko Kosunen Lieksan entisen rautatieaseman edustalla. Valokuvien perusteella maiseima ei ole muuttunut sitten 1940-luvun. Kuva: Heta Tolvanen.

Edustamassa SDP:n puoluekokouksessa

Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen 47. puoluekokous järjestettiin Jyväskylässä 1.–3.9.2023. Työväen Arkiston delegaatio oli perinteiseen tapaan paikalla esittelemässä arkiston toimintaa ja tekemässä sitä tunnetuksi. Puoluekokousedustajia ja paikalla ollutta muuta väkeä houkuttelivat arkiston esittelypisteelle etenkin tarjolla olleet suklaakonvehdit sekä arkiston vanhoista vaali- ja osuustoimintajulisteista teettämät jääkaappimagneetit. Niiden ohella kokousväen mukaan lähti myös arkiston historiikkeja ja esitteitä sekä *Työväentutkimus Vuosikirjoja*.

Myös moni Työväen Arkiston varsinaisesta toiminnasta kiinnostunut kokousvieras löysi tiensä arkiston pisteelle. Keskusteluja käytiin niin arkiston hankintapolitiikasta ja arkistojen keskinäisestä kansallisesta työnjaosta kuin ai-

neistojen digitoinnistakin. Useita arkistoaineistojen luovuttamisesta lisätietoja kaivanneita henkilöitä opastettiin pysyvästi säilytettävän aineiston tunnistamisessa ja toimittamisessa Työväen Arkistoon. Keskusteluista päätellen arkiston henkilökuntaa odottaa lähitulevaisuudessa useita aineistohakukeikkoja ympäri Suomen. Neuvoja annettiin lisäksi kiinnostavien arkistoaineistojen etsimisessä arkiston Yksä-tietokannasta.

Jyväskylässä arkistoa edustivat kokouksen kutsuvieraina Petri Tanskanen ja Mikko Kosunen. Järjestötorilla tietoa ja oheistuotteita jakoivat heidän lisäksi Anton Kaukiainen ja Heta Tolvanen.

Heta Tolvanen

FM, tutkija, Työväen Arkisto

Anton Kaukiainen, Mikko Kosunen ja Petri Tanskanen neuvomassa puoluekokouksosallistujia arkiston Yksä-tietokannan käytössä. Kuva: Heta Tolvanen.

KANSAN ARKISTO

Planeetasta Yksaan Ahaan kautta kiertäen

Kansan Arkiston tietokannat vaihtuvat. Arkisto siirtyy pois CSC:n ja Kansallisarkiston kehittämästä Ahaasta ja ottaa käyttöön Disecin Yksa-arkistopalvelun. Yksan metatiedot tulevat olemaan käytettävissä arkiston kotisivujen ja myöhemmin Finnan kautta. Valokuvien, merkien ja esineiden tiedot on puolestaan siirretty E-kuvasta Userixin Collecteen. Myös Collecten aineistoja haetaan Finnan kautta, ja arjenhistoria.fi-sivusto poistuu käytöstä rajapintojen valmistuttua.

Arkisto ryhtyi käyttämään Ahaata syksyllä 2020, kun järjestelmämigraatio saatiin viimein toteutetuksi vuosien valmistelujen ja monien viivästysten jälkeen. Samalla lopetettiin vanhan tietokannan (Planeetta) päivittäminen. Ahaan metatiedot oli tarkoitus saattaa asiakkaiden käyttöön Finnan kautta pian siirtymän jälkeen. Hanke eteni testivaiheeseen keväällä 2021, mutta ei lopulta koskaan onnistunut, sillä näyttörajoituksia ei saatu toimimaan luotettavasti. Syksyllä 2022 arkisto päätti luopua Ahaasta, ja tietokannan päivittäminen lopetettiin vuodenvaihteessa. Asiakasrajapinnan puuttumisen ohella päätökseen vaikuttivat Ahaan monet muut toimimattomuudet, käytettävyyden ongelmat ja niihin nähden kohtuuton hinta. Teknisesti ja tiedoiltaan vanhentunut Planeetta poistettiin kotisivuilta keväällä 2022, minkä jälkeen arkistoluetteloita tai digitoituja asiakirjoja ei ole ollut saatavilla verkossa. Luetteloita on välitetty tutkijoille sähköpostien liitetiedostoina.

Ahaa muutti arkiston kuvailukäytäntöjä. Järjestelmä mahdollisti esimerkiksi toimijoiden, aineistotyyppien, yhteisiin sanastoihin pohjautuvien asiansanojen ja paikkaroolien lisäykset sekä laajuuksien, päiväysten, säilytysvälineiden ja aineistosuhteiden aiempaa tarkemmat erittelyt. Näitä mahdollisuuksia hyödynnettiin migraatiossa ja etenkin uusien aineistojen kuvailuissa. Ahaan käytännöt siirrettiin Yksaan niiltä osin, kun ne todettiin toimiviksi. Joitakin

tarpeettoman monimutkaisesti toteutettuja ratkaisuja yksinkertaistettiin.

Arkiston muistelma-, biografica- ja äänitekoelmat siirrettiin Ahaaseen alkuvuonna 2022 Paradox-tietokannoista, jotka olivat käytössä vain arkistotiloissa. Kaikki tekstipohjaisten arkistoaineistojen luettelotiedot löytyvät jatkossa samasta järjestelmästä, mikä helpottaa asiakirjojen löytymistä. Henkilötietojen osalta on kuitenkin huomattava, että suuri osa tietueista ei tule näkymään avoimesti verkossa tietosuojalainsäädännön vuoksi.

Kun metatiedot näkyvät Finnassa, entistä useampi löytää arkiston kokoelmat, sillä aineistoja saavat hakutuloksiksi myös ne, jotka eivät tunne arkistoa, tai ne, jotka olettavat, ettei arkistossa ole mitään heitä kiinnostavaa. Aineistojen löydettävyyys paranee myös Yksan (ja Finnan) hakuominaisuuksien avulla. Olennaisin muutos lienee mahdollisuus etsiä tietoa useasta kentästä samalla hakusanalla. Toisaalta hakuja on mahdollista kohdistaa eri kenttiin monipuolisemmin kuin aiemmin. Jatkossa aineistoja voi eritellä esimerkiksi aineistotyyppien (teksti, ääni, elävä kuva, piirustus jne.), toimijoiden (yhteisöt, henkilöt, suvut) ja toimijaroolien (tekijä, kerääjä, haastattelija jne.) perusteella. Toimintojen täydet edut realisoituvat kuitenkin vasta joskus tulevaisuudessa, kun kuvailun uusia mahdollisuuksia on ehditty hyödyntää kattavammin. Suunnitelmissa on parantaa aineistojen löydettävyyttä monin tavoin.

Yksan kautta arkisto voi jakaa tutkijoille sähköisiä aineistoja – myös ääntä ja elävää kuvaa, joille ei aiemmin ole ollut soveltuvaa alustaa. Uusien (ja vanhojen Planeetassa olleiden) digitoitujen aineistojen lisääminen Yksaan aloitetaan, kun muut migraatioon liittyvät toimenpiteet on saatu tehdyksi. Siirtyminen Yksaan toteutui syksyllä 2023, ja palvelu saataneen asiakaskäyttöön seuraavan talven aikana.

Arkistointikoulutus yhdistyksille

Kansan Arkisto järjesti yhdessä KSL:n kanssa arkistointikoulutuksen. Kuva 4.9.2023 järjestetystä tilaisuudesta. Kuva: Kansan Arkisto.

Kansan Arkisto toteutti yhteistyössä Kansan Sivistystyön Liiton kanssa kaksiosaisen Yhdistyksen arkisto ojennukseen -koulutuksen kesä- ja syyskuussa 2023. Opetus järjestettiin arkiston tutkijasalissa. Kouluttajina toimivat arkiston tutkijat Janne Kuusisto ja Pia Pursiainen sekä koulutustuottaja Tiia Kontkanen KSL:stä.

Kurssin suunnittelu alkoi asiakaskyselyllä, jolla kartoitettiin sidosryhmien arkistotietoutta ja opastuksen tarvetta. Samalla käytiin läpi ja päivitettiin asiakkaille suunnatut ohjeet arkistoinnista ja luovuttamisesta. Tältä pohjalta alettiin rakentaa koulutusta keväällä 2022.

Arkistoon luovuttavat aineistoja sekä suuret valtakunnalliset järjestöt että pienet paikallisyhdistykset. Arkistointiin käytettävät resurssit vaihtelevat toimijoilla huomattavasti. Suunnittelussa oli siten huomioitava esimerkiksi se, että sisällön tuli sopia sekä täysin sähköisesti toimivaan että pelkästään analogisia paperiaineistoja koskevaan arkistointiin.

Ensimmäisessä osiossa osallistujille kerrottiin muun muassa arkistoinnin käsitteistä, ar-

vonmäärityksestä, merkinnöistä, säilytysvälineistä ja tietosuojasta. Tavoitteena oli saada koulutettavat tunnistamaan, mitä asiakirjoja yhdistyksessä syntyy. Vasta sen jälkeen voi määritellä esimerkiksi säilytysaikoja, seulottavia asiakirjoja, sijoituspaikkoja tai vastuuhenkilöitä.

Toisessa osiossa oppilaat laativat tai päivittivät yhdistystensä arkistointisuunnitelmat. Koulutettaville kerrottiin välttämättömistä metatiedoista, jotka suunnitelmiin on sisällytettävä jossain muodossa. Toisaalta korostettiin, ettei ohjeista kannata tehdä liian yksityiskohtaisia. Pienelle yhdistykselle riittää lyhytkin ohje. Tärkeintä on, että arkistoon kuuluvat ja sieltä löytyvät ne asiakirjat, joita toimija tarvitsee.

Kurssi toteutunee myös jatkossa, jos kiinnostusta löytyy. Se voidaan järjestää myös etäyhteyksillä. Koulutusta varten tehtyjä esityksiä, taustatyötä ja ohjeita tullaan joka tapauksessa hyödyntämään tulevissa koulutuksissa ja esitelyissä.

Metsäkaartilaishaastatteluja digitoitiin

Vuonna 2023 Kansan Arkistossa digitoitiin 1980-luvun alussa tehty mittava haastatteluaineisto Kolarin elossa olleista ”metsäkaartilaisista” eli jatkosodan aikaan asepalvelusta vältelleistä henkilöistä. Digitoinnin suoritti kilpailutuksen jälkeen Digiommel, ja yhteensä haastatteluja digitoitiin 18 tuntia 45 minuuttia. Kymmenistä kaseteista koostuva muistitietoaineisto täydentää merkittävästi Kansan Arkistossa jo olevia metsäkaartilaisaineistoja. Haastatteluissa aikalaiset tuovat elävästi esille muistojaan ja tulkintojaan jatkosodan aikaisista tapahtumista ja niiden myöhemmästä vaikutuksesta kyläyhteisöön.

Erityisenä kipupisteenä aineistosta nousevat esille kuolonuhreihin johtaneet metsäkaartilaisien pidätykset, joiden tarkasta tapahtumakulusta on edelleenkin erimielisyyksiä. Näiden lisäksi kokonaisuuteen kuului historioitsija Jorma Puurosen 1990-luvulla tekemä haastatteluaineisto, joka keskittyi paikkakunnan korpi-kommunistisen suurmiehen Eemeli Lakkalan vaikutukseen ja paikkakunnan ”punaisuuden” syihin. Kaikki haastattelut ovat kuunneltavissa Kansan Arkistossa.

Tunne- ja muistihistorian näkökulmasta täl-

laiset aineistot ovat korvaamatonta materiaalia. Puhetavat, painotukset ja valitut käsitteet tulevat äänitteissä esiin tavalla, joka ei pelkistä paperisista asiakirjoista välity. Olisi keskeistä, että tulevina vuosina arkistosektorilla panostetaan videoiden ja äänitteiden digitointiin, jotta varmistetaan aineiston säilyvyys tuleville sukupolville. Erityisesti työväen ja ”pienien” ihmisten muistitiedolla on vaarana kadota.

Arkistoon tulee vuosittain materiaalia vanhoista kelanauhoista uusiin digitaalisiin formaatteihin. Pari vuosikymmentä sitten suosittu kuluttajaformaatti, kuten VHS- ja C-kasetit ovat kuitenkin arkistoinnin näkökulmasta ongelmallisia, koska niiden pitkän aikavälin säilyvyys on epävarmaa. Resurssien puitteissa mahdollisimman moni niistä pyritään digitoimaan.

Ennen kaikkea viime vuosisadan jälkipuoliskolla suosittu C-kasetti-formaatti mahdollisti myös tavallisille kuluttajille suhteellisen edullisen ja helppokäyttöisen välineen tallenteiden tekemiseen. Vuosien varrella näitä tilaisuus- ja haastatteluäänitteitä on kertynyt arkistoonkin mittava määrä. Esimerkiksi useat haastattelut sisältävät korvaamatonta muistitietoa viime vuosisadan alkupuoliskon tapahtumista.

Kansan Sivistystyön Liiton KSL:n Kolarin Opintojärjestö järjesti perinneseminaarin Venejärven kylän koululla 18.7.1981. Edessä oikealla entisiä metsäkaartilaisia. Kuva: Airi Lehtonen.

TYÖVÄEN HISTORIAN JA PERINTEEN TUTKIMUKSEN SEURA

Seuran kesäseminaarissa tarkasteltiin työväen suhdetta Neuvostoliittoon

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran (THPTS) vuosittainen kesäseminaari järjestettiin 21.8.–22.8. Tampereella, Työväen-museo Werstaan Bertel-salissa. Seminaarin teemana oli ”Työväki ja Neuvostoliiton vuosisata”.

Neuvostoliitto ja muuttuvat tulkinnat

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seurassa on pohdittu jo useiden vuosien ajan Neuvostoliitto mahdolliseksi kesäseminaarin aiheeksi. Päädyimme valitsemaan sen tämän vuoden teemaksi aiheen surullisen ajankoh-taisuuden vuoksi – monella Venäjän keväällä 2022 aloittamaan Ukrainan hyökkäyssotaan liittyvällä ilmiöllä on historialliset juuret, ja myös sodan perusteluita on haettu historiasta. Pohdimme seurassa pitkään myös Neuvostoliitto-teeman rajausta. Lopulta otsikoksi valikoitui luontevasti ”Työväki ja Neuvostoliiton vuosisata”, Moshe Levinin (2005) käyttämään käsitteeseen viitaten. Kaksipäiväiseen seminaariin sisältyi neljä keynote-puheenvuoroa ja neljä sessiota. Lopuksi julkaistiin vielä Joonas Aholan tietokirja neuvostokalevalaisesta runoudesta. Teokseen liittyvä näyttely oli esillä Werstaan Komuutti-tilassa 20.6.–27.8.2023.

Seminaarin aloitti yliopistonlehtori Pia Koivusen keynote-esitelmä *Utopiasta dystopiaan: Neuvostoliiton historian muuttuvat näkökulmat ja tulkinnat*. Esitelmä pohjautui osin Koivusen yhdessä kirjallisuudentutkija Anna Helteen kanssa toimittamaan teokseen *Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa* (2022). Esityksen aluksi Koivunen sanallisti ajatuksia, joita varmasti monet Neuvostoliitto/Venäjä-tutkijat ovat käyneet läpi Venäjän Ukrainan hyökkäyssodan alkamisen myötä. Koivusen esitelmän ytimesä oli katsaus siihen, miten Neuvostoliitto on vuosikymmenten varrella tutkittu ja tulkittu. Esitelmä päättyi neuvostotutkimuksen nykytilanteen pohdiskeluun – yleisenä pelkona on muun muassa paluu kylmän sodan asetelmiin, ja tutkimustyötä hankaloittaa Venäjälle matkustamiseen liittyvät käytännölliset ja eettiset ongelmat. Myös yleistyvät, tutkijoihin suuren

yleisön taholta kohdistetut uhkaukset tekevät työstä ajoittain haasteellista.

Sanomalehtilähteitä ja alueellisia teemoja

Seminaarin ensimmäisen session aiheena olivat lehdistöhistorialliset näkökulmat. Aki Aunalan, Anna Laakkosen ja Mirka Laakson esitelmät pohjautuivat Venäjän Karjalan ja Neuvosto-Karjalan sanomalehtiin. Aki Aunala tarkasteli, millaisin retorisin keinoin bolševikit pyrkivät lujittamaan valtaansa karjalaisissa kylissä vuosien 1918–1922 aikana. Alueella ilmestyneiden sanomalehtien ohella Aunalan tutkimuslähteitä ovat lentolehtiset, jotka ovat toistaiseksi jääneet vähemmälle huomiolle tutkimuslähteinä. Anna Laakkosen esityksen aiheena oli punaupseeri Toivo Antikainen, joka nostettiin kommunistien julkaisuissa sankarin asemaan sen jälkeen, kun hänet pidätettiin Suomessa vuonna 1934. Laakkosen lähdeaineistona ovat Petroskoissa vuosina 1920–1937 julkaistun *Punainen Karjala* -lehden Antikaiseen liittyvät kirjoitukset. Laakkonen toi myös esiin, miten Antikaisen hahmo on edelleen tärkeä venäläisessä propagandassa. Mirka Laakson esitelmässä tarkastelun kohteena olivat suomalaisten tai suomalaistaustaisten kommunistien toimittamassa *Totuus*-lehdessä esittämät Suomi-kuvat vuosien 1940–1941 aikana. Suomi-kuviin pohjautuen Laakso analysoi, millainen vuonna 1940 perustetusta Karjalais-suomalaisesta sosialistisesta neuvostotasavallasta (KSSNT) haluttiin rakentaa.

Seminaarin toinen sessio keskittyi alueellisiin ja paikallisiin näkökulmiin. Pekka Vaara kertoi suomalaisista punaisen Uhtuan rakentajista vuosina 1922–1935 ja totesi muun muassa, että Sallan vuoden 1922 niin kutsutun läskikapinan myötä yli sata pohjoissuomalaista metsätyöläistä siirtyi perheineen Uhtualle. Aappo Kähönen tarkasteli Muurmannin rannikon suomenkielisen Pohjantähti-kalastuskolhoosin pöytäkirjat lähteenään, miten sosialismia rakennettiin Muurmannin alueella ja millaista oli yhteisön arki. Ira Jänis-Isokangas puolestaan keskittyi Uralin suomalaisiin tarkastellen, miten

SKP:n poliittiset työntekijät pyrkivät vaikuttamaan Uralille karkotettuihin suomalaisiin laitomiin rajanylittäjiin. Lisäksi Jänis-Isokangas kontekstualisoi tätä poliittista kasvatustyötä suhteessa Gulagiin ja laajemmin neuvostojärjestelmään. Päivän lopuksi kuultiin vielä Amerikka-opintojen professorina University of Texas at Austinissa työskentelevän Julia L. Mickenbergin keynote-luento *Pilgrims to the 'Red Jerusalem': The Lure of Revolutionary Russia, 1905–1945*, mikä perustui hänen teokseensa *American Girls in Red Russia: Chasing the Soviet Dream* (2017). Esitelmä pidettiin etäyhteyksin. Lisäksi Jussi Lahtinen esitteli uuden *Väki Voimakas* -vuosikirjan.

Loikkareita ja vainoja

Toisen seminaaripäivän avasi professori Maria Lähteenmäen keynote-esitelmä Huokoinen itäraja. Luennossaan Lähteenmäki tarkasteli Suomen itärajan ylityksiä erityisesti 1920–1930-luvuilla todeten muun muassa, että Suomeen palaajia on toisinaan ollut haasteellista tutkia, sillä sukulaisten Neuvostoliitossa viettämästä ajasta haluttiin pitkään vaieta.

Seminaarin kolmannen session esitelmät kietoutuivat ylijärjällisyys-käsitteen ympärille. Marta Laskowska vertaili esitelmässään Suomen sosialidemokraattien ja Puolan sosialistien (PPS) suhdetta Neuvosto-Venäjään vuosina 1919–1921 ja totesi, että SDP ei halunnut provosoida Venäjää, kun taas PPS pyrki rakentamaan suojavyöhykkeen Venäjää vastaan. Jesse Hirvelä tarkasteli Lännen vähemmistökansallisuuksien kommunistisen yliopiston suomalaista sektoria, joka toimi vuosina 1922–1936. Sektorilta valmistuneet muodostivat oleellisen osan SKP:n Suomen ja Neuvostoliiton välille muovaamaa ylijärjällistä henkilöverkostoa, Hirvelä kertoi. Sami Suodenjoki esitteli *Vapaan Venäjän marssin*, joka oli 1920-luvulta alkaen suosittu amerikansuomalaisten kommunistien keskuudessa. Myös Suomessa marssista tuli tärkeä erityisesti kommunisteille. Pääosin Karjalan kuumeen myötä kappale levisi myös Neuvosto-Karjalaan.

Viimeisen session aiheena olivat elämäkerat ja henkilöhistoriat. Jouni Kauhanen valotti SDP:n kansanedustajan ja punapakolaisen Kaarle Kalle Korhosen vaiheita Neuvosto-Venäjällä, muun muassa Buissa organisoitun Airo-kommuunin puheenjohtajana. Malla

Lepistö esitteli Hanna ja Jalo Kohosen, jotka toimivat ensin sosialidemokraattisessa puolueessa Suomessa, ja myöhemmin Moskovassa perustetussa SKP:ssä. Lepistö laatii väitöskirjaa pariskunnasta pääosin sekundaarisia lähteitä käyttäen. Matias Kaihovirta puolestaan tarkasteli Allan Walleniuksen elämäkeran avulla kysymystä siitä, mikä ruotsinkielisiä suomalaisia kiinnosti Neuvostoliitossa. Kaihovirran mukaan Walleniukselle leninistinen ja myöhemmin stalinistinen kansallisuuspolitiikka näyttäytyivät vähemmistöjen pelastuksena.

Seminaarin päätti Aleksii Mainio keynote-esitelmällään suomalaisista Stalinin vainoissa. Hän totesi muun muassa, että vainojen tarkastelu aikavälillä 1937–1938 tekee tutkimuksen mahdolliseksi ja että tuona aikana vainoissa kuoli noin 10 000 suomalaista. Mainio mainitsi myös, että hän käyttää vainoista käsitettä ”etnisesti väritetty poliittinen terrori”. Toisen seminaaripäivän päätteeksi julkaistiin vielä Joonas Aholan tietokirja *Neuvostokalevalainen runous: Perinne ja propaganda Neuvosto-Karjalassa 1937–1963*.

Lopuksi

Seminaaria seurasi parhaimmillaan noin 60-päinen yleisö, ja striimatuilla keynote-esitelmillä oli lisäksi viidestä kymmeneen kuulijaa. Esitelmien aiheet keskittyivät voimakkaasti maailmansotien väliseen aikaan, vaikka esitelmäkutsussa toivotimme tervetulleiksi esitelmät koko ”Neuvostoliiton vuosisadan” ajalta. Suomessa Neuvostoliitto-tutkimuksen ajallinen painopiste on tällä hetkellä selvästi sotien välisessä ajassa. Esitelmät ”keskustelivat” keskenään monella tavalla, ja seminaarin yhteydessä käytiin myös vilkkaita keskusteluja niin esitelmien päätteeksi kuin myös lounas- ja kahvihetkien yhteydessä. Seminaariesitelmien pohjalta koetaan seuran *Väki Voimakas* -vuosikirja numero 37, joka ilmestyy kesän 2024 seminaarin yhteydessä.

Silja Pitkänen

tutkijatohtori

Turun yliopisto, Jyväskylän yliopisto

Matias Kaihovirta

dosentti, Åbo Akademi

Anna Laakkonen

väitöskirjatutkija, Itä-Suomen yliopisto

TYÖVÄENMUSEO WERSTAS

Työväenmuseon kolme vuosikymmentä

Työväenmuseon perustamista esitti ensimmäisen kerran Väinö Voionmaa Tampereen museopäivillä vuonna 1930. Idean toteuttaminen vaati kuitenkin vuosikymmeniä. Ensimmäiset työväestön elämää esittelevät paikallismuseot aloittivat toimintansa 1960-luvulla, ja pian virisi myös keskustelu ammatillisesti hoidetusta keskusmuseosta.

Työväen museoyhdistys perustettiin lopulta Tampereella vuonna 1988, ja työväenmuseon ovet avattiin Finlaysonin historiallisella tehdasalueella 12. marraskuuta 1993. Tilat olivat aluksi väliaikaiset, ja niissä vieraili parhaimmillaan vähän yli 5000 museovierasta vuodessa.

Kokoelmat karttuivat, kun työväenliikkeen ylläpitämät museot alkoivat yhdistyä. Muun muassa Osuuskauppmuseo, STS-pankkimuseo, Työväenaatteen museo, Lenin-museo ja viimeisimpänä Rakennusalan työvälinemuseo tulivat mukaan. Pidämme hyvää huolta suoma-

laisen työväenperinnön kansalliskokoelmasta.

Nykyiset museotilat valmistuivat mittavan peruskorjauksen jälkeen vuonna 2001. Ne mahdollistivat laajan näyttelytoiminnan, ja onneksi resurssit kehittyivät myönteisesti. Kun Työväenmuseo Werstas luopui 2010 pääsymaksuistaan, kävijävirta vahvistui. Pelkästään heinäkuussa 2023 Werstaalla vieraili 9873 kävijää, ja uusi kävijäennätys kruunaa juhla vuoden.

Työväenmuseo Werstaasta on kasvanut kolmessa vuosikymmenessä monipuolinen kulttuuritalo, menneisyyden ammattilainen ja liki 30 hengen työyhteisö, joka tunnetaan niin valtakunnallisista kuin kansainvälisistä onnistumisistaan.

Kalle Kallio

museonjohtaja, Työväenmuseo Werstas

Nykyisessä päänäyttelyssä käsitellään muun muassa nälkävuosia ja rakennustyötä 1900-luvun alussa. Kuva: Mikko Vares / Työväenmuseo Werstas.

Yhteisvoimin

Kun halla vei sadon ja järven jäät kimmelsivät vielä kesäkuussakin, korjasi nälän kintereillä seuraava kuolema noin joka kymmenennen suomalaisen. Suuret nälkävuodet 1866–1868 toimivat lähtöpisteenä Työväenmuseumo Wers-taan kesäkuussa auenneelle uudelle päänäyt-telylle *Yhteisvoimin*, joka kertoo köyhän kan-san ponnistelusta kohti parempia aikoja.

Avain menestykseen ja leivän riittävyteen löytyi yhteistyöstä. Näyttelyssä koetaan, kuin-ka yhteisvoimin rakennettiin kaupungit ja sel-vittiin sotavuosista, perustettiin hyvinvointia li-sänneet osuuskaupat, kamppailtiin työelämän pelisäännöistä ja tasa-arvosta, luotiin hyvin-vointivaltio ja vaikutettiin yhteiskuntaan.

Uuden näyttelyn kohokohta muodostuu ta-rinallisista lyhytelokuvista. Tutulta paikaltaan löytyvässä museokirjapainossa voi sukeltaa viittomakielisen kirjaltajan tarinaan, ja 1920-lu-vun rakennustyömaalla pääsee kurkistamaan

sekatyöntekijän haaveisiin. Työväentalolla vahtimestari valmistautuu iltamiin, ja 1970-lu-vun väreissä hehkuvassa terveyskeskuksessa vastaanottovirkailija pitää huolen naapurinkin vaivoista.

Lapsiperheille riemunkiljahduksia aiheuttaa Osuusliike Vekara, jossa kauppaleikkien lisäksi saa pyörittää yleisön kestopuosikkia, rieväkone Suloa. Vähän vanhemmille nostalgialla tarjoavat kasaritunnelmissa elävä Työväen Säästöpank-ki sekä 1900-luvun elintasonousua kuvastavat esineet ja kuvat. Näyttelystä pois astuessa voi kenties pohtia, voisimmeko ratkaista yhteisvoi-min myös uuden vuosituhannen tulenpolttavat ongelmat.

Anne Lahtinen

näyttelypäällikkö (elokuun 2023 loppuun),
Työväenmuseumo Werstas

Osuusliike Vekara uudessa päänäyttelyssä. Kuva: Mikko Vares / Työväenmuseumo Werstas.

Vasarat, vatupassit ja vuoluraudat Werstaalle

Rakennusliitto ylläpiti Espoon Siikarannassa vuodesta 1976 lähtien rakentamisen ja työvälineiden historiasta kertovaa Rakennusalan työvälinemuseota. Kun rakennus haluttiin muuhun käyttöön ja Siikaranta-opistonkin käyttötarkoitus oli muuttunut, oli aika miettiä kokoelmalle uutta kotia. Työelämän ja sosiaalishistorian valtakunnallinen vastuumuseo Työväenmuseo Werstas, jonka jäsen Rakennusliitto on, oli luonteva kumppani kokoelman vastaanottajaksi ja rakennusperinnön ylläpitäjäksi. Museokokoelman omistus siirtyi Työväenmuseo Werstaalle 1. tammikuuta 2023.

Työvälinemuseon muutto alkoi esineiden pakkaamisella muuttokuntoon Siikarannassa lokakuun alussa 2022, ja sen jälkeen esineet kuljetettiin Werstaalle käsittelyyn. Noin 2600 esineestä valittiin Werstaalla säilytettävään kokoelmaan 1 000 esinettä. Niitä koskevat tiedot tallennettiin uuteen Collecte-kokoelmanhallintaohjelmaan, ja esineet kuvattiin, numeroitiin, puhdistettiin ja pakattiin uudelleen Werstaan kokoelmatiloihin eri materiaalien vaatimien säilytysolosuhteiden mukaan.

Kokoelma kuvaa eri työvälineiden ja niiden muutosten kautta rakennuksilla työskennelleiden ammattiryhmien historiaa 1800-luvun loppupuolelta noin 1990-luvulle asti. Vanhimmaksi arvellaan puista poranvarrtta, jossa on luku 1751. Useimmat esineistä ovat ajoittamattomia.

Eri ammattiryhmät haluttiin esitellä kokoelmassa kattavasti. Kokoelmassa ovat edustettuina sukeltajat, kivimiehet, asfalttimiehet, apulaiset, raudoittajat, muurarit, rapparit, laattamiehet, sementtimiehet, kirvesmiehet, hirsimiehet, putkimiehet, maalarit ja tapettimiehet sekä pienessä määrin sähkömiehet. Kuten vanhat ammattinimikkeetkin kertovat, useimmat työkalujen käyttäjistä tosiaan olivat miehiä, ja naiset pääsivät korkeintaan laastia kantamaan tai muihin aputoihin.

Kokoelmaan otettiin mahdollisimman laajasti yhden työkalun erikokoiset sekä eri materiaaleista valmistetut versiot; esimerkiksi kaikenlaiset sahat, pihdit, pensselit, kirveet ja murauskauhat. Osa esineistä on käsintehtyjä, joten ne ovat uniikkeja taidonnäytteitä työkalujen valmistamisesta. Sellaisia ovat esimerkiksi kauniisti kaiverretut höylät. Monet työkaluista ovat ammattilaisten tekemiä, mutta mukaan

Puusorvia suojataan puuvillakankaalla ennen kuljetusta Werstaalle. Kuva: Noora-Liina Ora / Työväenmuseo Werstas.

mahtuu myös työvälineen vaatimusten mukaisesti paikalla tehtyjä, omaan kätehen sopivia ratkaisuja ja paranteluja, kuten kulmalaattoja, puukkoja ja piikkejä. Terät ja uudemmat työkalut ovat tehdasvalmisteisia ja useimmiten ulkomaisia. Ja tietysti mukana on monenlaisia pakkeja ja säilytyslaatikoita. Sukeltajan ilmapumppu on yksi suurimmista kokoelman esineistä ja täysrautaisena ainakin painavin. Muita kookkaita esineitä ovat esimerkiksi ahjo, sirkkeli ja kattotiilikone.

Kokoelma kertoo rakentamisen historiasta sekä rakentajien työn ja työvälineiden muutoksesta. Uudet rakennusmateriaalit ovat luoneet tarpeen työkalujen kehitykselle sekä uusien keksimiselle. Manuaaliset laitteet ovat muuttuneet sähköisiksi, luonnonmateriaalit synteettisiksi. Esimerkiksi kirvesmiesten työvälineet ovat muuttuneet kääntövarsiporista sähköporakoneisiin, samoin vasarasta ja naulasta erilaisiin naulaimiin ja naulapysyihin. Joidenkin ammattiryhmien työt ovat muuttuneet täysin tai kokonaan loppuneet. Vinsien ja nostureiden

tultua rakennuksille ei enää tarvittu aputyöntekijöitä rakennusmateriaalien kantamisessa.

Kokoelma on jatkossa selailtavissa sähköisesti Finna.fi-palvelussa. Sen lisäksi työkaluihin pääsee tutustumaan Werstaan tuoreessa *Yhteisvoimin*-päänäyttelyssä. Näyttelysali Mestarissa aukeaa 8.6.2024 näyttely *Rakentajat*, joka sukeltaa syvällisemmin rakennusalan historiaan. Se kertoo elämyksellisen tarinan rakentajista, rakennusalan ammateista ja työstä, järjestäytymisestä sekä ammatillisten järjestöjen värikkäistä vaiheista. Näyttely on vuonna 1924 perustetun Rakennusliiton 100-vuotisjuhlanäyttely ja se on avoinna syksyyn 2025 asti.

Leena Ahonen

kokoelmapäällikkö,
Työväenmuseumo Werstas

Luotilanka on tehty yhdistämällä vanha työkalun kädensija kelaan. Projektitutkija Jaana Liukkonen maalaa esineen kylkeen esinenumeron ennen näyttelyyn menoa. Kuva: Noora-Liina Ora / Työväenmuseumo Werstas.

”Eipä tässä käteen jää juuri yhtään mitään, kun toisesta päästä leikataan heti”: Työssäkävien köyhien kokemuksia prekaarista työstä ja sosiaaliturvasta 2000-luvun Suomessa

The Working Poor's Experiences of Precarious Work and Social Security in the 21st Century Finland

Työssäkävien köyhien ilmiötä on pidetty marginaalisena ilmiönä Suomen kaltaisessa vauraassa jälkiteollisessa hyvinvointivaltiossa. Hyvinvointivaltioissa köyhyys on suhteellista, ja se koskee pääasiassa kotitalouksia, joiden jäsenet eivät ole mukana työelämässä. Tässä artikkelissa arvioimme kuitenkin, että Suomessa noin 200 000 ihmistä elää tilanteessa, jossa heidän palkka- tai yrittäjyystulonsa eivät riitä köyhyysrajan ylittämiseen. Riittämättömien tulojensa lisäksi osa tarvitsee sosiaaliturvaa ja osa työskentelee useassa työssä yhtäaikaaisesti. Työssäkävien köyhien määrän kasvu on seurausta prekaarien töiden lisääntymisestä ja erilaisista yhteiskuntapoliittisista, etenkin sosiaaliturvaan liittyvistä uudistuksista.

Artikkelissa analysoimme työssäkävien köyhien kokemuksia prekaarista työstä ja sosiaaliturvasta laadullisen kirjoitusaineiston (417 vastausta) avulla. Osoitamme, miten ja miksi epäsäännölliset ja epävarmat työsuhteet aiheuttavat epäsäännöllisiä ja riittämättömiä ansioita. Prekaari ja matalapalkkainen työ ei aina johda vähäisempään, vaan myös normaalia runsaampaan työskentelyyn. Tuomme myös esille, kuinka sosiaaliturvan yhdistäminen prekaariin työhön koetaan usein hankalaksi ja nöyryyttäväksi, vaikka sosiaaliturva onkin työssäkävillä köyhille tärkeä osa ansioita.

Leikkaukset työssäkävien sosiaaliturvaan voivat aiheuttaa kannustinloukkuja sekä kohuttomia tilanteita ihmisille, jotka työskentelevät, etsivät työtä ja kouluttautuvat riittämättömistä ansiotuloista huolimatta.

The phenomenon of in-work poverty has been considered a marginal phenomenon in

a prosperous post-industrial welfare state like Finland. In welfare states, poverty is relative and mainly concerns households whose members are not involved in working life. However, in this article, we estimate that around 200,000 people in Finland live in a situation where their salary or entrepreneurial income is not enough to cross the poverty line. In addition to their insufficient income, some need social security and some work multiple jobs simultaneously. The increase in the number of the working poor is a result of the increase in precarious jobs and various socio-political reforms, especially related to social security.

In the article, we analyze the experiences of the working poor with precarious work and social security by using qualitative narratives (417 writings). We show how and why irregular and insecure employment contracts cause irregular and insufficient earnings. Precarious and low-paid work does not always lead to less, but also to more work than normal. We also highlight how combining social security with precarious work is often perceived as difficult and humiliating, even though social security is an important part of earnings for the working poor.

Cuts to social security for working people can cause incentive traps and unfair situations for people who are working, looking for work and educating themselves despite insufficient earnings.

Mikko Jakonen
Jenny Säilävaara
Hanna-Mari Ikonen

Pahoinvoivia nuoria, lisää työtehtäviä ja huono palkka: Alanvaihdon harkinta ja syyt 2020-luvun nuorisotyössä

Distressed Youth, Increased Workload, and Low Pay: Contemplating Career Change in Youth Work in the 2020s

Tarkastelen nuorisotyöntekijöiden suhtautumista alanvaihtamiseen Suomessa 2020-luvulla heille tehdyn kyselytutkimuksen valossa. Kyselyaineiston analysoinnissa hyödynnän työurien kaaosteoriaa, joka auttaa tulkitsemaan monimutkaisia siirtymiä työurilla. Ajatuksia alan vaihtamisesta herättävät vastausten mukaan matala palkka, työn kuormittavuus, työtehtävien laajentuminen, nuorten pahoinvointi sekä nuorisotyön rakenteelliset haasteet ja yhteiskunnallinen asema. Tuon myös esiin, että laaja-alainen koulutus ja korkeakoulutus tarjoavat nuorisotyöntekijöille mahdollisuuksia ammatilliselle liikkumiselle etenkin sosiaali- ja terveysalalla.

I examine the attitudes of youth workers towards changing their profession in

Finland during the 2020s, based on a survey conducted among youth workers. In the analysis of the survey data, I utilize the Chaos Theory of Careers, which helps in interpreting complex transitions within careers. According to the survey, several factors drive individuals to contemplate transitioning to different fields. These factors include low pay, excessive workload, increasing diversity of tasks, declining well-being among youth, and the structural challenges inherent in the position of youth work. Concurrently, the comprehensive education provided within the field opens up possibilities for professional mobility.

Minna Rauas

Miten tulla toimeen planeetan rajoissa?: Kestävyysmurros transformatiivisen työn tekijöiden näkökulmasta

How to Make Do Within Planetary Limits?: Sustainability Transformation from the Perspective of Transformative Workers

Vaikka kestävyysmurroksessa talouden ja työn edellytykset ovat muutoksessa, kestävä työelämän ymmärretään toteutuvan pääosin palkkatyössä. Tässä artikkelissa laajennan ymmärrystä työstä ja toimeentulosta kiinnittämällä huomiota jo olemassa olevaan, mutta herkästi piiloon jäävään sosiaalisesti ja ekologisesti kestävämpään työhön, jota tehdään muunakin kuin palkkatyönä. Tutkin ratkaisuja, jotka pyrkivät takaamaan yhteisöjen kestävä toimeentulon jo nykyisessä järjestelmässä, vaikka järjestelmä ei usein tuekaan kestävää paikallista toimeentuloa, joka on palkkatyötä laajempaa. Sovellan teoreettisena ja käsitteellisenä viitekehystenä vastuullisten urien tutkimusta, elävän talouden tutkimuksen ymmärryksiä toimeentulosta, institutionaalista etnografiaa sekä käytäntötutkimusta. Esitän tuloksia 23 haastattelusta 19 transformatiivisen työn tekijän kanssa. Vastaan kysymyksiin mitä, miksi ja miten transformatiivisen työn tekijät toimivat arjessaan ja keneksi he tulevat osana tätä toimintaa, sekä miltä planeetan kantokyvyn rajoihin mahtuva moninainen työ voisi näyttää.

Although the conditions of the economy and work are changing in the sustainability transformation, sustainable working life is understood to take place mainly in paid employment. This article expands the understanding of work and livelihoods, and considers the already existing, but often hidden, socially and ecologically more sustainable work beyond wage labour, i.e. transformative work. I explore solutions that aim to ensure sustainable livelihoods for communities within the existing systems, although these systems may not support sustainable local livelihoods beyond wage employment. As theoretical and conceptual frameworks I apply research on responsible careers, diverse economies, institutional ethnography, and practice research. I present findings from 23 interviews with 19 transformative workers. I answer the questions of what, why and how transformative workers operate in their everyday lives and who they become as part of their work, and what might work that fits the planetary boundaries look like.

Eeva Houtbeckers

Meijerskojen koulutus 1800-luvun lopulla

Education of Dairy Maids in the Late 19th Century

Meijerskojen koulutuksesta muodostui kätilökoulutuksen ohessa ensimmäinen ammatillinen koulutus tytöille. Meijerskoja valmistui 1800-luvun aikana noin kaksi ja puoli tuhatta. Keisarillinen senaatti ja Suomen talousseura edistivät koulujen perustamista. Asiaa veivät eteenpäin säätyläiset virkamiehet. Meijerien kehittämisen taustalla oli kasvava voin kysyntä, erityisesti Pietarissa. Etelä-Suomessa aktiivisimpia voin tuotannon lisääjiä ja koulujen perustajia olivat kartanojen omistajat, mutta Itä-Suomessa koulujen avulla haluttiin edistää yleisemmin maatalouden kehitystä.

Training milk and dairy maids was one of the first vocational training opportunities for

young women. Two thousand and five hundred of them were trained during the 19th century. The Imperial Senate and the Finnish Economic Society supported cattle and dairy schools. These were initiated and supported by officials coming from the Finnish gentry. The development of dairies was driven economically by the increased demand for butter, especially in St. Petersburg. In southern Finland, the most active developers of the butter production, and founders of schools, were the owners of the estates. In eastern Finland, schools were used to promote the development of agriculture.

Katri Karkinen

TYÖVÄENTUTKIMUS VUOSIKIRJA

Työväentutkimus Vuosikirja on työväestöä, työväenkulttuuria ja yhteiskunnallisia aiheita käsittelevä tieteellinen aikakauskirja. Se sisältää artikkeleita, joista osa vertaisarvioidaan, sekä keskustelupuheenvuoroja, opinnäyte-esittelyjä ja kirja-arvioita. Vuosikirja on arvioitu julkaisufoorumien tasolle 1.

TARJOA ARTIKKELIA JULKAISTAVAKSI Työväentutkimus Vuosikirjaan voi tarjota julkaistavaksi työväestöön tai työelämään liittyviä tieteellisiä artikkeleita: ohjeet kirjoittajalle <https://journal.fi/tyovaentutkimus/about/submissions>

TILAA TYÖVÄENTUTKIMUS VUOSIKIRJA Tilaamalla Työväentutkimuksen kestopilauksena varmistat, että voit tutustua ajankohtaiseen työväentutkimukseen ja saat tuoreen numeron postitse joka vuosi.

Ilmoita tilatessa seuraavat tiedot: tilaaja, postiosoite, laskutusosoite (myös sähköposti- tai verkkolaskuosoite), jatkotilaus vai yksittäinen vuosikerta.

Tilaukset: perinne@tyovaenperinne.fi

Tilaamalla annat valtuudet tallentaa tilaajan tiedot tilausrekisteriimme, jota käytetään tilausten hallinnointiin, vuosikirjan postitukseen ja laskutukseen. Postitusta ja laskutusta varten tilaustiedot välitetään painolaitokseen ja tilitoimistoon. Tietoja ei luovuteta muualle.

ILMOITUKSET JA TUKIOSTOTILAUKSET Näy valtakunnallisesti ilmoittamalla Työväentutkimus Vuosikirjassa tai tilaa vuosikirjaa nippuostona organisaatiosi jäsenille tai työyhteisösi!

Lisätietoja, ilmoitukset ja tukiuostotilaukset: toimitussihteeri Alpo Väkevä, alpo.vakeva@tyovaenperinne.fi

Julkaisijat: Kansan Arkisto, Työväen Arkisto, Työväenmuseum Werstas, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Työväenperinne ry / Työväenliikkeen kirjasto.

Kustantaja: Työväenperinne ry

Hinta: 15 € (sis. postituskulut)

Ilmestyy: marraskuussa

Painosmäärä: 900 kpl

Julkaisijatahojen yhteystiedot

Kansan Arkisto

Vetehisenkuja 1
00530 Helsinki
p. 044 721 0320 tutkijapalvelu
p. 050 308 3252 kuva-arkisto
info@kansanarkisto.fi
www.kansanarkisto.fi

Työväen Arkisto

Sörnäisten rantatie 25 A
00500 Helsinki
p. 040 455 6972
info@tyark.fi
www.tyark.fi

Työväen muistitietotoimikunta

p. 040 455 3198
pete.pesonen@tyark.fi

Työväen historian ja perinteen

tutkimuksen seura
Publicum huone 294
Assistentinkatu 7
20014 Turun yliopisto
+358 50 326 4931
tiina.lintunen@utu.fi
www.thpts.fi

Työväenmuseum Werstas

Väinö Linnan aukio 8
33210 Tampere
p. 010 420 9220
info@tyovaenmuseum.fi
www.tyovaenmuseum.fi

Lenin-museo

Hämeenpuisto 28
33200 Tampere
p. 010 420 9222
lenin@lenin.fi
www.lenin.fi

Kuurojen museo

Näyttelyt suljettu toistaiseksi remontin vuoksi
info@kuurojenmuseum.fi
www.kuurojenmuseum.fi

Työväenperinne ry /

Työväenliikkeen kirjasto
Sörnäisten rantatie 25 A
00500 Helsinki
p. 09 766 429
perinne@tyovaenperinne.fi
www.tyovaenperinne.fi

Lähettäjä

Työväenliikkeen kirjasto, Sörnäisten rantatie 25 A, 00500 Helsinki

ISSN: 0784-1272 (painettu)

ISSN: 1459-7780 (verkkójulkaisu)

15 €